DOS VINSH-FINGERIL

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

דאס

ווינש-פינגעריל

א מתנה פאר דיא ליעבע יודישע קינדער

— פון —

מענדעלי מוכר ספרים,

(ש. י. אבראַמאוויץ).

פרייז 15 סענט.

דיא היברו פאבלישינג קאמפאני

12—128 לעאָנאַרד סטריט, ברוקלין, נויאָרק.

א מעשה איבער א מעשה.

אָמר מענדעלי מוכר ספרים, זאָגט מענדעלי מוכר ספרים: געדאנקט און געלויבט זיין ליעבער נאמען פאר דיאביידע קהילות ק א ב צ א נ ס ק און ט ו נ ע־י א ד ע ו ו ק ע אין דער סביבה פון ג ל ו פ ס ק—דרייא קק"ן, מיט וועלכע ער האט בעשיינט זיין וועלט און אין וועלכע ער האט בעזעצט זיינע געליעבטע קינדער ישראל, צופריעדען זייא דאָרט, פאר גרויס ליעבשאפט, מיט אלע זיינע נסיונות, אויב זייא וועלען קענען אויסהאלטען יודעשקייט; זיך אָפּצוזאָגען פון עולם הזה, צוברעכען דיא תאוה פון עסען און נאך אזעלכע מיאוסע תאוות, אָהן וועלכע אנדערע מענישען, פראָסטע בשר־ודם, קענען געוועהנטליך זיך נישט בעגעהען; בכדי דורך דעם זאָל זייא צולעצט אז־וואויל־און גוט זיין דאָ אויף דער וועלט, אויך דאָרט אויף יענער וועלט... ק א ב צ א נ ס ק און ט ו נ ע י א ד ע ו ו ק ע האבען אויף קידוש השם אויסגעהאלטען דיא פראָבע גאר איין אנטיק, בעשיינפּערליך געוויזען, ווער זייא זיינען, וואס זייא קענען און צו־וואס זייא טויגען. — געלויבט און געאכפּערט זיין הייליגער נאמען פאר דער גרויסער זכיה, וואס ער האט מיך, אָרעמען בעל־עבורה, מזכה געווען, צו זיין דער שליח, לויפען אצינד צו דיא דאָזיגע קק"ן מיט א גוטער בשורה.

מזל טוב דיר, ק א ב צ א נ ס ק! מזל טוב דיר, ט ו נ ע י א ד ע ו ו ק ע! אז־וואויל־און גוט איז אייך ביידע! נרצה, איהר וועט אם־ירצה־השם בעוויליגט ווערען טאקי באלד, באלד....

קוועטשט מיך נישט, אין איין אָטהעם אָפּצוזאָגען, וואס דיא בשורה בעטייט. האט צייט, איך בעט אייך. איהר האט אזוי פיעל צעהנדליגער יאָהר אין צרות, אין לייד געוואַרט, וועט אייך דער גוטער יאָהר נישט צונעהמען ווארטען נאך אביסיל. איהר זענט דאך צו אזעלכע זאכען שוין געוועהנט געוואָרען, שוין פיעל מאל אין אייער לעבען בעוויזען, אזא איין אייזערנעם כח אויף אזוי פיעל איבערצוטראָגען און אלץ ווארטען... ווארטען... ווארטען... האט איהר אליין נאָר טאקי, איינע אין

דער גאַנצער וועלט. — נאָר וויא דיא מעשה איז, אויב איהר קענט, אָדער קענט נישט, פאַר מיר איז אַלץ גלייך. איך האָב מיך פיינט צו חאַפּען. ביי מיר, אַזוי וויא איהר קוקט מיך אָן, איז אַלסדינג מיט א סדר, פּאַמעליכין, נישט געיאָגט. דאָס פּערדיל מיינס אפילו ריהרט זיך אויך שטאַרק בערעכענט, קוים קוים וואָס עס הייבט א פוס, נישט געאיילט. איהר מוזט פריהער אויסהערען דיא גאַנצע מעשה מיט קאָפּ, ביז עס וועט קומען דערצו, וואָס דיא גוטע בשורה איז און וואָס פאַר א גליקען שטעהט אייך פיר. דיא מעשה אליין פאַר זיך, גאָר אָהן אַלע זאַכען, האָט אויך א ווערטה און נייטיג טאַקי צו וויסען. אוי, קען איך אייך ברידערליך! ביי אייך איז נאָר דער שפּיטץ, אַזוינס, וואָס פּאַסט צום עסק. יענער איז ביי אייך חשוב, א זעהר אָנגעלייגטער גאַסט, נאָר כל־זמן איהר בעדאַרפט ביי איהם עפּיס אָנשמעקען, קוים אָבער האָט איהר ארויסדערטאַפּט ביי איהם יענעס, וואָס טויג, וואָלט איהר שוין גערען געוועזן זיינער פטור צו־ווערען, וויא איין אויסגעקוועטשטע לימאָנע. אויף כפּרות בעדאַרפט איהר איהם שוין האָבע מיט זיינע מעשהליך, גלייבע ווערטליך און אַלע זיינע איבעריגע חכמות... איהר מיינט נישט אַזוי דיא הגדה, וויא דיא קניידליך. ניין ברידערליך! זאָג איך אייך נאָך א מאָל בפירוש, מיינט אייך, וואָס איהר ווילט, ביי מיר וועט איהר זאָגען דיא הגדה, נישקשה, זיך פריהער אָנלייענען, אָנזאָגען וויא א פויק, ביז וואַנען איהר וועט דער־עבען זעהען דיא קניידליך. נישט דאָס בין איך אויסען.

קאַבצאַנסק! געדענקסט־דוא, געדענקסט־דוא דעם אורח, וואָס איז ביי דיר פאַר א יאָהרען זומער געוועזן? דוא ביסט אויס דער הויט געשפּרונגען, האָסט זיך געבראָכען דעם מוח: רבוני של עולם! פון וואַנען האָט ער זיך גע־נומען, ווער קען ער זיין און וואָס בעדאַרף אַזעלכער האָבען? דוא האָסט נישט געקענט פאַרשטעהן דעם מיין זיינעם דערמיט, וואָס ער איז געוועזן אויפ׳ן הייליגען אָרט, אָנגעקוקט דיין גאַנצע פיהרונג, אַלץ־מיט־אַנאַנדער, אויסגעוועזן אין אַלע לעכער: אין דיין הקדש, אין דיין תלמוד־תורה, אין דיינע חדרים, דיינע שטיבליך. דיינע שדכנים האָבען געטראַכט פאַר איהם א שידוך, דיינע מקבלים, דיינע בטלנים, גבאים, בעטלער, אָרעמע בעלי־הבתים, קינד און קייט זיינען איהם וויא דיא היישרעקען פון אַלע זייטען בעפאַלען, איטליכער האָט געבעטען א נדבה. און דיינע שעהנע יודען, ווילדע חכמים, האָבען מיט זייער כבוד אליין זיך מטריח געווען צו איהם אָפּצושטעקען א „שלום עליכם“, דערביי טאַקי, הינטען ארום, איהם א טאַפּ טהאָן, א שמעק טהאָן, וואָס שטעקט אַזוינס אין זיי קומען. — געדענקסט־דוא, געדענקסט־דוא, אַז ער האָט פערלאַנגט, מען זאָל אָפּוואַשען דעם פּאָל אין דער

תלמוד־תורה און אין בית־מדרש, איז דיר, שונא־ציון, פינסטער געוואָרען אין דיא אויגען. סטייטש, אזוינס צו טהאָן! סטייטש, אָפּצו־וואַשען דיא בלאָטע וואס אונזערע אָבות אבותינו האבען אָנגעמאַכט!.... סטייטש, סטייטש! קאַב־צאַנסק! דוא ביסט דענסטמאָל שיער ניט משוגע געוואָרען קלעהרענדיג און גאר נישט דערקלעהרט. דער אורח איז, אָהן א זייא געזונט, אוועק געפאָהרען או דוא ביסט געבליעבען דאס אייגענע קאַבצאַנסק וואס פריהער. ער האט דיך, ברוך־השם נישט אָפּגעביסען.

דער דאָזיגער אורח איז אריינגעפאָהרען גלייך לק"ק טונעיאַדעווקע און האט מיט זיין קומען אָנגעמאַכט דאָרט אויך אזא רעש וויא בייא דיר, קאַבצאַנסק. דאס פארשלאָפענע טונעיאַדעווקע האט זיך אויפגע־חאפּט, אויסגעשטעלט אויף איהם א פּאָר אויגען און זיך פארגאפט, וואס איז פלוצים אזוינער געקומען זייא צו חלום! עס האט אויסגעזעהען, וויא מען קומט בייא נאַכט פלוצים אריין מיט א ליכט ערגיץ אין א לאָך, וואו עופות דרעמלען, זיטצענדיג אויף דער סידעלע. זייא בלינצעלין מיט דיא אייגליך האלב פארשלאָפען און פרעגען זיך פארוואונדערט, קרעכצענדיג דערבייא עפּיס מיט א נאַרעשע מינע: וויא נעהט מען עס אצינד משוגנערווייס ארום! גראד בין איך אין יענער צייט אָנגעקומען קיין טונעיאַדעווקע, פאָהרענדיג אין וועג מיט מיין ביידיל און איידער נאך איך האב מיך ארומגעקוקט, אויסצושפּאַנען דאס פערדיל, האט דער דאָרטיגער עולם מיר אָנגעזאָגט דאס גרויסע וואונדער גאר אין איין אָטהעם: ר' מענדעלי נייס! א מענש, עפּיס א מענש, א מין מענש איז פלוצים צו אונז אראָפּ־געפאַלען!... עפּיס קוקט ער זיך אומעטום צו, הערט זיך צו, פאָרשט אויס, ס'איז נישט גלאַטיק. אפשר איז ער איין אונטער־געשיקטער, הא? זאָגט ר' מענדעלי! אין דיא קלייטליך האט מען לעת עתה, פארשטעהט איהר, מבער חמץ געווען, א קשיא אויף א מעשה!... אויף דיא מלמדים ציטערט דיא הויט.... יודען מיט יארמולקעס דרעהען זיך נישט אזוי ארום ...

אז איך האב מיך אָפּגעפערטיגט פון דער ארבייט, צופּאַקט דאס פעקיל סחורה, אונטערגעפּאַקט אביסיל דאס פערדיל, און אליין אויך געוואָלט עפּיס פּאַקען, גיב איך א בליק, אויפ'ן שול־הויף פּאַקט זיך עפּיס איינער, א מענש אין דיא מיטעלע יאָהרען, טראָגט זיך דייטש נאך דער מאָדע, גאַנץ לייטעש און נעהמט זיך פון דערווייטענס אויס, מישטעהנס־געזאָגט, עפּיס גאר חוזיק. וויא זאָל איך אייך זאָגען, עפּיס וויא איינער וואָלט אין באָד, וואו מענשען געהען נאַקעט, אריינ־געקומען אין דעם אָנטהאָן, צו וואס, איך בעט אייך, זיך פוטצען און פאר וועמען זיך

פוטצען, אז ביים טונעיאדעווקער עולם איז אויסגעטרעטענע פּיאטעס, הוילע לאפּעטקעס, בלויזע הערצער און אויסגעריבענע איילענבויגענס אויף זעהר רעכט, נישט חלילה אזא פערברעכען, אבי עס זאָל זיין נאָר א סימן פון זאָקען, פון תחתונים מחילה און א קאַפּאָטע?... אין טונעיאדעווקע מענט איהר אויף מיין אחריות געהען אויף דער גאס אין איין טלית־קטן, צוחראַשטעט, אָהן זאָקען־בענדליך, נישט פארשפּילעט, וואו מען בעדארף, און אויב חלילה איהר וועט הערען א קרום וואָרט, וועל איך שולדיג זיין.... נישט דאס בין איך אויסען. מיינער האט זיך שוין אָנגעשטויסען, אז יענער פארשוין איז א פּנים דער אורח, און געקוקט אויף איהם עפּיס נישט אזוי פריינדליך. פארבייגעהענדיג לעבין מיין ביידיל, שטעלט ער זיך אָפּ, קוקט מיך אָן, דאס פעררייל, דאס פעקיל סחורה, פריהער שווייגענדיג, נישט צו ריידען קיין וואָרט, דערנאך טהוט ער מיך א פרעג אזוי:

— וואס איז דאס בייא אייך, ר' יוד, דאָ פאר ספרים?

— ע... עט... ספרים... ברומעל איך אונטער דער נאָז, בכדי פון איהם זיך אויסצודרעהען, טראַכטענדיג בייא זיך: פּאקט זיך, ר' קרוב, ווייטער אביסיל.

— פאַרט וואס? מאכט ער מיט א בנעימותדיג שמייכעלע, ארייננקוקענדיג מיר אין דיא אויגען עפּיס אזוי גוט, אז ער האט מיך דערמיט גענומען. איך הער מיך אויף צובלאָזען און ענטפער איהם שוין גלייך, וויא א מענש, מיט ווערטער:

— יודישע ספרים: סידורים, סליחות, מחזורים, תחינות, קינות, וויא נעוועהנטליך.

— און קיין אנדערע, חוץ דיא, איז בייא אייך נישטא? טהוט ער ווייטער א פרעג און בעקומט באלד פון מיר תשובה:

— עט, קנאפּליך... קיין אנדערע לוינט זיך נישט צו פיהרען. לשון־קודש'דיגע איז גאר אין דער ערד. נישט קיין סחורה... היגע יודען קוקען אזעלכע נישט אָן אפילו.

— היגע יודען, מאכט ער מיט א זיפץ, היגע יודען נעביך בעדארפען ברויט, נישט קיין ספרים...

— וואס? מאך איך, קלאָמפּערשט וויא נישט גוט איינגעהערט זיינע ווערטער און אין הארצען פארדריסט מיך טאקי אביסיל, וואס ער צושטערבעט מיר אין גאנצען מיין קרעמיל. ער אָבער פארשטעהט מיינע געדאנקען און ארויפ־

ליינענדיג זיין האַנד צו מיר אויפ'ן אַקסעל, רופט ער זיך אָן מיט אַ זיס שמייכעלע:

— חלילה, נישט אייערע דאָזיגע ספרים מיין איך. יענע מיין איך, יענע וואס אַלץ מיט שטראָף־ווערטער, מיט עצות און אַ געפּילדער: פּע, הבלים! פּע, אַפּגעלאָזטקייט! געוואַלד בילדונג! יענע, וואס לוינט זיך נישט, וויא איהר זאָגט, צופיהרען און וואס היגע יודען קוקען זייא נישט אָן אפילו. היגע יודען זייגען גערעכט. ברויט, ברויט בעדאַרפען זייא האבען, מוסר און עצות איז קיין סילוק נישט פאַר דעם מאָגען, איהם מיט אַ פּזמון קען מען נישט אָפּקומען. קלאַגען זיך אויף אוועק־געשטעלטע מאַשינעס, פאַר וואס זייא פוילען, שימלען דאָרט ערגיץ אין אַ ווינקעל, איז נאָר אַ געלעכטער. נעהמט בעסער הייבט זייא מיט אייערע הענט אויף, שטעלט זייא אויף דיא פיס, לאָזען זייא בייא אייך אַרבייטען, וועלען זייא נישקשה נישט שימלען, נאָר איין אַנדער פּנים האָבען.. נאָר, אויף וויפיעל איך בין בעקאַנט מיט דעם היגען ווינקעל, דאכט זיך מיר, אַז אַזוינס האט מען בייא אייך וועניג אין זינען. דרשה'נען קען איטליכער זעהר וואויל; אַ ממרא, אַ סליחה מהיכא־תיתי, און עפּיס טהאָן — נישט פון דאַנען אהין... גענוג חלעבין סליחות! נאך אַ מאל זאג איך, נישט אייערע חלילה מיין איך, יענע מיין איך. —

פון דיא דאָזיגע רייד בין איך אַ היבשע וויילע געוועזען שטאַרק צודרעהט. עפּיס נאָר אַנדערע ווערטער, נאָר אַ נייער מין פאַרשוין, נישט וויא געוועהנליך דיא בריות בייא אונז! האט איהר געהערט אין אייער לעבען, אַ בריה אַ דייטש זאָל מיט דעם געמיינעם סאָרט יודישען עולם זיין איינס, נישט לאַכען פון זייגע נאַרעשע נייעס, נישט שטראָפען, מוסרן איהם מיט לאַנגע ממרות, פאַרקעהרט, נאך געבען איהם גאר גערעכט, זאָגען, אַ רחמנות געביך, זיינע סליחות איז אָהן סכנות, איבעריג זיינען גאר יענע, דיא בריהשע־סליחות להבדיל!.. עפּיס טאַקי אַ נייער שנים, וויא זאָל איך עס אָנרופען, דייטש אונטערגעשלאָגען מיט חסיד, פּראָק־לייבסערדאַק, נאָר אַ שפּאָגעל נייער מין, אויף וועלכען מען בעדאַרף מאַכען שהחיינו! דער פאַרשוין איז מיר שטאַרק געפעלען, דאס האַרץ האט מיר עפּיס צו איהם געצויגען. איך בין איהם אַ פּנים אויך געפעלען, ווארום ער האט מיך פאַרבעטען צו זיך אויף דער אכסניא, מיך מכבד געוועזען מיט אַ גלעזעלע פּונ"ש און פאַרהאַלטען מיך אין אַ טיפען שמיעס מיט מיר אַקעגען אַגוטע עטליכע שעה. מנחה האָבען מיר געדאַווענט ביידע, דאָרט טאַקי בייא איהם. איך האב מיך שוין דער־וואוסט ווער ער איז, וויא ער הייסט, פון וואַנען ער קומט און וואס ער וויל דאָ אין אונזער ווינקעל. ער איז נישט אַזא רייכער, וויא זעהר אַ געלעהרענטער, אַ

פיינער, אָנגעזעהענער מענש; מויל און אויערען האב איך אויפגעעפענט, הערענדיג זיין שמיעס. ער האט מיר דערצעהלט עפּיס אזוינס, וואס האט מיך דערקוויקט — גוטע זאכען, וואס זיינען זיך צו גאנגען אין אלע מיינע רמ״ח אברים. אי־אי זאכען, אי־אי בשורות!...

נאך א מאל; מזל טוב דיר, קאבצאנסק! מזל טוב דיר, טונע־יאדעוועקע! א האָפנונג צו דעם, וואס לעבט אייביג, אז איהר וועט אויפגעריכט ווערען.

אויף מאָרגען אין דער פריה נאכ'ן דאוונען, האט ער מיך ווידער פארבעטען צו זיך. נאך אמאל איבערגערעדט נעכטיגען שמיעס און מיך געבעטען, אז דערוויל זאָל עס בלייבען בסוד. — ר' מענדעלי! האט ער אויסגעלאָזט דעם שמיעס מיט א פריינטליך שמייכעלע, אייער נאמען, נישקשה, איז מיר פון לאנג בעקאנט. עס טהוט מיר הארצעדיג הנאה אונזער בעגעגעניש דאָ. אז השם־יתברך וועט הייסען, קענט איהר מיר זעהר שטארק מאקי צוניטץ קומען. איך האב אייך איבערצוגעבען עפּיס א זאך, וואס דערצו זענט מאקי איהר, נאָר איהר אליין מסוגל. עס מוז אָבער אביסעל געדולדיג זיין.

ער האט בייא מיר גענומען מיין אדרעס און מיך פארזיכערט, וויא באלד דער געוויסער ענין האלט אויף א שטייגער, בעקום איך פון איהם א בריעף מיט נאך עפּיס אזוינס... מיר האבען זעהר פיין זיך געזעגענט, איינער דעם אנדערן ווינשענדיג אל־דאס־גוטס.

ביים ווינשעווען האב איך, צו קיין גנאי זאָל עס מיר נישט זיין, מיך אביסיל אויסגעגליטשט. אין דעם ענין אָווינשעוואן בין איך, צווישען אונז גערעדט, א קנאפּער בריה, וויא א גרויסער טהייל יודען, וואס ווען זייא נעהמען זיך אויף שמחות צום ווינשעווען, מיינענדיג, דאס איז א חיוב, בעקען זייא אוועק א שעה מיט שיינענדיגע פּנימליך, עפּיס אָהן לשון. זייא דעם בעל־שמחה: גאָט זאָל געבען אז... אז... דער בעל־שמחה זייא: הלוואי... אז... אז... עס ווערט אזש נישט גוט צום חלש'ען, שלאָגט צום הארצען און ביידע צדדים ווינשען בייא זיך, איינער פּונ'ם אנדערן פּטור צו ווערען. — געוועהנטליך האלט איך מיך איין, פּאטער אָפּ דעם חוב פון ווינשעווען בקיצור, ברומלענדיג אונטער דער נאָז, דאס מאל אָבער האט מיך דער גוט יאָהר געטראגען, פאר גרויס ליעבשאפט צו דעם אורח, ארויס מיט א ווינשעניש גאנץ ברייטליך. נאָר אזוי וויא איך האב געעפענט דאס מויל, אזוי בין איך געבליבען וויא דערוואָרגען, געבעקעט. געאזעט אז... אז... מישטעהנס־געזאגט, אליין נישט צו־וויסען וואס, און מיך געפונען אין דער קלעהם, נישט אהין, נישט

אהער. זעהר א מיאוסע לאגע, וואס מאכט זיך אמאל מיט א רבי'ל, וועלכען עס גלוסט זיך, חאָטש ער קען נישט נעביך, אָלטען א דרשה... נישט דאס בין איך אויסען. דער אורח, לאנג לעבען זאָל ער, האט געפיהלט מיין נעמיט און מיך זעהר דעליקאטנע ארויסגעפיהרט פון דער קלעהם, אָנרופענדיג זיך דערבייא מיט חכמה:

— איך וויס, איך וויס. איהר ווינשט מיר אזוי פיעל גוטס, וואס גאר אונמעגליך ארויסצוזאָגען.

— יא, יא, אזוי חלעבין! מאך איך שוין מיט א גרינגער נעמיטה און טהו מיך דערוויייל אליין טאקי א פיק אויף קאטאָוועס: מעלתו ווינשט מיר אויך זעהר פיעל גוטס און זאָגט עס פון־דעסטוועגען גאנץ גלאט ארויס.

— נו, נו, מאכט ער צוריק מיט א שמייכעלע. אין ווינשעוועו בין איך איין בריה. דרינען האב איך געהאט גוטע רבי'ס און דארויף פארבראכט מיינע יונגע יאָהרען. ווען נישט דאס ווינשעניש, וואָלט איך נישט געווען דאס, וואס איך בין אצינד... וואונדערט זיך נישט אזוי, ר' מענדעלי! ס'איז רעכט. אז גאָט וועט געבען דער פלאן זאָל געהען, וויא געווינשען, וועט איהר דענסטמאָל וויסען און מיך פארשטעהן. לעת־עתה זייט מיר געזונט און פאָהרט מיר געזונט!

מיר זיינען אין דעם איינענעם טאָג טאקי אוועקגעפאָהרען, איטליכער אין זיין וועג.

א היבשע צייט איז אוועקגענאנגען און פון דעם אורח מיינעם איז איין קול מיט צעהן אינות, ער איז וויא אין וואסער פארשווינדען געוואָרען. אויפ'ן הארצען איז נישט פרעהליך, שווערע צייטען, שלעכטע געשעפטען, נישט גוט ארום און ארום... דוא קאבצאנסק, דוא טונעיאדעווקע ליגנסט נעביך דער־וויל פארזונקען ביז דעם האלז אין בלאָטע, פון דערוויטענס יענע פעקיל לייט פיעדערען א שרעק, גיבען עצות, דער אזוי, יענער אזוי, שטראָפען, זאָגען מוסר, איטליכער מיט זיינס: געוואלד, טהוט אייך אָן א כח, קריכט אוים דער הויט און ראטשקעוועט, זייט מוחל, אליין אייך ארויס! — קאבצאנסק, זייא נישט קאבצאנסק! טונעיאדעווקע, זייא נישט טונעיאדעוור־קע!...

און אז איך האב שוין א מאך געטהאָן מיט דער האנד, וויא איינער רעדט: פארפאלען, אויס האָפנונג! קומט מיר פלוצים אָן, גאר אומגעריכט, איין אויס־לענדישער בריעף מיט א היבש, פארחתמ'עט פעקיל. איך עפען דעם בריעף — א שמחה! דאס איז פון דעם אורח!... אָט וואס ער שרייבט:

„ידידי ר׳ מענדעלי! אז איך שרייב אייך אצינד, איז א סימן ס׳איז גוט — דער פלאן שטעהט אויף א שטיינער. אלא נישט, וואלט איך דאך נישט געשריבען. אויף שרייבען גלאט שלום־לאהובי בריוועליך קלעקט מיר נישט דיא צייט. זעהר מעגליך, מיר וועלען זיך, אם־ירצה־השם, אין גיכען זעהען. וועגען דעם עסק איז נאך דא אביסעל צו טהאן. דערוויל פארגיב איך אייך א לייענען, א נייטיג שטיקעל ארבייט, וואס געהער זיך מיט דעם עסק שטארק אן. דא אין דעם פעקיל, וועלבעס איך שיק אייך, וועט מעלתו געפינען מיינס א ספר, אין זעהר א גרינגער דייטשער שפראכע, געדרוקט אין לייפציג, הײנטיגס יאהר, בייא בראקהויז, מיט דעם נאמען „ווינשפינגעריל", וואס גיט צו פערשטעהען דיא אלע זאכען, וועלכע עס וועלען, מיט גאטס הילף, איינגעפיהרט ווערען אין דער פראקטיקע, און לעהרענט, וויא אזוי מען בעדארף דערמיט זיך נוהג זיין, בכדי צו דערגרייכען, דאס, וועלכעס מען ווינשט און בענעהרט, נימצליך צו זיין זיך און דער וועלט. פאר וואס דער ספר הייסט „ווינשפינגעריל", דאס וועט איהר ארויסזעהען פון דיא כתבים, וואס זיינען בייגעלייגט אין דעם פעקיל. אין זייא איז דא א גאנצע בעשרייבונג פון מיין לעבע׳. ס׳איז כדאי זייא זאלען אפגעדרוקט ווערען ביים ווינשפינגעריל אויף יודעש מכמה טעמים. איך בין דאך א חלק פונ׳ם כלל מענשען, פאר וועלכע מיין לעבען איז דא בעשריבען. איך בין א פעדימיל, איינגעוועבט אין איינעם מיט זייא אין דעם גרויסען שטיק מאטעריע, וואס געהט אין דער וועלט, פון אייביגע צייטען, אונטער דעם נאמען „י ו ד". אנקוקענדיג מיך, וועלען זייא צוגלייך אנקוקען טאקי זיך אליין. דאס, וואס זייא וועט געפעלען, אדער נישט געפעלען בייא מיר, וועלען זייא עס געפינען אויך בייא זיך און האבענדיג פאר זיך א שפיגעל אין מיר, וועלען זייא זעהען, וואס פאר א פנים זייא האבען... ווירקען אויף א פאלק מענשען, קען נאר אזעלכער, וואס איז ביין פון זייער ביין, פלייש פון זייער פלייש; וואס האט גע־ליטען איינע צרות, געפיהלט איינע וועהטיגען מיט־זייא. לאזען עס יודען, וויל איך, לאזען זייא עס לייענען און וויסען...

„אצינד, ליעבהארצעדיגער ר׳ מענדעלי, נעהמט זיך, זייט מוחל, צום איבער־זעטצען אויף יודיש מיין ספר מיט דיא כתבים און לאזט עס אפדרוקען. ס׳איז נייטיג, זאג איך אייך, צום עסק. אויב אייך וועט געפעלען מקצר צו זיין, ארויסצו־נעהמען פון דיא כתבים נאר דעם רעכטען עיקר, מעגט איהר, מאכט אזוי, וויא איהר פארשטעהט, דרינען פארלאז איך מיך אין גאנצען אויף אייך. עיקר שבחתי: דאס פעררדינסט פון דיא כתבים און זייא אליין שיינק איך אייך. פונ׳ם גאנצען הארצען, אויף לעולם־ועד. זייט מיר געזונד! השם־יתברך זאל געבען, זיך באלד

צוזעהען אין פריידען און וואס מיר ווינשען יודען, זאָל מקוים ווערען במהרה בימינו אָמן. ידידכם...״

לכבוד דעם היילינען באשעפער, דער דאָ לעבט אייביג ולכבוד זיין ליעב פאָלק ישראל האב איך אָנגעטהאָן דיא שפּאקולען און דורכגעקוקט דיא ארייננעשיקטע כתבים. דיא מעשה, זעה איך, איז טאקי זעהר א שיינע, געשריבען, וויא מען זאָגט, אָגיל ואשמח, קאָכעכדיג און שפּיצעכדיג, דאס הייסט, אין דיא פּשוט אנטפּלעקטע זאכען ליגען פאַרבאָרגענע סודות און שארפע אָנצוהערענישען. נאָר וואס דען? זיא איז שטארק לאנג און יודעשע קינדער, וואס פערשטעהען זיך אויפ׳ן ווינק, קען דערווייל דיא נשמה אויסגעהען, ביז זייא ווען אזא לאנגע מעשה אויסלייענען. צופיעל איבערציהען דעם בוינען טאָהר מען נישט. עס קען זיך איבעררייסען. בכן איז בייא מיר נעבליבען, אָפּצומאכען עס וויא ראש השנה מיט דיא לאנגע סטע־פּעס פּיוט. איך האב ארויסגענומען נאָר אזעלכע שטיקליך, וועלכע מיר טויג, זייא איבערגעניטצעוועט, וואו מען בעדארף אויף אויסגעלאטעט, צונויפגעשטערכעט אין יודעשען נוסח מיט מיינס א שפּרוך, אזוי אז גאר נישט צודערקענען דיא שטעך און דיא לאטעס מיינע. דיא מעשה קומט אוים נישקשה׳דיג, נאר קיין מעשה נישט און דערצעהלט זיך פון מיר, גלייך וויא זיא איז מיינע. נאָר ערטערווייס, ווען ס׳איז נייטיג צום ענין, לאָז איך ריידען דעם מחבר אליין. אויך האב איך לכבוד ק א ב־צ א נ ס ק ולכבוד אונזערע ברידערליך, מיך צוגארטעלט, צוגעזאָגט איינעם פון דיא אָרמע בריות בעלוינען איהם שפּעטער, אם ירצה־השם, פונ׳ם פּ.רדינסט, מיט עטליכע גראָשען מינץ, ער זאָל מיר העלפען אין דעם איבערזעטץ פונ׳ם ספר מיט דיא כתבים. ער האט וואָכענווייס געשוויצט, געטהאָן, געארבייט געשמאק. גאָט מעג איהם פאר זיין מיה העלפען. ער פאַרדינט עס נעביך גאנץ כשר.... נישט דאס בין איך אויסען.

ועתה רבונו של עולם און אצינד דוא הערר פון דער וועלט, דאס איז פאר דיר אנטפּלעקט און וויסיג, אז איך האב גערן געטהאָן דיין ליעבען ווילן, זאָל עס זיין אויך דיין ווילן אויף דער צייט, ווען איך בעט דיך מיט מיינע הענט און פיס און מיט מיינע צווייא הונדערט אכט און פערצינ אברים, אז דוא זאָלסט אָנשרייען דעם שטן, ער זאָל נישט געוועלטיגען מעכב זיין אויף אונז אונזער פּרנסה. זאָלסט באַ־גיטיגען אונזערע מזלות, אונז באשירמען פאר אלע דיא בייזע בענגעניש, וואס זייא שטורמען אויף דער וועלט און נעבען אונז א געבענטשט לעבען, א פריעדהאפטיג לעבין מיט זיכערליכין. אונזער האָפנונג און דיא גוטע בשורה זאָל נישט זיין צו מידינקייט און צו לער, נייערט זאָל אלץ זיין לברכה והצלחה. ק א ב צ א נ ס ק

און כל ישראל זאָלען זיין געליעבט צו דיא אויבערשטע און געגלוסט צו דיא אונטערשטע. דאס אלע חלומות, וואס אונז זעלבערט, אדער אנדערע האט געחלמט, זאָל אויף אונז אלע זיין צו גוטען. ותרצנו. און זאָלסט אונז באוויליגען. אָמן.

דיא מעשה אליין.

א.

וואס מען וויל, מעג מען אויף קאבצאנסקער יודען זאָגען: דייא זיינען עפּיס נישט אזעלכע גרויסע בריות, טהון אין דער וועלט נישט אויף עפּיס אזעלכע גרויסע חכמות, מישטעהנס־געזאגט זייער לעבען, שטערבען אָפּ דיא וועלט עט, אזוי, מיט גארנישט... און קומען אָפּ מיט שהי פּהי — דאס און נאך אזעלכס מעג מען זאָגען, נאָר אין דעם ענין פון פרוכפּערען און מעהרען זיך, קען מען צו זייא חלילה גאר נישט האבען. זייא זיינען דרינען געוואהרענט, נישט ערגער פון אלע אנדערע יודען. שונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אז איטליכער קאב־צאנסקער יוד איז א מטופל, אָהן עין־הרע, מיט א סך קינדערליך. און דיא טובה, וואס דער וועלט קומט דערפון ארויס, ווערט דאָ בעשיינפּערליך דערוויזען ווייטער אביסיל.

דיא קאבצאנסקער בעלי־הבתים זיינען, נישט פאר אייך געדאכט, גרויסע אביונים, האבען נישט, איהר זאָלט זאגען, א צובראָכענעם גראָשען בייא דער נשמה. אין קאבצאנסק אליין איז פאר זייא נישטאָ קיין שום פּרנסה, סיידען איינער צום אנדערען מיט א טאָרבע אין דיא הייזער ארומצוגעהען. זאָל פּריוועו איינער מאכען עפּיס א געשעפטיל, א קלייטיל א שטייגער, באלד טאקי טהוט איהם דער איבעריגער עולם נאך, און וויפיעל יודען אזוי פיעל קלייטליך. קרעמער זיינען דאָ וויא מיסט און א קונה נישט איינער. דעסגלייכען איז אין אנדערע זאכען. איטליכער האט ליעב אריינצושטופּען זיך אין דערמיט, אנצוטרעטען יענעם אויפ׳ן פוס גאנץ יודעשליך. וואו צווייא זאָל ער זיין א דריטער, וואו דרייא — א פערטער און אזוי אלץ ווייטער, ווייטער, ביז עס קומט אויס „וקבצנו יחד" אלע קבצָנים אין־איינעם. שטיקען זיך צונויף, חאפּען זיך ארום, גאר ברידערליך, און ווערען אזוי דערשטיקט, פארהאפּט אלע אויף איין מאָל. אזא שטארקע אחדות, דאס הייסט, אריינצוקריכען מיט א פוס צו יענעם אין ביטעל, איינער ביים אנדערען דע

ביסען פונ'ם מויל ארויסצונעהמען, וואס נאָט ניט, אבי אין איינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאס איז איינע פון דיא מדות טובות, וואס געפינט זיך נאָר טאקי בייא ק א ב צ א נ ס ק ע ר יודען. און אין דעם זכות קומט זייא טאקי או'ם איינער צום אנדערען אין דיא הייזער ארומצונעהען... דיא גאנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמד, מיינסטענס פון ג ל ו פ ס ק א נס פאר ק א ב צ א נ ס ק, וואס איז דאָ א ג ל ו פ ס ק, וואו מען קען נאך עפּעס טהאָן און א שטיקעל קיום האבען ק א ב צ א נ ס ק שיקט אהין געוועהנטליך ארויס אלערלייא סאָרטען נפשות: מיני מלמדים, בעהעלפערס, מעקלערס, בטלנים, צונעלענערטע, אויף פרישצאפעלדיגע־איידעמליך אזעלכע, ערשט אראָפּ פונ'ם קעסט. יודען אזוינע און אזוינע, וועלכע דאס הארץ נאָר גלוסט: מיט כהבים, מיט מיחושין, זיידענע, גילדענאָדערדיגע, בעלי־תפלות, שופר־בלאָזערס, יודענעס כל־המינים: זאָגערענס, וויינערענס, שפּרעכערענס, אויסגעקינדעלטע, ווייבער מיט אייער, מיט פסח'דיג־געגזען־שמאלץ, פעדערען־פליקערענס, נאך אין רעכטען קינדלען. היינט א מיש־מאש בחורים, דיענסט־מיידליך, מיידען מיט צוגעדעקטע קעפּ, ווייבליך אזוינע און אמען אזוינע, אָהן א שיעור. דיא דאָזיגע לעבעדיגע סחורה ניכט אין ג ל ו פ ס ק משונה שטארק, האט דאָרט א גרויסען אָפּגאנג, און ק א ב צ א נ ס ק פון איהר זייט, וואס ארבייט געשמאק לטובת הכלל, פאבריצירט אזא סחורה צו בעגליקען דיא וועלט, איז דער־מיט זיך זעהר מיחס. דעריבער הייסען אלע ק א ב צ א נ ס ק ע ר יודען־מ י ו ח ס י ם. אז מען בעגעגענט א יודען, עפּעס א ו ו י ל ד ע ן בעל־גאוה, האט מען דעם בעסטען סימן, אז ער מוז זיין א ק א ב צ א נ ס ק ע ר...

דער מחבר פין דעם „ווינשפינגעריל“ האט געהאט דיא זכיה געבוירען צו־ווערען דאָ בק"ק ק א ב צ א נ ס ק.

דיא עלטערען זיינע האבען פון איהם ביים געבוירען ווערען נישט געמאכט אזא פירוש. זייא איז נישט איינגעפאלען אפילו צוטראכטען א וויילע, צו־וואס האבען אזעלכע קבצנים וויא זייא, אראָפּגעבראכט אויף דער וועלט א לעבעדיג בעשעפעניש, אויף צרות נאָר פאר זיך און אויך פאר איהם. אָדער וואס האט מען מיט דעם נפש צוטהאָן עפּים אזוינס, אז דאס לעבען וועלכס זייא האבען איהם געשיינקט, זאָל איהם ניחא זיין און ער זאָל נישט שפּעטער האבען צו זיין קיין טענות: קבצנים, געוואלד, וואס האט איהר מיך געהאט!... נארישע זאכען חלעבין! דיא מאמע האט געטהאָן איהר זאך, איהם געטראָגען און געהאט פּשוט אָהן חכמות. אויף דארויף איז זיא דאך א יודענע, זיא זאָל קינדלען. וואס דען? אפילו א הוהן להבדיל טהוט אויך, וואס גאָט האט געבאָטען — לייגט זיך און

קוואָקעט, נישט צופרעגען קיין קשיות. דעם טאַטען ווידער האט עס אויך נישט אַזוי שטאַרק אויסגעמאַכט. מילא איז דאָ נאָך א נפש, וואס קען עס איהם אַרען? קיין בויכוועהטיג האט דאָך עס איהם אויך נישט געקאָסט. בויכוועהטיג האט דאָך דיא נקבה און אַז פאַר איהר איז רעכט, איז דאָך פאַר דעם זכר פשיטא!... אַי וואס, ער איז א קבצן, מיט אלע חן־גריבעליך א קבצן און נאָך א צוגעקומען מויל בעדאַרף דאָך פיקען? — נישמעהר גאָרנישט, לאָז זיך דיא וועלט זאָרגען. מיט דעם בטחון טאַקי פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אליין דאָך, זיינע עלטערען און דיא עלטערענס עלטערען געבוירען געוואָרען. וואַרטען אויף דרך־ארץ, ביז מען וועט פאַר א יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פריהער אַלסדינג, וואס נייטיג איז צום לעבען, און דערנאָך ערשט זיא אָפּאַכטען אַהער צום גרייטען — דאס קען א יוד נישט. א יוד, אַז ער וועט זיך נישט שטופּען מיט געוואַלד, וועט ער מעגען אייביג טאַקי דאָרט וואַרטען. עפּיס נישט אזא מציאה, דיא וועלט זאָל אָהן איהם חלילה זיך נישט קענען בעגעהען. האט ער זיך אָבער שוין דורכגעשטופּט און איז שוין דאָ מיטביידע פיס, שטופּט ער זיך מיט גאָטס כח ווייטער, ווייטער. ער שטופּט זיך, קוועטשט זיך מיט אלע קרעפטען, פאָרענט־אַרום, הינטען־אַרום, אַלץ איינס, דורך טהיר אָדער דורך פענסטער, שטופּט אַזוי אָפּ דאס גאַנצע לעבען און גאָרנישט...

אויף איין זאַך נאָר האבען דיא עלטערען בייא זיין געבוירען ווערען זיך יא געביך פאַרטראַכט און שטאַרק געבראָכען דעם קאָפּ: רבונו של עולם! וואס פאַר א נאָמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? דיא אלע נעמען, וואס אין דער משפחה איז געווען, האט מען שוין פאַרטהאָן אויף דיא אלע קינדערליך, וואס האבען זיך פאַרחאַפּט געבוירען צו ווערען פריהער פאַר איהם. מען האט אָנגעהויבען פון דיא נאָהענטע קרובים און געגאַנגען כסדר ביז דיא ווייטעסטע — פערדס־פוס־פידקאַווע. בייא איטליכס קינד האבען זיך געמיהט צווייא קרובים. דער טאַטע האט אויסגע־קראַצט איינעם פון זיין משפחה און דיא מאַמע איינעם פון איהר משפחה, אַזוי איז צווישען זייא שוין געווען אָפּגעמאַכט, און דאס קינד האט געהייסען צווייא נעמען. עס האט זיך געפּאָרט: חאַסקיל־בן־ציון, ליפּע־טודרוס, דוואָסיע־קרוינע, פסח־זעליג, ציפּע־סאָסיע, סטיסע־הינדע, קאַרפּיל־פייבוש, חנה־לעמיל, שמעריל־אייזעק, קיילע־ריקיל. אין א נויט האט זיך איבערגעלייגט א זכר אין א נקבה, א נקבה אין א זכר, צווייא מתים האבען זיך געפּאָרט און דער זיווג עולה־יפה געווען. פונ׳ם פעטער חיים ווערט למזל ח י ה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרונע שפּרינגט אַרויס גרונם און נ ח ו ם ווערט איינס מיט נחמה. אַזוי איז דאס א לאַנגע צייט

נעגאנגגען, ביז מען האט פּלוצים זיך ארומגעקוקט — א וועהטיג דיא שונאים! דיא משפּחה האט זיך אויסגעלאָזט, נישטאָ קיין נעמען!... דיא עלטערן האבען א היבשע צייט זיך געדרעהט דיא קעפּ טראכטענדיג, און גארנישט אויסגע־טראכט.

— הערסט־דוא, לייזער־יאנקיל! איז דיא קינפּעטאָרין לסוף ארויס מיט דער שפּראכע, נאכדעם אז זיא האט פריהער זיך אביסיל געקווינקעלט. פאָלג מיך מיין מאן, און לאָז דאס קינד הייסען גדליה־הערש, נאך גדליה־הערשין.

— שא, טיפּשאָ! מאכט דער טאטע שטארק אויפגעבראכט. לאָז מיר דיין גדליה־הערש מוחל זיין, נישט מוחל זיין, דעם נאמען זיינעם וויל איך נישט הערען. ניין, צעהן מאל, הונדערט מאל ניין.

גדליה־הערש איז פון דער מאמעס משפּחה. דיא באבע חאָלצע (פון איהר איז דאס ארויסגעשפּרונגען חאסקיל) האט איהם אָנגעקעהרט א לייבליבע מוהמע. אין דיא הענט האט ער געהאט א מלאכה, עפּים נאר א כפול־שמונה׳דיגע. ער האט געשטשאָבעט תחתונים, קאפּאָטעס, היטלען, ווייבערשע קליידליך, ייפּעס, יאמפּער־קעס און א מאל אויך טאקי געלאטעט שיך. הכלל—אלסדינגג, וואס נאָר מען האט איהם געגעבען. א בריה אויף לאטעס לייגען איז אין גאנץ קאבצאנסק זיין גלייכען נישט געווען. און וויל לאטעס גילטען ערגיץ נישט אזוי וויא אין קאבצאנסק, דעריבער איז גדליה־הערש שטארק אין דער מאָדע געווען דאָרט. בייא וועמען נאָר עפּים א טרען, א ריס, באלד צו גדליה־הערשין; בייא וועמען א שוך, נישט פאר יודישע קינדער געדאכט, האט געפּייפט, פארשטאָפּט איהם גדליה־הערש דאס מויל און זאָגט איהם אָן מיט׳ן הארבען וואָרט, ער זאָל נישט פייפען. איז דער אייגענער טרען, דער אייגענער ריס ווידער טאקי דאָ מאָרגען און דער שוך הערט איהם נישט, האט א העזה באלד טאקי ווידער צועפנען א מויל, איז גדליה־הערש נישט פויל, לאטעט און לאטעט, ביז דער רוח נעהמט צו דיא לאָך מיט דעם מכבוש אין־איינעם ווען אזא גדליה־הערש זאָל געווען אָנשפּארען אין פּאריז, וואלט ער גע־גאנגגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם דאָרט אויף דיא הענט. אין קאב־צאנסק אָבער איז ער געגאנגען נאקעט און באָרפיס. און אז מען האט איהם דא שוין געטראָגען אויף דיא הענט, איז דאס געווען דענסטמאָל נאָר, ווען ער איז געפאלען פון דיא פיס, בשעת ער האט געחאפּט איין איבעריגע כוסה. טרינקען האט ער אפילו געקענט, וויל דיא מלאכה האט ליעב דעם טרונק און אנדערש קען מען נישט איינגעקויפט זיין אין דער חברה פ״צ, נאָר פון דעסטוועגען קען מיט דעם גרעסטען טרינקער זיך מאכען, ער זאָל דווקא זיין אמאָל שכור־לוט. בייס

אויסניכטערן זיך. פלעגט ער, וויא געוועהנטליך א געוויסער טהייל שכורים, זיך פארענטפערען, ער איז נישט שולדיג, דאס אומגליק איז געשעהען, נאר וויל ער האט גענומען דיא כוסה פון דער לינקער האנד. א סימן, אט נעהמט ער באלד טאקי א פלעשיל משקה, וויא געהעריג איז, זופט עס אויס פאר איין עדה יודין און ער זאל זיך חאטש פאר קרימען. אזעלכע קונצען פלעגט ער עפטערס בעווייזען און דער קאבצאנסקער עולם פלעגט נאר אנקוועלען. נישט אנגעקוואלען דערפון האט נאר לייזער־יאנקיל אליין: גדליה־הערש האט איהם מיט דער מלאכה פארשווארצט דיא אויגען. א קאטאוויס עפּיס, ער, ר׳ לייזער־יאנקיל, ימים נוראים א בעל תפילה ערגיץ אין א גלופסקער קלייזעל און דאס גאנצע יאהר אזוי־זיך א שיינער יוד, קוקט אריין אין א ספר און רייבט זיך אין בית־מדרש אונטערען אויווען—ער און דער בעל מלאכה, דער עם־הארץ, זאלען זיין קרובים! ער האט גדליה־הערשין בשום אופן נישט געוואלט אננעהמען פאר א קרוב, זיך אקעגען איהם געבלאזען און קיין מאל איהם נישט פארבעטען צו זיך א מאל אויף א שמחה. איז ער געקומען אומגעבעטען, האט מען אויף איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה־הערש פון זיין זייט, האט פון לייזער־יאנקיל׳ס גדלות זיך נאר נישט געמאכט און א מאל אויס איהם אויך געלאכט מיט גוטען, אהן גאל: „וויים איך, וואס מיט לייזער־יאנקלין איז אזוי דער יחוס! ארומגעהען שלינג־און־שלאנג איז עפּיס נישט אזא בריה׳שקייט. א לאטע זאל ער פּריווען לייגען, אזא לאטע וויא איך, דענסטמאל וועלען מיר זעהען. נאט אייך א שמעלקע! א בהמה איז ער, נישט מעהר . . . לאז איהם גאט נישט שטראפען פאר דיא זינד.“ אזוי פלעגט ער געוועהנטליך אויסלאזען דעם שמיעס, א מאך־געבענדיג מיט דער האנד. מיט לייזער־יאנקיליכען האט ער זיך פארהאלטען זעהר גוט, פלעגט אויסלאטען איהרע מלבושים, איבערניטצעווען דיא קינדערשע זאכען, לייגען לאטעם אויף אויף דעם מאנס בגדים, נישט צונעהמען דערפאר א פרוטה. פארקעהרט, אונטער איין איינגער צייט פלעגט ער שטילערהייט נאך אונ־טערהעלפען איהר מיט עטליכע גראשען. לייט זאגען, אז אין דער יוגענד איז ער אין איהר געווען פארקאכט, זיא נאך איהם האט אויך געצאפּעלט און עס האט גע־האלטען שוין אויף א שטיינער, אט ברעכט מען טעפּ—נאר פּלוצים האט זיך אונ־טערגעריקט דער שידוך מיט לייזער־יאנקלין, באבעס, מוהמעס האבען זיך פאר איהם געמיהט, אפּגעשאצט זיין בייקולכין, פאר וויפיעל מען קען עס אננעהמען אין נדן אריין. ס׳איז אויסגעקומען עפּיס נאר א גליק, וואס טרעפט זיך איין מאל אין הונדערט יאהר. עס ווערט א קנסמאהל און גדליה־הערש בלייבט נעביך פון דרויסען אויף דער מילכדיגער באנק. פון דענסטמאל אן, אזוי שמיעסט מען, איז גדליה־

הערש פונ'ם פנים אראָפּ, נאָר־נישט דער איינענער וואס פריהער—עפּיס נאָר טאַקי א כשוף, איין אַפּגעטאָנענע זאַך, בעהיט זאָל מען ווערען ! — איז געווען אלץ פאַר־אומערט, פארזאָרגט און פאר צרות זיך גענומען צום טרונק. זעהר מעגליך, אז דערמיט האט אויך געשמעקט דיא שנאה אקעגען איהם בייא לייזער־יאָנקלין אין הארצען. נאָר וויא דיא מעשה איז, אזוי אָדער אזוי, דיא שנאה איז געווען גרויס. דעריבער אז לייזער־יאַנקיל האט דאָ פונ'ם ווייב נאָר דערהערט דעם נאמען זיינעם, איז ער אָנגעצונדען געוואָרען.

הגם לייזער־יאַנקיליכע איז געוועהנט געווען צו דעם מאַנס זידלערייא און בייזקייט אויף גדליה־הערשין, נאָר היינטיגס מאָל, ליגענדיג אין קינפּעט, האט עס זיא אָנגעחאפּט ביים הארצען און זיך בעוואשען מיט טרעהרען, דער מאַן האט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות און געמאַכט צו איהר שוין ווייכער אביסיל:

— וויין נישט, דוא טיפּשא איינע ! זאָג איך דיר. א כשרה, עהרליכע יודענע בעדאַרף טהאָן דעם מאַנס רצון. אז דער מאַן זאָגט ניין, בעדאַרף זיין ניין. בעד־רעכען זיך נאָר, נארעלע, ווער, ברוך־השם, איז דיין מאַן און ווער איז גדליה־הערש !...

— גדליה־הערש איז געווען א כשרה'ר יוד, א גוטע נשמה.

— א כשרה'ר יוד — א בעל מלאכה ! ! נאָר א געלעכטער חלעבין. קאָרג פאַרשוואַרצט האט ער מיר דיא אויגען בייא זיין לעבען, זאָל איך אציגד נאך איהם א נאמען געבען מיינס א קינד און מיר אליין אָנטהאָן אזא חרפּה ! געה שוין, נארעלע, געה, רייד נישט קיין נארעשקייטען !

— אָבער א נאמען, לייזער־יענקיל ! וואו האסט־דוא א נאמען ? א שיינער טאַטע, מישטעהנס־געזאגט !...

— א נאמען !... עם... נישקשה. שמאָמעלט דער טאַטע און פאַרטראַכט זיך אביסיל.

— אָבער הע־הע ! אז איך האב געהאט א חלום, הע־הע !...

— וואס חלום ? ! מאַכט דער טאַטע, אויסשטעלענדיג א פּאָר אויגען אויף דער מאַמע.

— גדליה־הערש איז מיר נעכטען בייא נאַכט געקומען צו חלום. — מזל־טוב דיר, מלכה־טויבע ! זאָגט ער און טהוט דערבייא א קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דערפאַר, וואס אויף דער וועלט איז נאך נישטאָ מיין נאמען. דערבאַרם זיך, מלכה־טויבעניו ! מאַכט ער מיט א געבעט, וויינענדיג דערבייא אויפ'ן קינד

אין דיא קישעליך. דוא האסט אצינד אין האנד מיך צו בערוהיגען. איך וועל מיך מיהען דאָרט פאר דעם כסא־הכבוד פאר דיר, פאר דיין מאַן. דאס קינד דיינס וועט, אם־ירצה־השם, זיין א גוט שטיקעל ארבייט, א שארפע נאָדעל מיט א שפיטציג קעפיל. בייא דיא דאָזיגע ווערטער האט איהם גע־לויכטען דאס פנים און איז באלד פארשווינדען . . . וואס זאגסט־דוא, לייזער־יענקיל?

— נו, נו... מאכט דער טאטע אָהן ווערטער.

— נוקע נישט, לייזער־יענקיל, זאגט דיא מאמע, אזוי זאָל איך זעהען פיעל נחת, וויא איך האב איהם געזעהען ... היינט בייא נאכט איז ער ווידער געקומען. אלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ'ן קינד, געוויזען אויפ'ן קינד און געקוקט אויף מיר. . . געוויזען, געקוקט פריהער מיט א געבעט. דערנאך . . . אוי, דערנאך שטשירעט ער אויס א פאָר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויסגעשטרעקטע הענט, וויא ער וויל מיך שטיקען, טהוט א זאָג בייז: ווען נישט...

— ווען נישט, וואס? וואס? טהוט זיך דער טאטע א חאפ דערשראָקען, בעטראכט דיא שיר־המעלותין און דעם קרייז מיט דער קאָטשערע אויף דיא ווענט ארום דער קינפעטאָרין.

— וואס פרענגסט־דוא, לייזער־יענקיל? וועה איז מיר נישט. עפּיס שפּיעלט מען זיך מיט א מת! וועה איז מיר, ווינד איז מיר...

— נו, נו. וואס־זשע ווילסט־דוא, טיפּשא איינע?

— האב גאָט אין הארצען, וועה איז מיר, לייזער־יענקיל! און זייא נישט קיין עקשן, ווינד איז מיר!

— טא...

ב.

ס'איז געבליבען, דאס קינד זאל הייסען הערשיל נאך דעם לעצטען נאמען פון גדליה־הערש און עס האט דרינען געשטעקט א סך שפּיטצליך. איין מאל האט דאָך דער טאטע דאָס רעכט אויף אויף א נאמען. צווייטענס, איז דאָך א פּשרה מאכען גאנץ יודעשליך, וויא זאגט דער עולם: יאק ני פּסק ניחייא בודע פּסק'עץ,ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פאָרט נישט גדליה־הערש. דיא חרפּה האָב צוגעדעקט, ווארפט זיך נישט יענעם אזוי אין דיא אויגען. און דיא מאמע, זעהר א גוטע בעל־הבית'טע, ליעב אָפּצושפּארען אלץ אויף שפּעטער,

האט בייא זיך געטראכט: הא, לאָז זיך וואלגערען אין דעם בעל־הבתישקייט איין איבעריגער נאמען גדליה, ער וועט אפשר צוניטץ קומען אויף שפּעטער.

דיא מאַמע האט טאקי געטראָפען, וויא א חכמה! זיא איז אויסגעקומען מיט דיא נעמען וויא מיטען קרעפּיל־פלייש. אין א קורצער צייט ארום איז זיא געלעגען געוואָרען ווייטער מיט א יונגעל און ער האט, הערשלין אויף צו לאַנגע יאָהר, גע־הייסען גדליה...

איך זאָג: הערשלין אויף צו לאַנגע יאָהר, ווייל דער ברודער גדליה האט זיך נישט לאַנג געהאלטען, איהם איז נישט געפעלען דער מאַמעס קעסט. עס האט איהם געגרימט אין בייכעל, זיך נעביך גענוג אָנגעליטען און ביים אויסשניידען זיך איהם ציינדליך, האט ער זיך מישב געווען און זיך אָפּגעטראָגען. אויף דעם דאָזיגען שכל זיינען געפאלען עטליכע פון דיא שוועסטערליך און ברידערליך נאך פריהער, איידער הערשעלע איז געבוירען געוואָרען. זייא האבען געזעהען, אז מיט קבצנים איז נישט גוט צו האבען עסקים. דאס לעבען בייא זייא איז נאר איין אומ־גליק, אייביגע צרות, שטענדיגע יסורים. בעסער איין מאָל שטארבען, וויא צעהן מאָל אין טאָג אויסגעהען פאר הונגער, איידער עלטערן זיך אין דלות, פארווארפען אויף דער פּאָלעצע דיא ציין, בעסער יונגערהייט פון דער וועלט געהען. א לאַנג לעבען אָהן ברויט איז א ביסליכווייסער טויט. נישט אלע מענשען אָבער זיינען גלייך. דוואָסיע־קרוינע און פסח־זעליג האבען זיך איינגעשפּארט דווקא לעבען און פאר־זוכען, מישטעהנס־געזאָגט, דעם טעם פון חתונה האבען. זייא זיינען ביטערע אביונים און בעפאלען מיט קינדערליך. א חוץ זייא האבען פונ׳ם מלאך־המות העגט זיך אויסגעדרעהט ציפּע־סאָסיע, חנה־לעמיל, קייכע־ריקעל און אונזער הערשעלע. ציפּע־סאָסיע, שוין א מויד אין דיא יאָהרען, איז געווען נעביך הויט און ביין. דאס פנים אויסגעצויגען, דיא באַקען איינגעפאלען מיט בלויע רינגען אונטער דיא אויגען. אין דער יוגענד אָבער איז זיא געווען א בילד־שיינע, א לעב־בעדיג מיידיל, זעהר א געראָטענע, א חנ׳עוודיגע, א גוטע, עהרליכע, כשרה נשמה— מעלות, וואס אין רייכען שטאנד ברייגגען זייא גליק, אין דעם אָרמען אָבער זעהר אָפּט נאָר אומגליק. צוזעהענדיג דאס גרויסע עלענט בייא דיא עלטערען אין הויז, איז איהר געוואָרען א לאָך אין הארצען. איהר איז נישט אזוי אָנגעגאנגען איינענע צרות וויפיעל דיא צרות פונ׳ם הויזגעזינד, וויא מענשען נעביך קומען עס אָפּ, וויא פּוטצליך אומשולדיגע קינדערליך דארבען עס נעביך, דארען־קווארען און געהען אויס ביסליכוויים וויא א לעכט. בייא איהר איז געבליבען, צוגעהען אין דער פרעמד, דינען, פארדינען און אָפּדינגען דיא ליעבע עלטערען אין דער נויט. זיא האט גוט

געוואוסט, אז דער טאטע איז בייא זיך א גרויסער מוחס, עס וועט איהם נישט אנשטעהען, זיינס א קינד זאל זיך שטעלען אין דער פרעמד, נאר דאס האט זיא אבער נישט אפגעשראקען, זיא האט זיך פירגענומען צו טהאן אלע מיטעל, זיך שטרעקען נאך דיא עקען, אזוי לאנג אזוי ברייט, ביז זיא וועט איהר׳ס פועלין. זיא האט אויסגעקליבען דארויף א צייט, ווען ס׳איז געווען זעהר איינג. אין הויז איז נישט געווען קיין שטיקעל ברויט, דער ווינטער האט צוגעטרעטען מיט זיינע שרעקליכע פרעסט און אין שטוב איז קאלט. חאטש וועלף צוטרייבען, וואכענווייס איז אויס דעם קוימען נישט געגאנגען קיין רויך. דיא מאמע איז געווען אויף דער צייט מיט קיילע־ריקלען און געהאט זעהר א שווער טראגען. שמערל־אייזיק עליו השלום האט געמאזעלט, געפאכט מיט דער נשמה און דיא איבעריגע נאקעטע, הונגעריגע קינדערליך האבען זיך פארשלאגען אין א ווינקעל, געזעסען איינגעהייקערט אין צעהנטען, מיט סמאהע אויף דיא ליפען, שא, שטיל, נאר צייטענווייס א קרעבץ, א זיפץ טיעף פונ׳ם הארצען, און געקוקט אין דער וועלט אריין מיט תמ׳אוואטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זיינען געשטאנען פארגליווערטע טרעהרען...

דענסטמאל האט זיך ציפע־סאסיע׳ן געעפענט דאס מויל, זיא האט געוויינט, גע־חלש׳ט פאר דעם טאטען, ער זאל רחמנות האבען אויף דער מאמע׳ן, אויף דיא קינדער, אויך אויף איהר און לאזען זיא שטעלען זיך ערגיץ אויף איין ארט. עס האט אויס איהר גערעדט דיא נשמה, א מבול הייסע געפיהלען האט זיך איהר געגאסען טיעף פונ׳ם הארצען און דער טאטע, דערהרג׳עט, דערשלאגען פון דער ביטערער נויט, האט לסוף איהר איינגעוויליגט מיט א געבראכען געמיטה...

איהר אוועקפאהרען קיין גלופסק האט דער מאמע געגוג טרעהרען געקאסט, דער טאטע האט מיט איהר זיך געזעגנט שטארק בעטריבט. דיא גוטע, שטילע טויב איז ארויס פון דער נעסט ליידיג און בלויז, נאר מיט דער ברכה פון דיא עלטערען, מיט דעם הייסען „פאהר געזונט!“ פון דיא וויינענדיגע שוועסטערליך און ברידערליך.

קאבצאנסק האט אין א טראנספארט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט גלופסק א שיינע, א יונגע דינסטמיידיל!...

ציפע־סאסיע האט באלד בעקומען איין ארט ערגיץ דארט אין א נגידיש הויז, דיא ערשטע צייט איז איהר געגאנגען קיין מעשה נישט. מען איז מיט איהר און מיט איהר ארבייט שטארק צופרידען געווען. זיא האט געשריבען א היים פרעהליכע בריווליך און אויך צוגעשיקט אביסעל געלט. נאך דערנאך האט זיך אנגעהויבען א מעשה. דער בעל־הבית האט אויף איהר געווארפען איין אויג און הינטער־

ווײלעבס געפּריווט ווערען מיט איהר אַ נאָהענטער מחותן. אין אנפאנג איז דאס נאָך געווען אביסיל פאַרשטעלט. אויפ׳ן ווינק, גלאַט אַזוי זיך. ער איז אַ גוטער מענש, בײא זיך פּראָסט, זעהר צוגעלאָזט און וויל איין אָרעם קינד נעביך מקרב זיין. פאַר וואס נישט? פון זיין הויז האבען שוין עטליכע גאַנץ פיינע דיענסטמיידלעך חתונה געהאט, גאָר נישקשה׳דיג... כאָז זיא נאָר נישט זיין קיין נאַרעלע, וועט איהר אויך אַז וואויל זיין... ווייטער, ווייטער האט זיך שוין קלעהרער ארויסגעוויזען, וואס אַ נגידס גוטסקייט און צוגעלאָזטקייט בעטייט. בעהיט זאָל מען ווערען! עס האט זיך פאַר איהר געעפענט פּלוצים גאר אַ נייע וועלט מיט אנדערע מיני קריינקונגען — אַ וועלט מיט אַ שטן, מיט אַ גיהנום און אַ קאָכעניש, פייער און שוועבעל; אזעלכס, וואס האט זיך איהר נאָך פריהער גאר ניט געחלומט. דאס לעבען איז פאַר איהר געוואָרען אַ מלחמה. זיא, שלאָפע, אָרעמענקע נעביך, האט געמוזט שטעהען שטענדיג געוואָפענט אקעגען אַ שטאַרקען שטן, אַ געבאַלעוועטען פּעמפּיק. דער געדאַנק איהרער, וויא אַזוי איהרע ליעבע קומען עס נעביך אָפּ, דאָרט אין דער היים, וויא אַזוי נייטיג ס׳איז פאַר זייא חאָטש אַ קליינע הילף, האט איהר אונטערגעגעבען כח, צו ליידען איהרע גרויסע וועהטיגען. זיא האט זיך געראַנגעלט, געראַנגעלט ביז איבער דיא כחות און געמוזט פאַר צרות דערנאָך פּאָרט אָפּטרעטען פונ׳ם אָרט.

זיא האט זיך געשטעלט נאָך אויף איין אָרט. דאָרט איז געווען ווייטער דאס איינענע: פריהער קיין מעשה נישט, דערנאָך אַ מעשה, שוין נישט איינע, נאָר צווייא. אַ מעשה מיט דעם בעל־הבית און אַ מעשה מיט דעם בעל־הבית אַ זוהן... קריינקונג, הארצוועהטיג און לסוף אַוועק פונ׳ם אָרט. ווייטער און ווייטער אַלץ אויף דעם דאָזיגען שטייגער: קיין מעשה נישט, שפּעטער אַ מעשה, דיא אַלטע מעשה, אַ מעשה איבער אַ מעשה און דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. אַ חוץ מעשיות אין שטוב איז נאָך מעשיות אין קעך: מיט קעכנעס, מיט אריינגעהערס, מיט מעקלערענס און מיט יענע, וואס ווערען אויף דער עלטער גבאי׳טעס. הכלל, אַ „טויזענד און איין נאַכט“ מיט מעשיות. ציפּע־סאָסיע איז געוואָרען נעביך אַ קרבן פאַר איהר שיינקייט... אויף צרות נאָר איז זיא געבוירען געוואָרען אַ שיינע. וויא קומט אזוינס צו אָרמע לייט, מיט וועלכע מען איז עפּיס נישט אַזוי מחויב צו מאַכען צערעמאָניעס און קוקען דאַרויף, טאָמער קריינקט מען זייא מיט אַ גראָב וואָרט און נעהמט בײא זייא צו דאס גאַנצע חיות מיט אַ מיאוסער בעהאַנדלונג?... אויך מיר אַ מענש ציפּע־סאָסיע, איין אָרמע דיענסטמיידיל! דיין שיינקייט, אָך, מהיכא־תיתי און דוא אליין... וועמענס עסק איז עס?

מענסט אפילו דיא כפרה ווערען. אי טאָמיר האט ציפּע־סאָסיע פאטער און מוטער, וועלכע האבען זיא הארצעדיג ליעב, מיט איהר אין לעבען פיעל מיה געהאט, גענוג קאָפּדארעניש, נישט דערנעסען, נישט דערשלאָפען, ביז גאָט האט געהאָלפען זיא איז אויסגעוואקסען; אי טאָמיר האט ציפּע־סאָסיע איהר עלטערען אויך שטארק ליעב, זיא ארביים, זיא דיענט וויא־ס'איז אונטערצוהאלטען איהרע ליעבע נעביך, וואס חוץ זייא קריכט איהר גאָר ניט אין קאָפּ קיין אנדערע זאכען — אזעלכס נעהט קיינעם אויפ'ן געדאנק אפילו נישט ארויף. נארעשקייטען, פון ווענען מען האט דאָ צו טראכטען!... ציפּע־סאָסיע אָבער האט אויך א נשמה, זיא טראכט, זיא פיהלט.... בעריהרט מען זיא גראָב, טהוט איהר וועה...

„דעריבער, אזוי זאָגט דער מחבר פונ'ם „ווינשפינגעריל" אין זיינע כתבים, דעריבער האט ציפּע־סאָסיע נישט געקענט מעהר אויסהאלטען און איז קראַנק, צו־בראָכען מיט א שווער נעמיטה נעביך געקומען צוריק א היים, צוריק צו איהרע אָרמע עלטערען, שוין נישט דיא ציפּע־סאָסיע, וואס פריהער. דיא מאמע האט גע־פיהלט דער טאָכטערס ביטער הארץ און איז אויסגעגאנגען פאַר רחמנות אויף איהר דערשלאָגען קינד.

„אָרמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, וואס גאָט האט דיר געגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע גליקליכע מיט דיין שיינקייט צו געפעלען. פארשפּילט איז דיין וועלט, פארוויסט איז דיין לעבען, אז אָך און וועה דיר נעביך, אָרמע, אומגליקליכע שוועסטער!....."

ג.

אצינד אז הערשעלע אונזערער זאָל נעהמען דיא בעסטע לאנד־קארטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט דיא אלע שטעדט פון גרויס ביז קליין און זאָל זוכען אפילו מיט ליכט, איז פון קאבצאנסק קיין זכר נישטאָ דאָרט און א מאָל אין דער יוגענד האט ער געמיינט, וויא א וואָרעם זיטצענדיג אין חריין, אז קיין בעסערעס פון קאבצאנסק איז גאָר נישטאָ. קאבצאנסק אליין טאקי איז איין שטאָדט אויף דער גאנצער וועלט, דער פּופּיק איהרער, פּונקט אין רעכטען מיטען. ווייטער, אין דער זייט, איז שוין מדבר, פּארלענגנע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואס מענשען הייסען, אתה־בחרתניקעס, סאמע ציִמעס, זיינען נאָר דאָ. פאַר זייא אליין שיינט דיא ליכטיגע זון בייא טאָג, דיא לבנה אין שטערען בייא נאכט און גאָט ניט זיך אָפּ, האט מעהר נישט צו טהאָן נאָר מיט זיינע

קאבצאנסקער יודען... ער גיט רעגען פון זייערע בהמות ווענען—צינען זאָלען האבען פאשע, אויך קאָליושעס וואסער אויף צוטרינקען, בכדי צופארשפּאָרען אָפּפרעסען דיא שטרוי פון יודישע דעכער און לעקען דיא ווענט פונ׳ם בית־המדרש. ער גיט טרוקענע שיינע פּאָגאָדע, דיא ווייבער זאָל גוט זיין צוגעהען פרייטיג אין יאטקע, אין מארק אריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאכט א גרויס גערעטעניש אין קארטאָפלעס, ציבעלעס און קנאָבעל, יודעליך נעביך זאָלען האבען וואס צו עסען. הכלל, ער דרעמעלט נישט און שלאָפט נישט דער היטער פון ישראל, ער ארבייט מעשים, קעהרט א וועלט נאָר צוליעב זייא, צוליעב זייא... דערפאר בלאָזען איהם יודען שופר, זינגען איהם א מלך עליון און שפרינגען קדושה, דערפאר מאכען זייא פון זיין כבוד ווענען א לאָקשען־קוגעל — שבת, קניידליך און חרעמזיל — פסח און געהען א טענציל לעבעדיג־פרעהליך צו דיא הקפות שמחת־תורה. חנוכה דאנקען זייא איהם אָפּ מיט א דריידל, פורים מיט א המנ־קלעפּיל, פארשטעלען זיך און מאכען דיא פורים־שפּיל, דיא גאנצע קאָמעדיע אלץ לשם שמים, צוליעב זיין הייליגען נאָמענס ווענען.... נאך איין שטאָדט אמת איז איהם געווען בעקאנט, וועלכע עס האט געשוועבט פאר איהם עפּים וויא אין דער לופטען, געשוויבעלט און געגריבעלט מיט גאנצע מחנות מלאכים, פליגעל־אדיוטאנטען, און קוריערין פון גאָט־ברוך־הוא צו דיא קינדער ישראל—דאס איז דיא הייליגע שטאָדט ירושלים, וואו יודען ליגען בעגראָבען אין דער ערד, אין ארץ־ישראל ערד, טאָקי נאָר לעבעדיגע מתים, וואס פוילען נישט און עס האלט זיך זייער געביין; וואו יודען האבען א פייג... איילבערטין, טייטלען, מילגרוימען און ציגען עסען דאָרט באָקסהאָרן. נאָר, אוי־וועה! ירושלים איז אָבער אצינד וויסט, חרב, אוים שטאָדט, אוים וועלט און פאר אונז, יודישע קינדער, איז היינט א לעבען דאָ, אין קאבצאנסק — אין קאבצאנסק, אין גלות.. דער קאבצאנסקער גלות איז דענסטמאָל אין הערשעלעס אויגען בעשטאנען פון גאברילאָ דעם שבת־גוי, וואס שנייצט אָפּ שבת דיא ליכט, נעהמט אראָפּ פונ׳ם טיש דיא מעשענע לייכטער, און הייצט בייא יודען דיא רובעם; פון טעקלע, וואס וואשט גרעט, שווינקט איבער געל־גרינע ווינדעליך פון יודישע קינדער און מעלקט דיא קיה; פון קאָנדראט דעם שכור, וואס פאר א גלעזעל בראנפין פארקויפט מען איהם — דעם גאנצען קאבצאנסקער חמץ; פונ׳ם פריץ, וואס יודען האלטען בייא איהם ארענדעס, דערנערען זיך דערפון מיט ווייב און קינדער און מוזען נעביך פון יוצא ווענען איהם צאָהלען אמאל ראטע; וואס מוזען נעביך צו איהם אָנקומען אונטער א יום־טוב, ער זאָל זייא

שיינקען זעקליך קארטאָפלעס, אינדיקעס און ווייץ אויף מצה — און, וועה, וועה געשריען! ערגער נאך וויא אלע פון מ י ט ק א דעם קליין שייגעציל און זשוקיל זיין קליין הינטעל, פאר וועלכען נישט נאָר קליינע יונגליך האבען געציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעווייבטע, גרויסע תקיפים, פלעגען האבען דאס ניין יעהריגע און פאר איהם פאר א מייל אנטלויפען; גאָט ווייסט, צו וואס זער ביטערער גלות של מיטקא וואָלט געפיהרט, ווען ער זאָל זיך ציהען שטענדיג ...

„א נס, זאָגט הערשעלע אין זיינע כתבים, א נס, וואס מיטקא האט ליעב געהאט א יודיש שטיקעל חלה. פון א שטיקעל חכה, וואס מען פלעגט איהם אונ־טערריקען חיירעש, איז ער געוועהנטליך אויף א געוויסער צייט, געוואָרען גוט, ווייך וויא א טייג, האט זיך בעלעקט און געקוקט שוין אנדערש אויף יודישע קינדער. וואס יונגליך האבען פריהער נישט געטהאָרט, האבען זייא שוין געמעגט. יעקב׳ס טאָפּ לינזען איז געבליעבען אויף תמיד טאקי זעהר א גוט מיטעל. ווער שמיעסט, א יודיש שטיקעל געפילטע פיש איז גאר א וואונדער! נאָר חוץ דיא אלע זאכען איז דאָך מיטקא נישט מעהר געווען וויא א נארעש יונגעל און טאקי אליין ליעב געהאט אָפּטהאָן מעשים, שטיפען מיט חברה קונדוסים. ביים שפּילען זיך איז ער מיט זיין גראָבען קאָפּ שוין געלעגען בייא אונז אין דיא הענד. א פערדיל איז ער געווען זעהר א וואויכס, כח צו לויפען, צו דריגען מיט דיא פיס, האט ער געהאט, און מיר, מיט אונזערע יודישע קעפּליך, פלעגען אויף איהם פאָהרען רייטענדיג, דערלאנגען איהם הינטערוויליכס א שמיטצעל און פיהרען איהם בייא דער נאָז, וואָהין מיר האבען געוואָלט . . . האבען מיר עפּיס געמייסטצערט, געשטעלט א מילכען ערגיץ אויף א רינשטאָקיל, האט ער מעהר נישט געטוינט וויא נאָר דערצו: צובריינגען זאמד, טראָגען שטיינער, גראָבען דיא ערד און קריכען אין בלאָטע. יודישע קינדער פלעגען זיך נאָר קוועטשען, אונטערהעלפען איהם מיט א סאָפּען, מאכענדיג: הא־הא, ארבייט, טהו מיטקא, אזוי, אזוי!... שרייבענדיג איבער מיטקען שטעל איך איהם מיר אצינד פיר שוין א גרויסען, א געזונטען. מעגליך, אפשר איז ער ערגיץ אין דער וועלט היינט א גאנצער פריץ און טראכט אליין: אָך, ברודער! האסט־דוא פערגעסען יונגעלשע זאכען: לאָזען דיא האנד פרייא...?“

זשוקעל, וויא עס שטעהט געשריבען אין דיא כתבים, איז אויך נישט געווען קיין שלעכט הינטעל. פאר א שטיקעל ברויט פלעגט ער סלוזשען, שטעהען אויף דיא לאפּקעס און דרעהען מיט דעם ווידעל. און הגם א שטיקעל ברויט האט א גרויסען ווערטה בייא קאבצאנסקער יודען, פון דעסטוועגען האט זיך קיינער דארוים ניט געמאכט אנגטערווארפען עס אמאל זשוקען, טראכטענדיג בייא זיך: לאָמיך

א הונט פארשטאָפּען דאס מויל. ניחייא ני לאיע, כאָז ער נישט בילען. — יודען מיט בערד פלעגען שמאָכען פאר גרויס הנאָה, ווען זשוקיל האט זייא אָנגעטהאָן דעם כבוד, א חאפּ צו טהאָן פון זייערע הענד דאס ביינדיל און געקוקט אויף זייא פריינטליך, בשעת קנאקענדיג עס מיט דיא שארפע הינטישע ציין. פלעגען שמאָכען, גלעטען דאס בערדיל, טרייסטענדיג זיך מיט דער האָפנונג: נו, חבר... פון היינט אָן זיינען מיר שוין חבר. שוין אָהן סכנות... דערבייא טאקי זיך מאכען קוראזש אָנצוריהרען פון דערווייטענס זשוקלען, מיט א שפּיטץ פינגער א גלעט צו טהאָן איהם ביים קעפּיל, און, אז מען איז שוין יא א שטיקעל חשוב, פּריווען דערווייל טאקי אָנצורייצען איהם אויף אנדערע: אטרנא, קוסייא! וויא דער שטייגער איז פון יודען...

היינט, אין דיא עלטערע יאָהרען, ווייסט אונזער הערשעלע שוין, אז יודען צווישען אלע מענשען אויף דער וועלט זיינען דיא העהנער, וואס ליגען שטענדיג אונטער'ן פּעקעליק לעבין ווייב און קינדער. דאס הויזגעזינד איז בייא א יודען דאס גאנצע לעבען, טיעף איינגעבאקען איהם אין הארצען און דער טאטע זיינער איז דרינען געווען א יוד שביודען, א האָהן שבהעהנער. ער ווייסט היינט וואויל, אז דער טאטע האט איהם זעהר ליעב געהאט, נאָר דאס איז געווען א פארבאָרגענע ליעב־שאפט אינוועניג אין הארצען, אויפ'ן יודישען שטייגער, אין פנים אָבער האט מען עס איהם נישט ארויסגעזעהען. פארקעהרט, אויפ'ן פנים איז איהם שטענדיג גע־לעגען א פינסטערע חמארע. ער האט געקוקט עפּיס וויא בייז, אָנגעלאָדען, מיט א ביטער־זויערער מינע. ס'איז איהם עפּיס וויא נישט אָנגעשטאנען צו ריידען, לאכען, נארעש צו מאכען זיך מיט דיא קינדער, האלטענדיג אין דער סברא, אז פאר א ט א ט ע ן פאסט ניט אזעלכע זאכען. קינדער בעדארפען פאר א טאטען מ ו ר א האבען, וויסען דרך־ארץ, אין זיינע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך ריידען, א לאך צו טהאָן חלילה און בעדארפען געהען אויף דיא שפּיטץ פינגער. האט זיך א מאָל א קינד פארזינדיגט מיט א הויך קול, מיט א געלעכטער און עפּיס א פרייע בעוועגונג, איז איהם עס נישקשה באָקום אויסגעפאלען פון טאטענס א בליק, וואס האט איהם דורך־און־דורך־געשטאָכען. מיט דעם ווייב האט ער פאר פרעמדע, אויף פאר אייגענע מענשען קארג־וואס גערעדט, זיא נישט גערופען בייא דעם נאמען, נאָר געזאָגט געוועהנטליך: ד ו א, הערסט דוא! און א מאל אויך: ט י פ ש א. אין הארצען איז ער געווען צו איהר טאקי זעהר גוט, גוט וויא דיא וועלט, נאָר ארויסווייזען עס בעשיינפּערליך האט ער עס פאר זיך געהאלטען פאר איין אומכבוד, עפּיס פריקרע, נישט שיין פאר א יודען. ער — איז דאָך ע ר א

מאַנספּערשוין, א יוד, און זיא איז א זיא, נאָך אַלע זאַכען פּאַרט נישט מעהר וויא א נקבה, א יודענע... ער איז געווען אין דעם הויזגעזינד טאַקי איין אמת'ער האָהן, וואס פיהרט זיך שטענדיג אַרום מיט דער הוהן און מיט איהר פּליד, זוכט, קראַצט פאַר זייא אויס ווערעמליך, שפּייז פון אונטער דער ערד. נאָר זאָל פּריווען א היהנדעל עפּיס טהאָן נישט וויא זיין ווילען, גיט ער עם א פּיק אין קעפּיל. ער געהט פאַרריסען דעם קאָפּ אין דער הויך, דיא אייגליך פּייערען איהם, קוקט מיט גדלות און בכדי צובעווייזען, וואס אַזוינס ער איז, טהוט ער א קלאַפּ מיט דיא פליגעל, מאַכט א המלך, א ברייטען, גרויסען קוקוריקו! דאס בעטייט: תרבית היהנער, ווייסט, ווער עלטער איז!...

צוגעלאָזט און בערײדעװודיג איז דער טאַטע געװען נאָר אין אַזעלכע געװיסע פעל, װען א קינד, א שטײגער, איז קראַנק געװען. דענסמאָל איז ער פון איהם נישט אָפּגעטרעטען אױף א טריט. האט עס געגלעט, געטאַפּט בײם שטערען, אײנגענומען מיט גוטע רײד און צוגעזאָגט מתנות, שײנע שפּיכליך, װיפיעל דאס הארץ גלוסט: א שײן הילצערין שװערדיל אױף תשעה באָב, אָפּגעפאַרבט מיט שװאַרצע יאַגעדעס, א גראַגער, א דרײדיל, א פאָהן מיט א רױטען עפּעל, אַרױפגעשטעקט אױבע, דער־בײא טאַקי נאָכגעמאַכט װיא א גראַגער גראַגערט, װיא א דרײדיל דרעהט זיך, זומזעט און װיא יונגעליך מיט פאָהנען געהען צו דיא הקפות, קװיטשען: עוזר דלים הושיעה נאָ! אָט אַזוי, אַזוי... בכדי אַרױסצובעקומען דערמיט בײם קראַנקען קינד נעביך האָטש א קלײן שמײכעלע. איז עס איהם געראָטען, איז ער געװען איבער־גליקליך. אָדער א שטײגער װען עפּיס א שמחה, א יום־טוב אין מײסטענס פסח צום סדר, אז ער איז געזעסען אָנגעלעהנט, װיא א פּריץ, אױף דער עסע־בעט אין קיטעל, דאס װײב קלאָהר־װײס אָנגעטהאָן לעבין איהם. ער האט זיא גערופען מלכה, זיא איהם — מלך. בײדע האבען געלױכטען, געקוקט מיט שײנענדיגע אױגען, דאס אײנער אױפ'ן אַנדערען, דאס אױף דיא אױסגעצװאָגענע קינדערליך אַרום דעם טיש און דאס אױף דיא כוסות, אױף דעם טעלער, אין װעלכען עס ליגען שײן, פײן אױסגעלײגט װיא געהעריג: דיא זרוע אין דער רעכטער האַנד, אונטען חרוסת, דאס אײ אין דער לינקער האַנד, אונטען כרפס, גרינס פון פּעטרעשקע און צװישען זײא מרור, געריבענער חריין, גאַר מחיה. א־נו, הערשעלע, פלעגט מאַכען דער טאַטע, אָנגעהמענדיג דאס קינד פאַר'ן בעקעלע, פרעג מיך, הערשעלע, דיא פיער קשיות. הערשעלע האט זיך צושאָקעלט, אָנגעהױבען הױך אױפ'ן בײא־קול'כען, מאַכענדיג דערבײא מיט'ן גראָבען פינגער: טאַטע! איך װעל דיך פרעגען, טאַטע, פיער קשיות! און אָפּגעקנאַקט לעבעדיג אײן קשיא נאָך דער

אנדערער. דענסמאָל איז מען פרייא געווען צורייד֒ען, צולאכען, וויפיעל מען וויל. הפקר א וועלט. דיא קינדער פלעגען זיך אָנשיכורין מיט גאַנצע כוסות לאַקעריצע, וואס דיא מאמע האט אָנגעקאָכט אין יענעם גרויסען פסח׳דיגען טאָפּ און פלוידערען, אויף וואס דיא וועלט שטעהט.

ד.

א חוץ דיא דאָזיגע פעל איז דיא מורא פאַר׳ן טאטען געווען גרויס. אין שטוב איז אונזער הערשעלע, וויא דיא אַלע איבריגע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער וויא א שטיל וואסריל, וואס גראָבט טיעף. צווישען זיך פלעגען דיא קינדער שטיקער־הייט אָפּטהאָן מעשים, קריגען זיך, נאָכקרימען זיך אויפ׳ן ווינק, איינער דעם אנדערען ארויסשטעלען פייגען, דערלאַנגען א זעטץ, א קניפּ און שא. איטליכער האט נע־וועהנטליך געהאט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולהכעיס׳ניק איז געווען חנה־לעמיל. זייא זיינען געווען פייער און וואסער, צווייא נישט קיין גלייכע מענשען. חנה־לעמיל האט געוואָלט, וויא איין עלטערער ברודער, וואס אָט באלד א חתן־בחוריל לעהרען דעם יונגערען דרך־ארץ. עס האט איהם געברענט, פאַר וואס דער טאטע זעצט שבת ביים טיש הערשעלין נאָהענט לעבין זיך און שמעלצט זיך גאר הערענדיג וויא ער טערעלייקעט „כל־מקדש“. און האלט איהם אונטער אין דיא זמירות אויף א דיך־קוויטשיג קול׳כין. ער פלעגט דעריבער אַלץ קריכען צום טאטען אויף הער־שעלין מיט מסירות, בכדי צופאַרמיאוסין איהם אין זיינע אויגען, און שטיקערהייט צווישען זיך פלעגט ער נאָכקרימען הערשעלין וויא ער טערעלייקעט, אריינשטע־קען דערבייא א פינגער אין גערגעלע, שאָקלען דאס קעפּ׳ל און אָנגעבלאָזען זיך וויא איין אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען וויא א קעסיל. ארויסשטעקען דאס צינגעל און מיט אויפגעשטלטע קולעקליך מאכען אין איין כעס: פוקע זיך, חנקע־לעמילדריג! אָבער אַלץ שטיל. מען זאָל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געווען וויא א שטאַרק אָנגעבלאָזען פאחיריל, זיך איינגעהאלטען, קיין פארע זאָל מען פון איהם נישט הערען, אקעגען־זשע אָבער אין דרויסען האט דאס פאחיריל געלאָפּנעט און ס׳איז ארויס פרייא אַלסדינגג, וואס אינוועניג אין איהם האט זיך געשטיקט. דאָרט איז ער געווען א פייער, א שפּירט, איין קונדעס אין דער וועלט. ער האט זיך איבערגעשלאָגען מיט אַלע יונגליך און ארויסגעוויזען זיין גרויס בריה׳שאפט. אין שטיינער ווארפען, האפּען א ציג פאר דיא הערנער און זעטצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אָנגעהמען פּקוצלים דעם

קאבצאנסקער קהל׳שען צאפ פאר דער באָרד און אויסרייסען איהם א פולען הויפען האָר, שטעבען חתן־כלה אונטער דער חופה מיט שפּילקעס, נאכלויפען א משוגענעם אויף דער גאס, אונטערהאַפּען זיך הינטער א וואָגען, בשעת פאָהרענדיג געשווינד, דערצו איז ער געווען איין בריה טאקי. ווייסע־חברה האט דעריבער פון איהם שטארק געהאלטען און איהם מכבד געווען מיט כהן אין אלע קונדייסקע זאכען. אין דיא מלחמות צווישען דיא קונדסים, איז ער געווען דער גענעראל, מיט עפּיס א פּאַפּירין שארמיטצעל פון א בשמים־קרעמיל אויפ׳ן קאָפּ, ארומגעשטעקט מיט פעדערען. דיא גבורות און דאס גאנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאנען אין פּיטשקע, וואס ער האט געהייסען איטליכען מקיים פּסק זיין, גלאט אזוי־זיך פון זיין כבוד וועגען און אז דער גענעראל, הערשעלע לייזער־יאנקילס, האט בעפוילען—איז מחויב געווען איטליכער, פון דעם קליינסטען ביז דעם עלטסטען, באלד צו פאָלגען. בשעת פרידען, נישט קיין מלחמה צייט, פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאנצען פעקיל יונגליך זיך אָפּגעגעבען מיט אנדערע געשעפטען, און געשעפטען זיינען געווען זעהר פיעל, ברוך־השם, אין איטליכער צייט. זומער בייא טאָג פלעגט ער פיהרען ווייסע חברה באָדען זיך אין ק א ב צ א נ ס ק ע ר טייך—א גרויסער רינשטאָק מיט א פאר־שימעלטער בלאָטע ביים ברעג, וואו שטאָדט־חזרים זיינען געלעגען איינגעזונקען טיעף ביז איבער דיא אויערען, ארויסשטעקענדיג נאָר דאס פּיסקעל. דער גאנג אהין איז געווען לעבעדיג־רעשיג, טאקי וויא מען זאָגט, בעגראנדע, נישט אויסגעלאָזען איין זאך אויפ׳ן וועג, מען זאָל עס נישט בעריהרען. יונגע גענזעליך צולויפען זיך, אונטערפליהענדיג אביסיל מיט דיא קליינע, נאך נישט גוט בעפעדערטע פליגעליך; דער גאָנער סאָפּעט, סמאָרעט מיט דיא נעזליבער, אויסקרימענדיג דעם האלז וויא א שלשלת. דאס קעלביל דאָרט איז זיך מטריח אויפצושטעהן פונ׳ם גראָז, שטעלט אויס א פּאָר אויגען, רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָפּ, ווארפענדיג מיט׳ן קאָפּ און אָנבייגענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פאררייסט דערנאך דעם וויידיל און אוועק, אוועק . . . חברה שפּילעט זיך אָפּ, קנעפּעלט זיך אָפּ, נאך נעהענדיג, אין איילעניש, אזוי אז צוקומענדיג צום ברעג טייך פאלט פון איטליכען דאס אָנטהאָ פלוצים אראָפּ — און פּוטץ אין וואסער אריין, בול־בול־בול! — צווישען מנחה און מעריב איז ווייסע חברה זיך צונייפגעקומען אויפ׳ן יריד אין בית־מדרש, אין פּאָלעש דאָרט, איטליכער מיט זיין מין סחורה און מען האט געהאנדעלט געשמאק. איינער בייט א קרומען, אלטען טשוואָק אויף א מעשענעם קנאָפּ אָהן איין אויעריל. דער אנדערער טהוט א וויז׳א ניסעל, א שווישטש און עס געפינען זיך דארויף צווייא שטארקע קונים, מיט שטיקליך שפּיגעל־גלאָז, פּארצעלאענע שערבליך פולע

קעשענעס. יענער מיט א גרינער פאטשערקע איז פארטיפט אין עסק מיט דעם חבר, וואס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל־טעשיל און א צינערין אויער־לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאס געווען דער שאַטצער און געחאפט פון אויבען פאר זיין מיה. געוועהנטליך לאָזט זיך דער יריד אויס מיט א קריג: קיינער איז נישט צופריעדען, איטליכער טענה'ט, ער האט זיך מיאוס אָפּגענארט. עס האלט שוין ביים פאטשען זיך; עפיס א קונדס, מיט א פריש גענזען גערגעלע טרומייטערט־צו, א טאראראם, א געפילדער, ביז דער יריד שמש לויפט אין אין בעס ארויס מיט א היק: שקצים! און חברה צולויפט זיך וויא דיא מייז, איטליכער אין זיין ווינקעלע. חנוכה־צייט האט געפלאַקערט דאס געשעפט מיט דריידליך, פורים־צייט — מיט מאטעריאל אויף המנ־קלעפליך, שבועות־צייט—מיט אויסגעבלאָזענע אייער, צומאכען פייגעליך. הכלל איטליכער יום־טוב מיט זיין מין סחורה... צייט אויף צו האנדלען איז, ברוך־השם, געווען גענוג, ווייל דער מלמד פון דער תלמוד־תורה, וואו אונזער הערשעלע האט געלעהרענט, איז אליין געווען שטענדיג פארנומען מיט זעהר פיעל געשעפטען, אָהן עין־הרע. ער איז געווען א שטיקעל שדכן, פול געווען אויף אלע חתונות, בריתין און לויות, געווען א בעשטענדיגער עדות אויף גטין. חוץ דעם האט ער בעדארפט אָפּשפּרעכען עין־הרע'ס, איבערקוקען מזוזות און פון אלע מלאכות זיך אָפּרייסען צייט דאַנערשטיג און פרייטיג מיט א פושקעלע אין דיא הייזער ארומצוגעהען. נאָר דעם שבת מעג מען איהם נאָכזאָגען, אז דיא שעה צייט, וועלכע ער האט זיך גע־נומען צום קנעלען, האט ער געארבייט געשמאק מיט אלע בכים. דיא דאָזיגע קורצע צייט איז איהם גאנץ גענוג געווען אויף איבערצושמייסען אלע קינדער און ס'איז איהם נאך איבערגעבליבען עטליכע לייריגע מינוט צייט אויך. אויף צו־שפּארען זיך מיט'ן קאָפּ צום טיש, אביסיל זיך אויסצורוהען, אָדער קראטצען דיא באָרד, קרעכצען, געניצין וכדומה אזעלכע מלאכות. אויף הערשעלין פלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז א גרויסער קונדעס, אָבער א וואויל יונגעל מיט א גוט קעפּיל. דיא מאמע פלעגט, הערענדיג אזוינס, זיך דערמאָהנען אין איהר חלום, וויא גדליה־הערש, עליו השלום, האט ווייזענדיג אויפ'ן קינד געזאָגט: „ער וועט זיין א גוט שטיקעל ארביים, א שארפע נאָדעל מיט א שפּיצעכדיג קעפּיל" און פאר נחת זיך געשמאָלצען. דער טאטע־זשע אקענען, אויסהערענדיג אויף איהם מסירות, וויא ער איז פארשייט, פלעגט מאכען געוועהנטליך מיט א שטעכווערטיל: י ע נ ע מ ס נאמען מיט י ע נ ע מ ס נאטור, עס זאָל פּעהלען א האר! י ע נ ע ר, עליו־השלום, האט זיין גאנץ לעבען זיך געפּאָרעט מיט לעבער און ד ע ר היינט־איז אויך פול אין אלע לעבער. ער פּאָרעט זיך אויך און מאכט נאך לעבער . . . דאס איז

געוועז אַנצוהערעניש אַקענען יענער מעשה, וואס מיט הערשעלין איז זיך פארלויפען אזוי וויא ווייטער וועט שטעהען.

ה.

ויהי היום און ס'איז געווען א מאל, איז אין קאבצאנסק א גרויס וואונדער געשעהן. פלוצים, מען ווייסט נישט וויא און וו'א ארום, איז פון ערגיץ א דאָקטאָר מיט אמאל אָנגעקומען, עפּ'ס אזוי וויא פונ'ם הימעל אראָפּגעפאלען. יודען בכלל, אז דערהערען נאָר א דאָקטאָר, רופט זיך זייא אלע קראנקהייטען אָפּ און דערפיהלען איטליכער זיינע וועהטיגען. בימי ירחמיאל הרופא, פאר אונזער ירחמיאל דעם רופא, וזוגתו יאחנע הרופאת, און זיין ווייב יאחנע דיא רופא'טע, איז אין קאבצאנסק שטענדיג געווען מיט חסד. בייא יודען האבען דיא קראנקהייטען געבורטשעט אינוועניג און מען האט זיך געמאכט נישט וויסענדיג, דער רופא האט געטהאָן זיינס, נעגעבען ראטונקעס: געגאָלט, געשוירען, געשטעלט באנקעס, פּיאווקעס, געלאָזט צו דער אָדער, געצאפט בלוט פון דיא מאנסבלין, און דיא רופא'טע פון איהר זייט האט געטהאָן איהרס, געצאפט בלוט בייא דיא ווייבער. מען איז פארשלאפט גע־וואָרען און געשטאָרבען אָהן חכמות, אָהן גרויסע דולעניש. גארנישט, מען האט זיך פלוצלים געלייגט און פלוצלים צוגעמאכט איין אויג, נישט בעדארפען דווקא האבען דערצו פריהער רעצעפטען און אפּטייקען... זיבעציג יאָהר—אזוי איז שוין אין דער וועלט געשטעלט — קומט דאָך א מענשען צו לעבען, דארויף איז דאָך דאָ בפירוש א פסוק אין תהלים, וואס אפיקורסים אפילו קענען עס אויך נישט אָפּ־לייקענען, אי וואס, מען שטארבט פריהער פאר דער צייט, דרינען איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפּערגעצייג, נישט יאחנע דיא רופא'טע מיט איהר קליפּערגעצייג און אויך נישט דער פסוק להבדיל, שולדיג אין גאנצען זיינען דיא חטאים... דיא חטאים אין שטעדטיל. דעם, יענעם האט זיך פארגלוסט, וואס מען טאָהר נישט... און דארויף איז דאָך דאָ א רב, זאָל גע־זונט זיין, מיט א קאָמיסיע שיינע יודען, דיא זאָך אָנצושמעקען און ארויסצופיהרען עס וויא בוימיל אויפ'ן וואסער. אזוי האט זיך עס געפיהרט און פיהרט זיך אויף אזא שטייגער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס וויז געבען זיך אין קאבצאנסק האט וויא קראָפּעווע נאָך דעם ערשטען זומער־רעגען, ארויסגעשפּראָצט מיט א מאל שלאַפקייטען אלערלייא, אָהן א צאָהל: ספּאזמעס, בויכוועהטיג, שטעכעניש אין דיא קריעזשעס, שפּארעניש אונטערן לעפעלע, קוועטשעניש, בייסעניש, מכות,

נעשווירען—און אונזער יודישע קראנקהייט, מ ע ר י ד י ן, איז פון דער פארבארגע־ ניש ארויס גאנץ א פ ע ן, זיך ענפלעקט, וויא עס געהער צו זיין, מיט אלע פישטשעווקעס... נישט געוועז איין יוד א גאנצער, אהן א חסרון. יונג און אלט זיינען צום דאקטאר געלאפען אויסלאטען און פארריכטען אביסיל דאס געזונד. קליינע קינדער מיט גרויסע בייכליך און דינע פיסליך האבען מאמעס אויף דיא הענד געטראגען און צו איהם געלאפען. גאנץ ק א ב צ א נ ס ק, וויא עס ווייזט זיך ארויס, איז איין בקור חולים, אלע זיינען צובראכען. גאט דער לעבעדיג ער ווייסט, מיט וואס עס וואלט זיך אויסגעלאזט, ווען דער דאקטאר זאל נישט געווען אזוי פלוצלים, וויא ער האט זיך בעוויזען, אזוי פלוצלים אויף פארשווינדען. יודען פארגעסען זיך ווידער דיא וועהטיגען, הערען זיך נישט צו, שלעפען זיך ארום, כל־ זמן עס דיענען זייא דיא פיס און לעבען, וויא דער שטייגער איז, מיט דעם אימפעט . . . ירחמיאל דער רופא קריכט ווידער ארויס, וויא דיא ל ב נ ה נאכדעם אז דיא זון פארגעהט, ארבייט אויף אלע כלים און יודען — שטארבען מיט חסד . . .

הערשעלין אבער איז דער דאקטאר פונ׳ם זינען נישט ארויסגעגאנגען. דיא גאנצע מעשה איז איהם זעהר געפעלען. עס גלוסט זיך איהם ווערען א דאקטאר איהם נאכצוטהאן און צו מאכען, וויא ער, דיא גאנצע שפיעל מיט דער ווייסער חברה. קינדער האבען, וויא דיא מאלפעס, ליעב נאכצוטהאן דיא גרויסע אין אלע זאכען וויא זאגט מען עפיס: קינדער קייען, וואס אלטע שפייען. ווייסע חברה קרוינען למזל אונזער הערשעלין פאר א דאקטאר און דיא שפיעל הויבט זיך אין א גוטער שעה אן. הערשעלע ווערט צוליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, א גוטער און זארגט זיך קלאמפערשט פאר זיינע חברים׳ס געזונט, ווינשענדיג דערבייא טאקי פונ׳ם גאנצען הארצען, א, קריינקען זאלען זייא, רבוני של עולם! און בעדארפען צו זיין הילף אנקומען . . .

פרייטיג איינמאל אין דער פריה, אז דער מאמען איז מיט בויכוועהטיג אנ־ געקוטען צונעהמען אין קלייטיל אויף בארג פעפער, צימערינג און מעהל אויף שבת, לאקחענט אונזער הערשעלע שטילערהייט אראפ צו ביסליך פון דיא דאזיגע זאכען און אוועק שא, קיטש אהין, אויפ׳ן פרייען גראז, אויפ׳ן ליידיגען פלאטץ הינטער דער שטוב. ער זיצט זיך דארט לעבין פלייט, פאר איהם שטעהט א קליין פאפירין קעסטעלע, וואס קאסט איהם דרייא קנעפליך מיט א יערבען בייטעלע א צונאב דערצו. אין קעסטעלע געפינען זיך עטליכע קליינע פלעשעליך, פאר וועלכע א חבר זיינער האט בייא איהם גענומען א נוס, א צוויכינג, וואס האלטענדיג איהם אין טויל

ביי דעם ניס־שפּילען איז ער איהם שטאַרק מזל'דיג נעווען אויף אָפּצודאַצען די קינדער, אויף א גרויסען זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען צוגעבונדען אויף א לאַנגער פערדישער סטרונע. און בשעת די מאַמע פּאָרעט זיך אין שטוב דאָרט, ברעכט נעביך זיך דעם קאָפּ, וויא ס'איז פונ'ם ביסיל מאַטעריאַלין עפּיס צו מאַכען, פּאָרעט זיך אויך איהר זונדיל דאָ מיט דעם אראָפּגעלאַקחענטען פעפער, צימערינג, מעהל און שאָר ירקות, צו מאַכען דערפון רפואות, ווערליך, טראָפּענס אין די פלעשעליך. פאַרטיג מיט די רפואות טראַכט ער ביי זיך: אצינד וואו נעהמט מען עפּיס א קראַנקען, טאַקי מיט א גוטער אמת'ר מכה, צו בעווייזען די גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און וויא ער זיצט זיך אזוי און טראַכט, דערזעהט ער פון דערווייטענס, וויא משה־יאָסי, א פאַרוואָהרלאָזטער יתום, א נאַקעטער, א באָרפיסער, פאָהרט אויף א שטעקען רייטענדיג און ארבייט נעביך פאַר אלע גאָר א שרעק: פאַר דעם פוהרמאַן, אויך פאַר דעם פערדיל און אויך פאַר דעם וואָגען. ער שמייסט דעם שטעקען, אָנטרייבענדיג איהם מיט א געשרייא: וויאָ, וויאָ! ער הייבט פיסליך, פוצט אויס דאס בייכיל, פאַרוואַרפענדיג אהינטער דאס קעפּיל, הירזשעט וויא א פערד, שפּרינגט האָץ־האָץ און לויפט גאַלאָפּ; ער פויקט מיט דער האַנד אויף די אָנגעפּוישטע באַקען. פון דער זייט א קלאַפּ, פון יענער זייט א קלאַפּ, חריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויך, אלערלייא משונה קולות: טראַ־טראַם־טראַראַראַם! חואי־חיפּ־סיפּ! וויא א קלאַפּערייא און א סקריפּ פון רעדער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פייפענדיג גלייך צו הערשעלין און, צו־קומענדיג נאָהענט, טהוט ער א הירזשע, דערנאָך א געשרייא: טפּררוא! אויס־לאָזענדיג מיט א צעהנגאָרענדיגען ח ח ח איפּ־סיפּ און שפּרינגט אראָפּ פונ'ם שטעקען.

אונזער הערשעלי פאַלט אויף א המצאָה ביי משה־יאָסי'ס אָנקומען און נישט לאַנג געטראַכט, מאַכט ער צו איהם אויף קונדעס־לשון אזוי:

— סויסע־סאָסי, משה־יאָסי, סוא־סילסט, דוא־ווילסט, סאָן־סראַנק זיין קראַנק?

— סיין, ניין! ענטפערט משה־יאָסי אָפּ, אויך אויף דעם איינענעם לשון טאַקי, סאָל־סאָט, זאָל גאָט, סיטען־היטען.

— זאָג יא, נאַרעלע. טאַקי נאָר אָהן קאַטאָוועס. געגוג דייטש! מאַכט הערשעלע, לאָמירריידען פּראָסט יודיש. זאָג־זשע יא, נאַרעלע. וואס קען דיך עס ארען? **דוא זייא קראַנק און איך וועל דיר געבען רפואות...** נוא דוא ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסען.

— עסען? . . . עסען, משה־יאָסילע, האב איך נישט, נאָר צוזאָגען אויף שפּעטער אמאל, יא, זאָג איך צו. נא דיר מיין האנד תקיעת־כּף. נוא, וועסט־דוא שוין זיין קראנק, נארעלע?

— איך בין דאָך אָבער געזונט, הערשעלע!

— נישקשה, נארעלע, איך וועל דיך מאכען קראנק. איך וועל דיר טהאָן א דראפּעלע, א קליין דראפּעלע אונטען אויפ׳ן פּוס. זעהסט־דוא אָט מיט דעם טשוואָק. אזוי רעדט הערשעלע איין דעם חבר און נעהמט פון דער פּליודערען־קער־שענע ארויס א פארזשאווערטען טשוואָק.

— עס וועט דאָך אָבער וועה טהאָן, הערשעלע!

— נאָר א קליין דראפּעלע, משה־יאָסינאָ, וויא איך בין א יוד! עס וועט וועה טהאָן א ווײלע און באלד טאקי אויפהערען. איך וועל דאָך דיר היילען, איך מיין דאָך דיין טובה. וואס דען? דיין טובה, נארעלע, מיין איך דאָך . . . און דוא ווילסט עס נישט פארשטעהען.

— גיב־זשע מיר, אויב יא אזוי, באלד טאקי עסען. אי, בין איך הונגעריג, הערשעלע!

— א נעראַם אביסיל! מאכט הערשעלע, אָנברוגז׳ענדיג זיך קלאָמפּערשט, נעה דיר, נעה! איך וויל איהם היילען, טהאָן א טובה, און ער עסען! פרעסען! . . .

אויף דעם דאָזיגען שמיעס קומען אָן עטליכע ווייסע־חברה־ניקעס, זייא קוועלען נאָר אָן פון הערשעלעס אפּטייקעל און פון דעם איינפאל זיינעם. נעהמען זיך שטארק צו משה־יאָסין, איינצושמיעסען איהם מיט גוטע רייד: משה־יאָסינאָ, דוא נארעלע איינער! אבי מען מאכט דיך גאָר קראנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטעררוקען עפּיס קייען. דוא פארשטעהסט? . . . איטליכער גיט איהם דיא האנד תקיעת־כּף, איבערשלאָגענדיג מיט א ציצה. משה־יאָסי קוקט איבער דיא ציצה, אויב זיא איז נישט חלילה קיין פּסול׳דיגע און אז ער זעהט, זיא איז כּשר, דיא אלע אכט פעדים מיט דיא פיער קניפּליך זיינען וויא געהעריג איז, רופט ער זיך אָן, אויפשטעלענדיג א פינגער לעבין דער נאָז, מיט א התראָה: געדיינקט־זשע, קינדער! אויב נישט, וועט איך נאָט שטראָפען. זאָגט אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין א גוטער שעה, דעם פוס, דיא יונגליך האלטען איהם גוט פון ביידע זייטען און הערשעלע נעהמט זיך צו דער פּיאטע זיינער

מיט דעם טשוואק. פריהער מאכט ער איהם פאמעליך א קליין־דראפעלע, משה־יאָסי פארבייסט דיא ליפען און שווייגט; דערנאך נעהט ער איהם אריין אביסיל טיעפער מיט'ן טשוואק, משה־יאָסי מאכט: אי־אי־אי! — חברה טרייסט איהם: נישקשה, לאָז זיך נארעלע, לאָז! מען וויל דאך דיר געבען א רפואה... הערשעלע איז נישט פויל און שטופט דעם טשוואק אריין נאך ווייטער, עס רינט בלוט, משה־יאָסי רייסט זיך פון דיא יונגליכס הענד און שרייעט: געוואלד!

— שא, שא, סויסע־סאָסי, משה־יאָסי! נעהמט איהם אונזער הערשעלע איין אויף קונדעס־דייטש מיט א פרעהליך הארץ. סי־סאקע, דיא מכה דיר, האב איך שוין געמאכט. אצינד בעקומסט־דוא פון מיר סרועה, א רפואה.

הערשעלע נעהמט א פלעשעלע און גיסט זיינע טראָפענס אויף משה־יאָסי'ס פרישער וואונד. ער פארקרימט זיך נעביך א שרעק, שרייעט: עס ברענט, געוואלד עס ברענט! נישט מיט זיין קול.

משה־יאָסי, האט טאקי געהאט רעכט, געוואוסט נעביך וואס ער שרייעט. דיא טראָפענס זיינען געווען צו שטארק פעפערדיג און געברענט וויא פייער דאס רויע פלייש איהם אין דער בלוטינער מכה. ער האט געצאפעלט, געקרעכצט און זיך פארגאנגען ווייגענדיג פאר גרויס וועהטיג. דיא קונדסים האבען געחאפט א ציטער און זיך צולאָפען. הערשעלע איז אויך אנטלאָפען אביסיל אין דער זייט און זיך גע־שטעלט קוקען פון דארט אויף זיין חולה. א היבשע צייט האט ער נעביך זיך גע־וואלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט! דערנאך איז ער וויא־ס'איז אויפגעשטאנען און האט מיט א יאָמער, א קראָג זיך נעלאָזט געהען זיין וועג, הינקענדיג שטארק אויף דעם רעכטען פוס. געקומען איז ער נעזונט און אוועקגעגאנגען קראנק. ער איז געקומען הונגעריג, נאר לעבעדיג, פרעהליך, הנאה האבענדיג פון דער ליכטינער וועלט, פונ'ם שיינעם פריהמאָרגען— און האט, פאר גרויס גוטסקייט צו איהם, בעקומען א מכה!...

משה־יאָסי איז אוועקגעלעגען א היבשע צייט מיט א פוס געשוואָלען וויא א בארג און אויסגעקריינקט דיא טובה הערשעלעס. אז דיא דאָזיגע מעשה איז אָנגע־קומען צום טאטען דורך חנה־לעמיל, אלסדינג מיט איטליכס פיטצעלע, האט ער איהם גוט מכבד געווען, אז ער זאָל געדיינקען און וויא א טאטע דעם זוהן געזאָגט מוסר אזוי:

— שקאָץ איינער! טובות ווילסט־דוא טהאָן? מאך בעסער יענעם נישט קראנק און פארשפאָר, שקאָץ איינער, דערנאך איהם צו היילען, צו טהאָן איהם

טובות. ווארט נאָר ווארט, דוא וועסט בייא מיר האבען ט ו ב ו ת! א צעהנטען וועסט־דוא פארזאָגען . . .

— בין איך דען איינער? מענה'ט דער זוהן וויינענדיג און וויל דיא שולד ארויפלייגען אויף אנדערע. פאר וואס מעגען יענע . . . יענע?

— שא, שקאָץ! טהוט דער טאטע בייז א היק. יענע זיינען אויך אזוינע שקצים וויא דוא. דוא הערסט, הערשיל! מען איז מוחל דיר און דיין גלייכען אייערע שיינע ט ו ב ו ת! . . .

„מיט טרעהרען אין דיא אויגען — אזוי לאָזט אויס דער מחבר פונ'ם „ווינש־פינגערל" זיין ברייטען שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין אין זיינע כתבים — מיט טרעהרען אין דיא אויגען און מיט א הארץ פארקלעהמט פון חרטה שרייב איך אציגנד דיא דאָזיגע מעשה מיט דיר, משה־יאָסי! זייא מיר מוחל, ברודער! איך פיהל מיין שולדיגקייט אקעגען דיר און זעהר אָפט, ווען עס קומט מיר אויס צוזעהען אזעלכע מעשיות אין דעם לעבען, דערמאָהן איך דיך מיט א קרעכץ: אך, משה־יאָסי, משה־יאָסי! . . . איך דיינק מיט שרעק, אפשר, ברודער, פאַסירט עס מיט דיר נעביך אויך נאָך היינט, ערגיץ אין דער וועלט, יענע יונגעלשע מעשה, יענע מיאוסע תנועה — דיא מ כ ה פאר דער ר פ ו א ה... דיין נ ע מ א כ ט ע מ כ ה שוועבט מיר פאר דיא אויגען און עס רייסט מיר דאס הארץ אויף דיר, וויסטער, עלענטער ברודער, אויף דיר, מיין גוטער, אומגליקליכער, ליעבהארצעדיגער משה־יאָסי! . . ."

ו.

אך, ווען נישט דאס עסען, ווען נישט דאס עסען וואָלט דאס לעבען אין קאבצאנסק פאר הערשעלען קינדוויים געווען זעהר א גליקליכס, וויא אין גן־עדן! צייט אויף צו שטיפען, ארומצוקויפען פרייא, האט ער געהאט, א שיינעם נאמען בייא וויסע־חברה האט ער, ברוך השם, געהאט: עסקים אלערלייא האט ער, נישט צו פארזינדיגען, אויך געהאט. ער איז געווען א גענעראל, א סוחר, אלסדינג וואס איהר ווילט און וואס מאכט יונגליך איבער־גליקליך. נאָר איין קלייניגקייט — אָט דאס עסען, וואס דאס מענגענדיל זיינס פלעגט מאָהנען עסען, דאס האט איהם נאָר צודרעהט, פארשטערט דיא שמחה. ס'איז געווען צייטען, ווע' ער איז געקומען א היים הונגעריג נאָך אזוי פיעל מיה און אנטופען זיך נעביך, געהאָרעשט עסען, האָטש וואס ס איז, פון יוצא וועגען — און גאָרנישט, נישטאָ קיין לעק! ער פלעגט

וויינען, זיך קראַטצען, האַלטענדיג ביידע הענטליך אין דיא האָר פונ'ם קאָפּ און
שרייען, שרייען, ביז ער איז געבליעבען ליגען אָהן כחות און אנשלאָפען געוואָרען.
שפּעטער איז ער שוין מיט אַזעלבע זאַכען געוועהנט געוואָרען און, אַז ער איז
הונגעריג געווען, פלעגט ער מאַכען מיט דיא ליפּען און שווייגען. אַ רבין אויף
שווייגען, אויף שטילערהייט ליידען, האט ער געהאַט קיילע־ריקלין. זיא איז געווען
אַ שלאַפע, בלייך ווייא דיא וואנד, דער האַלז געשוואָלען, איין אויער פאַרליינט,
פאַרשטעקט מיט וואַטע. זיא פלעגט געביך איבערטראָגען איהר שמערץ, אויך
קעלט, הונגער, זיצענדיג איינגענורעט אין אַ ווינקעל, ווייא אַ שטילע טויב און קוקען
מיט אַ פּאָר פאַרטראַכטע, פייכטע אויגען, שאַ, שטיל, נאָר וואָס זיא פלעגט מיט
אַ האָרחלען שלינגען דיא סליונקע און דערבייא עפּיס משונה זיך קרימען. דאָס
איז געווען אַ קרימען־זיך נישט מיט גאַל, מיט בייזקייט אויף דיא גרויסע יסורים.
ניין, דאָס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויף'ן פּנים, דאָס קרימען־זיך האָט בעד־
טייט נאָר פאַרקעהרט, זיא טהוט זיך געביך אָן אַ כח, נישט אַרויסצו־ווייזען דיא
וועהטיגען מיט אַ הויכען זיפץ, ווען עס גיט איהר אינוועניג אַ צופּ, אַ קלעהם. און
איטליכער קרים איהרער האָט אויסגעריסען בייא יענעם אַ שטיק האַרץ . . . אַזאַ
רבי קען לעהרנען שׂכל, מאַכען ווייך, גוט און פרום אַ סך בעסער ווייא אַלע מוסר־
ספרים, בעסער ווייא יענע נאַרישע חכמים מיט זייערע עסיג־זויערע־לאַקריץ־זיסע
שטראָף־רייד. אַפילו וואַסקע דער קאָטער (איהר ווייסט דאָך וועמען מען מיינט...
יענעם, דאָרט אין קרילאָוו'ס באַסנע) אַ פרעסער, אַ נאַשער, וואָס דיא נשמה זיינע
ליגט איהם נאָר צווישען דיא טעפּ, אַפילו איהם וואָלט אַזאַ רבי צוגומען—הכוואי ער
זאָל אַזעלבען נאָר האָבען! — עס וואָלט איהם פאַרגאַנגען דער חשק צו סמעטענע
און שטאַרק צופריעדען געווען האָטש מיט זויערמילך. הערשעלע איז געווען אַ
פאַרשייט קינד, אַ לעבעדיגס, אַ ריהרענדיגס. קוים האָט ער זיך געשטעלט אויף
דיא פיסליך, אַ בליק געטאָן אויף גאָט'ס וועלטעלע אַרום איהם, איז דאָס וועלטעלע
איהם זעהר שיין געפעלען און חשק געהאַט ווייא אַ העזעלע צו שפּרינגען, צו לעבען,
נאָר דאָס לעבען האָט איהם אָנגעקוקט ווייא אַ שטיף־מאַמע מיט אַ בייז פּנים:
תרבות, יונגעלע! לאָז זיך אַ קבצן נישט גלוסטען . . . דאָס בייזע פינסטערע לעבען
האָט איהם אָפּגעשטעלט באַלד טאַקי ביים צופיהרען זיך דיא הענטליך; איהם
נעגעבען צו פאַרשטעהן דעם טעם פון נויט, פון הונגער; איהם איינגערעדט אַ
סוד, וועהר, מישטעהנס־געזאָגט, ער איז, פון וואַנען, מישטעהנס־געזאָגט, ער שטאַמט,
לויטער קבצן, לויטער אומגליק . . . און איהם געפרעגט דיא ערשטע קשיא:
הערשעלי, וואָס איז מיט דיר אַזוינס דיא שמחה?

הערשעלע׳ס יוגענד איז פארנאנגען געשווינד, אפגעבליהט גיך און ער איז קינדוויים נאך געווארען א קליין יודעל: דערשלאגען, פארטראכט, מיט א פארזארגט פנים און אלע פאסטעמקעס פון א גרויסען, בעווייבטען יודען, עס האט איהם נאר געפעהלט א בערדיל. דער יוד האט אין זיין ביסעל לעבען אויסצושטעהען אזוי פיעל מיני צרות און לייד, אז בלייבט איהם נישט קיין צייט פאר דער קינדהייט. זיא גיט נאר אויף א ווילע א שיין, וויא דיא זון אין א מיאוס׳ן ווינטער־טאג, און פארגעהט טאקי באלד אין א גרויסער לאנגער, פינסטערער חמארע. קוים קריכט דאס יונגעלע ארוים פון דיא וויקעליך און טהוט זיך א שפיעל, גיט מען איהם א האפ צום טייטעל... מען שלעפט אויף איהם ארויף דעם יאך און וויא, וויא יודעל! — אך, גלוסט זיך עס מיר אצינד האטש פון דערווייטענס אנקוקען דעם יודען, וואס איז אויסגעוואקסען פון יענעם יודעל, וועלכען מיר איז בעשעהרט געווען צו־זעהען א מאל! דענסטמאל איז ער נאך נישט אלט געווען קיין צווייא קאלעבדיגע יאהר. איך געדיינק נאך וויא היינט זיינע צווייא פאה׳קעליך, זיין יארמילקעלע, זיין שפענצעריל און לייבסערדאקיל. עס שטעהט מיר פאר דיא אויגען זיין בלייך, פינסטער פנימיל, וויא ער האט זיך ענטפלעקט פלוצלים פון א קליין אלקיריל, צו־שויבערט, איינגעטונקט אין פעדערען, פון דיא קישעליך א פנים, אויף וועלכע ער האט געשלאפען; וויא ער האט זיך פאמעליכען צוגערוקט אין שטוב צו דער מוטער, איהר זיך געזעצט אויפ׳ן שוים, מיט דיא כשר׳ע הענטעליך ארויסבעקומען איהר פונ׳ם בוזעם דיא ברוסט, געמאכט אויף זיין זים לשון א ברכה — שהכל און געזויגען... אמן! האב איך געענטפערט מיט כוונה, בעטראכטענדיג מיט גרויס נחת דאס זייגענדיגע קליינע יודעל, אויך דיא מאמע, געקוקט און געזאגט: אשריכם ישראל, אז וואויל איז אייך פאלק ישראל!...

מיט דיא קונדסים איז אונזער הערשעלע טאקי אלץ געווען חבר, האט מיט זייא געשטיפט וויא פריהער, נאר דאס איז געווען איין אנדער מין שטיפען, שוין ערענסט, מיט בערעכנונג, דערבייא נישט א ריס צו טהאן דיא צעריסענע קאפאטע, נישט בלייבען חלילה שטעהען מיט א הוילען קאפ אהן א היטעל, נישט אויסצו־רייסען איינער ביים אנדערען א האר פון דער פאה, און מען האט אין דעם שפיעלען־זיך פארלאנגט, אלץ נאכצוטהאן דיא גרויסע; מיט גרויסען צוריידען, מיט א גרויסען זיך אביסיל דורכגעהען, דאס איז געוועהנטליך בייא קינדערשע קליינע יודליך א כבוד, זעהר א גרויסער. — גרויסע געהען כסדר נאך דיא גראדען פון אונטען ארויף: א חתן־בחור, א בעל־הביתיל, א בעל־הבית, א קלי־קודש, פונ׳ם שמש ביז דעם רב, בעלי־מלאכות זיינען צווישען יודען נאר אנדער״

מ י נ י ג ר ו י ס ע, עפּיס נישט אהער, נישט אהין, האבען געוועהנטליך אומגאנג מיט יונגליך, מאכען זיך עפּטערס נארעש מיט זייא און האבען בייא דיא אמת'ע גרויסע איין פּנים, וויא זייא, הייסען אויך חברה־לייט, ש ק צ י ם, י ו נ ג א־ ט ש ע ס, וויא זייא.

הערשעלע הייבט אָן צורייבען זיך ארום דיא גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע גיינג און צוהערענדיג זיך צו זייער שמיעס. זאָלען צווייא יודען זיך שטעלען ערגיץ שמיסען, וואקסט לעבין זייא, וויא פון דער ערד, אויס הערשעלע, פאַרייסט דאס קעד־ פיל ארויף און הארכט מיט א האלב אָפען מיילכען. זאָלען גרויסע עט אַזוי־זיך אביסיל דורכגעהען, שלעפּט זיך זייא הערשעלע פון הינטען נאך, וויא א קוה א קעלביל. א באָרד איז בייא הערשעלין גאר קיין קאַטאָוועס נישט, אין איטליכער באָרד שטעקט תורה און חכמה, א באָרד קען אלסדינגג, וויים אלסדינגג, וואס א באָרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אז ער האט א מאל דערצעהלט יונגליך עפּיס אזוינס, וואס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פלעגט ער אויסלאַזען מיט דיא ווערטער: לאַכט נישט, לאַכט נישט, דאס האט געזאָגט א יוד מיט א באָרד. און אַקעגען אזא ליגען מיט א וואָהרצייכען איז שוין נישט געווען, וואס צו טענה'ען.

„קינדרוייס, אזוי זאָגט הערשעלע אין דיא כתבים, האב איך געמיינט, גרויסע זיינען עפּיס גאר א מין אנדער וועלט און קליינע זיינען פאר זיך א וועלט און דיא דאָזיגעביידע וועלטען געהערען זיך איינע מיט דער אנדערער נישט אָן. נאָר שפּעטער, שפּעטער האב איך בעשיינפּערליך ארויסגעזעהען, אז ס'איז א גראָבער טעות. איין וועלט חלעבין, מיט איינע הנהגות, איינע חכמות און איינע חפצות, קליין און גרויס, יונג און אלט, וואס מאכט עס אויס? א ל ע ז י י נ ע ן י ו ד י ש ע ק י נ ד ע ר. דער חילוק איז נאָר דאס: א קליין קינד טאָהר נישט און א גרויס קינד מעג. וואס בייא קינדער מיט בערד הייסט א חכמה, גוטסקייט און פרומ־ קייט, דאס אייגענע טאקי בייא קינדער אָהן בערד רופט מען נ א ר ע ש ק י י ט ע ן, ש ק אָ צ ע ר י י א, י ו נ ג ע ל ש ע ז א כ ע ן ...“

אונזער הערשעלע איז, ביים ווערען א קליין יודעל, געשטאַנען מיט איין פוס צווישען דיא קליינע און מיט דער אנדערער צווישען דיא גרויסע יודישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען דיא חברים איז ער געשטאַנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגליך שפּיעלען זיך פשוט דאָ אויף אונזער עולם, זיינען ביים שטיפען מיט דעם גאנצען קאָפּ אריינגעטהאָן אין אזעלכע זאכען, וואס שטעהען פאר דיא אויגען און מען טאַפּט זייא אָן מיט דער האנד. יענער פוס אָבער, וואס צווישען דיא

גרויסע, האט געפיהלט א מאל, וויא עס פארשווינדט אונטער איהם דיא ערד און בלייבט הייגגען עפּים וויא אין דער לופטען; גרויסע קינדער אז צושפּילען זיך, פליהען זייא אין הימעל אריין, פארקריכען שטיפענדיג העט, העט ווייט, אזוי אז חאפּט אזש אָן א שווינדעל... שטעהענדיג אזוי אויף משקולת, האט הערשעלע זיך צוגעהערט צו דיא גרויסע מיטביידע אויערען. און ווען ער זאָל האבען אפילו נאך עטליכע פּאָר אויערען, וואָלט ער אלע טאקי געברויכט נאָר דערצו, ווייל זאכען אויף צו הערען איז געווען זעהר פיעל. הערשעלע האט זיך אָנגעהערט בייא זייא מופתים און וואונדער נאר אָהן א צאָהל — מעשיות פון יענער וועלט, וואס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכס פּיצעלע בעזונדער, גלייך וויא זייא וואָלטען ערשט פון דאָרט געקומען און אלסדינג געזעהען אליין מיט אייגענע אויגען; מעשיות פון גלגולים, פון מתים, וואס געהען ארום אויפ'ן עולם־התועה; מעשיות פון דיא גוטע... און נישט גוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, גאָט'ס משולחים, וואס וואנדרעווען אויס, וואו דיא וועלט האט איין עק און זיינען פול אין איטליכס ווינקעלע. דערבייא איז דערצעהלט געוואָרען א וואונדער שיינע מעשה, וואס האט זיך א מאל, א מאל געטראָפען טאקי דאָ, אין ק א ב צ א נ ס ק, מיט וועלכער עס האט געקלונגען און עס קלינגט נאך עד היום דיא וועלט. דיא מעשה איז אזוי געווען:

ז.

בימי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר' שמעלקעס, איין עלטער זיידע פון אונזער עושר, ר' יודעל ק א ב צ א נ ס ק ע ר, האט זיך איינמאל אונטער א פּורים אין א שלעכטער איינגער צייט גאנץ ק א ב צ א נ ס ק אוועקגעלאָזט קיין נ ל ו פּ ס ק. איבערגעבליבען פון דיא אלע מאנסבילין איז נאָר ר' שמעלקע אליין. ר' יודעלס עלטער זיידע ר' שמעלקע, זכרונו לברכה, א גוטער, א פרומער, מיט דעם פּינטעלע י ו ד, פון דעם אלטענס חסידים, איז געווען, נישט פאר קיין יודען געדאכט, א בעזדיעטניק. דיא אלע מיטעל, וואס ער האט איבערגעטהאָן צו האבען האָטש איין קינד, א קדיש, האבען נישט געהאָלפען. ער האט לסוף אוועקגעלייגט דעם בעל־שם, דעם טאָטער מיט דער טאָטערען להבדיל און זיך גענומען צו דיענען גאָט, וואס דיענען הייסט, מיט א ברען, נישט אויסצושפּאנען זיך אויף א רגע פונ'ם יודישקייט. מילא אז ק א ב צ א נ ס ק האט זיך דאָ אוועקגעלאָזט, איז ר' שמעלקע געבליבען נעפלעפט: סטייטש, פּורים וועט ער נישט דאווגען און לייענען דיא

מגילה מיט א מנין יודען! און וועמען וועט ער שיקען „משלוח מנות"? און מיט וועמען וועט ער מאכען א כוסה, וויא גאָט האט געבאָטען? און וויא ער זיצט זיך דאָ אזוי אין איינע צרות, אסתר־תענית, צווישען טאָג און נאכט, אָהן א קאָפּ, עפּענט זיך פּלוצלים דיא טהיר און עס קומען אריין ניין פּארשוינען. דרייא גרייז־גרויע אין ראצעמאָרענע זיפּעצעס, איינער עפּיס אין א מין חאלאט מיט טראָלדען, ריא באָרד צוקאָשמעט און אויפ'ן קאָפּ א הויבער, שפּיצאסטער ספּאָדיק. נאך איינער אין א מין סוויטקע, אָדער א טשומערקע, מיט א לעדערנעם ביינארטעל, דאס פּנים בעוואקסען מיט א וואלד האָר. און נאך איינער עפּיס אזוי וויא פאר־שלאָפען מיט א גראָבער רויטער נאָז, פול אָנגעזעצט מיט בלאָטערען, ווייםפּערליך, און האט נישט געקענט איינשטעהען אויף דיא פיס. דיא איבעריגע דרייא פּאר־שוינען זיינען געווען אָנגעטהאָן עפּיס טערקיש, פאָרענט ברוסט־טיכליך מיט פליטערליך, הינטען קורצע פארטיכליך, נישט וויא מאנסבילין, נישט וויא ווייבער. ביים אריינקומען האבען זייא געקושט דיא מזוזה, מיט א געשרייא: א גוטען־אָווענט! א גוט יום־טוב, רבי שמעלקע! — ר' שמעלקע געהט זייא אקעגען און גיט איטליבען פון דיא פּארשוינען א ברייטען שלום־עליכם, מיט א פרעגע, וויא דער שטייגער איז, פון וואנען פאָהרען עס יודען? יענע יודען וויא דיא טערקען האט ער אָנגענומען פאר ירושלמים און דעריבער האט ער זייא געמאכט גאר א גרויסען ברוך־הבא, טראכטענדיג בייא זיך: וואוילע געסט חלעבין! פון זייא וועט מען עס אָנהערען זיך אביסיל פון דער „מערת המכפלה", פון דער מוטער רחל'ם קבר און אפשר וועט מען בייא זייא קענען קויפען א זעקעלע ארץ־ישראל ערד, אויף צו בעשיטען זיך נאכ'ן טויט, ווערעם זאָלען נישט עסען.

— ר' שמעלקע! זאָגט דיא טשומערקע, דיא סוחרים מיינע פרענען, אויב ס'איז מענליך בייא אייך צו האלטען פורים. זייא וועלען אייך גוט בע־צאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר' שמעלקע, געלד, בשום אופן נישט. זעהר אָנגע־לייגטע געסט, חלעבין! מיין לוין וועט שוין זיין דאס, וואס איך וועל מיט אזעלכע טהייערע אורחים אָפּרעכטען דיא סעודה גאנץ פרעהליך, יודעשליך. ווייז און נאך אנדערע משקה: ווישניק, מאלינעק, האב איך גענוג. פאר נויט וועט מען קענען נעהמען א פּאָר פלעשליך פונ'ם פסח'דיגען. און איהר, ר' יוד, טהוט ער א זאָג צו דעם אין דער טשומערקע, איהר זענט דאך א בעל־הענגלה און וועט זיך מסתמא פון א גוטען טרינק בראנפען נישט אָפּזאָגען. בראנפין האב איך גאר איין אנטיק.

— בראנפין !... וואס בראנפין ?... רופט זיך אפ יענער מיט דער רויטער נאז, אונטערקומענדיג נעהנטער. אויף בראנפין בין איך א מבין, איינער טאקי אין דער וועלט.

— זעהר אנגעלייגט ! דאס האב איך אין אייער פנים ארויסגעזעהען טאקי באלד, זאגט ר' שמעלקע צו דער רויטער נאז. איהר זענט מיר זעהר קענטליך... זענט איהר נישט יענער ברענענדינער חסיד, מיט וועלכען מיר האבען א מאל אין איינעם יום־טוב געהאלטען ביים אלטען, זאל מאריך ימים זיין ? יא, איהר זענט אויף בראנפין א מבין, א גרויסער מבין, וויא איך בין א יוד !... איהר פארשטעהט דאך מיך, וואס מיט דעם ווארט „מבין" איך מיין. דעם ענין פון בראנפין, וואהין דאס געהט . . . דער ברען, וואס דרינגען שטעקט, נישט גלאט פשוט אזוי זיך... דאס פארשטעהען נאר מיר, אזעלכע וויא איהר, ברענענדינגע, פייערדינגע יודען. . .

ר' שמעלקע האט געפיהרט זיינע געסט אין שול אריין און מען האט דארט געדאווענט מעריב. איינער פון דיא אלטעטשקע האט געלייענט דיא מגילה מיט א זים קול, נאר מחיה. ביים לייענען : וויא המן הרשע איז דערהויבט געווארען, וויא איהם גלוסט זיך דורך פאלשע מסירות און בלבולים אויסהרג'ענען אלע יודען, איז דער שפיצאסטער ספאדיק אונטערגעשפרונגען און פאר כעס געמאכט אזא קולאק, אז ר' שמעלקע איז פארציטערט געווארען. ער האט א חאפ געטהאן געשווינד דארט א שטעקען פון דיא לאנגע חופה־שטעקענס און דערמיט מיט דעם גאנצען כח געשלאגען המן הרשע איבער דיא טרעפליך פונ'ם בעל־מימר, איהם דעם טויט געמאכט, און אז צום סוף האט געהאלטען אין דער מגילה בייא המן'ס מפלה, האט דער ספאדיק געשיינט, געלויבטען, געשפרונגען און געטאנצט פאר שמחה. דיא אלטעטשקע האבען זיך אונטערגעהעטשקעט און געזונגען „שושנת יעקב" מיט א זים ניגונדיל. דיא נאז מיט ווייספערליך האט זיך נישט געקענט איינ־האלטען און א זאג געטהאן : וואס טויג מיר דיא מעשיות, איך וואלט פון אלע שמחות שוין געוואלט דערלעבען נעהמען אביסיל בראנפין, טאקי דא באלד אויפ'ן ארט. — דא האט זיך אויך צוהיצט אונזער ר' שמעלקע, איז געשווינד צוגעלאפען צום שמש שאפקעלע, ארויסדערטאפט פון דארט א פלעשיל בראנפין, שליש, מיט עטליכע קעלישקעליך און געמאכט מיט דיא פארשוינען לחיים. דער שמש אליין איז דענסטמאל נישט געווען, ווארום אין דעם כתב מיט איהם איז געשטאנען בפירוש אריינגעשריבען א פונקט, אז חנוכה און פורים האט ער, וויא אנדערע, דאס רעכט ארומצוגעהען אין דיא הייזער — אין נכופסק. אויך איז דארט געשטאנען א

פונקט, אז נאָר ער אליין האט דאס רעכט מאכען אין קלייזעל א מין שיינקעל און שיינקען דאָרט א גאנץ יאָהר בראנפען. דערבייא האלטען דאָרט אויך צום פאר־בייסען רעטשענע קיכליך, אייער־ביינעל וכדומה אזעלכע זאכען, אויף וועלכע מען מאכט א ברכה בורא מיני מזונות און מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואשען.

דיא גאנצע נאכט האט זיך ר׳ שמעלקע משמח געווען מיט דיא דרייא פאר־שוינען. אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען זייא אלע געגאנגען אין וואסער, נאָר דיא נאָז האט נישט געוואָלט געהען. נייך, נייך, האט זיא געזאָגט, פע, איך האב פיינט וואסער. קומט, האט ר׳ שמעלקע צו דער נאָז געמאכט, קומט, נישקשה, אונזער מקוה־וואסער איז געדיכט, מען קען זיא שניידען מיט א מעסער... בשעת לייענען דיא מגילה אין דער שול האט דער ספאַדיק און דיא אלטעטשקע געטהאָן דאס אייגענע, וואס נעכטען. נאך דעם דאווענען האט מען זיך געזעצט עסען און טרינקען. נאך דעם עסען האט מען זיך גענומען מקיים זיין משלוח מנות, נאך דעם משלוח מנות האט מען געמאכט ברכו׳ז און גענעסען המנ־קרעפליך, המנ־טעשליך, מאָהגדליך און געטרונקען ווישניק. נאך דעם ברכה־מאכען האט מען זיך ווייטער געזעצט עסען און טרינקען, מקיים זיין דיא סעודה, מען האט גענעסען, געטרונקען, מקיים געווען, געשיכור׳ט, אויף וואס דיא וועלט שטעהט. דיא נאָז האט געטרונקען מעהר פון איטליכען. איידער איינער האט אויסגעטרונקען איין כוסה, האט דיא נאָז אויס־געטרונקען צעהן, נעגאָסען וויא אויפ׳ן שטיין. בקיצור, מען האט אזוי פיעל מקיים געווען, געטרונקען, געשיכור׳ט, אז דער קאבצאנסקער עולם איז אויף מאָרגען נאך שושן־פורים צוריק געקומען פון גלופסק, האט מען געטראָפען ר׳ שמעלקין נאך טויט־שכור. אז ר׳ שמעלקע האט זיך אויפגעחאפט, איז ער געווען וויא א דולער פאר גרויס וואונדער: דיא פארשוינען זיינען עפים וויא אויסגעטריקענט געוואָרען, און שטוב איז עפים איין איבערקעהרעניש, קיין זאך נישט אויף זיין אָרט, וואס ער זוכט איז נישטא, וואס ער בעדאַרף איז וויא איין וואסער אריין. ס׳איז איהם א גרויס וואונדער, נאר ניט צום פארשטעהען! . . .

דער אלטער, זכרונו לברכה, האט שפעטער מגלה געווען דעם סוד זיינע מקורבים, דיא מקורבים דערנאך זייערע מקורבים און אזוי איז עס געגאנגען פון איין אויער אין דעם אנדערען, ביז דאס איז בעקאנט געוואָרען דער גאנצער וועלט. יענע פארשוינען זיינען געווען דיא גוטע בנופיא, נאר דאס גוטע פעקיל! . . . . דיא דרייא אלטעטשקע זיינען עס געווען דיא אָבות; דער חאלאט אין הויכען

שפּיצאסטען ספּאָדיק — מ ר ד כ י, אָנגעטהאָן בגדי מלכות; דיא טשומערקע — א ל י ה ו ה נ ב י א; דיא נאָז מיט ווייםפּערליך— דער בעריהמטער שכור ל ו ט, וואָס שלעפּט זיך נאָך דעם פּעטער א ב ר ה ם אָ ב י נ ו; דיא דרייא טערקען מיט פּליטערליך און פּאַרטיכליך—מתתיהו כהן גדול מיט צווייא קינדער, אָנגעטהאָן אין חושן ואפוד. דער אַלטער האט געזאגט, אז איידער דיא גאַנצע קאָמפּאַניע איז געגאַנגען צו ר׳ שמעלקען, האט זיא פריהער זיך געלאָזט מעלדען און בייא איהם גענומען רשות, ווארום ר׳ שמעלקע איז דאָך זיין חסיד און ק אָ ב צ אָ נ ס ק געהער צו איהם. דאס הייסט, געהערען אייגענטליך געהער זיא צו א פּריץ, נאָר דעם גראָשען מאכט ער. . . דאס הייסט, דער פּריץ האלט דיא קיה פאַר דיא הערנער און ער להבדיל מ ע ל ק ט . . . ר׳ שמעלקע האט אָנגעהויבען פון יענעם יאָהר מצליח זיין. סעריל זיין דריט ווייב, נאָך גאר א יונגענד, א לעבעדינגס, א ברענענדיגס, וואס ער האט זיא גענומען נאָר פאַר א בעל־הבית׳טע אין שטוב אריין, האט טאַקי אין ניין חדשים ארום נאָך דער מעשה, וואס איז געשעהען, געהאט חנוכה צייט א יונגעל. דאס איז ר׳ מרדכילע־מתות (אזוי האט דער אַלטער געהייסען איהם א נאמען געבען נאָך מרדכי הצדיק און מתתיהו החשמונאי). פון דעם ר׳ מרדכילע־מתות איז ארויסגעקומען ר׳ יעקב־אליה, היינטינגען ר׳ יודעל קאבצאנסקערס א פאטער. — קאבצאנסק נעהמט זיך שטארק איבער מיט דער דאָזיגער מעשה. סטייטש דאָרט בייא איהר זיינען געווען אזעלכע פאַרשוינען! ווער שמיעסט ר׳ י ו ד ע ל, דער איז גאר בייא זיך פאַרריסען, שטאָלץ וויא א רוח. א קאַטאָוועס עפּיס, זיין זיידע האט אויסגעטרונקען א קעלער ווין, געשיכור׳ט מיט לוט׳ן... און טהום דערפאַר גרויסע שידוכים.

אז הערשעלע האט דערנאָך דיא דאָזיגע מעשה איבערגעדערצעהלט דיא יונגליך, איז זיא איטליכען שטאַרק געפעלען. עטליכע יונגליך האבען נאָך עדות געזאגט און זיך געשוואוירען, וויא זייא זיינען יודישע קינדער, זייא זאָלען אזוי הערען שופר של משיח, וויא זייא האבען עס אליין מיט זייערע אויערען געהערט פון זייערע טאטעס דערצעהלען—און אלע האבען געגלויבט, אז דאס איז אמת. צווייא יונגליך האבען זיך געשפּאַרט איבער לוט׳ס נאָז, איינער שרייעט, ניין! אזוי האט מיין טאטע געזאגט: רויט, אָהן ווייםפּערליך. און דער אנדערער שרייעט אקעגען: ניין, ניין, מיט ווייםפּערליך! מיין טאטע ווייסט בעסער, ער זאגט מיט ווייםפּערליך! עס ווערט א קריעג איבער דיא טאטעס, וועמעס טאטע ווייסט בעסער, איינער דעם אַנדערן גיט איז טאטען אריין. יונגליך מישען זיך אריין, עס ווערט א געשרייא: ווייםפּעדליך, נישט ווייםפּערליך! גלייך וויא עס וואָלט זיך געהאנדעלט

איבער זעהר א וויכטיגע זאך, שטארק נוגע אין לעבען אריין, אזוי וויכטיג א שטיינער, וויא י ע נ ע זאכען, איבער וועלכע אונזערע געלעהרטעסטע האמפערען זיך א מאל אין זייערע ספרים . . . מען האפט זיך צוליעב דער נאז אן פאר דיא נעז, מען גיט זיך צוליעב דיא טאטעס אין טאטען אריין. הערשעלע איז אויך טרוקען נישט ארויס און געלייזט א דראפ אויף דער נאז צוליעב דעם כבוד פון זיין טאטען, פאר וועלכען ער האט זיך מ ו ס ר נ פ ש געווען... בייא דעם טאטען אבער איז דאס נישט אנגעלייגט געווען און ער האט דעם נ ע ט ר י י ע ן זוהן פאר דעם דראפ א ו י ף ק י ד ו ש ה ש ם גוט טאקי אויסגעשייגעצט אזוי: פע, דיינע מיאוסע גיינג!.... אלץ דיינע מעשיות, דיינע נארעשע, יונגעלשע מעשיות! . . .

ח.

דער דלות האט אין ק א ב צ א נ ס ק געשוווישטעט גאר א שרעק און דיא יודישע קינדער דארט זיינען געזעסען מיט פארלייגטע הענד, גארנישט צו טהאן — און גארנישט טאקי צו קענען געביך טהאן — וויא דעם דלות ארויסצוטרייבען. מען פלעגט, צונויפקומענדיג זיך אין איינעם, אין בית־מדרש אונטער׳ן אויווען, נאר אלץ אצען און קרעכצען: נישט דיא וועלט, וואס א מאל, נישט דאס, וואס פאר־צייטען!... א מאל איז געווען טע־טע־טע! און היינט — עט . . . וואס א מאל איז געווען א ז ו י, איז היינט גאר א ז ו י . . . דאס אייגענע, דאכט זיך אין פלונק, און פארט א גרויסע נפקא־מיניה. פארצייטענס זיינען מענשען געווען מענשען, יודען — יודען און געשעפטען — געשעפטען... און היינט מישטעהנס־געזאגט, וואס? . . ביים אויסלאזען דעם „וואס?" האט מען געוועהנטליך געקוקט איינער דעם אנדערען אין דיא אויגען אריין, שוויינענדיג שטיל, און געווארט הערען א תירוץ אויף דער קשיא „וואס"? — איינער האט געקראצט, געריבען דעם שטערען, געטראכט און האט דערנאך געעפענט דאס מויל און — א גענייץ געטהאן. דער אנדערער האט, אנ־נעהמענדיג זיך ביים בערדיל מיט א צוגעמאכט אייגעל, א מאך געגעבען מיט דער האנד און עפּיס וויא פאר זיך געבעקעט: עט... וויים־איך!.. יענער האט, אויפ־הייבענדיג זיך פונ׳ם ארט, אנגעשפארטביידע הענט מיט אויסגעשפרייטע פינגער אויפ׳ן שטענדער, זיך צושאקעלט און געמאכט: איך וועל אייך דערצעהלען, הערט איהר, היינט איז טאקי נאר, פארשטעהט איהר מיך, משיח צייט. — מיט דעם ענטפער זיינען געוועהנטליך אלע צופריעדען געווען, איטליכען צופלאקערען זיך

דערבייא דיא אויגען און מען טהוט זיך א נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין. אָנגעהויבען האט זיך עס שטענדיג דערמיט, אז דאס היינטיגע זעקס־טויזענדיגע יאָהר איז גאָטס פריייטיג, נאך דעם חשבון איז אצינד ערב שבת נאך האלבען טאָג און שוין דאָ אלע סימנים, אז משיח נעהט, משיח וועט באלד קומען: דיא טויערען פון פרנסה זיינען צוגעשלאָסען, אין קעשעניע נישטאָ קיין פרוטה; ארץ־פיאסקע עזות פנימער זיינען היינט צווישען יודען שרעקליך פיעל; יונגליך האלטען זיך פאר גרויסע לייט, פריצים; א דיק, זאָט בייכיל מיינט, אז אלע חכמות — א כפרה פאר זיינס א בויך סברא... צרות און גזורות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון גוג־מגוג. איבער גוג־מגוג לייגט מען אנידער א ברייטען שמיעס, עס פאלען איבער איהם אלערלייא דעות. איינער טהוט א נעהם דעם בעקאנטען ספר „אבקת רוכל", טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פאר אלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש־ברוך־הוא ווייזט דער וועלט א מופת. מען זאגט, אין רוים איז דאָ א מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס וויא א בילד־שיינע נקבה, א מכוערת, און דאס איז גאָטס ארבייט, ער אליין האט זיא אזוי בעשאפען. קומען דיא רשעים צו דער מירמעלשטיינענער יפהפה, ומחממין אותה ושוכבים אצלה, און מאבען מיט איהר קוצעניר־מוצעניו. זיא ווערט מעוברת, והיא מתבקעת, און סעקט א קינד מיט דעם נאמען ארמילו"ס דער שטן, וועלכען דיא אומות רופען אנטיקרי"שטו. ער איז אומגעלומפערט גרויס: צוועלף איילען לאַנג און צוועלף איילען ברייט. דיא אויגען רויט, האָר — גאָלד געפארבט מיט גרינע פיאטעס און צוויא האלז־און־נאקענס. דער דאָזיגער מין פארשוין גיט זיך עס אויס דער וועלט פאר משיח'ן, געהט און נעהמט איין מדינות. באותה שעה, דערנסטמאָל יקום נחמיה בן־חושיאל, שטעלט זיך איהם אקעגען נחמיה דער זוהן פון חושיאל (דאס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טויזענט גבורים פונ'ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן־חושיאל דערהרג'עט, און אזוי געהט שלים־שלימזל ביז דעם אכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהען דער מלאך מיכאל און בלאָזען שופר, דרייא תקיעות. בייא דער ערשטער תקיעה ווייזט זיך משיח בן־דוד מיט אליהו־הנביא, פארנעהמט דיא צדיקים און נאך יודען צונויפגעקלאָפענע, וואס בלאָנקען זיך ארום אין דער מדבר און פיהרט זייא קיין ירושלים. גאָט רעגענט מיט פייער און שוועבעל און האָגעל און דערהרג'עט ארמילו"ס הרשע. בייא דער צווייטער תקיעה, אין דעם ניינטען צייכען, שטעהען דיא טויטע אויף לעבעדיג פון דיא קברים.

משיח בן־דוד לאָזט זיך אוועק צונויפנעהמען דיא איבעריגע יודען אין אַלע עקען וועלט. פריצים טראָגען דיא יודעליך אויף דיא פּלייצעס און ברייננען זייא א מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל... בייא דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען צייכען ענטפּלעקען זיך דיא עשרת השבטים מיט דיא בני משה, רויטע יודעליך, נאר אָהן א צאָהל. יודעליך לעבע׳, זיצען זיך אין הויכע ספּאָדקעס אויף דיא קעפּ מיט פּאר־לייגטע הענד, קוקען און האבען הנאה פון דער לויטערער שכינה..."

קאבצאנסקער יודען שמעלצען זיך, הערענדיג לעבין איוועץ, עס צו־שפּיעלען זיך זייא דיא גאַבליטען, ווערען בייא זיך שטארק, זיינען גרייט צו נעהמען פּיילענבוינענס און לויפען אין דער מלחמה . . . מען פארגעסט אויף נישט דיא גרויסע סעודה פונ׳ם לויתן און דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר. רבה בר בר חנא׳ס פעטע נענזליך, פון וועלכע עס רינט שמאַלץ, ווערען אויפגעגעבען צום בריליאנטענעם טיש אויף ניין־גאָלדענע־פּאַלימעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען און לעקען דיא פינגער. — מיינע הונגעריגע קאבצאנסקער יודען בעלעקען זיך, עס געהט זייא איבער דיא סמאהע, מען הערט, וויא עס בורטשעט זייא אינוועניג אין בויך און זייא קראַצען, קראַצען זיך געביך . . . מען לייגט אוועק פאר צרות דעם לויתן און מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פּאָליטיקע, צו דעם גאַנצען ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זייא האלטען זיך פאר גרויסע בריות און טהוען דרינען אויף פּשטליך גאַנץ שכל־דיג. דיא גאַנצע לאַנד־קארטע איז בייא זייא אויסגעמאָהלט אויף דער האנד. און בשעת בעריל מיט זיין קאָמפּאַניע שטעלען אוים אויף דער דאַלאָניע קירה׳ס חיל, אויף דיא פינגער דעם תוגרם, צווישען זייא ביידע, אויף דעם קו־החיים, א ים, אָדער דעם פּרוט און עס קעהרט זיך א וועלט, איז לייזער מיט זיין קאָמפּאַניע שטארק בעשעפטיגט מיט דיא שרים זייערע דאָרט, אין הימעל, אויסווייזענדיג בפירוש פון רש״י, אז קיינער פון דיא מלכיות האט נישט דיא מפלה דאָ אונטען, ביז עס פאלט נישט דער שר זיינער דאָרט אויבען. בעריל וויל שוין צומאכען דיא פינגער אזוי, אז דער תוגר זאָל אומקומען, אריינפאלען אין ים. — ניין, בערעלע! שרייעט איהם לייזער, אומזיסט דיין מיה. דוא עם־הארץ איינער! פאלען מוז נאר דער שר של אדום, אזוי, גראָבער יונג, שטעהט געשריבען. אז מען ווייסט נישט, בעדארף מען שווייגען און זיך נישט מישע... בערעלען פאר־דריסט עס זעהר שטארק און וואס לייזער זאָל פון אצינד אָן נישט עפּיס זאָגען, שרייעט ער, איהם אויף צו להכעיס, אלץ פארקעהרט. למשל, ווען דיא צייט איז געקומען איבערצוצעהלען דיא קאסע פון געוויסע נגידים און לייזער האט זיך גענומען געשמאַק צום עסק, האט געשאַצט על פּי יושר ר׳ איצע גלופּסקערס

פארמעגען אין צווייא מיליאן און ר׳ קלמן׳ס פארמעגען נאר אין אנדערטהאלבען מיליאן קערבליך, איז בערלען אויסגעקומען צו שאטצען דווקא פארקעהרט, נישט אזוי וועלען טרעפען דערמיט ר׳ קלמנ׳ען, וויא לייזערען, און דערפון איז א מאל ארויס מיאוסע זאכען. א טהייל האבען געהאלטען מיט לייזערען, א טהייל מיט בערלען. מען האט זיך געדונגען, געהאמפערט, געווערטעלט: וואס איז, עפיס געלט־שמעלט?! ישרנים פרעגען זיך ארײנלייגען אין שלום אריין: פאלגט אונז, גיט נאך בערלען אויף ר׳ קלמנ׳ען, וועט ער אייך נאכגעבען אויף ר׳ איצען. — מה רעש? האט איינער געמאכט א פשרה: ר׳ איצע האט א מיליאן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט און ר׳ קלמן אויך אזוי פיעל, א מיליאן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט קערבליך. מיר דאכט זיך, ס׳איז גאנץ ארענטליך,ביידע צדדים קענען צופריעדען זיין. לייזער און בעריל באדארפען שטעלען משקה, עס קומט פון זייא בראנפין. — קוילעט אונז דא פאר א גראשען, שרייט לייזער מיט בערלען אין איין אטהעם, מיר האבען אסור נישט קיין פרוטה. — עט, האט מען געענטפערט, נישקשה, דער שמש וועט בארגען, גיט איהם נאר א משכון...

אז פלעגט קומען צו רייד פון ר׳ יודעל קאבצאנסקער, האט איטליכער געמאכט א מינע מיט איין ערענסט פנים. אלע האבען געזאגט פה אחד, ער איז נישט אזוי רייך, וויא אהן עין־הרע א מוצלח. נאר פאר וואס איז ער נישט אזוי רייך, וויא א מוצלח? אט דרינען האבען זיך געטהיילט דיא מיינונגען. א טהייל האבען געזאגט, אז אליהו הנביא האט דענסטמאל, דענסטמאל געשיקט דעם זיידען ר׳ שמעלקין משלוח־מנות א יערבען בייטעלע מיט א פעניגיל, פון דעם בייטעלע לאזט זיך קיינמאל נישט אויס, אין איהם איז שטענדיג דא נאר אזוי פיעל געלד, וויפיעל עס קען אריין, נישט מעהר, נישט וויינינגער. ווידער א טהייל האבען געזאגט: ניין, אליהו הנביא האט געשיקט משלוח מנות ר׳ שמעלקין גאר א ווינשפינגעריל מיט דעם שם המפורש. ער האט אבער אנגעזאגט, ער זאל ווינשען נאר אזוי פיעל צו האבען, וויפיעל ער בעדארף. — עט! האבען יענע מיט א קנייטשעל געמאכט, עט און נאך א מאל טאקי עט!... ווען אפילו אזוי — װאלט דאך ר׳ שמעלקע ביים ווינשעניש מיט דעם ווינשפינגעריל, אז עס האט שוין ביים ווינשען געקענט ווינשען, אליהו הנביא זאל איהם ווינשען, אז ער זאל מעגען ווינשען, וויפיעל ער ווינשט זיך צו־ווינשען!... אוי, אוי, מיר זאלען עס נאר האבען ווינשפינגערליך, ווייסען מיר שוין, וואס עס וואלט געווען!... אח־ח־חא! האט מען געקרעכצט, שלעכט ארום און ארום. א־ין מיטעל טאקי נאר א ווינשפינגעריל. וואס זאלען מיר טהאן? אוים פרנסות. חאטש צערייס זיך, שונא ציון, וועט דיר גאר נישט

העלפען. . . היינטיגע צייטען צו לעבען, וויא ס'איז צו דערהאלטען דיא נשמה, בעד־
דארף מען האבען רייגע נסים . . .

ט.

אונזער הערשעלע, וואס האט שוין געוואוסט נעביך דעם טעם פון נויט, וואס דאס יונגע בלוט זיינס איז נאך געווען זודיג־הייס, וואס דיא דערקוועטשטע נשמה זיינע, אזוי פריה פאר דער צייט, האט זיך, וויא א געפאנגנען פייגעלע אין דעם שטייגיל, געשלאָגען נעביך ארויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער פרייער וועלט — ער, הערשעלע, האט זיך אָנגעהאפט אין דעם ווינשפינגעריל מיט אַלע זיינע געדאנקען און עס גענומען אויף זיינע כלים. חלעבין, רבוני של עולם, האט ער בייא זיך געטראכט, פאר וואס זאָלען טאקי גאר אָהן קאטאָוועס, יודען נעביך נישט האבען אזעלכע מיני ווינשפינגערליך? פאר וואס א מאל, אז ס'איז געווען דיין גוטער ווילען, האסט־דוא דיינע קינדער ישראל געגעבען מן אין דער מדבר, פייגעליך, טויבען זיינען זייא געפלויגען אין מויל אריין און פון א שטיין האט זייא געפלייצט וואסער אויף צו טרינקען! לאָז זיך דאכטען, אז היינט זיינען יודען אויך אין דער מדבר צווישען שלאַנגען, עקדישען און דעם פיפערנאָטער. — אך, וויא שיין זיין קינדערשער שכל האט איהם אויסגעמאָהלט אזא פינגעריל, וואס אז מען זאָגט: „פינגעריל, פינגעריל! איך ווינש דאס, איך ווינש יענס,“ האט מען דאס, וועלכעס מען ווינשט, גאר אָהן מיה, אָהן קאָפּדארעניש. א תענוג חלעבין! אין מעשה־ביכליך האט ער בעגעגענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאכען, וואס זיינען געשעהען אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות און ווינשפינגערליך. ער האט געלייענט א־שטייגער, וויא איינער איז א מאָל געפלויגען רייטענדיג אויף א רוח איבער טהאָלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער ביז ער איז גע־קומען ערגיץ אויף א קעמפע. אויף דער קעמפע שטעהט א בריליאַנטענער שלאָס, א פאלאץ מיט הונדערטער חדרים. אריינקומענדיג אין פאלאץ, זעהט ער: גילדענע טישען זיינען געגרייט מיט דיא טהייערסטע קרעדענצין און מען זעהט נישט קיין לעב־בעדיגע מענשען. נעהמט דעם בחור ארויס זיין ווינשפינגעריל און מאכט: פינגעריל, פינגעריל! איך וויל עסען, איך וויל טרינקען. דאס וויל איך, יענס וויל איך, וויל, וויל און וויל. — קומען עס אריין באלד פרינצעסענס, בת־מלכות, איינע פון דער אנדערער שעהנער, גאר מחיה, איינגעטונקט אין פערל, אין דימאַנטען, אין גאָלד, אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פלוצלים א זעטץ א

שארפע קאפעלע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מארש אין א מירמעל־שטיינענער באָד, וואו ער גלייבט זיך אויס דיא ביינער. דערנאָך הויבט זיך אָן א מאָהלצייט מיט גילדענע יויך, מיט דעם טהייערסטען ראָזינקעס וויין. מיינער איז נישט פויל, עסט, טרינקט, טהוט זיך וואויל. אזוי געהט עס ווייטער, ווייטער און ווייטער... דאס ווינשפינגעריל איז איהם וויא א טשוואָק געזעסען שטייף אין קאָפּ, שטענדיג וועגען דעם אליץ געטראַכט און איז איהם אין שלאָף אפילו פונ׳ם זינען נישט ארויס. דאס וואס א ווינשפינגעריל איז דאָ, איז דאָך א געוויסע זאָך און ער האט דרינען היילינ געגלויבט, ווארום אזוינס האט ער דאָך געהערט אויך פון זיין טאטען. א ט א ט ע ווייסט... סטייטש, פון וואנען האט ער דען געהערט יענע אלע מעשיות פון יענער וועלט, פון אלסדינג, וואס קאָכט זיך אין גיהנום, אין גן־עדן, פון מלאכים, בעלי־שמות, מכשפים, שדים און רוחות, וועט נישט טאקי פונ׳ם טאטען. היינט ווען ער זאָל נישט געווען גלויבען אין: „ג ר ו נ ט" ארייך, אין דעם „א נ י מ א מ י ן, אז א ט א ט ע ו ו י י ס ט" וואס־זשע וואָלט געוואָרען חכילה פון זיין ביסעל יודעשקייט? !...

כל־זמן הערשעלע איז נאָך געווען א יונגעל, פלעגט ער אליץ טראַכטען, אז ווען ער זאָל נאָר האבען א ווינשפינעריל, וואלט ער זיך געווונישען א ווארעמע, פרישע בולקע מיט א ראָסעלפלייש און א פעטען קוגעל גאר אין מיטען דער וואָך, וויל דענסטמאל פלעגט ער זעהר אָפט ליידען הונגער, נישט פאר יודען געדאַכט, און קיין בעסערס פון אזעלכע מאכלים איז דאָך אויף דער גאנצער וועלט מעהר שוין נישטאָ. אויך וואָלט ער געווינשען, אז אלע מלמדים און חדרים זאָלען, אין־איינעם מיט דיא סידורים טאקי, פארשווינדען ווערען מיט דעם רויה, עס זאָל פון זייא טאקי, רבונו של עולם, קיין זכר נישט בלייבען, ווייל אָנקוקען האט ער נישט גע־קענט דעם חדר און דעם מלמד זיינעם, דעם רוצח. פון דער מוזיקע וואָלט ער זיך געווינשען א גוטען שופר־בלאָזער און א קאטערינשטשיק, ווארום קיין אנדערע מוזיקע, חוץ א שופר א גאנץ חודש אלול און א קאטערינקע, וואס איז אויף עטליכע טעג פארוואָרפען געוואָרען א מאל אין זיין שטעדטיל, האט ער נישט געהערט. — שפּעטער, אז ער איז עלטער געוואָרען און אָנגעהויבען צו פיהלען אנדערע מיני בע־דערפענישען, האט ער אויך געהאט אנדערע מיני ווינשעניש. דענסטטאָל וואָלט ער זיך געווינשען א בת־מלכה, א פרינצעסין, א שטוב מיט א בעל־הבתיש׳קייט, עטליכע ציגען מיט א צווייא דרייא בהמות.

דיא בת־מלכה האט אונזער הערשעלען זיך דענסטממאָהל געמאָהלט אין דער געשטאלט פון ב ײ ל ע ן, א יאָדערדיג מיידיל, א דיקס, קורץ געוואקסען מיט

רויטע, פולע באקען, א פארריסען נעזיל און שווארצליכע־ברענענדיגע אויגען. איהר טאטע בן־ציון צביה׳ס — א גלעזער און דערביא טאקי שוין אויך א שטיקעל ארחיטעקטער, נישט אזא מייסטער מיט דער האק, וויא א מבין — האט געהאט זיין איינענע שטוב, דיא דריטע פון הערשעלעס טאטענס הויז, און וויא דער שטיינער און יודישע שטעדטליך, איז א נאהענטער שכן איין אייגענער מענש, נעהער צו דער משפחה און מאכט אוים מעהר וויא א לייבליכער קרוב אין דיא גרויסע שטעדט. קליינשטעדטילדיגע שכנים ווייסען איינער ביים אנדערען א מינדסטע זאך, וואס מען רעדט, וואס מען קאכט ווארמעס, איטליכס פיטצעלע, וואס טהוט זיך אין שטוב. איינער דעם אנדערען קוקט־נאך, צאטעוועט וויא א שפיאן. מען קרינט זיך, זידעלט זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאס־נייא צוקרינגען זיך. שכנות קריכען איינע צו דער אנדער נאך א קויל פייער, לייען א האקמעסער, א ריבאייזען, א כשר־שטיין, א פארעווען טאפ, א ווייקשעפיל און איין איי אויף חלה שמירען. האלטען זיך איין עצה, אויף וויפיעל אייגליך אנצר־הויבען דיא פיאטע, ווען אפצולאזען און פארשליסען דעם זאק. פארהערען זיך אין איינגעמאכטס־פרעגלען פון אגרעסען, אין אויספלעכטען דעם פורים־קוילעטש און אפצוויקלען דיא קישעלעך. טראגען איינע צו דיא אנדערע ווייזען אויף חידושים דעם המנטאש אויף פורים, דעם קניש און דעם פיינקוכען אויף שבועות; איינע ווינשט דער אנדערער: דערלעבט איבער א יאהר אין פיעל נוטס מיט דעם מאן און דיא קינדער! טראכטענדיג א מאל אין הארצען: פוקע זיך, שלימזל־ניצע, נעהמען זאל דיך דער רוח! ... הערשעלעס מאמע און ביילעס האבען געלעבט צווישען זיך וויא נאהענטע שכנים, און הערשעלע אליין איז קינדוויים שטארק חבר נעווען מיט ביילע׳ן: פלעגען לויפען, שפילען זיך אין זשמורקעס מיט נאך חברים און חבר׳טעס טאנצען, שפרינגען בארפיסערהייט נאך א רעגען אין דיא קאליזשעס און זינגעןביידע, האלטענדיג זיך ביידע דיא הענטליך, דאס בעקאנטע לידעל: „א זון מיט א רעגען, דיא כלה איז געלעגען. וואס האט זיא געהאט? א יונגעלע. וויא אזוי האט עס געהייסען? משה׳לע, וואו האט מען עס געוויגט? אין א וויגעלע. וואו האט מען עס בעגראבען? אין א גריבעלע.“—ביילע פלעגט א מאל אין שפאס אנשטאט משה׳לע זאגען: „הערשעלע“, און הערשעלע פון זיין זייט האט אנשטאט „דיא כלה“ געזאגט אויף קאטאוועס: „ביילעניו“.... ביילע פלעגט קענען דער־צעהלען מעשיות פון נזלנים, מכשפים, מכשפה׳טעס און פון א רב מיט א רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קוקענדיג איהר אין מויל אריין מיט גרויס פארגעניגען און נארנישט. — ביילע איז פאר איהם געווען דאס איינענע וואס

פייטיק, מאַטיל און נאך אנדערע חברים. נאָר שפּעטער אביסיל, אז הערשעלע איז שוין א גמרא־יונגעל, הויבט ער פּלוצלים, פון דער העלער הויט, און פאר איהר זיך צו שעהמען, אליין נישט רעכט צו־ווייסען פאר וואָס, פאר ווען? גארנישט, גלאט אזוי, ער שעהמט זיך!... ער האט צו־גלייכער צייט זיך געשעהמט, אויך טאקי שטארק חשק געהאט צו איהר, חאָטש פון־דערווייטענס אָנצוקוקען זיא. און ווען ס'איז אמאל אויסגעקומען צונויפקומען זיך מיט איהר אין איינעם, פלעגט ער רויט ווערען און אראפּלאָזען דיא אויגען. זיא האט אויף איהם קוקענדיג, אויך אָנגעהויבען זיך צו שעהמען און ביידע האבען גע־זוכט איינער דעם אנדערען וויא מעגליך אויסצומיידען. נאָר וואס מעהר ער האט זיא אויסגעמידען, האט איהם אלץ מעהר דאס הארץ זיינס צו איהר געצויגען. איהר קול האט איהם ליעבליך געקלונגען אין דיא אויערען. איהרס א וואָרט פון־דער־ווייטענס איז איהם זיך צוגאנגען אין אלע אברים. קיין בעסערע, קיין שעהנערע פון איהר, האט זיך איהם געדאכט, איז אויף דער גאנצער וועלט נישטאָ. ער האט שוין געוואוסט דענסטמאָל פונ'ם לעהרנען, אז קוקען אויף איין אשה און טראכטען פון איהר, איז א גרויסע עבורה. נאָר ווייל ער האט עס געוואוסט, דעריבער טאקי האט זיך איהם ערשט געגלוסט; ווייל ער האט געלעהרענט, אז דאס איז איין עבורה, דעריבער טאקי האט עס איהם, וויא אויף צו להכעיס, שטארק געצויגען דווקא אויף ביילע'ן צו קוקען, און ווייל דאס איז געוועזן א געהאַפּטער קוק בגנבה, נישט גאנץ פרייא, וויא פריהער, דעריבער האט ער טאקי עפּיס געטראכט... גע־טראכט און זיך געשעהמט. — אז הערשעלע האט, רייבענדיג זיך צווישען קאב־צאנסקער לייט, איבערגענומען בייא זייא דעם שטייגער פון ווינשען איך־איינעם מיט דער מעשה פונ'ם ווינשפינגעריל, האט ער זיך געווינשען א בת־מלכה, דאס הייסט — ביילען.

דאס ווינשעניש אין קאבצאנסק איז געוועזן איינע פון דיא גאנץ געוועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאלטען זיך און פארברייגען דערמיט אביסיל דיא צייט — א בעשעפטיגונג, וואס איז געקומען פונ'ם שטענדיגען ליידען מאנגעל אין דיא נייטיגסטע בעדערפעניש'ן און פונ'ם ליידיג זיטצען אָהן פרנסה. אזוי ליגט שוין בטבע פונ'ם מענשען: „דאס וואס געהט אָפּ, געהט נישט ארויס פונ'ם זין, מען באגיטיגט זיך חאָטש מיט דעם טראכטען דארין" ... „האָפנונג און ווינשעניש איז דער נויטס מלאכה, דאס משוגע זיין איז פאר וואוילטיג און הצלחה." אזעלכע גרויסע בריות אין דעם ווינשען, וויא קאבצאנסקער יודען, זיינען נישטאָ אויף דער גאנצער וועלט: פרייע, ליידיגע צייט האבען זייא גענוג, און צרות

זיינען זייא, ברוך־השם, אויך נישט זשעדנע, היינט וואָס־זשע איז דאָ פאר אזא ווינדער, אז אין דעם ענין הווינשטניש האבען זייא דערגרייכט אזא הויכע מדרגה מעהר פון אלע לייט אויף דער ערד! וואס נאָר עפּיס א שמיעס איז בייא דיא קאבצאנסקער באלד א ווינשעניש. לאָמיר אָנהאפּען למשל דאס א שטיינער; שמיעסענדיג פונ׳ם ים אוקיונוס קען זיך איינער פארגינען צרוו׳נישען: אזוי פיל געלד זאָל איך האבען, וויפיל זאמד אויפ׳ן ברעג זיינעם ארום און ארום!—עט, מאכט דער צווייטער, דער גאנצער ים זאָל זיין טינט און איך זאָל האבען אזוי פיל, וויפיל מען וואָלט מיט דעם טינט געקענט אָפּחתמ׳נען טראטעס, איטליכע אויף טויזענט קערבליך!... און איך, ווינשט דער דריטער, אויפהייבענדיג מיט א זיפצעלע דיא אויגען צום הימעל:ביידע זאָלט איהר שטארבען, רבוני של עולם, און איך אליין זאָל אייך ירשה׳נען!... גוט צוברייינגען פלעגט מען געוועהנטליך דיא זומערדיגע ליכטיגע אָווענטען. עס וועט גאנץ גענוג זיין אויסצומאָהלען דאָ א קאַרטינקע פון איין אָווענט אזעלכען:

אין דיא הייזער ברענט נישט קיין ליכט. טהיר און טויער זיינען אָפען. מען עסט וועטשערע פאר דער לבנה. נאך דער וועטשערע שיטען זיך, וויא דיא מורעשקעס, ארויס פון דיא הייזער: מאנסבילין אָהן קאפּאָטעס, אין דיא איינע טלית־קטנ׳ס, ווייבער צושפּילעט, נאָר אין דיא אונטערשטע קליידליך, קינדער אויסגעטהאָן האלב־נאקעט. שכנים א גאנצע קופּה לייגען זיך אויס אין דרויסען, יונג און אלט, קינד און קייט, אלע אין איינעם. גילדענע פאסען פון דער לבנה שלאָגען זיך דורך ערגיץ צווישען דעכליך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פיס אין דער קופּה מענשען, קריכען ווייטער, ווייטער, טאנצענדיג אויף ווענט, אויף פלייטען און ווייזען אָן דאָ א קאטץ, וואס דראפּעט זיך, ניסטערט אויף א דאך, דאָרט קיה אויסגעשטרעקט אויף דער גאס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשמייסענדיג זיך פאמעליך מיט דיא ווידלען און קייבען, זיפצען מיט א חריפּ, עפּיס וויא פונ׳ם בויך. — דיא ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען גענעצט, סלוקערצט, מען טרייבט פלעה און מען קראצט זיך. ווייבער הויבען דערווייל אָן דעם שמיעס וועגען דער היינטיגער וועטשערע, איטליכע מיט איהרס: בייא דער, זיינען דיא שטשיפּקעס בעטאמט געווען אזוי, אז דער מלכות האט עס געמעגט עסען, בייא יענער איז דער ארבעס צוקאָכט געווען ווייך, וויא מארך, אז מען האט געלעקט דיא פינגער. איינע דערצעהלט דאס גרויסע גליק, וואס זיא האט געטראָפען: פאר א גראָשען האט זיא געהאנדעלט אין מארק א מציאה — א רעטיך גרויס, וויא דער קאָפּ, פון וועלכען מען האט גענוג גענעסען אין דער פריה, אויך אצינד אויף

דער נאכט און ס'איז נאך איבערגעבליבען א היבשער שטיק אויף מארגען, מען זאל לעבען און געזונט זיין! אלע רעדען הויך אויף אלערלייא דינגע, קוויטשעדיגע קולות. דיא מאנען ברומען לעת־עתה אונטער, מישען זיך אריין נאר, וויא פון יוצא וועגען, גלאט אזוי מיט א ווארט. זייא לייגען זיך דערנאך מיט דעם בויך ארויף און, פאר־קוקענדיג זיך אויף דעם אויסגעשטערענטען בלויען הימעל, נעהמט מען זיך געשמאק שמיעסין, וואס טהוט זיך אזוינס דארט אויבען. דיא לבנה ווייזט זיך אויפ'ן ארט, וואו דער עולם קינט; מען קוקט אין איהר אן דיא ליכטיגע צורה פון יהושע און איטליכער מאכט: אוי, א גאז מיט אויגען! . . . איציק און בעריל, וואס האלטען זיך פאר שטיקליך שטערענזעהער, חקרנים, טייטען מיט פינגער אויף דעם „אלף בית" פון דיא שטערען און האמפערען זיך וועגען דעם „תיו" און „חית". דער איבעריגער עולם טהוט צוליעב זייא ביידע. איטליכען פון דיא צווייא חקרנים, וואס טייטעלט איהם מיט א פינגער, גיט מען גערעכט, שווערענדיג זיך: יא, אמת טאקי, איך זעה, זעה, וויא איך בין א יוד! — אי, אי! צושרייעט זיך שטארק פארוואונדערט א יוד, עפּיס אזוי פיעל שטערען דארט, דארט איז דיא געפלעקטע, ווייסליכע פאסען, אנגעזעצט וויא מאהן! אזוי פיעל רענדליך ווינש איך מיר צו־האבען... נעהט שוין, נעהט! מאכט דער אנדערער, איך לאז פאר וועלוועלער, פאר איטליכס שטערענדיל א קאפּיקע. עס געפינען זיך בעקנים אויף נאך וועלוועלער, צווייא, פינף, צעהן פאר א גראשען, און בשעת יודען טארגעוען זיך דא אזוי, רעכנען, צעהלען, לאזען אראפּ דיא מקחים און ווארפען דעם קורס פון דיא שטערען, זיצט דארט אין דער זייט איינער עפּיס א לץ, דרשה'ט און זאגט גלייכע ווערטליך. דיא ווייבער ארום איהם שרייען קלאמפערשט; פע, גענוג! פארשטעקענדיג זיך דיא אויערען, הערען זיך אבער זעהר גוט צו און קייכען פאר געלעכטער... קינדער זיצען אויך נישט ליידיג, קיטצלען זיך, דערלאנגען איינער דעם אנדערען א קכאפּ, א שנאל אין דער נאז הינטען ארום. דער פון דער נאז טהוט א קוויטש, יענער פונ'ם שנאל מאכט זיך צום תם, נעביך גאר א צדיק אין פעלץ און בייזערט זיך קלאמפערשט: שא, שא! מאמעס שעלטען דיא קינדער, בענומען זאלען זייא הלוואי ווערען, און אגב טאקי זייא מכבד מיט א קניפּ. דיא טאטעס ווארפען אוועק דיא טארגעס און פאלען פלוצלים פונ'ם הימעל אראפּ אויף דער ערד. דעם האט א זשוק זיך אריינגעפלאנטערט, אין בארד, יענעם — אין דיא פאות, דעם דריטען קריכט עפּיס אונטער'ן העמד דארט אויפ'ן רוקען. א רויטע קוה, א פרעסערען, פון וועלכער עס האט זיך אפּגעטהאן דער שלאף, פארקריכט, ביים שטשיפּען גראז, אין דער זייט גאס ביז צו דער גאנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זייא אויס מיט

דעם הינטען מחילה און פיהרט זיך עפּיס אויף פּע, נישט מיט דרך־ארץ. אַלע זידלען זיא מיאוס אָפּ, טרייבען זיא און שרייען: היידא! אין איין קול. זיא דרעהט זיך געשווינד אויס פון יודישע הענד און לויפט אהין אין איהר רוה אריין. דערפון שפּינט זיך עפּיס א לאַנגער שמיעס: וועמענס קוה איז דאס? וויפיעל מילך גיט דיא קוה? וויפיעל איז דיא קוה ווערטה? „שא, וויפיעל, מיינט איהר, יודען!“ טהוט פלוצלים איינער א פרעג: „זאָל ווערטה זיין דיא גאַנצע ק א ב צ א נ ס ק ע ר טשערעדע, שוין מיט דיא ציגען אין־איינעם?“ איינער שאַצט עס אזוי פיעל, דער אַנדערער — אזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאס צו האבען, וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזונדער חאַפּט אָן א ווינשעניש און מען ווינשט, ווינשט, ביז דיא צונג ווערט מיעד ריידענדיג און מען הערט פון־דער־ווייטענס, וויא איינער חראָפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאַק. דיא מאַנען טרייבען דיא ווייבער: קומט שלאָפען! דיא ווייבער מיט זייער חן קוויינקלען זיך קלאָמפּערשט: עס גלוסט זיך זייא גאָר ניט געהען אין בעט אריין און וואָלטען דיא גאַנצע נאַכט געזעסען דאָ, אין דרויסען, געשלאָפען. א יונג פּאָר פאָלק געהט אוועק באַלד טאַקי, דיא איבעריגע מאַכען שיהות, דינגען זיך, ביז פון ערגיץ א ווינקעלע שפרינגט ארויס פלוצלים א ציג, וועלכע א פּאָר ווייסע־חברה'ניקעס האבען איבער־געשראָקען, אונטערגנבה'נענדיג זיך שטילערהייט צו איהר אויף דער פריזבע דאָרט; זייא נאָך איהר און זיא אין גרויס איילעניש, יאָגעניש, פּוטץ אריין צווישען דער קופּה יודען. עס ווערט א מהומה, א קאָכעניש, מען גיט זיך א הייב אויף גיך און, בטלנ'דיג חלומות, צולויפט מען זיך געשווינד, איינער נאָך דעם אַנדערען נישט צו זאָגען אפילו א ג ו ט ע נ א כ ט! —

י.

אז דיא הייליגע תורה זאָגט: „יששכר חמור, יששכר איז איין אייזעל, גרם, א ברייטביינינגער, רובץ, וואס הויערט, בין המשפתים, צווישען דיא געמאַרקען“, וועט נאָכדעם, דאַכט זיך, קיינעם שוין נישט פריקרע זיין דאס פאַרגלייכעניש פון א יודיש בר־מצוה יונגעל צו א לאָשאַקיל ביים נעהמען עס צו דער ארבייט. — עס לויפט זיך א קליין לאָשאַקיל הינטער דעם וואָגען, וועלכען דיא וויסטע מאַמע זיינע, דיא שקאָפּע, שלעפּט נעביך, איינרייסענדיג זיך דאס געזונד און חאַפּענדיג הינטער־ווייליכס א שמיטצעל, גאָרנישט, עס זאָל איהם דאס אָנהויבען צו ארען. עס לויפט זיך פרייא, יאָגט הענדום־פּענדום, דרינגעט מיט דיא פיסליך, טאַנצט, שפרינגט

האָץ־האָץ־האָץ לעבעדיג פרעהליך, פאררייסענדיג דעם ווײדעל און האט הנאה פונ'ם לעבען. פלוצלים טהוט מען איהם אָן א ציימיל, מען שפּאַנט עס צו מיט א שטריקעל צו דער פארוואָגעלטער מאמען. געה בחור, גיט מען איהם שטארק אָנ־צוהערעניש מיט דער בײטש, געה בחור, אויפ'ן דראַנזשיק! דאס הארץ רייסט קוקענדיג וויא יונגערהייט איז עס נעביך דערשלאָגען, וויא יונגערהייט געהט עס בעטריבט, פאראומערט אין דעם שווערען יאָך. אין דער־ערד איז נעביך זיין קאָפּ, אז אַך און וועה צו זיינע יונגע יאָהרען!

אונזער ה ע ר ש ע ל ע ווערט בר־מצוה — א לאָשאַקיל שוין מיט א ציימיל! זיין קעפּיל און זיין דאר־קינדערש הענטיל נעביך זיינען געבונדען, גע־וויקעלט שטייף מיט רימענס, ר צ ו ע ו ת. דאס ערשטע מאל מאכט ער דעם „ל ש ם י ח ו ד" מיט לייב און לעבען און אלע זיינע קרעפטען צו זיין פון היינט אָן מ ש ע ב ד, א י י נ ג ע ש פ א נ ט אין דער ע ב ו ד ת ה ב ו ר א...

„וארשתיך לי לעולם" און איך האב דיך פארקנאַסט צו מיר אויף אייביג! זאָגט ה ע ר ש ע ל ע, ארומדרעהענדיג דיא רצועה אויפ'ן פינגער. א צווייטען־מאל א דרעה און ווייטער „וארשתיך"! א דריטען דרעה און ווידער „וארשתיך לי באמונה" איך האב דיך פארקנאַסט צו מיר מיט דעם גלויבען „ו י ד ע ת א ת ה'" און דוא זאָלסט וויסען וואס פ א ר א נ אָ ט מ י ר ה א ב ע ן!...

— נענוג, ה ע ר ש ע ל ע, זיין א יונגעל! דערמאָהנען איהם אויך דיא עלטערען מיט א מוסר. אוים פרייא! שוין צייט צו זאָרגען, צייט אין זינען צו האבען עפּיס ת כ ל י ת־ז א כ ע ן... קום, לאָשאַקיל, אויפ'ן דראַנזשיק, קום שלעפּען דעם יאָך, קריעה רייסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פארשווארצט ווערען מיט אונז אין איינעם!

צווייא מאל מזל־טוב דיר, ק א ב צ א נ ס ק ע ר ארעם בר־מצוה בחור'ל!— מזל־טוב דיר מיט דעם „ע ו ל ע ב ד ה," מיט דעם יאָך פון ע ב ו ד ת ה ב ו ר א! און מזל־טוב דיר אויך מיט דעם „ע ו ל ד ר ך א ר ץ" מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פרנסה אין דעם וויסטען לעבען! געזעגנען זיך אָפּ מיט דיינע יונגע יאָהרען — דוא ביסט געבונדען! האב מורא פרייא דעם קאָפּ אויפצו־הייבען — ס'איז איין ע ב ו ר ה, מען טאָהר נישט!.. זאָרג, זיפץ, קרעבץ און לאָז דיר דארען, טריקענען דער מוח...

און אזוי וויא ה ע ר ש ע ל ע האט געהאט א שיין קוויטשיק קול'כען האט דער טאטע דרינען געזוכט דעם ת כ ל י ת, געוואָלט דערפון מאכען א פרנסה —

דאס זוהנדיל זאָל איהם אונטערהאלטען ימים־נוראים דאָרט אין דעם גלופסקער קלייזיל, וואו ער איז שוין היבשע עטליכע יאָהר כסדר געווען א בעל־תפלה. בר־מצוה איז הערשעלע געוואָרען נאך שבת־נחמו, פונקט טאקי אין דער צייט, ווען בעלי־תפלות הויבען אָן זיך צוגרייטען צום דאוונען, ווען זייא שטעלען דיא „כלי“, פריוון דעם האלז, פארהערען זיך אין שטייגער; ווען עס לאָזט זיך אין דיא אָוונטען הערען, ווייט אויף דער גאס, שטיקליך פון דער ראש־השנה׳דיגער „שמונה־עשרה“ אויף וויינענדיגע, טרויעריגע נגונים.

נישט דער סאָלאָוויישטשיק, דער זיסער וואלד־זינגער פאר א וועלט מענשען, נישט ער איז דער משורר פאר יודישע קינדער; נישט פאר זייא שפיעלט ער זיינע שיינע לידער וועסנע־צייט אין „ספירה“, אויפוועקענדיג דערמיט אין לייטישע הערצער געשמאקע געפיהלען פון ליעבשאפט — ניין! דעם יודענס סאָלאָווייטשיק איז דער בעל־תפלה, געפיהלען פון ליעבשאפט וועקט ער אין איהם אויף מיט דעם וואונדער־שיינעם „אתה זוכר“ און זיסע ליעבליכע ווערטער פון דיא הייליגע נביאים. דעם יודענס ליעבשאפט איז געטליך ריין, האט נישט, וויא גאָט, קיין בילד, קיין געשטאלט, ער ברענט, ער איז פארקאָכט, ציהעט זיך פאר גרויס חשק מיט אלע זיינע געדאנקען אהין, אהין — צו דער הייליגער שכינה דאָרט אין הימעל...

„כה אָמר ה׳!“ אזוי זאָגט גאָט, שרייעט אויס הויך אויף א קול דער בעל־תפלה: „זכרתי לך חסד נעוריך“, אוי געדיינק איך דיר, כנסת ישראל, דאס גוטס־קייט דיינס אין דער יוגענד, אהבת כלולותיך, דיא ליעבשאפט דיינע כלה׳וויים, לכתך אחרי במדבר, דיין שפאצירען־געהען מיט מיר אין דער מדבר, בארץ לא זרועה, ערגיץ אין א העק עפיס דאָרט. — עס גיט דעם יודען א בריה, א צופ ביים הארצען, ער צאפעלט, פלאטערט, שטרעקט אויס דיא הענד מיט א הייס געבעט טיעף פון דער נשמה: אי־אי־גאָטוניו, ליעבער, זיסער, רבוני־של עולם! —

און איידער נאך ער קומט צו זיך צו יאחמערט זיך דער בעל־תפלה, צוגיסט זיך און לאָזט ארויס אין זיסע ריהרענדיגע שטייגער: „הבן יקיר לי אפרים, א טהייער־זוהנדיל, איז מיר אפרים לעב, אם ילד שעשועים, א קינד־א טרייסט, כי מדי דברי בו, ווען איך רעד פון איהם, זכור אזכרנו עוד, קומט ער מיר אויפ׳ן זינען אלץ מעהר. על כן המו מעי לו, דאס הארץ געהט מיר אויס נאך איהם, רחם ארחמנו נאם ה׳, א גאָט׳ס רחמנות נעביך אויף איהם“. — מיין יודעלע שטעלען זיך אין דיא אייגעליך טרעהרען, מאכט פיסקעליך וויא א קינד, עס וויינט

אין איהם דאס הערצעלע און פיסטעט זיך: אוי, טאטעניו! היילינ, ליעבהארצ׳דינ, געטרייא פאטעריל! . .

דאריבער פערזאמלען זיך, וויא דיא בינען אז דערשמעקען ערגיץ האָניג, רעדליך יודען הינטער דיא פענסטער פון לייזער־יאנקיל׳ס שטוב, וואו ער ארבייט געשמאק אין „ונתנה תוקף" און נאך אזעלכע גוטע שטיקליך. לייזער־יאנקיל זעטצט ווערטער, צוגיסט זיך אויפ׳ן העלזעלע אין שטיינער, איבערגעהענדיג פון דער געמבע אין א בייא־קול און הערשעלע ענטפערט איהם אָפּ אויף א קוויטש. ביידע הארעווען, געהען אָפּ מיט שוייס, קולות אלערלייא פליהען — דאס פון איטליבען בעזונדער, איינער נאכ׳ן אנדערען כסדר און דאס אויסגעמישט אין־איינעם, דרעהעליך מיט א צוק אהער און אהין, דער א קוועטש אראָפּ, ברומענדיג מיט א פרעג אויף דער גראָבער סטרינע, יענער א הייב פון אונטען ארויף, אויסקוויטשענדיג איין ענטפער אויפ׳ן גליינקיל. דיא העלזליך ארבייטען בים־באם־בים — און יודען הינטער דיא פענסטער זיינען זיך מחיה הערענדיג.

אזוי קנאקט דער קאבצאנסקער סאלאוויטשיק, שפיעלט זיינע טרויערדיגע־זיסע נגונים אין דיא אָווענטען ביז א פּאָר טעג פאר סליחות, וואס דענסטמאָל ווערט ער אנשווינען און קלייבט זיך אין וועג אריין אין איין צייט מיט דיא שוועלבעליך און אלע אנדערע זומער־פייגעליך. זייא אהין, ערגיץ אין דיא ווייטע, ווארעמע לענדער און ער מיט הערשעלען קיין גלופּסק, דאָרט אין קלייזיל . . .

שא, שטיל איז סליחות־צייט אין דעם וואלד, וויא אין קאבצאנסק שבת, ווען דער עולם שלאָפט נאך מיטאג און דאס שטילקייט דאָרט ווארפט אָן א מרה־שחורה. דיא ביימער שטעהען עפּיס פארטראכט, פארזאָרגט, גאר נישט דאס פּנים, דאס געשטאלט וואס פריהער. זייער שאָקלען מיט דיא צווייגען — דאס איז א ברעכען מיט דיא הענד, זייער זשומען — דאס איז א ביטערער יאָמער, א זיפצען, א קרעכצען פון א געטרייער מוטער, וואס בלייבט איבער אליין נאכדעם וויא איהרע קינדער צופאהרען זיך אין אלע זייטען. דאָרט וואו עס האט ערשט געלעבט, זיך גערעשט, געזונגען, געשפּרונגען אין איטליכס ווינקעלע, איז אצינד שטיל־רוהיג, וויא אויף א בית־עולם. אלסדינג דאָרט דערמאהנט אין דעם צר שיידען זיך מיט דיא ליעבע טייף אין הארצען איינגעבאקענע. נישטאָ דאס פריהער־דיגע לעבעדיגקייט, דאס פרישקייט און אויפגערעימקייט, אלסדינג שטעהט עפּיס וויא ברוגז, זעהר אומעטיג. דער הימעל קוקט אויך נישט פריינדליך און איז עפּיס

שטארק אָנגעבלאָזען. וויסט איז דיא נעסט — דיא פיינעליך זיינען זיך צופלויגען... פארזאָרגט, פארטראכט שטעהט דער וואלד, גלייך וויא ער פיהלט, אז דאס אויפ־הייבען זיך און אוועקפליהען פון זיינע שפיעל־פייגעליך בעוויזט נישט אייף קיין גוטס. ער מעג זיך ריכטען, אז באלד־באלד וועט זיך אָנרוקען אויף איהם א חמארע — דער ווינטער מיט זיינע ביטערע קעלטען. און ער איז אצינד דעריבער פאראומערט, שטארק בעטריבט.

שא, שטיל, וויא סליחות־צייט אין דעם וואלד, איז אצינד אויך אין קאב־צאנסק. מיט לייזער־יאנקיל׳ס ריהרען זיך, האט זיך אויך געריהרט אפשר א האלב שטעדטיל. ס׳איז אוועק קיין גלופסק, וויא געוועהנטליך, א טראנספאָרט מיט אלע סאָרטען לעבעדיגער סחורה, זוכען אין גלופסק דאס שטיקעל פרנסה.

קאבצאנסק האט געשפירט דיא ביטערע צייט, עס נעהט אויף דעם עולם דער ווינטער מיט אלע זיינע בעדערפענישען: הייצונג, א שוך, א קלייד, און מאקי עפיס עסען אויך. נישטאָ דער זומער, ווען מען קומט איבער עט־אזוי מיט גרינוואָרג און פטר׳ט אָפּ דאס לעבען וויא־עס־איז מיט שהיכפהי, מיט א רעטיכיל, א גרין אונערקעלע, מיט א קנאָבעל, א ציבעלע, אבי פארשטאָפּען דעם מאָגען, אויסשטעהען איהם דעם בלבול וועגען דער אכילה. . . און דער גוטער אלמעכטיגער גאָט, וואס דערנעהרט אלע זיינע באשעפעניש, פונ׳ם גרויסען וויזיל־פיש ביז צום קליין ווערמיל אין איי, ער מוטה עס בעצייטענס אָן דיא זומער־פייגעליך: פליהט זוכען אייער שפייז אהין אין דיא ווארעמע לענדער — און איהר קאבצאנסקער יודען: שלעפּט זיך, אָרמענקע יודעליך, זוכען אייער פרנסה אין דער פרעמד, דאָרט אין גלופסק!

יא.

מען בעדאַרף וויסען וואס הייסט אזוינס בייא א יונגעל פאָהרען, בכדי צו פארשטעהען הערשעלעס הארץ ביים קלייבען זיך אין וועג אריין. גליק־ליכער פון איהם איז אויף דער גאנצער וועלט נישט געווען אין דעם טאָג, ווען ער האט זיך צוגעגרייט פאָהרען דאס ערשטע מאל אין זיין לעבען אין א פרעמדער שטאָדט אין־איינעם מיט דיא עלטערען. לייזער־יאנקיליכע האט זיך אויך נאָכגעשלעפּט. געהייסען האט עס, זיא פאָהרט אויף קבר־אבות, נאָר באמת האט עס געשמעקט מיט א געשעפטיל, אויך מיט אָנקוקען דאבט־זיך עפּיס א

חתן, פאר ציפע־סאָסיען אָדער פאר עמיצען אנדערש — דאס איז שוין איהר זאך, קיינעמס עסק נישט. און בכדי אויסצושלאָגען דיא הוצאות האט זיא מיט־געפיהרט אביסעל סחורה, אָפּצוזעטצען עס אין גלייכען געלט דאָרט, אין גלופּסק. אונזער הערשעלע האט זיך גערעכט, אז גלופּסק איז ערגיץ אין עק וועלט, עפּיס לעבען דיא הרי־חושך, וואו דער הימעל לאָזט זיך אראָפּ, און דער טאָג פאָהרען אהינצו וועט זיך ציהען לאנג, זיך גאר ניט אויס־לאָזען.

עס פערשטעהט זיך, אז מיט א נאכט פריהער האט הערשעלע קיין אויג נישט געקענט צו מאכען, זיך געוואָרפען אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אנדערער, טראכטענדיג אַלץ פונ׳ם גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט פיר. עס האט איהם זיך גערעכט וויא גאנץ גלופּסק שטעהט אצינד און קוקט ארויס אויף זיין טאטען, אלע אין איין קול: וואו איז ער, ר׳ לייזער־יאנקיל? ווען קומט ער, ר׳ לייזער־יאנקיל? א מעשה, א מעשה! נאך אין נישטאָ ר׳ לייזער־יאנקיל! און פּלוצלים ווערט א גרויס פרייד, א גדולה — ר׳ לייזער־יאנקיל פאָהרט! ר׳ לייזער־יאנקיל איז שוין געקומען! ער איז נישט אליין, ער האט מיטגעבראכט אויך זיין בחור׳ל, א כלי־שלמה! עס איז א צונויפלויפעניש, איין ערד־טרעטעניש, מען שלאָגט זיך איבער דעם טאטען מיט דעם קינד, איטליכער רייסט זייא צו זיך אויף אכסניא, אויף ווארמעס, אויף א קערמישיל. מען טייט אויף זייא פון דערווייטען מיט דיא פינגער: אָט זיינען זייא, אָט געהען זייא, ר׳ לייזער־יאנקיל מיט זיין בחור׳ל! זייא שטעלען־אויס א שטיקעל דאווענען, א „נעריצך״, זינגען א מארש, א וואָלעכיל, פערבייסען מיט א קליוואָנער בעטלער — און דער עולם ווערט משוגע, שפּרינגט אויס דער הויט הערענדיג אזוינס.

קוים וואס הערשעלע האט דערלעבט טאָג, איז ער געשווינד אויפ־געשטאנען, אָפּגעגאָסען נעגעל־וואסער, געחאפּט דאס תפילין־זעקעלע, דורך וועלכען דאס מזל זיינס איז איהם אזוי דערהויבט געוואָרען, און געלאָפען אין בית־מדרש, אין דער גיך אָפּדאווענען. אויסער דעם האט ער טאקי נאך געהאט עטליכע נייטיגע געשעפטליך, וועלכע ער האט בעדארפט פאר׳ן אוועקפאָהרען מיט זיינע חברים דאָרט אָפּארבייטען. דיא חברים זיינען אויך בעצייטענס געקומען אין בית־מדרש אריין, ווייל דער חודש־אלול, וויא איטליכען איז בעקאנט, איז איבערהויפּט א צייט, ווען פאר יונגליך שטעלט זיך דער גרויסער יריד און אבי געזונט, מיט ארבייט האט מען ניט צו זאָרגען, געשעפטען זיינען ברוך־השם דאָ איבער׳ן קאָפּ: מען

בעדארף דערטאפּען מיט קונצען דעם שופר און זיך פריווען בלאָזען הינטערווייליכבס דאָרט אין דער ווייבערשער שוהל; דערבייא מוז מען פיהרען דיא גאנצע תכסיסי מלחמה מיט דעם שמש, וואס ער איז דענסטמאָל דערצאָרענט און בייז וויא צעהן רוחות. אויך בעדארף מען זיין אויפ׳ן הייליגען אָרט, אויפ׳ן פעלד, ס׳איז דאָך דאָרטען עפּיס דאָ א בוים מיט כל־נדרי־באַרליך. היינט איז דאָך אויך דער וועלט עפּיס אויך דאָ א וועלדיל מיט ניס־ביימער, ערשט צייטיג געוואָרענע, מען מוז געהען רייסען, אָנשטופּען פולע פּליודערען. געלויבט איז גאָט, וואס אונטער אזא צייט מיט אזוי פיעל וויכטיגע געשעפטען איז מען נאך חאָטש פרייא, פּטור פון לערנען — דיא מלמדים לויפען דענסטמאָהל, געהען צו קינד, קוואָקען אויף א קנעלונג און „בוטצקען" זיך און בייסען זיך פאר דיא גנז נעביך. הערשעלע האט געקוקט שמאָלץ אויף זיינע חברים אָרום איהם אין פּאָליש פונ׳ם בית־המדרש, טראכטענדיג בייא זיך: אויך מיר מענשען, מישטעהנס־געזאָגט, זייא בלייבען דאָ און איך — איך פּאָהרן! מען זאָל איהם דענסטמאָל געווען זאָגען א שטייגער: הערשעלע! דער פריץ שענקט דיר דאס גאנצע שטעדטיל קאַבצאַנסק מיט זיין שלאָס, אבי בלייב דאָ, פּאָהר נישט, וואָלט ער געשפּיגען קלעק און נישט געוואָלט אפילו הערען. — ער געזעגענט זיך מיט חברה און לאָזט זיך געהען לע־בעדיג, פרעהליך.

א טאָג איז דענסטמאל געווען זעהר א שיינער, וויא עס גיט זיך אוים אמאל אין אלול איינער פון דיא געשיינקטע טעג. נאך גאנץ פריה האט פון איהר געצעלט דאָרט ביים עק הימעל ארויס געשיינט דיא זון מיט איהר ליכטיג פּנים און, צוטרייבענדיג ביסליכוויים דעם פריש־קיהלבליכען טומאן, זיך געשפּיגעלט אין דיא טויא־טראָפּענס, וואס האבען געפינקעלט, געשפּיעלט אין אלערלייא קאָלירען וויא דיא בריליאַנטען. דיא שאַטענס רוקען זיך מיט דרך־ארץ טריט־בייא־טריט אַלץ צוריק און וואס ווייטער, ווייטער ווערט העלער און העלער. פרעהליך שווישצען דיא וואָראָביטשיקעס, אונטערשפּרינגענדיג מיט דיא דינע פיסליך אויף דיא דעכער, אויף דיא פּלייטען, דאס — צונויפלויפען זייא זיך פּעקליכוויים אין־איינעם, עפּיס האַמפּערט מען זיך איבער א קערנדיל, עפּיס שמיעסט דאָ קהל איבער וועגען זייערס א וויכטיגע זאך און דאס — צלויפען זייא זיך אין בעזונדערע פּאָרליך, טאנצטענדיג איטליכער אקעגען זיין בעשעהרטער, ווימען זיך, האלזען זיך, ליובען זיך, צאַפּלען, פלאַטערען מיט דיא פליגעליך — און פּיק, פּיק אין קעפּיל . . . מעקענדיג לויפען ראַפּטאָם ציגען פון אלע געסליך אהין, וואו עס פּארקלייבט זיך דיא טשערעדע, פון דאָרט געהט זיא אויפ׳ן גאנצען טאָג אוועק אין פעלד אריין, דיא פּארשייטע

ציגען, דיא שקצים שפרינגען רעשענדיג פאררייסען דיא ווידעליך העט פאראוים, דיא קיה ריהרען זיך פאמעליך מיט סטאטיק, נישט געאיילט, צויינענדיג מיט דיא קעפליך, וויא פיינע בעלי־הבית׳טעס, רוהיג שטיל, נאר עטליכע פארדרעהען אהינטען דיא קעפ און לאזען ארוים וויא פון א צעשפאלטענעם שופר א הייזעריגען, א קיה׳עש־נארישען „מע״ גלאט אזוי זיך א גרוס נאר פריינטליך דעם גאנצען שטעדטיל יודען, אדער „א זייא געזונט״ דיא פארבליבענע קעלבליך. שאקלענדיג זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער פיהרט דער גאנער זיין גאנץ געזינדעל יונגע געגזליך, וואס ערשט אריין אין דיא פעדערען, בלאזט פון זיך א שרעק, גאגאטשעט, שטרעקט דעם האלז, פארוואפענדיג מיטען קעפיל און לאזט זיך מיט דער קאמ־פאניע אראפ אהין צום וואסער. — דער טאג איז שיין, ליכטיג וויא הערשעלען אויפ׳ן הארצען. הערשעלע שפילעט־אויף געהענדיג דאס קאפאטקעלע, שטרעקט אוים דיא הענד חאפען דיא לאנגע שנייא־ווייסע פעדים, וואס טראגען זיך ארום אין דער לופט וויא דינע פיאטינע, פארקוקט זיך אויף אויף דיא טויבען, וואס שוועבען, דרעהען זיך העט אין דער הויך מיט אויסגעשפרייטע פליגעליך, רייך־קלאהר גלאנצענדיגע, גאלד און זילבער — און ער האט הנאה, ס׳איז איהם עפים גוט, גרינג אויף דער נשמה. ער פיהלט, אז היינט איז ער גליקליך. דיא געשעפטען זיינע האט ער געלויבט איז גאט, אפגעארבייט נאך בעסער וויא געווינשען. ער איז פרייא, ער פאהרט. ס׳איז יום־טוב׳דיג גוט ארום און ארום. רבוני של עולם! טראכט ער — און דיא אויגען בענעטצען זיך איהם פאר פיעל פרייד — איך דאנק דיר און לויב דיר פאר דיינע חסדים. נו, מען בעדארף זיך נעהמען צו דיין דיענסט: פרום זיין, לעהרנען, דאוונען געשמאק — זיין א יוד. געהענדיג אזוי אויפגערייטט, שטארק צופריעדען מיט א הארץ פול פרייד, קומט איהם פלוצלים צו דיא אויגען דאס טהייערע געשטאלט, דיא ליכטיגע צורה פון ביילען.

ביילע איז זיך געשטאנען לעבען דער פריזבע בייא איהר שטוב, וואו זיא האט ארויסגעשטעלט טריקענען דאס צרוואשענע געפעס און אויסגעהאנגען אויף א שטריקעל עטליכע איבערגעשווינקטע שטיקלעך גרעט. זיא איז געוועזן נאך נישט אנגעטהאן, נאר אין איין אונטערשט קליידיל, פון הינטען פארשטעקט, באפים. דיא ארבעל פונ׳ם העמד וויט פארקאטשעט אויף דיא פולעטשקע, דיקע ארעמס ביז איבער דיא אייל׳ענבויגענס. דער בוזים אביסיל אפען, דער גאנצער האלז, מחילה, אין דרויסען און דיא האר צופאטעלט, וויא געוועהנטליך א בריה א מיידיל פריהמארגען.

אונזער הערשעלע שטארק אויפגערייטט, שמחת־תורה׳דיג, לויפט

צו אין גרויס חדוה האסטיג צו זיין בת־מלכה, פרעגט איהם בחרם וויא אזוי דאס איז געשעהען, עפּיס נאָר טאקי וויא דער גוטער יאָהר וואָלט איהם פון הינטען צו איהר א שטופּ געטהאָן. ער געזעגענט זיך מיט איהר, נעהמענדיג זיא בייא דער האנד, וויא זיא וואָלט געווען א מאנספּארשוין, און רעדט עפּיס פאר פייער, פּאר וואסער, נישט רעכט צו געדיינקען וואס. ב י י ל ע בלייבט פארגאפט, ווייסט נישט וואס צו טהאָן. און אז דיא ערשטע היטץ איז אריבער לאָזט ה ע ר ש ע ל ע אָפּ ב י י ל ע ס האנד, מאכענדיג, נאך אלץ נישט רעכט ביים זינען, מיט א נארעש געלעכטעריל: הע... בייא א מיידיל דיא האנד!... א יודענע, הע, הע, שלום עליכם!... נאָר וויא ער קומט באַלד אין גאנצען צו דיא געדאנקען נעהמט איהם אָפּ דאס לשון, ער ווערט רויט און בלייך. ב י י ל ע שטיקט זיך שטילערהייט פאר געלעכטער מיט אראָפּגעלאָזענע אויגען, אוועקרוקען זיך אין דער זייט, און ה ע ר ש ע ל ע טראָגט זיך אָפּ געשווינד וויא א גנב.

ה ע ר ש ע ל ע איז געווען עפּיס גאר צודרעהט, בייא זיך אין הארצען מיאוס אראָפּגעפאלען. סטייטש, וואס האט ער געטהאָן!... ערשט זאָגט ער צו, דעם רבוני של עולם צו דיענען, זיין א יוד—און פּלוצים אזא מעשה, אזוינס „איהם“ אָפּצוטהאָן!... פּע! — ער שפּייעט, קראַצט זיך פאר פארדראָס אין דער פּאָה און מאכט נא־נא!...

יב.

אז ער איז געקומען א היים האט ער געחאַפּט א שטיקעל פּסק, פאר וואָס ער האט זיך עפּיס אזוי געזאמט. דער טאטע איז שוין געווען אָנגעטהאָן אין דיא וואָך־קליידער: א ציצען, אָפּגעבליאקעוועט חאלאטיל, דיא ארבעל און דיא פּאָלעס פון פאָרענט איינגעטונקט אין פעטע, פארהארטעוועטע פלעקען פון אלערלייא מאכלים, אויסגעמי־׳עט מיט גרינליכער טאבאקע און געגלאנצט עפּיס מיט א מיתהד משונה קאָליר, דער הינטען אויסגעריבען און ערטערווייס דאָרט קוקען גרויס שטיקליך קליאָטשע. אויפ׳ן קאָפּ עפּיס א מין אָפּגעפּאָהרען שטארק צוקנייטשט מיטצעל. נאָר דיא אלטע צעריסענע וועג־שיך מיט לאטעס, וועלכע ער האט בעדארפט אָנטהאָן זיינען איהם דערווייל אויף דיא פיס נאך נישט געווען, מען האט זייא ערשט געזוכט און געפּריוועט מיט דער קאָטשערע ארויסשארען פון אונטער דער בעט. דאס הויזגעזינד האט געטאנצט ארום איהם, שטארק בעשעפטיגט מיט איינפּאקען דיא קלימקעס און ער איז געשטאנען אָנגעזאָטעלט וויא א פערדיל.

יא, נעביך טאקי א פערדיל, וואס האט בעדארפט שלעפען אויף זיך א שטוב מיט קינדער. איין מאל אין יאָהר פלעגט ער מוזען זיך אזוי איינשפאנען, געהען אין וועג אריין, איינרייסען זיך דאס געזונט, ארבייטען אויף אלע כלים און פאר דער דאָזיגער נסיעה איז אָבגעהאנגען דאס לעבען פונ׳ם הויזגעזינד דאס גאנצע יאָהר... דעריבער האט זיך אין אזא טאָג געוויגט דיא גאנצע שטוב, אלע זיינען אויף געווען און לייזער־יאנקיל נעביך איז געשטאנען אָנגעזאָטעלט בלייך, פארטראכט מיט איין ערענסט פנים. — דיא מאמע איז געווען אָנגעטהאָן אין איהרע וועג־קליידער, עפּיס מיני שמאטעס אזעלכע פון חמעלניצקעס צייטען, אין וועלכע זיא איז אויס־געקומען גרעבער, דיקער וויא שטענדיג און א מין טיכיל אָנגערוקט אויפ׳ן שטערען ביז איבער דיא אויגען. נאָר הערשעלע אליין האט פארשפּאָרט זיך איבער־צוטהאָן. מעהר וויא דאס איינע קאפּאָטקעלע אויפ׳ן לייב האט ער נישט געהאט. דיא מאמע האט איהם אפילו געהייסען איבערקעהרען דאס קאפּאָטקעלע אויף דער לינקער זייט, הערשעלע אָבער האט איהר בעוויזען בעשיינפערליך, אז דער אונטערשלאק איז מיאום פארשמירט, אויך צוהאקט, צופאלען און טאקי געבליבען בייא דאס זייניגע — פאָהרען גאנץ פראָסט וויא ער געהט, דערפאר האט ער שוין געמוזט צוליעב טהאָן, נעהמען אויפ׳ן קאָפּ דעם טאטענס איין אלט היטעל, עפּיס א מין קאטערובע, וועלכעס מען האט שוין לאנג געמענט מיט דעם חמץ פארברענען און ארומגארטלען זיך מיט א קרייקע.

אָט אזוי אָנגעטהאָן וויא געהעריג, האבען אונזערע פארשוינען, נאכדעם וויא זייא האבען אין איילעניש עפּיס איבערגעכאפּט, זיך געזעגענט מיט דיא קינדער, געכאפּט דיא קלימקעס און יאָגענדיג אין איין אָטהעם, פארשוויצט, פאר־סאָפּעט, פארדוקט וויא אויף א בייזער מהומה, אזוי וויא דער שטייגער איז פון יודען ביים פאָהרען, זיך צום סוף געריהרט מיט גאָט׳ס כח אין וועג אריין. —

אונזער הערשעלע דערצעהלט היינט אין פריידען זיין ערשטע נסיעה מיט דיא דאָזיגע ווערטער:

„אויף א לאנגען וואָגען אין דער הויך, האט דיא מאמע אנידערגעשטעלט א שטייג מיט עופות און א קאָרב מיט אייער אין פּאָלאָווע. דער וואָגען איז אָנגע־זעטצט געווען איינג מיט פארשוינען, כמעט א פערטיל קאבצאנסק. דאָרט האבען זיך געפונען מיידליך, ווייבליך, וואס זיינען געפאָהרען זיך שטעלען פאר דיענסטען און אמען, אויך אלערלייא סאָרטען יודען: שיינע יודען, כשר׳ע יודען, מיט׳ן פולען מויל יודען, ברענענדיגע יודען, צעבראָכענע יודען, גילדענע־אָדער יודען, גלאט יודען, אזוי־זיך יודען און אויך־מיר־יודען. ס׳איז געווען א פארמישעניש, א

פארפלאָנטעניש, א פארבייטעניש מיט דיא פיס און א צונויפשטיקעניש נאָר אומ־צוקומען. איך מיט דיא פארשוינען וואס אין דערמיט, האבען געשוויצט, טאקי משונה געשוויצט. דיא שיינע יודען האבען נעביך געשוויצט וויא א ב׳בער, דיא פנימ׳ליך זייערע זיינען געווען אויסגעפריעט וויא א צימעס און אויב מען האט זיך נישט פארקיהלט איז נאָר דעריבער, ווייל דער וואָגען איז געווען בעלאַגערט פון דיא אויפגעהאפטע פארשוינדליך, וואס זיינען אויף משקולת געשטאנען, געזעסען מיט קונצען פון הינטען, בייא דיא זייטען, אויך אויף דער קעלניע, נישט צו־צולאָזען אויף דיא וואס אין וואָגען קיין פיצעל לופטעלע. נאָר אין אָנהויב איז איטליכער געזעסען ברוגז, עפיס אָנגעדרודעלט, אונטערגעוואָרטשעט אויף דעם בעל־העגלה און ביים חאפען א קלאפ אין דיא קריזשעם, א קוועטש אין דער מאזאָליע פונ׳ם פינגער האט מען שטארק פארקרימענדיג זיך פארביסען מיט דיא ליפען, מילא נוא־נוא. נאָר דערנאך איז מען געוואָרען שיין אביסיל היימעשער, דרך־ארץ אין דער זייט, איינער דעם אנדערען בעט מחילה: רוקט זיך אביסיל! פון יענעמס א זעטץ טהוט מען א געשרייא. יודען זיינען נישט צופריעדען און קריענען זיך. דיא מאמע האט אלץ געפילדערט אויף א צעבראָכענעם יודען ער זאָל נישט צעברעכען איהר דיא אייער. דער טאטע האט געהאלטען פארמאכט דאס מויל, איינגעוויקעלט דעם האלז מיט א שטיקעל פעה, נישט צו פארלירען חלילה דאס קול. דיא פערד הויבען־אָן זיך אונטערפויקען, שלעפען זיך פאמעליך, מאכענדיג מיט דיא אויסגעקראָכענע ווידלען און דיא פארשוינען מאכען זיך הארץ, הויבען צווישען זיך אָן א שמיעס. דער ערל, עפיס איין אָרמער, ערגיץ אמאל געוועזענער עקאָנאָם, וואס דיא גאנצע צייט, זינט פונ׳ם אויפזעטצען זיך זיינעם אין וואָגען, איז ער געווען פארפאָפען, נישט אויף דעם עולם — האט זיך לסוף אויפגעחאפט שוין ניכטער, געקוקט וויא א נעכטיגער אויף דער גאנצער קאָמפאניע ארום איהם און זיך צוגעהערט צום שמ׳עס, וועלכער איז געווען פאר איהם טערקיש, פריוועדיג באלד טאקי אריין אין דער מיט אויך מיט א שמיעס, וואס איז ווידער פאר יודישע קינדער געווען תרגום. נאָר א יודיש קעפ׳ל בייסט איין תרגום אויך. אבי געחאפט נאָר עפיס, איין וואָרט פון צעהן, האבע זייא זיך שוין געשטויסען, געדרינגען דאס איבעריגע מיט זייער אי׳גענעם שכל א.ו זיך נ ע ק ל י נ ט אלע אין־איינעם, געבען דעם גראָבען פויערשען קאָפ צו פאר־שטעהען זייער מיין מיט אלע מיני הסברות: אב׳יס׳ל מיט א ו נ ז ע ר לשון, אביסיל מיט ז י י ע ר לשון, אביסיל מיט דיא הענד, אביסיל מיט דעם ווינק, א דרעה מיט דעם פינגער אויף א נגון. גישקשה, מען האט זיך פארשטאנען. עס האט זיך געצויגען א שמיעס וועגען דעם, וואס בייא ז י י א, וועגען דעם וואס

ביי אונז להבדיל. זיין נאמען איוואן איז אונזערער, מען האט עס נער־נומען פון להבדיל יוחנן. דיא אלע שבע חכמות זיינען גענומענע, אונזערע. מען האט איהם אויך דערקלערט זעהר א וואוילען משל פונ׳ם מדרש, א גלייכווערטיל פון דער גמרא, קלאהר געמאכט איהם אין יודישע מנהגים מיט דעם שכל, וואס דרינען שטעקט. איוואן א פנים האט מודה געווען — עטליכע מאל האט ער אלץ אויסגעשריען: קונעל, צימעס! און זיך דערביי בעלעקט. דיא ווייבער האבען געקייכט פאר געלעכטער, געמאכט: צו זיין קאפ, צו זיין לעבען! קוקט איהם אן וויא ער בעלעקט זיך, ער האט ליעב אונזער קוגעל! עפיס א יוגענדט מיט א צוגעדעקטען קאפ, וואס פאהרט זיך שטעלען פאר איין אם, ברומט שטילער־הייט אונטער פאר זיך א טרויעריג לידעל:

„אויפ׳ן הימעל לויכטען שטערנדליך,
אין וועלדיל שפילט א סאלאווייא,
דער גאנצער וועלט איז ליעב און פרעהליך,
און מיר אליין אז אך און ווייא.“

דער ערל קעהרט זיך אוועק, מאכט זיך אביסעל נארעש מיט דיא ווייבער און מען ניט אויף איהם א מאך מיט דער האנד: איין ערל בלייבט טאקי איין ערל! נאכדעם וויא מען איז א היבש שטיקעל וועג זיך אנגעגאנגען צופוס אונטער א בערגיל, אונטערשטופענדיג דעם וואגען און ווידער זיך אויפגעזעטצט, האט דער עולם יודען זיך געשמאק א נעהם געטהאן צו א ברייטען שמיעס. מען רעדט פון אלסדינג, וואס קאכט זיך דא אויף דער וועלט און דארט אויף יענער וועלט. מען רעדט פונ׳ם האנדעל, שאצט דאס פארמעגען פון א סך גבירים, עס קומט אויך צורייד דיא אלטע מעשה מיט ר׳ שמעלקען און עס בלייבט, אז ער האט פון אליהו־הנביא בעקומען א ווינשפינגעריל. עס הויבט זיך באלד טאקי אן א געקרעכצערייא, א געזיפצערייא, א געווינשערייא. איינער זאגט, ער זאל האבען א ווינשפינגעריל וואלט ער געווינשען דאס, דער אנדערער — דאס און דאס, דער דריטער — יענס ... הכלל איטליכער ווינשט עפיס אנדערש. צדקות איז געפאלען נענונג וויא מיסט, מיט דער פולער האנד. איינער דעם אנדערען וועיזט ארויס זיין גרויסע פריינדשאפט, צוזאגענדיג דעם, יענעם גילדענע בערג. דאס גוט־ברידער־שאפט צווישען דער קאמפאניע ווערט געשטארקט, מען פיהלט זיך עפיס געטרייסט, נישט אזוי פארוואָרפען, פארגעסען אין דער וועלט און איינער מיט דעם

אנדערען איז זעהר צופריעדען. אָט אזוי האט זיך עס נעטהאָן ביז מען האט, מיט דעם אויבערשטענס הילף, אקענען נאכט זיך קוים לעבעדיג פארשלעפט קיין ג ל ו פ ס ק."

י"ג.

והיא און זיא, ג ל ו פ ס ק, האט צו ל י י ז ע ר־י א נ ק ל י ן נישט אזוי נעטהאָן. בבואם מקאבצאנסק בייא זייער אָנקומען פון ק א ב צ א נ ס ק איז ג ל ו פ ס ק זייא נישט געלאָפען אקעגען מקבל־פנים זיין, וויא ה ע ר ש ע ל ע האט אין דער היים זיך פירגעשטעלט. מען האט זיך איבער זייא נישט געשלאָגען, נישט געריסען איטליכען בעזונדער צו זיך אויף סטאנציע, אויף א מאהלצייט. מענשען זיינען קאלטבלוטיג געגאנגען פארבייא, זייא אפילו נישט אָנצוקוקען. ה ע ר ש ע ל ע ן איז דיא זאך אין פלוק שטארק קשה געווען און שטעהענדיג ביים ארויסקריכען פונ'ם וואָגען מיט א פעקיל אין דיא הענד אויף דער גאס, האט ער געקוקט אויפ'ן טאטען פארוואונדערט, אָהן ווערטער, גלייך וויא גערעדט: הא, וואָס זאָל עס אזוינס בעטייטען? שטעקט נישט דרינען אפשר עפיס א גראָבער טעות? נאָר נאכדעם וויא ער האט געהאפט פון הינטען א דישעל און דער טאטע א שטופ, אזוי אז ער איז געביך געפלויגען ווייט אויף עטליכע טריט, שיעור נישט ארויפגעפאלען אויף דעם ח ז י ר, וואס האט געשמאק געהראָמקעט בייא דער זייט גאס, וואָהין מען האט ערשט פון א גאניקיל אין דער־הויף אראָפגעגאָסען, וויא געוועהנטליך, א פולע, משונה א שמעקענדיגע פאָמייניצע מיט אלעם גוטען, און צו דעם דישעל מיט דעם שטופ אויף געלייזט נאך, א מאָל צעהן אין טאטען אריין, פאר וואס שטעהען עס יודען וויא דיא ליימענע גולם'ס, פארשטעלענדיג דעם וועג— אָט דענסטמאָל פון אזא אָ נ צ ו ה ע ר ע נ י ש איז איהם, ה ע ר ש ע ל ע ן, פארענטפערט געוואָרען דיא קשיות. ער האט אראָפגעלאָזט דיא נאָז, שוין טאקי גוט פארשטאנען . . . און ער און דער טאטע זיינען אין זיינע אויגען אביסיל אראָפגעפאלען. באלד ביים קומען איז ל י י ז ע ר־י א נ ק י ל אלץ געשט נען און זיך געראטהען מיט דעם ווייב ווענען זייערע זאכען און אויב אצינד איז נישט שפעטליך א געה צו טהאָן צו בעקאנטע, נאָר נאך אזא בעגעגעניש איז בייא זייא ביידע געבליבען מעהר קיין שיהות נישט צו מאכען און בלייבען דערווייל אויף נאכט־לענער דאָ אין דער בעל־העגלה'שער אכסניא. ה ע ר ש ע ל ע ן האט מען מכבד געוועזן מיט אריינטראָגען פעקליך אין שטוב אריין, דאָרט דארויף אכטונג געבען

און אליין האבען זייא זיך געבאָברעט ארום דער שטייג מיט עופות, איבער־געשמיעסט מיט דעם בעל־העגלה, ער זאָל מוחל זיין ארייגפאָהרען אין הויף אריין, וואו דיא שטייג וועט דערווייל שטעהען אויפ'ן וואָגע' ביז מאָרגען.

נישט פאר קיין יודישע קינדער געדאכט אזא נאכט, וועלכע הערשעלע האט אויף דער אכסניא אין גרויסע צרות צוגעבראכט. הונגעריג, מיעד און צע־בראָכען פונ'ם וועג האט ער שוין שפעטליך בייא נאכט, אין דעם גרויסען רעש און דער מהומה פון אלערלייא מיני פארשווינען, זיך דערשטופט ערגיץ אין א ווינקעלע און זיך א וואָרף געטהאָן אויף עפיס א הינקענדיגען צעריסענעם טאפטשאן. דאָרט האט מען איהם שוין יא טאקע מקבל־פנים געווען, און אויפגענומען פאר א גאנץ טהייערען גאסט. — גלופסקער וואנצען, וויא דער גאנצער וועלט איז בעקאנט, נעהמען זעהר גערען אויף אורחים מיט אלע כבוד'ן: האלזען זייא, קלעפען אין זייא און קריכען זייא אונטער דיא נעגעל. הערשעלעס קראטצען זיך און אָנצור־הערעניש־געבען מיט דיא הענד, אז ער איז זייא מוחל דעם כבוד, האט אקעגען אזעלכע נפשות נישט געהאָלפען. זייא האבען זיך טאקי געטהאָן זייערס, זיך גע־דרעהט, געארבייט ארום דעם אורח מיט גרויס פארגניגען, ביז ער האט געמוזט זיך אָפטראגען שא, שטיל און זיך געליינט פשוט אויף דער ערד.

אָט אזוי האט זיך אייסגעלאָזט הערשעלעס יענער פרעהליכער טאָג, אויף וועלכען ער האט אזוי ארויסגעקוקט און זיך פירגעשטעלט אין איהם גרויסע גליקען!...

מאָרגען נאך גאנץ פריה האט דיא מאמע זיך געאיילט אין שטאָדט אריין וועגען איהרע געשעפטען. שפעטער אביסיל נאך איהר איז אויך אוועק דער טאטע. ביים אוועקגעהן קוקט ער זיך ארום, אז דיא קעשענע איז איהם צוריסען און פאר גרויס איילעניש האפט ער און ניט איבער דאס בייטעלע מיט זיין ביסעל פארמעגען הערשעלען, וואס איז איבערגעבליבען אליין לעבין דיא זאכען. אונזער הערשעלע דערטאפט פון א זעקעלע א שטיק ברויט מיט א גרויסער, געלער אוגערקע, אויך א ציינדיל קנאָבעל און נעהמט זיך וואויל טהאָן, עסען געשמאק, וויא אויפשטעהענדיג פון א קריינק. אונטערגעלעהנט דאס הארץ בעקומט ער שטארק יצר־הרע ארויסצונעהען אויף־א־ווילע אין דרויסען, אָנצוקוקען וואס פאר א פנים גלופסק האט.

פאר הערשעלעס אויגען עפענט זיך עפיס גאר א נייע וועלט. אלסדינג איז פאר איהם נייא, גלייך וויא ערשט בעשאפען געוואָרען, ערשט ארוים

געקראָכען פון דער ערד. ער שטעהט פארגאפט, פארריסען דעם קאָפּ און ווייסט נישט אויף וואס פריהער צו קוקען. גאָר צום ערשטען ווארפט זיך איהם אין דיא אויגען א גערוכטע קאַשע פון יודען. מען לויפט, מען שטופּט זיך אין יאָגעניש וויא אויף א שרפה. יודען, יודענעס, קינד און קייט — אָהן עין־הרע וויא באָב! — אויסגעמישט אלע אין איינעם, אָנגעטהאָן אין אלערלייא מלבושים, פון צעריסענע שמאטעס ביז דיא טהייערסטע קליידער. צווישן זייא אויך נקבות אין סאַמעטענע מענטעליך מיט זיידענע, פארדריפּעטע קליידליך, נאָר שרה'סטעס און ווען זייא זאָלען נישט געווען ריידען זינגענדיג הויך, אויף דער גאנצער גאס, מיט א קוויטש, שנייצענדיג דערבייא דיא נאָז, וואָלט ער זיכער געמיינט, אז דאס זיינען פריצעס . . . פון אלע זייטען פאָהרען בוידען,ביידליך, פוהרליך, א טהייל פארפלאָנטען, פארהאקען זיך מיט דיא רעדער, א טהייל מיט דיא דישלעס און זידלערייען, געשרייען, געוואלדען ביז דעם זיבעטען הימעל. — דאס וואס רינשטאָק־ליך פלייצען אין דיא גאסען איז איהם קיין וואונדער נישט געווען. ס'איז דאָך א יודישע שטאָדט. אין ק א ב צ א נ ס ק איז אויך גענוג דאָ דיא אייגענע סחורה. וויא דען אנדערש? דארויף איז דאָך עס א גאס אויף אויסצוגיסען דאָרט פאָ־מייניצעס. א וואונדער איז איהם נאָר געווען דיא שפּיציכדיגע שטיינער, וועלכע וואלגערען זיך אין דיא גאסען. צו־וואס נאָך שטיינער אזעלכע אויף־צוברעכען ריק־און־לענד, אז אָהן דעם קען מען אויך אין דיא גריבער דאָ פאלען זעהר שיין און ברעכען דאס גענים! איינפאלען זאָל איהם פּלוצלים, אז דאס איז א ברוק, סטייטש וויא אזוי! אז געבריקירטע גאסען זיינען פאר איהם געווען נאָך גאר א סוד, נישט געהערט, נישט געזעהען קיינמאל אזוינס. אָט ערשט יעפּעטער, אז ער איז זיך דערגאנגען פּונ'ם סוד, וואס אזעלכס בעטייט, איז איהם עס טאקי שוין מעהר קיין וואונדער נישט געווען. אזוי איז שוין טאקי רעכט. אויך איז איהם קיין וואונדער נישט געווען דיא איינגעהייקערטע שטיבליך מיט צעבראָכענע דעכליך, אָנגעזועטצט גערוכט איינס לעבין אנדערען, ווייל אזוי ב ע ד א ר ף זיין, אזוי האבען א פּ נ י ם ה י ז ע ר, וויא געוועהנטליך יודישע הייזער. משונה ווילד האט איהם אויסגעזעהן עפּים נאָר אין מיטען־דרינען א מויעריל אין צווייא, אין דרייא גאָרען. רבוני של עולם, וויא שטופּט זיך עס א יוד ארויף אזוי הויך אונטערען הימעל און שטעלט זיך נאָך איין דאס לעבען ארויפקריכען אהין אויף א שמאָל לייטעריל פון דרויסען! טאקי נאָר ודוי, פריהער וויא מען געהט אויף אזא לייטעריל ארויף, מוז מען אָפּזאגען ודוי, זיך געזעגנען מיט דעם לעבען. — דיא אויגען ה ע ר ש ע ל ע ס האבען אלץ געקוקט, געפונען וואס צו זעהען, דאס קעפּיל זיינס האט אלץ בע־

טראכט, געטראכט און דיא פיס זיינע זיינען זיך דערווייל אליין געגאנגען, געגאנגען ביז ער ה׳ט פלוצלים זיך א חאפ געטהאן — ע־ע! ער איז פארגאנגען ווייטליך און שוין לאנג ,ייט צוריק.

צוריק אבער ווייסט ער נישט דעם וועג. ער הויבט אן פרעגען בייא יודען וויא געהט מען צו דער קאבצאנסקער אכסניא. א טהייל קוקען איהם, אין איילעניש, לויפעניש, בייזליך אן, נישט צו ענטפערען א ווארט, א טהייל מאהלען איהם אויס בקיצור מיט דער האנד: געה יונגעלע, גלייך, גלייך, דערנאך לינקס, ביז צו א געסעלע, דערנאך רעכטס און ווייטער לינקס. דארט, יונגעלע, טהו א פרעג, וועט מען דיר שוין וויזען. הערשעלע, א ברירה האט ער געהאט, איז געגאנגען, פארקראכען אין געסעליך, אין בלאטעס, געשפרונגען איבער שמאלע איינע פון דיא אנדערע וויט אפגעטרעטענע קלאטקעס, אנחאפענדיג זיך דערבייא אין דער זייט פאר פלייטען. ער איז, א פנים, אריין גלופסק אין דיא קישקעס, אין דעם מאגען, וואו ס׳איז געדיכט, עס שמעקט און פארנעהט אין נאז. ער האט געארבייט אויף אלע כלים און איז נעביך אפגעגאנגען מיט שוויס ביז ער האט זיך אנגעשלאגען אויף א פיינעם יונגען מאן, וואס איז אזוי גוט געווען זיך אפצוגעבען אביסיל מיט איהם.

— קום, זאגט דער יונגער מאן, בעטראכטענדיג הערשעלען מיט א גוט שמייכעלע פונ׳ם קאפ ביז דיא פיס. קום, איך וועל דיך אונטערפיהרען. ביסט דא, וויא איך זעה, נאך נאר א פריץ.

הערשעלע דאנקט דעם יונגען מאן פאר זיין גוטען ווילען במעט מיט טרעהרען אין דיא אויגען. —

— העלפען א גר איז א מצוה, מאכט דער יונגער מאן מיט א שיינענדיג פנים. דא אין גלופסק, טאהר מען קיין פריטץ נישט זיין, בייא אונז דא בעדארף מען גוט היטען דיא קעשענעס. פארשטעהסט־דוא מיך יונגעלע?

הערשעלע טהוט זיך נעהענדיג א טאפ אין קעשענע. „דוא ביסט שוין א חתן?" „ניין!" ענטפערט הערשעלע שוין מיט א פרעהליך הארץ. „פאר וואס ניין? אט וועסט־דוא זעהן, בייא אונז וועט מען אין גיכען דיר שטעלען א חופה". הערשעלע שטיקט זיך פאר געלעכטער. „וואס, דוא גלויבסט נישט? אט וועסט־דוא זעהן. לאך דיר, לאך, נישקשה! אט איז א קלאטקעלע. פא־מעליכין! האב נאר אין זינען דיא קעשענע." הערשעלע טהוט זיך ווייטער א טאפ. „נו, ס׳איז דא?" „שרעקט זיך נישט, ס׳איז דא!" פאר א יאהרען האט

זיך דאס אייגענע טאקי געטראָפען מיט א בחור׳ל ווי א דוא. ער האט זיך אלץ געטאפּט, געמיינט, אז בייא איהם ליגט עס אין קעשעניע דאס בייטעלע, און לסוף וואס לאָזט זיך אויס? — בוידעם! דיא קארמאנשטיקעס, ברענען זאָלען זייא, האבען עס בייא איהם, נישט פאר דיר געדאכט, דערטאפּט און אנשטאט דעם אריינגעליינט אהין עפּיס שפּארגאלען, אשר־יצר־פּאפּירליך. דוא פאר־שטעהסט? — נעהם עס מחילה טאקי ארויס און קוק רעכט אָן. פויל טאָהר מען נישט זיין."

אונזער הערשעלע איז נישט פויל, נעהמט ארויס דאס בייטעלע און האלט עס פאר דיא אויגען.

— זעהסט־דוא, הא? וואס האב איך דיר געזאגט! דאס זיינען געווען דיא לעצטע ווערטער פונ׳ם פיינעם יונגען מאן, וואס אויסחאפּענדיג הערשעלען פון דיא הענד דאס בייטעלע, מאכט ער א פליטה און ווערט באלד ווי א אויסגע־טריקענט.

הערשעלע בלייבט אין דער הייסער מינוט שטעהען ווי א אויסגעפּאטשט מיט א פּאָר אויסגעשטעלטע אויגען און איין אָפען מויל, נישט צו ווייסען וואו ער איז און וואס מיט איהם טהוט זיך אזוינס.

דעם עולם׳ס ווערטיל: „א גאסט אויף א ווייל זעהט אויף א מייל" האט טאקי זיך אקוראט געפּאסט צו הערשעלען. באלד אין דעם ערשטען טאָג פון זיין קומען האט גלופּסק זיך פאר איהם „ענטפּלעקט" מיט איהר גאנצען כבוד און שיינקייט: מיט איהרע שמאָלע קרומע הינטער־געסעליך, מיט איהרע „פּיסקעס", לעוואדעס, רינשטאָקליך, שטארק שמעקענדיגע קאליזשעס, געדיכטע און שיטערע בלאָטעס און מיט איהרע גנבים, בייטעל־שניידער—און דאס ענטפּלעקען זיך איהרס איז איהם באָקים אויסגעפאלען. פארשמירט, פארדריפּעט, מיט א פרישצאפּעלדיגען גלופּסקער קאטער איז הערשעלע ערשט ארום מנחה־צייט געקומען בעטריבט צוריק אויף דער אכסניא. נישטאָ קיין טאטע, קיין מאמע און דיא קלימקעס—אויך נישטאָ! ער בלייבט טויט מיט אלע אברים, קוקט ווי א דולער און דאס הארץ טיאָבקעט איהם שטארק. פּקוצלים דערהערט ער ווי מען בייזערט זיך אויף איהם מיט דיא ווערטער: „אָט האסט־דוא איהם, דאס שיינע בחור׳ל! וואס זאגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?" און ער דערזעהט פאר זיך רייזע דיא בעל־אכסניא׳טע.

רייזע איז א קורצע, דיקע, ברייטבייכיגע יודענע, שוין אין דיא יאָהרען

מיט א געשטופעלט פנים וואס איז שטענדיג פארשוויצט און מיט א צווייגאָרענדיג ניידעריל. א שניריל שיטערע הערליך ציהעט זיך איהר אויף דער אויבערשטער ליפּ, וואס פאררייסט זיך בייא דער רעכטער באק ארויף, אזוי אז מען זעהט א רויט שטיקעל צונג ארויסקוקענדיג דורך א היבש שפּעלטיל אויפ'ן אָרט פון צווייא אויס־געפוילטע ציין. איין עק פארטיך איז איהר שטענדיג פאַרשטעקט, דער בוזים צר־שפּילעט. דיא צווייא עקען פונ'ם קאָפּענ־טיכיל זיינען פארוואָרפען אהינטען און האלט געוועהנטליך אין דער האנט א פּאָלאָניק — א בעווייז, אז זיא פּאָרעט זיך שטענדיג לעבין אויבען. זיא רעדט שרייענדיג, גיך און איין אָטהעם פונ'ם הארצען מיט א בייזער, עס דאכט זיך זיא איז שטארק אויפגעבראכט, קריגט זיך, הגם זיא מיינט חלילה נישט קיין שלעכטס און איז בטבע א גאנץ גוטע. דאס איז בייא איהר גלאט אזא לשון, אזא שטייגערריידען, וואס האט נאך אויסגעארבייט זיך פון אייביגע עסקים און צוטהאָן־האבען איהר גאנץ לעבען מיט בעל־העגלות. אין דעם שמיעס ווארפט זיא אלץ אריין „העו אביסיל!“ „וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאטען? הויך אויף א נגון. אויך איז דער שטייגער איהרער ביים ריידען אָנצובויגען עפּטערס דעם קאָפּ אין דער זייט און א פּאָהר טהאָן מיט'ן שפּיטץ נאָז איבער דעם ארבעל, טאקי א וויש אויף דער גאנצער לייגג פונ'ם אָרעם.

— וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאטען? איז ר י י ז ע ארויס מיט איהר שרייענדיג לשון אויף אונזער ה ע ר ש ע ל ע ן נעביך און טאקי א גוטען פּאָהר־געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. וויא ווערט עס א בחור'ל פארפאלען, העו אביסיל! קוקט איהם נאָר אָן, דאס שיינע בחור'ל! געהמט זיך און ווערט פארפאלען!

ה ע ר ש ע ל ע שטעהט אראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ, ווארגענדיג זיך מיט טרעהרען און שווייגט.

— ער שווייגט נאך, דאס שיין בחור'ל! טאטע און מאמע ש ט א ר ב ע ן דאָ. און ער, העו אביסיל! שטעהט וויא א לאָך און שווייגט.

— אוי וועה־וועה מיר! טהוט ה ע ר ש ע ל ע א געשרייא און צוחליפּעט זיך, מיינענדיג טאקי, אז דיא עלטערען זיינען אויף דער וועלט שוין נישטאָ און ער איז געבליבען א יתום.

— נוא. חליפּע נישט, פארפאלען! טרייסט ר י י ז ע אונזער וויסט יתום'ל. ווייטער זאָל א בחור'ל אזוינס מעהר נישט טהאָן. טאַטע און מאמע זיינען דאָך אָהן א נשמה... דיא נשמה איז זייא א ו י ס ג ע ג א נ ג ע ן לויפענדיג...

— איק־איק־איק! חליפעט הערשעלע מיט א פארקלעהמט הארץ. וויל עפּיס זאָגען, נאָר עס שטיקען איהם דיא טרעהרען און קוים וואס ער ברייננט ארויס פונ׳ם מויל איקענדיג א פּאָר האלבע, צעבראָכענע ווערטער: מאַמ... גע־שטאָר... איק־איק...

— אוי, א דונער האט מיך נישט דערשלאָגען! טהוט זיך רייזע א חאפּ, ער מיינט „שטארבען" הייסט טאקי געשטאָרבען... עס רעדט זיך נאָר אזוי, נארעלע, ס׳איז אזא לשון . . . הערן אביסיל! טאטע און מאמע האבען טאקי געקענט שטארבען. נוא, שא, אָט וועלען זייא באלד קומען געוואָהר ווערען. נאך בייא טאָג האבען זייא זיך מיט דיא זאכען איבערגעקליבען ערגיץ, וויים איך וואו? פארקויפט דיא היהנער, דיא אייער איך אליין האב אויך געהאנדעלט. שא, אָט וועל איך דיר געבען פון דער מאמעס אייער. א וועהטיג איז מיר! הערן אביסיל, א גאנצען טאָג האט ער נישט געגעסען! — געה וואש זיך און זעטץ זיך צום טיש.

אונזער הערשעלע איז פון טויט לעבעדיג געוואָרען און זיך גענומען אונטערלעהנען זיין הארץ מיט א פרעזשעניצע, וואס רייזע האט אין דער גיך צוגעטראָגען איהם צום טיש, מאכענדיג דערבייא אויף איהר שרייענדיג בייזער־ענדיג קול:

— נא, עס געזונט! האסט־דוא געהערט, הערן אביסיל, מען זאָל אזא טאָג אָפּפאסטען!

באלד זיינען נישט טויט נישט לעבעדיג אריינגעלאָפען אין שטוב דער טאטע און דיא מאמע. א געשרייא, א געפּילדער. א פרייד מיט א רוגזא און א מוסר־זאָגען אין־איינעם.

— געקויבט איז גאָט! שרייעט דיא מאמע מיט א פרעהליך הארץ און מאכט דערבייא טאקי, קוקענדיג אויפ׳ן זוהן, א בייז פּנים. דוא ווייסט, וואס דוא ביסט פאר אזא מעשה ווערטה! . . .

— סטייטש, סטייטש! פייערט דער טאטע, אזוינס צו טהאָן! דוא ביסט דאָך ווערטה, סטייטש, סטייטש. וויא א הערינג זאָל מען דיך צעררייסען!

— הערן אביסיל! איז רייזע, וויא א גוטע מליצה, ארויס אויף איהר שפּראכע, א פאָהר־געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. שיינע טאטע און מאמע! מען זאָל איבערלאָזען א קינד אליין וויא אויפ׳ן וואסער! ער שרייעט! וואס זאגסט־דוא איך בעט דיך צו זיין טאטען? א קינד איז א קינד. וואס דען? אָט שווייגט בעסער, שווייגט!

ר י י ז ע ס ווערטער האבען געווירקט און פון יענער צייט האט הערשעלע ליעב געקריגען ר י י ז ע ן ביי זיך אין הארצען.

יד.

אונזערע פארשווינגען זיינען געשטאנען צושיידט אויף בעזונדערע סטאנציעס. נישט דערפאר ווייל איטליכער פאר זיך האט בעדארפט האבען זיין חדר, זיין אָרט בעזונדער. חלילה! גאנץ רייכע יודען אפילו לאָזען זיך אויף דער אכסניא בעגניגען מיט א בעטיל און שטעהען דרייא, פיער איהרע אין־איינעם. אבי עס זאָל וואָלוועל קאָסטען. נארעשקייטען! עפּיס בעדארף דען א יוד האבען עולם־הזה? — נאָר וואס דען? ווייל אנדערש איז גאר טאקי נישט מעגליך געווען. דער טאטע האט, וויא געוועהנטליך, זיך אויפגעהאלטען וויא ס'איז ביים שמש פון דעם קלייזעל, וואו ער פלעגט ימים נוראים דאווענען. דעם שמש'ס דירה איז קוים גענוג געווען פאר זיין אייגען געזינד. נאָר וויא זאָגט מען עפּיס ביי אונז יודען—וואו צווייא איז אויך א דריטער. און מיט דעם דאָזיגען כלל שטעקט א יוד נעביך אריין דעם לעפעל צו יענעם אין שיסעל, שטופּט זיך אריין וואו ס'איז איינג, קריכט אריין מיט א פוס צו יענעם אין בימעל, חאפּט א קוק צו יענעם אין מחזור, שפּארט־זיך צו וויא ס'איז צו יענעם אויפ'ן געלעגער, קוועטשט זיך אריין אין בויד צו־ישען פול אָנגעזעצטע פארשווינגען און שטערבעט נעביך אָפּ אזוי דאס גאנצע לעבען. עט, וואס מאכט עס אוים? אבי א י ב ע ר ק ו מ ע ן; אבי אָ ב פּ ט ר'ע ן, מישטעהנס־געזאָגט, דאס עסען; אבי ח א פּ ע ן א דרעמיל; א נאכט א י ב ע ר צ ו ל ע ב ע ן; אבי י ו צ א ז י י ן און וויא ס'איז דערהאלטען דיא נשמה. דערבייא האט טאקי ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל מיט דעם שמש זיך גערעכענט עפּיס ש ט י ק ל י ך קרובים, און וויא דער איינפיהר ביי אונזער עולם איז, האלט עס א יוד זיך פאר א מ ו ז צו פארפאָהרען צו זיינעם חאָטש א גאנץ ווייטען קרוב, ווייל ווען נישט — אזוי טייטשט ער עס — ווערט ער איהם חליכה בעליידיגען און יענער ווידער קען אויף איהם ברוגז זיין. און אויב ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל איז דאס מאל מיט דעם ווייב, מיט דעם קינד און האק־פּאק מיט דיא עופות באלד טאקי נישט פארפאָהרען גלייך צום שמש — איז ערשטענס דעריבער, ווייל ער האט גוט געוואוסט, אז אזוינס איז ריין אונמעגליך. אי וואס, יענער קען פאראיבעל האבען. נישקשה, אָהן סכנות! ער ווערט עס איהם געבען צו פארשטעהן. — און צווייטענס, וואס מיינט איהר? איז דאס טאקי נאָר געווען דעם שמש'ס טרפה'ן גליק...

דיא מאמע איז געגאנגען אויף סטאנציע צו איהרער א בעקאנטער יודענע פון קאבצאנסק, א קעבנע אין א גנידיש הויז, וואו זיא האט אפגעזעסצט עטליבע צעהנדלינג אייער און ארויסגעקוקט אנצונעהמען בייא דער בעל־הבית׳טע א פאר טוץ זאקען אין גלייכען געלד אויסצוארבייטען און פון א צוואנציג גענזליך פעדערען איבער׳ן ווינטער אויסצופליקען. דיא מאמע האט גאר געשיינט אין דעם שלייער, אין דעם שבת׳דיגען טיכיל אויפ׳ן קאפ, איהר איז א פנים, אין קעך גאר נישט שלעכט געווען, זיא האט זיך דאהם אויסגעגלייכט דיא ביינער. דיא קעבנע האט זיא צוגעפילעוועט, איהר אלץ אונטערגערוקט צו קייען, אנטרייבענדיג זיא אלץ: עסט, מלכה־טויבעניו! עסט, עסט, מיין הארץ — ביידען האט דאס מויל זיך נישט צוגעמאכט, אלץ גערעדט, גערעדט, זיך אויספרעגענדיג איבער פיעל מענשען, בעקאנטע און אויך ווילד פרעמדע, אזעלכע וואס געהערען זיך מיט זייא כלל נישט אן. זיך דערמאהנט אלטע מעשיות, וואס נאך מוידוויים. — געדיינקט איהר, געדיינקט איהר, מלכה־טויבעניו! געדיינקט איהר, געדיינקט איהר טריינע־סאסעניו! ביידע האבען זיך געשמאלצען, געקוקט איינע אויף דער אנדערער מיט לייכטענדיגע אייגעליך, ביים שמיעסין עפיס מיט חן־צונויפגנע־צוויגען, איינגעשנירט דיא ליפעליך, איינער דער אנדערער אלץ: סערדצע, קרוין זאלט איהר מיר געזונט זיין! . . . עס פארשטעהט זיך, אז פון אלע זאכען האט מען נישט פארגעסען דעם עיקר — רכילות, דאס בעסטע געווירץ, דיא גע־שמאקסטע בשמים אין איטליכען ווייבערשען שמיעס. מען האט מקיים געווען דעם מנהג, אפריכטען אפשפעטען מיט אלע דינים און כוונות וואס דרינען שטעקט. טריינע־סאסיע האט עס מקיים געווען גאנץ פראסט אהן חכמות — גע־פלאקערט, גערעדט מיט אפעטיט, גיך, געשווינד, וויא עס געהער צו זיין . . . . מלכה־טויבע אקעגען האט דאס איינענע טאקי מקיים געווען, נאר מיט שמר־שטיק. אלץ צוגעשאקעלט מיט דעם קאפ, געגלאצט דיא אייגעליך מיט א יראת־שמים פנים׳ל, בכומר׳שט וויל זיא נישט יענעם בעריידען, פע! — נאר בייא זיך אבער האט זיא דערפון שטארק הנאה, בעלעקט זיך אזש פאר תענוג און ווארפט אין שמיעס א מאל אריין א ווארט, עפיס מיט פיעל טייטשען, אזוי און אזוי. דאס ווארט איהרס, וואס דאכט זיך אין פלוק גאר נישט, עט . . . ציהעט ערשט טריינע־סאסיען ביים צונג און הידעט זיא אונטער צופלאקערען און צו ריידען, שפעטען נאך מעהר.

— זאלט איהר מיר געזונט זיין, מלכה־טויבעניו! הויבט אן טריינע־סאסיל צו מאהכען מיט דעם ציננעל און א מאס רייד איבער דיא

בעלי־הבית׳טעס אויסצושיטען. וואס ווייסט איהר, וואס פאר א שלעק זייא זיינען, דיא אלע שיינע היינטיגע בעלי־הבית׳טעס! בייא וויפיעל איך בין איבערגעוועז איז אלץ איינע ערגער פון דער אנדערער. איטליכע מיט איהר מאנקאליע, מיינע צרות אויף זייא! האבען נאר ליעב אט וואס, זיך צו דרעהען, טאראראמען, פיכדערען, קלינגען מיט דיא שליסעליך. מיינען, זייא טהוען עפיס. און טאמיר ווייסט איהר וואס?

— וואס, וואס? רוקט מלכה־טויבע ארייז א ווערטיל, כלומר׳שטתם און ציהעט דערמיט טאקי בייא טריינע־סאסיען ווערטער פונ׳ם מויל.

— גארנישט!.. צוהיטצט זיך טריינע־סאסיע, נויס איך וואס בייא זייא הייסט עס, נאר א געלעכטער חלעבין, דיא איז א בריה, פול אין איטליכס ווינקעלע. יא אמת טאקי אבער קיינמאל נישט אין יענעם ווינקעלע וואו מען בעדארף. גלייך וויא זיא שפיעלט זיך אין בעהעלטעניש. זוכט מען זיא דא, איז זיא גאר דארט און בעדארף מען זיא דארט, הא־הא! איז זיא דא... דער מאן זוכט, דיא קינדער זוכען, מען רופט, רופט און זיא שרייעט פון ערגיץ ארויס אין איין כעס. — יענע ווידער, מיינע וועהטיגען אויף איהר, געטרויט נישט דיא שיין, צעהלט דיא גרויפען אין טעפיל, פאר א האלבען גראשען וואלט זיא זיך געלאזט דיא אויגען ארויס־נעהמען, וואס איז?

— א בעל־הבית׳טע, וואס דען? זיא וויל איינבריינגען... מאכט מלכה־טויבע מיט אזא מינעלע עפיס וויא אויף קאטאוועס און עפיס וויא גאנץ ערענסט.

— יא, איינבריינגען! מאכט טריינע־סאסיע שטארק פאר־קרימענדיג זיך. זיא וויל איינבריינגען פונ׳ם עסען, א גראשען און אליין בריינגט זיא דעם מאן אוים—ווייס איך אויף וואס—הונדערטערם!... איינע, עפיס א שלימזל, האנדעלט איין אין מארק אלע מציאות, אייער א מציאה, פוטער, שמאלץ א מציאה, נאט שיקט איהר אלץ צו. האט א שפיזארנע מיט אלעם גוטען און האלט עס אבער אונטערען שלאס אזוי...

— אייערע מיינט איהר? חאפט זיך מלכה־טויבע ארויס מיט א ווארט. בייא אייערער איז עס אלץ אונטערען שלאס? — א גוטע בעל־הבית׳טע, חלעבין!

— טפוא, א גוטע בעל־הבית׳טע, חלעבין! זאגט טריינע־סאסיע איבער יענערס ווערטער מיט א בייז נעלעכטעריל, אויסשפייענדיג דערבייא. האלט

עס אונטער׳ן שלאָס אזוי לאַנג דיא אלע מציאות, ביז דיא אייער ווערען טובלע, דיא פוטער בעקומט א ריח, דער איינגעמאכטס געצוקערט און מען ווארפט עס דערנאָך ארויס.... דיא אנדערע, עפּיס א שטיק פלייש, ליגט איבער שטענדיג אין קעך, מישט זיך צום טעפּיל. ווייס איך וואס? חאָטש מען בעדארף זיא דאָרט האבען וויא אויגענוועהטיג. פארקעהרט, דורך איהר מישען זיך ווערט ערשט א מישעניניע: דער געבראָטענס צוגעברענט, דיא יאָיך אויסגעלאָפען און ס׳איז נאָר א צעפּוקעניש . . .

— שונאים, שונאים! א צעפּוקעניש דיא שונאים! מאכט מלכה־טויבע, אונטערלעקענדיג זיך. עסט אייך, טרייגע־סאָסיעניו, נישט אָפּ אזוי דאָס הארץ!

— טפוא זאָלען זייא ווערען! שפּייעט טרייגע־סאָסיע אויס. וואס ווייסט איהר, וואס ווייסט איהר? מלכה־טויבעניו!... איינע נישט קיין רעכטע! אלע זיינען זייא שלימזלניצעס, ליידיג־געהערענס, האבען נישט וואס צו טהאָן און גיבען זיך אויס קלאָמפּערשט פאר בריות. א קאטאָוועס, אָהן זייא וואָלט דיא גאנצע שטוב האָרנעם־קאָרנעם זיך איבערגעקעהרט. טאָמער ווייסט איהר וואס? — גאָר־נישט!... פריהער בין איך געווען א נאר און זיך גענומען צום הארצען, פלעג פון זייא קייען דיא ערד: און היינט אָבער האב איך מיך מישב געווען — א־א, צו אייער קאָפּ, צו אייער לייב און לעבען! איהר ניסטערט, רעדט, בייזערט זיך, שרייעט אייך משוגענערווייס און איך טהוא מיר מיינס. ווערדט צוזעמצט! . . . וואס איז, טאָמיר ווייסט איהר, עולם־הבא וועל איך האבען? אדרבה, זאגט, קרוין, סערדצע, און איך אליין פאר מיר, וואס איז וואס, בעדארף נישט עפּיס האבען?... איהר פארשטעהט דאָך מיך, מלכה־טויבעניו, געזונט זאָלט איהר מיר זיין.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין טרייגע־סאָסעניו, וואס דען איך פארשטעה נישט? איך פארשטעה זעהר גוט.

— וואס, סערדצע, בין איך אפשר נישט גערעכט? וואס איז, טאָמיר ווייסט איהר פון דיא שבירות, וואס איך נעהם וועל איך מיך א שיין ביסעל מויערען? און אייביג, הא וואס איז, וועל איך דיענען? וויא זאָגט מען עפּיס א מענש איז נישט קיין אייביג געוועהר. כל־זמן מען לעבט, לעבט מען און מען בעדארף זיך זאָרגען פאר שפּעטער אויך. איך זאָל מיר נישט געווען דאראָבען — שא, צווישען אונז זאָל עס בלייבען — אביסיל פונ׳ם מעהל, אביסיל פונ׳ם קצב, אביסיל פונ׳ם איינ־קויפען וואָלט טאַקי געווען א וועהטיג מיינע שונאים. צו וואס לאָמיר זיך דאָ

נארען, מלכה־טויבעניו? — נישקשה! איהר פארשטעהט? צו דעם וואס לעבט אייביג האב איך קיין טענות נישט. נישט צו פארזינדיגען. האב, געדאנקט איז זיין ליבער נאמען, וואס אַנצוטהאָן. — מיין קאסטען קליידער האט איהר נאך נישט געזעהען? קומט, סערדצע, וועל איך אייך ווייזען.

און טריינע־סאָסיל נעהמט זיך ווייזען איהר גוטס, צוליינט איהר קרעמיל: שטיוועלטליך אויף קנעפּליך, איין קליידיל, דאס אנדערע געניייעט נאך דער לעצטער מאָדע מיט שליארקעליך. א זיידענע פעלערינקע אויסגענייעט מיט גראנאטליך, א קאָפּטעלע, א שבת'דיגען בורנאָס מיט קוטאסען. זיא האלט זיך פיד־באָקים און שמאכט. מלכה־טויבע קוקט זיך צו, וויא א מבינת, צו איטליכער זאך, טאפּט און שאצט. דאס פּנימעל לויכט איהר, וויא זיא שעפּט פיעל נחת פון טריינע־סאָסלען, וואס דער אויבערשטער האט זיא אזוי גע־בענשט, מאכט אָך־אָך! פארוואָרפענדיג מיט דיא אייגליך, אלץ: געלויבט איז השם־יתברך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! און ווינשעוועט, ווינשעוועט, פאר־זיכערענדיג בייא איטלעכם מאל טריינע־סאָסלען, אז וויא דאס לעבען אזוי ליעב און טהייער איז זיא איהר. זיא האט שוין דאס געזאָגט און זאָגט טאקי: א פּנים אויף דער גאנצער וועלט איז דען נאך דאָ אזא טריינע־סאָסעניו? קיין צער! ביידע שמעלצען זיך און ווערען ברייטער וויא לייגנער פאר גרויס פארגניגען.

לאָמיר דאָ איבערלאָזען אויף א ווייל דעם מלך מיט דער מלכה — דעם מלך ביים שמש, דיא מלכה אין קעך — און זיך נעהמען צום בן־מלך. אונזער בן־מלך, הערשעלע, איז זיך געלעגען אויסגע־צויגען, וויא ביים טאטען אין וויינהויז, אויף א באנק אין קלייזיל. דאָרט איז פאר איהם געווען נישקשה'דיג פון איין אָרט אויף־אָנצושפּארען דעם קאָפּ. דיא באנק איז געווען צווייא מאל לאנג וויא ער, אזוי אז ער האט געקענט אויסשטרעקען דיא פיס גאנץ פרייא און אנשטאט א קישעלע צו־קאָפּענס האט איהם זעהר גוט גע־דיענט דאס פאָרענטשעלע. מורא צו האבען נעבטינגען דאָרט האט ער נישט גע־האט וואס, ווייל ער איז נישט געווען אליין, מיט איהם האבען געשלאָפען אין קלייזיל נאך עטליכע יודען, בטלנים, אומעטיג איז דאָרט אויך נישט געווען, מען האט גע־שמיסט, דערצעהלט וואונדערליכע זאכען, נישט ערגערע פון קאבצאנסקער. גלופּסק, נישקשה, נעהט אויך גארנישט אָפּ. דאָרט זיינען אויך דאָ יודען, אויך דיא אלע שיינע מעשיות. דאָרט שטעהט אויך פרייא דער וועג צום הימעל, און מען פארקריכט אויף איהם טאקי אויך קיין בויבעריק... גלופּסק

מיט בויבעריק איז וויא איין שטאָדט, אקעגען א גוטע העלפט גלופסקער יודען זיינען בויבעריקער. נעגעסען האט הערשעלע בייא דיא בעל־הבתים פונ׳ם קלייזיל, א מאל בייא דעם, א מאל בייא יענעם, נאָר דערווייל ביז איבער דיא ימים־נוראים, אזוי האט עס געהייסען.

דאכט זיך גאר קיין מעשה נישט. אונזערע פארשוינען זיינען ברוך־השם טאקי געווען פארזאָרגט, נישט פארזינדיגען, אלסדינג גוט, עס האט נאָר געפעהלט אביסיל געזונט. הערשעלע האט פונ׳ם ערשטען טאָג קומען קיין גלופסק בעקומען א קאטער, אביסיל אונטערגעהוסט, דאס קולכין איז איהם געווען צוגעלעגערט, הייזעריגליך. פון־דעסטוועגען איז ער אויפגעשטאנען צו דיא ערשטע סליחות און אונטערגעהאלטען דעם טאטען. זיין געליינקיל איז אמת טאקי געווען געדריפעט, זיין קוויטשעלע געפייפט, אויסלאָזענדיג זיך מיט א גרילץ, נאָר אָהן סכנות. איין מאל, איז אָהן איהם אויך געווען העלפערס, פיעל פונ׳ם עולם האבען, וויא געוועהנטליך אָפגעענטפערט זיך אָפגערופען „בים־באם!“ אונטערבימקען יענעם זיינען דאָ בייא יודען זעהר פיעל בעלנים. אויב „באם“ פאסט אָדער ניין — אלץ איינס, אבי זיך אריינגעמישט, אבי א שטימע, לאָז יענער נישט מיינען, ער ארבייט אליין... און צווייטענס, איז א צוגעלעגערט קול עפיס טאקי נאר וויא געווינשען צו סליחות, עס פאסט צום עסק, מען פיהלט אז ס׳איז סליחות. אין דרויסען איז שטאָק־פינסטער, נאכט. אומעטום שא— דיא גאנצע וועלט שלאָפט. נאָר יודען האפען זיך אראָפ פון דיא געלעגערס, געניצען, קנאקען אוים דיא ביינער, דער שלאָף ליגט זייא אייף דער ברוסט, עס טריקענט זייא אין האלז און זייא שטארקען זיך, לויפען פארשמאכט אין שול אריין, גיסען דאָרט אוים זייער הארץ פאר דעם לעבעדיגען גאָט אין הימעל און קלאָגען זיך נעביך פאר איהם אויף א צולעכצט ברומענדיג־קרעכצענדיג קול, וויא א פארוואָגעלט, אומגליקליך דערשלאָגען קינד קלאָגט זיך פאר דעם פאָטער אויף דיא צרות, וועלכע ער איז אויסגעשטאנען, ארומבלאָנקענדיג זיך אין דער וועלט. דאס צולעכצטע, חריפענדיגע־פארשמאכטע קול אָט דאס ערשט ריהרט ביים הארצען, דרינען טאקי ליגט ערשט דער בריא, דאס גאנצע געפיהל פון רחמנות... אז דאס שלאָפע קינד נעביך האפט זיך אויף פון היטץ בייא נאכט, שטרעקט אוים מיט א געבעט דיא הענטליך צום פאָטער, קרעכצט, יאָמערט פאר וועהטיג אויף א טרוקען־הייזעריגליך קול, פארגעהענדיג זיך אין א הוסטעלע — האפט עס אָן בייא דער לעבער, נעהמט ער ארוים דיא נשמה און שטעכט אין דער זיבעטער ריפ...

און דער האָהן פון כפרות, איהם אז מען גיט אין דערמיט נאכט א טראָג פון דער סידעלע — קום צום „בני אדם“! און ער צאפּעלט, קרעכצט אויף א פארדומפּפּט קול, רופט זיך דען זיין חריפענדיק קול נישט אָפּ אין הארצען? רייסט דען זיין חאָרחלען נישט בייא דער נשמה?...

טו.

רבוני של עולם! וואס לינט אזוינס אין דיין הארטער באנק אין בית־מדרש, אז דער וואס נעבטינט אויף איהר איבער א נאכט מיט דעם קולאַק צוקאָפּענס שטעהט דעם אנדערען טאָג אויף עפּיס גאר איין אנדער מענש, וויא נייא געבוירען? שוין יעקב אָבינו, אז ער האט אין וועג דענסטמאָל בייא זיין אוועקלאָזען זיך פון דער היים, אונטערגענעכטיגט אין „יענעם אָרט“ אויף א הארט גע־לעגער, צושפּארענדיג דעם קאָפּ אויף א שטיין — האט באלד ביים אויפשטעהען אין דער פריה געשפּידט: אין זה, נישט אנדערש כי־אם בית אלהים, דאָ איז א בית־מדרש, וזה שער השמים און דאָ איז א טויער צום הימעל. יא, טאקי צום הימעל. ליגענדיג אויפ'ן הארטען געלעגער גאר אין דעם ערשטען בית־מדרש, נאך אָהן ווענד, אָהן א דאך אָהן איין אונטער־אויבען, האט ער שוין דערזעהען נישט קראָקויא און לעמבערג אליין, נאר אויך יענע וועלט — פייערדיגע מלאכים, וואס האבען איהם אין דיא אויגען זיך געדרעהט ארויף און אראָפּ עפּיס אויף א הויך לייטעריל פון דער ערד ביז העט־העט אין הימעל אריין — און יעקב האט דערפיהלט אין זיך א גרויסע פארענדערונג....

נאך א מאל רבוני של עולם! וואס לינט אזוינס אין דעם גלות, אין דעם נע־ונד זיין אין דער פרעמד, וואס דיינע קינדער ישראל, וועלכע עס האבען אזעלכס פון דיר א מתנה, זיינען דורכדעם אין דער וועלט עפּיס נאר אנדערע מיני מענשען, האבען עפּיס נאָר איין אנדער פנים, איין אנדער שטייגער לעבען, איין אנדער מזל, אלץ־מיט־איינאנדער עפּיס נישט לייטען גלייך?... אין דער צייט ווען אנדערע זיינען נאך גאר יונגליך, פריש־לעבעדיג, מאכען זיך נארעש און האבען אין זינען עולם הזה, דיא וועלט, איז דיינס א יודעלע געעלטערט, געקנייטשט, איינגעהייקערט, פארזאָרגט און דערשלאָגען. דאס קעפּעלע נאָר עס ארביים: טראכט, טראָגט, פליהעט און אין זינען איז איהם נאָר תכלית־

זאכען, אזוינס וואס האט עפּיס א ווערטה, א קיום — עולם הבא, יענע וועלט...

אונזער הערשעלע איז אין דיא ערשטע פּאָר טעג פּונ׳ם נע־ונד זיין אין דער פרעמד און פון דעם שלאָפען אין קלייזיל אויף דער הארטער באנק נישט צו דערקענען געוועזן, אזוי האט ער זיך געענדערט, איבערגעביטען געוואָרען אין גאנצען. קיין פרעהליכע מינע האט מען פון איהם נישט געזעהען. ער איז געוועזן אלץ עפּיס פארטראכט, גלייך וויא הימעל און ערד זיינען אויף איהם געפאלען. דאס וואָרט „תכלית“, וועלכס ער האט פון דיא עלטערען געהערט צו דער בר־מצוה, איז איהם טיעף אין הארץ אריין און איהם געעקבערט, גע־עבערט דעם קאָפּ: געוואלד תכלית! וואס וועט זיין דער תכלית? מען בעדארף טראכטען, זאָרגען ארום דעם תכלית — און הערשעלע האט זיך א געשמאקען גענומען געטהאָן צו דער גמרא. דען וואו אנדערש האט ער געקענט, נאך זיין פארשטאנד דענסטמאָל, געפינען דעם תכלית, ווען נישט אין דער גמרא? אָט דאָ ליגט דאס גאנצע גליק פאר א מענשען, דאס בעסטע, וואס ער קען נאָר דערגרייכען דאָ אין דעם לעבען. בייא א בלעטיל גמרא מיט תוספות לאָזט זיך שוין אויס אלע חכמות, און אז גאָט העלפט נאך, מען טרעפט־צו דעם מהר״ם־שיף׳ס א קשיא, אָדער מען פארענטפערט דעם מהרש״א׳ס א „ויש לישב“, איז מען שוין א פארטיגער, א פארזאָרגטער מענש, מען קען שוין גליקליך אָפּלעבען זיין וועלט, אין עושר, אין כבוד. א קאטאָוועס עפּיס א למדן! מי לנו גדול, ווער איז אין דער גאנצער וועלט גרעסער, שטארקער און האָט דיא גאנצע דעה מעהר פון א יודען, א וואויל־לעהרנער, א רב און א דיין? וועלט האט דענסטמאָל בייא הערשעלען געהייסען — יודען. ווייטער, גארנישט! עס זיינען דאָ אפילו עפּיס נאך אנד־ערע אויך, נאָר דאס זיינען ג־אט אזוי זיך אומות העולם און וואס געהען זייא וועמען־אָן? וואס קענען זייא, וואס ווייסען זייא מישטעהנס־געזאָגט! אז אין קיין חדר, וויא יודישע קינדער, געהט מען נישט, דאס וואס ביא אונז פארשטעהט מען נישט, היינט וואס־זשע?...

הערשעלע האט פון דער שאפע ספרים אין קלייזיל ארויסגענומען א גמרא „בבא קמא“ און זיך געזעטצט לעהרנען „שור שנגח את הפרה“, וויא ראובן׳ס אָקס האט געשטויסען שמעון׳ס קוה, הויך אויף א קול מיט א נגון, שטארק שאָקלענדיג זיך און וואו מען בעדארף דעם קוועטש א מאך געבענדיג מיט׳ן גראָבען פינגער. הערשעלעס קעפּיל האט שטארק געארבייט, געפלויגען אין דער לופטען. עס האט זיך פאר איהם געקייטעלט איין זאך אין דער

אנדערער און ס׳איז מיט א מאָל אויסגעוואקסען א גאנצער לייטער, אויף וועלכען עס האבען זיך נעדרעהט ארויף און אראָפּ ארישאָ, אסיפאָ, אמציעותאָ אין דער געשטאַלט פון בייזע ווייבער, וואס קענען צווישען זיך נישט אויסקומען און אויפ׳ן שפּיטץ דער תנאָ קמאָ, דער גרויסער פּריץ. הערשעלע וואַרפט זיך אין אלע זייטען, פּאַרפּליהעט ווייטליך, עס חאַפּט איהם אַזש אָן א שווינדעל, עס פּאַרדרעהט זיך איהם דער קאָפּ, אָט־אָט רייסט זיך איבער די לעצטע האָר, אין וועלבער ער האַלט זיך אָן — און פּלוצלים גיט עס מיט איהם א טראָג צוריק טאַקי צו ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה. הא־הא דאס קעפּיל איז איהם ווידער אויפ׳ן אָרט, ער צושאָקעלט זיך און לעהרענט מיט חשק...

מען מוז פריהער איבערנעכטיגען א היבש ביסעל נעכט אין בית־מדרש אויף דער באנק הארט וויא א שטיין, בכדי צו דערגרייכען דעם סוד פון אזא לייטער, צו פּיהלען דעם טעם דערפון און רעכט וויא געהעריג צו פאַרשטעהען, אז דאס אַלסדינג איז נישט גלאַט אזוי זיך עפּיס זאגען, אז ראובן׳ס אָקס, שמעון׳ס קוה זיינען נישט מגושם־גראָב, פּשוטע קיה, וואס נעהם און מעלק זייא אויס. ניין! זייא שטעלען זיך פיר גאר אנדערש, עפּיס וויא דער אָקס, דער ווידער, דאס צווילינגיל און דיא בתוכה דאָרט אין דיא צוועלף מזלות...

אונזער הערשעלע האט געלעהרענט מיט א ברען, וויא ער האט נאך קיינמאל אין זיין לעבען אזוי נישט געלעהרענט און דאס האט איהם געגעבען צו חן און צו לייטזעליקייט אין דיא אויגען פון פיעל מענשען אין דעם קלייזיל. א וואויל יונגעלע, האט מען געזאגט, ער בענעהרט לעהרנען! דער טאַטע האט זיך גאר געשמאָלצען און דערצעהלט דעם זוהנס גרויסע מעלות אין א ברייטליכען שמועס מיט מענשען וועגען איהם.

— עט, האט ער געמאכט, וואס ווייסט איהר, וואס מיינער איז! דיא קאַבצאַנסקער מלמדים קענען זיך נישט זאט אָפּלויבען זיין גוט קעפּיל, זיין תפיסה. בייא צוועלף יאָהר—וועט איהר גלויבען?—האט זיך בייא זייא אויסגעלאָזט תורה פאר איהם. אויף זיינע קשיות איז בייא זייא נישט געווען קיין תירוצים. דער הירוץ איז געווען א צוויוא הייסע פּעטש, א קניפּ, א טראך אין דער באק בכיוון טאקי, פאַרשטעהט איהר מיך, בכדי ער זאָל בייא זיך זיין געפאלען, נישט מיינען, אז ער איז עפּיס, אויך א מענש! באמת, מיינע ליעבע יודען, איז טאקי אזוי, א יונגעל טאָהר נישט האבען זיין שכל, וויא איין עלטערער זאָגט, אזוי בעדאַרף זיין. א יונגעל בעדאַרף וויסען, זאָגט איין עלטערער טאָג, חאַטש עס מעג זיך

זיין נאכט, איז טאַג, נאר אָהן קשיות. אלא נישט, איז ביטער. היינט פרענט ער אזא קשיא און מאָרגען וועט ער שוין פרעגען נאר עט־טע־טע! עס וועט איהם שוין נישט געפעלען, פארשטעהט איהר מיך, דאכ, יענס, א סך זאכען... איך זאָג עס אקעגען דעם, אז טאטעס בעדארפען עס וויסען. אונזערע עלטערען פארצייטען האבען עס פארשטאנען בעסער פון דיא היינטיגע, דעריבער טאקי איז געווען אז גוט און וואויל. מילא וויא דיא מעשה איז, פעטש אהער, פעטש אהין, מיינער איז דערוויל ארויס פונ׳ם חדר און האט אָנגעהויבען אונטער מיין השגחה צו לעהרנען בייא אונז אין בית־מדרש אליין פאר זיך. עס פארשטעהט זיך, איך וויז איהם א מאל אונטער, וויא איהר קוקט איהם אָן־אָ, קען ער שוין, אַט־אָ דער שנעק, גאנץ ביצה, קידושין, כתובות און נדה!...

אזוי האט נעוועהנטליך דער טאטע אויסגעלאָזט דעם שמיעס מיט א שיינענ־דיג פנים, אָנווייזענדיג פון דערווייטענס מיט א פינגער אויפ׳ן זוהן, און געטראכט בשעת מעשה בייא זיך: הא? אפשר וויל גאָט גאר א שידוך... דערפון זאָל זיך אויספיקען א כלה — טא!...

טז.

צו דערצעהלען דאָ וויא לייזער־יאנקיל האט ראש־השנה שטארק געארבייט אין דאווגען, וואָלט געווען א שטיקעל אומרעכט אקעגען דעם איבעריגען עולם פונ׳ם קלייזיל, ווייל דער עולם יודען האט פון זיין זייט אויך געארבייט, גע־שריגען מיט איהם אין־איינעם. לייזער־יאנקיל איז אמת טאקי געווען דער „שליח־צבור“, דאס הייסט, דער דעפוטאט, אויסגעקליבען פון קהל, צו דעם רבוני של עולם; נאָר יודישע קינדער אָבער האבען ליעב אומעטום זיך אריינצומישען און ווען זייער דעפוטאט זאָל אפילו זיין מיט הערנער, איין אנטיק אין דער וועלט, דאָך קוים לאָז ער עפענען א מויל זיך עפעס אָנצורופען, פאלען זייא איהם אריין אין דער מיט איטליכער מיט זיינס, איטליכער מיט זיין ציגנעל אויף זיין שטייגער, טראכטענדיג אין הארצען: יענער מעג זיך זיין דארט וואס ער איז, פארשטעה איך נאך נישקשה א זאך אפשר אזוי גוט וויא ער. יענער מעג זיך הייסען מיין מענש, האבען פון מיר א „כ ח־ה ר ש א ה“, פון־דעסטוועגען קוקען איהם אין מויל אריין צופיעל, טאָהר מען נישט, מען מוז איהם א מאל ווייזען און ארויס מיט א וואָרט. קלאָמפערשט הייסט עס, יענער איז דער אדוואָקאט, דער שתדלן, מען פארלאָזט זיך אין גאנצען אויף איהם, פון־דעסטוועגען אליין טוט מען אויך עפיס

ט

טהאָן, זיך קלאָגען אויבען, אין ס ע נ א ט פאר דעם אויבערשטען און אָנבעטען הינטען־ארום אויך דיא גרויסע שרים פ צ פ צ י ה וכדומה דאס גאנצע פעקיל סטראפּטשעס, סעקרעטאַרען מיט זייערע פאקטוירים אין ב י ת ד י ן ש ל מ ע ל ה דאָרט. און דיא קינדער ישראל ארבייטען, לאָזען זיך הערען אויף קולות ביז דעם זיבעטען הימעל. ס'איז א ליאַרם, א געפּילדער, א געוואלד, אז טאקי איין נאָט נאָר קען פארשטעהען, וואס זיינע יודעליך ווילען, וואס זייא בעטען און שרייען.

דער עולם יודען האט גוט געשריגען, ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל אָבער האט זייא אריבער געשריגען, פאָרט טאקי אויסגעפיהרט זיינס — אָפּגעשפּילט דעם מ ל ך ע ל י ו ן" מיט א מארש לעבעדיג, קנאַקענדיג און ה ע ר ש ע ל ע ן איז אויך עטליכע מאל געראָטען צו טהאָן א קוויטש, אזוי אז עס האט געהילכט. אָט אזוי איז אָפּגעלאָפען דאס דאוונען דעם ערשטען טאָג ראש־השנה. ל י י ז ע ר־ י א נ ק י ל, הייסט עס, איז געווען פון אויבען, ער האט איינגענומען. דעם אנדערען טאָג אָבער האט שוין גובר געווען טאקי דער עולם. עס האט זיך גערעשט און גע־רוישט ביים זאָגען דיא שטיקליך פיוט מיט דיא תפילות, וויא עס רוישט זיך דער וואלד בשעת א שטורמווינד, אויף אלערלייא טרויערדיגע קולות. עס האבען גע־שריגען העלזער, געזיפצט, געקרעכצט הערצער, הענד האבען געפּאטשט, פינגער געקנאקט און קעפּ האלב־איבערגעדעקטע און אין גאנצען ביז דעם בויך איבערגע־דעקטע מיט טליתים האבען זיך געוואָרפען אין אלע זייטען, געשאָקעלט ארויף און אראָפּ. איינג איז געווען אין קלייזיל, א שפּילצען קעפּיל אהין נישט אריינצו־וואָרפען. הייס, א שרעק! ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל איז אָפּגעגאנגען מיט שוויים און חאַ־פּענדיג א בלאָז, פון א צונג־ווינטעל האט ער פארלוירען דאס קול, איז געבליבען וויא דערוואָרגען נעביך. געראטעוועט האט איהם נאָר דאס איינציגע מיטעל, וואס ער האט, וואו ס'איז אויסגעקומען צוזאָגען מיט מויל עפּיס א ריהרענדיג שטיקעל, זיך געשמאק צו־וויינט, נעגאָסען טייכען טרעהרען, אָפּחאפּענדיג דערוויל דיא ווערטער אונטער דער נאָז — און דאס איז איטליכען שטארק געפעלען. אויף וויינען איז ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל געווען איין מייסטער אין דער וועלט, ער האט געוויינט עפּיס מחיה'דיג־געשמאק. דאס האט איהם פארשאפט א נאָמען אין אונזערווינקעל און ער האט געהייסען „ד ע ר ק א ב צ א נ ס ק ע ר ב ע ל ־ ב כ י." אנדערע האבען איהם דרינען פארגליכען צו דעם בעריהמטען ליטווישען חזן „דיא ק ל אָ נ־ מ ו ט ע ר". יענער, אזוי שמיעסט פון איהם דיא וועלט, האט אין זיין צייט געוויינט עפּיס געטליך, בעטעמט: אלץ מאמע, מאמע! גאנץ יודעשליך, מיט דעם

זיבעטען חן. — הערשעלע האט אויף דעם טאטען קוקענדיג זיך אויך צר וויינט און דערפון טאקי בייא זיך אין הארצען זעהר הנאה געהאט. מען בעדארף וויסען, וואס הייסט אזוינס בייא א יונגעל וויינען ראש־השנה און יום־כפור אין שוהל, אז אלע זאלען זעהען. דערצו טהוען יונגליך שארפע מיטעל — שמעקען נעביך טאבאקע, קנייפען זיך שטילערהייט, רייבען דיא אויגען — און אונזער הערשעלע איז דאס מאל אזוי גליקליך געווען צו־וויינען גאר אהן יענע אלע זאכען! דעריבער איז איהם עפיס גוט געווען אויפ'ן הארצען פון זיינע טרעהרען, ער האט געקוקט אויף זיך עפיס מיט גרויס דרך־ארץ, זיך אומגעקוקט אויב מען זעהט וויא ער וויינט און עס געהען נישט פארלוירען זיינע טרעהרען, דערבייא טאקי אלץ געטאפט הינטערוויילכס דיא באקען אויב זייא זיינען גוט נאס.

א פאר טעג נאך ראש־השנה איז מלכה־טויבע אוועקגעפאהרען א היים, מיטפיהרענדיג מיט זיך גאנצע זעק פעדערען, וואס זיא האט אין עטליכע נע־הייבענע ערטער אנגענומען, איבער דעם ווינטער עס אויסצופליקען, אויף פאדים א היבש פעקיל אויף זאקען אויסצוארבייטען און דערצו נאך אביסיל סחורה אין גלייכען געלד: זייף, קראכמעל, ציטץ אויף קליידליך מיט רויטע גרויסע קווייטען, עפיס גאר א מיאוסע מציאה און דיא בעריהמטע גלופסקער שוועבעליך, וואס ווערען אויף דעם פייער אפילו נישט פארברענט און מעגען זיין א גוט מיטעל צו לעשען מיט זייא שרפות. אוועקגעפאהרען איז זיא עפיס בייז, פול מיט פארדראס. זיא איז ברוגז געווען, שטארק אנגעלאדען אויף טריינע־סאסלען, מיט וועלכער זיא האט נאך דעם גרויסען גוט לעבען זיך מיאוס צו־ווערטעלט און פון דער שטארקער ליעב־שאפט האט זיך אויסגעלאזט א טייך. — ניין מאס רייד קלעקט פאר צווייא ווייבער נישט מעהר וויא אויף א פאר טעג. ביז וואנען ס'איז נאך געווען פון וואס, פון וועמען צוריידען האט דער צונג געקלאפט, געמאהלען, קוים אבער האט זיך אויס־געלאזט רייד, האבען זייא אנגעהויבען איינער צו דער אנדערער זיך צוקוקען, איינער אין דער אנדערער אויסצוזוכען פעהלער און זיך געבלאזען. מלכה־טויבען איז נישט געפעלען דער איינגעהער, וואס קומט אלץ צו טריינע־סאסלען, מאבענדיג מיט איהר קוצעניר־מוצעניו, און נאך ווען? אין אזעלכע טעג, וואס א פיש אין וואסער ציטערט. הייגט איז איהר אויך נישט געפעלען וואס דאס טיכיל אויפ'ן קאפ איז איהר ארויפגערוקט, אזוי אז עס קוקט ארויס האר; וואס הינטערען קליידיל רוקט זיא ארונטער עפיס א בארג מיט שמאטעס מיט רייפען, בכדי עס זאל אויסקומען, מחילה, דיקער, גרעבער. זיא האט איהר מכח יענס געגעבען אנצוהערעניש: עפיס נישט וויא בייא א יודישער טאכטער, אויך עטליכע מאל

אליין מיט איהרע כשר׳ע הענד גענומען און אראָפּגעלאָזט איהר נידעריגער אויפ׳ן שטערען דאס טיכעל, א טאפּ געטהאָן איהר פון הינטען דאס קליידיל, געמאכט דערנאך פון דיאביידע פאָרענט־צו אויסגעשטרעקטע הענד א קאלכדיגען בייגעל, געשאָקעלט דערבייא מיט׳ן קאָפּ, אויסציהענדיג דיא ליפּעליך עפּיס מיט א משונה זויער קרימעלע, גלייך וויא גערעדט: אָ־אָ, האסט־דוא עס א ב אָ מ ב ע, בעהיט זאָל מען ווערען! ט ר י י נ ע־ס אָ ס ל ע ן ווידער האט נישט געטויגט צו דער זאך א פרעמד אויג, האבען לעבין זיך א רביצען. איהר איז אויך גרוים געוועזן אין דיא אויגען מ ל כ ה־ט ו׳ י ב ע ס עסען, וויא זיא פּאקט, עסט פאר צעהן און קען נישט חאפּען דיא זעט, עפּיס נאָר א היישרעק! אין דעם פּסק, וועלכען זיא האט איינמאל געחאפּט פון דער בעל־הבית׳טע, האט זיא בייא זיך בעשולדיגט מ ל כ ה־ט ו י ב ע ן — דאס האט זיא איהר צוגעשטעלט א היהנטער־שיסעלע, דאס איז טאקי נאָר איהר מלאכה. מ ל כ ה־ט ו י ב ע האט טאקי א פּאָר מאָל זיך געשושקעט עפּיס מיט דער בעל־הבית׳טע, געגלאָצט מיט דיא אייגעליך, מאכענדיג א פּארפּרומט פּנימיל און אלץ געשפּיגען, געשנייצט דיא נאָז. און אז ט ר י י נ ע־ס אָ ס י ל איז דארויף אָנגעקומען, איז דער שמֻיעס פּלוצלים איבער־געהאקט געוואָרען. מ ל כ ה־ט ו י ב ע האט, רויט ווערענדיג וויא א צוויק, זיך נעקראצט, געדרעהט, געמאכט מיט דיא אקסלען און געבליבען דערנאך שטעהען מיט א קרומען רוקען, איינגעהויקערט וויא א קאטץ, אונטערשפּארענדיג דיא באק מיט א פינגער... הכלל, דיא פריהערדיגעביידע חבר׳תות, וואס זיינען געוועזן דאס לעבען מיט דער נשמה, האבען זיך געבלאָזען, איינע דער אנדערער געגעבען אָנצור־הערעניש מיט שטעכווערטליך. דיא — יענער א פּיק, יענע — דער א פּיק, ביז זייא זיינען לסוף ארויס מיט דיא געשליפענע צינגליך און האבען זיך גוט צוקריגט. און מ ל כ ה־ט ו י ב ע, שטארק אויפגעבראבט אויף ט ר י י נ ע־ס אָ ס ל ע ן, האט ביים אוועקפאָהרען אויסגעלאָזט איהר כעס צו דער גאנצער וועלט און צו איטליכען בעזונדער: צו דעם בעל־העגלה. פאר וואס א צעהן גראָשען מעהר וויא בייא אנדערע נעהמט ער, נישקשה, בייא איהר און זעטצען — זאָל איהם ארויס־זעטצען דיא נשמה! — זעטצט ער זיא אראָפּ אונטען, צווישען דיא אקענענדיגע פּארשוינע; צו דעם מעקלער, וואס האט זיא געמאָהנט א דרייער פאר זיין טירחא, רופענדיג זיא: מ ו ה מ ע; צו דער קוה, וואס איז אונטערגעקומען אויף דער גאס צום וואגען, גאנץ היימעש וויא איין איינענע, אָהן גרויסע צערעמאָניעס, זיך אריינגע־שטעקט דיא מאָרדע אונטער איהר געזיים און ארויסגעשכעפּט א פול מויל שטרויא, נישט געמיינט חלילה עמיצען דערמיט צו בעליידיגען, נאָר גלאט אזוי, וויא דער

שטיינער איהרער איז שטענדיג, חאפּען א לעק פון דיא וואָגענס; אויך צו דעם יונגען מאַנטשיק להבדיל, וואס דרעהענדיג דאס שטעקעלע, אויף זיין שטיינער, ביים געהען אויף דער גאס, האט ער, שטופּענדיג זיך הארט ביים וואָגען, מיט'ן סקיפּקעלע איהר דער לאַנגט א זעטץ אין פּנים, שיעור איין אויג איהר נישט ארויסגענומען. עס פארשטעהט זיך אומגערען, נישט געמיינט חלילה קיין שלעכטס. הכלל זיא האט זיך געוואָרפען, אומזיסט־אומנישט אויסגעלאָזט איהר צאָרן צו דעם, צו יענעם און צו גאנץ גלופּסק, וואס האט געמענט פון איהרעטוועגען איינגעזונקען ווערען, גלייך וויא דיא אלע נעביך זיינען שולדיג דאַרין, וואס טריינע־סאָסיל איז א הוטצליבע, א שלאק פון זיין ליעבען נאמען:

דער בעל־העגלה האט זיך גענומען מחילה בעטען זיינע געפּגר'טע פערד, וואס ביים מעקלער, דעם בעל־העגלה'שען שדכן — א בריה אויף צו פארגרעסערען וויא געוועהנליך אלע אנדערע שדכנים — הייסען אזעלכע לייבען, אדלער, און דיא נבלות האבען נאך א צעהנדלינג בייטשען זיך געקוועטשט, מטריח געווען דיא אלטע ביינער זיך צו ריהרען פונ'ם אָרט, ארויסשטעקענדיג דיא צינגליך און אונטערשמייסענדיג זיך מיט דיא אויסגעקראַכענע דינע וויידעליך. מלכה־טויבע האט נאך דעם צעהנטען מאָל געזעגנען זיך אויסגעשטרעקט דיא האנד פונ'ם וואָגען און נאכגעשריגען דעם מאן איבער דער גאנצער גאס הויך אויף א קול:

— לייזער־יאנקיל! למען־השם פארגעס נישט מכח יענס!... ברייננ א היים עטליכע פעקליך ציקאָריע! לייזער־יאנקיל, למען־השם שוויטצען! טרינק אוים עטליכע גלעזליך טרוקענע מאלינעס! הערשעלע! דעם טאטענס שטיקעל פעה ליגט איינגעבונדען מיט דעם וועג־היטעל! געדיינק־זשע שוויטצען!...

יז.

נאכדעם אז הערשעלע האט ארויסבעגלייט דיא מאמע, איז ער גע־גאנגען ווידער אין זיין רוה אריין, אהין אין קלייזיל, וואו ער איז שוין געווען אביסיל היימעש. עס האבען איהם אהין געצויגען וויא א מאגנעט צוויא מענשען דאָרט — איינער א גרייד־גרויער יוד, ר' אברהם מקבל און דער אנדערער, משה'לע, איין אָרעם בחור'ל, מיט איהם כמעט אין איינע יאהרע

ר׳ אברהם איז געווען פון דיא געהייבענע מקבלים, וואס רעכנען זיך בייא יודען צום קאפיטעל כלי־קודש און שטעהען אויף דער צווייטער שטופע נאך דיא דיינים. דער טיטעל זייערער איז געוועהנטליך: שיינע יודען. דעם גרעסטען טהייל טאָג איז ער געזעסען אין קלייזיל איבער א ספר און גענעכטיגט האט ער בייא זיך אין דער היים. ער איז געווען זעהר איינגעזעהען בייא דיא אלע בעלי־הבתים אין קלייזיל, פון וועלכע דער גרעסטער טהייל האבען נאך בעל־הבית׳לוויים, באלד נאך זייער חתונה, איהם דאָ געטראָפען אזוי דיענען גאָט און זיינען מיט איהם דעריבער שטארק געוועהנט געוואָרען. אָהן איהם וואָלט דאכט זיך דאס קלייזיל קיין קלייזיל נישט געווען, עס וואָלט עפּיס געפעהלט. ר׳ אברהם האט געהאט איינגאנג אין פיעל לייטעשע הייזער און זיך געריבען ארום נגידים, צו וועלכע ער פלעגט א מאָל אריינקומען א שבת־צונאכט אויף א גלעזיל פונש, מאכען מיט זייא עפּיס א שמיעס, נעהמענדיג דערבייא א גוטען ציגאר־טיטון און וועלכע עס פלעגען איהם א מאל אויסהערען וועגען א שידוך. דער נאמען שיינער יוד האט איהם באמת טאקי געפּאסט. אויף זיין קאפּאָטע האט זיך נישט געפונען קיין שפּריינקעלע, שטענדיג ריין, גאנץ אָהן א ריס, אָהן א טרעו, אין דער קעשענע א נאָז־טיכיל, קיינמאל נישט געשפּיגען, נישט געשנייצט דיא נאָז פרייא אקעגען מענשען אין פנים אריין און נישט געווישט זיא מיט דעם ארבעל אָדער מיט איין עק פּאָלע וויא אנדערע. זיין שווארצע, סאמעטענע יארמולקע איז געווען פריש, פיין אָהן פעד־דערען, נישט פארשמאָלצעוועט דיק מיט פעטע מיאוסע פלעקען, איין עפּוש, פון פארטריקענטען שוויים. דאס פנים כויטער מיט א מיטעלער באָרד, ריין, וויים, וויא אויסגעפּאלענער שנייא. דיא געדיכטע גרויע וואָנצעס נישט אָפּגעשאָטען מיט טאַ־באקע פון א מיתה משונה קאָביר און אויף דיא ליפּען שטענדיג א גוט שמייכעלע.

ר׳ אברהם איז שטענדיג געווען אויפגערייםמט מיט א פרעהליכער מינע און אז ער האט געטהאָן אמאל א זיפץ, איז דאס נישט געווען פאר זאָרג און יסורים, נאָר גלאט אזוי זיך א יודיש זיפצעלע, וויא דער שטייגער איז ביים עפּענען א ספר, אָדער מאכען ברכה, נעהמענדיג אין האנד א גלעזעלע וויין, אויך ביים שטעלען זיך דאווגען. זיצענדיג אין קלייזיל ביים טיש איבער א ספר פלעגט ער געוועהנטליך ליעב האבען שמיעסען מיט מענשען, הערען וואס דער, וואס יענער דערצעהלט חדשות און אליין טאקי עפּיס אויך דערצעהלען. ביים ריידען פלעגט ער גלעטען מיט דער האנד דעם שטערען, אויך אונטערהייבען א קאפּעלע דיא יארמולקע, פאבענדיג פאַ־מעקיבען מיט איהר אויפ׳ן קאפּ. איהם האט נישט אויסגעמאכט דערוואקסענע מענשען, אָדער יונגע לייט, בחורים׳ליך, ער האט גערעדט גערען מיט אלע גלייך,

גענומען צום הארצען איטליכענס א זאך און נישט אוועקגעמאכט קיינעם מיט דער האנד. יונגליך זיינען אויך מענשען. דאס וואָרט „ש ק אָ ץ". וואס ער פלעגט עס זאָגען א מאל מיט א שמייכעלע איינעם, א יונגען מאן, האט עס געהייסען ביי איהם א סימן פון ליעבשאפט, אז ער האלט פון יענעם זעהר שטארק.

ר' א ב ר ה ם האט באלד פונ'ם ערשטען טאָג זיך צוגעקוקט פון דער־ווייטענס צו ה ע ר ש ע ל ע ן וויא ער פיהרט זיך גוט אויף און געטראכט ביי זיך: א וואויל קינד אונזער ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל ס, מען בעדארף איהם מקרב זיין. אז ה ע ר ש ע ל ע איז איינמאל פארטיפט געווען אין דעם לערנען אונטער־שפארענדיג דעם קאָפּ מיטביידע הענד אויפ'ן שטענדער, האט ר' א ב ר ה ם פארבייגעהענדיג לעבין איהם זיך אָפּגעשטעלט, אריינגעקוקט פון דער זייט צו איהם אין דער גמרא, איהם אזוי זיך פון־אויבען־אויף א פריוו געטהאָן, א פרעג געגעבען, וואס בעוואָהרענט ר ש"י דאָ מיט זיין כ ל ו מ ר? וואס דער ת נ אָ לאָזט מיך דאָ הערען? און וואו ליגט דאָ דער רעכטער קוועטש? . . . ר' א ב ר ה ם אליין האט נישט געהאט קיין שפּיצעכדיגען קאָפּ, אויפצוטהאָן שארפע פּשטליך, ער איז געווען נאָר א בעל־הבתישער למדן. זיין עיקר לעהרנען איז געווען מוסר־ספרים, ע י ן ־ י ע ק ב און מ ד ר ש, וואו עס געפינען זיך וואונדערליכע מעשיות, ווערטליך, משלים, שיינע איינפאלען. אויך האט ער געזופט „ז ו ה ר" וויא וואסער, אָפּצר פרישען זיך נאָר מיט דיא ווערטער אליין, נישט אָפּצושטעלען זיך לאנג איבער א הארב וואָרט, צוטרעפען דעם רעכטען טייטש. צייטענווייס פלעגט איהם פּלוצלים עפּים געבען א בריה — און ער האט זיך גענומען זופען „ז ו ה ר" גע'שמאק מיט חשק, דיא אויגען האבען איהם געפלאקערט, דאס פּנים געפלאמט, וויא ביי א פארליעבטען. דאס פלעגט זיך מיט איהם מאכען געוועהנטליך ביי יענע שטעלען דאָרט, וואו נאָט שפּאצירט אין גן־עדן מיט דיא צדיקים, דיא ביימער שמעקען, גיבען פון זיך ארויס זיסע ריחות פון בשמים, כתות, כתות פון מלאכים שפּרינגען קדושה, לויבען, ריהמען, בעשיינען זיין הייליגען נאמען און זאָגען שירה; וואו דיא „ש כ י נ ה" צוגיסט זיך אין הייסע, הייליגע געפיהלען, בעינקט, קרעכצט, ברומענדיג וויא א טויב פאר גרויס ליעבשאפט צו דיא כ נ ס ת י ש ר א ל. א מאל קלאָגט זיא, וויינט אויף זיך וויא אויך אויף איהר געליעבט פאָלק, וואס איז נעביך אזוי פארוואָגעלט, פארשווארצט אין ג ל ו ת און א מאָל טרייסט זיא איהם, איהר טהייערען זיסען געליעבטען, נעהמט איהם איין מיט זיסע רייד און גוטע האָפנונגען אויף שפּעטער. נישקשה, זייא וועלען זיך נאך אם־ירצה־השם צונויפגעהען — און דענסטמאָל וועט זיין אזא לעבען, וואס דיא וועלט האט עס נאך נישט געהאט...

דער ז ו ה ר דאס איז א ס י נ י, א פייער־שפייענדיגער בארג פון הייליגער, ריינער ליעבשאפט, דאָרט זיינען זיך משדך דיא ערד מיט דעם הימעל, מלאכים, שרפים מישען זיך אוים אין־איינעם מיט מענשען און גיבען, קושענדיג זיך, איינער דעם אנדערען איבער געטליכע געפיהלען; דאס איז א פייערדיגער זייל פון ליעבע, וואס האט צום ערשטען מאָל א שיין געגעבען פאר יודישע קינדער אין דיא מיטעלע יאהרהונדערטען, ווען ארום זייא איז געווען שטאָק־פינסטער, ווען פיינד־שאפט, ווילדע אכזריות, פארבלענדזקייט האבען זייא אַנגעטהאָן געבראָכענע, גע־בראָטענע לייד און פארניפטעט זיא נעביך דאס לעבען. — דאס איז דער ערשטער יודישער ראמאן, דער „ש י ר ה ש י ר י ם", דער ראָמאַן פון אלע ראָ־מאנען... ר' א ב ר ה ם איז אין זיין נראד געווען, וויא רופט מען עס עפּיס, א פּאָעט. עס האט איהם עפּיס געצויגען צו הגדתות, צו דיא וואונדערליכע, שיינע זאכען אין דעם ז ו ה ר און איז אויף זיין שטייגער געווען פארליעבט. דיא ג מ ר א אקעגען איז פאר איהם געווען א טרוקענע זאך, וואס דערנעהרט דעם שכל און קוויקט נישט דאס הארץ. ער האט דעריבער דאס לעהרנען זיא געהאַלטען נאָר פאר א מוז און געלעהרענט אויף אזוי פיעל נאָר, וויפיעל איהם איז עס נייטיג געווען צום עסק: אין דיא ניין טעג, א שטייגער, צו מאכען א סיום, בכדי דיא בעלי־הבתים זיינע זאָלען מעגען עסען פליישינס, ערב־פסח א סיום פאר זיינע בע־קאנטע ב כ ו ר י ם, זייא זאָלען דעם טאָג נישט פאסטען און א פרק משניות אלע טאָג מיט א רבנן־קדיש פאר א מת, וואס דארויף האבען איהם דאָך דיא יורשים געדונגען אויף א גאנץ יאָהר. פון דעסטוועגען איז איהם דיא ג מ ר אָ געווען הייליג און האט שטארק הנאָה געהאט אז יענע לעהרנען. אז ה ע ר ש ע ל ע האט געלעהרענט איז עס בייא איהם געווען זעהר אָנגעלייגט, מהיכא־תיתי שיין, גאנץ פיין. און ווען ער האט פארבייגעהענדיג ה ע ר ש ע ל ע ן א פרעג געטהאָן, וואס ר ש"י בעוואָהרענט מיט דעם כ ל ו מ ר? איז דאס געווען גלאט איין אויסרייד, ווייל אזוי האט עס איהם געפאסט, נישט געמיינט נאָר אריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהם טיעפליך אין א פלפול. אבי ה ע ר ש ע ל ע האט עפיס געענטפערט, זיך געדרעהט מיט דעם קעפיל, מאכענדיג דערבייא מיט א פינגער, איז עס פאר איהם שוין געווען גאנץ געננוג — א סימן אז ה ע ר ש ע ל ע איז א נוט יונגעל, איין עהרליך קינד — און ער האט איהם דערפאר שוין טאקי ליעב בע־קומען.

מ ש ה' ל ע — א שווארץ־חנ'עוודיגער מיט פרישטשיקליך אויפ'ן ברייט־פלאטשיקען פנים, איז געווען א שטיק יונגעל, א שלאפס פון אָרמע עלטערען,

עהרליכע לייט, בייא וועלכע ער איז נעביך פון קינדוויים אויף שטארק אפגעקומען אין נויט, אין דחקות און זיך קיינמאל זאט נישט אנגעגעסען. נאך גאר קליינער־הייט האט ער זיך ארויסגעוויזען פאר א פארשטענדיג קינד מיט א גוט קעפיל צום לעהרנען און דאס איז בייא די עלטערען געווען דער איינציגער טרייסט אין זייער ביטער לעבען. זייא האבען אפגעשפארט פון די נייטיגסטע בעדערפעניש, פיעל מאל נישט דערגעסען, נישט דערטרונקען, בכדי צו צאהלען פאר משה'לען שכר־לימוד, אבי זייער משה'לע זאל קענען לעהרנען און דערמיט אליין זיינען זייא געווען זאט, זעהר צופריעדען. אויב יודען זיינען אויך מענשען וויא אלע אנדערע, אדער נישט? — דאס איז א גאנץ אלטע שאלה, מיט וועלכער די וועלט דולט זיך שוין פון אייביגע יאהרען און ביז היינט נאך נישט געקומען צו קיין עק. נאר דאס אבער איז א גאנץ קלאהרע, געוויסע זאך, אז דער יודישער מאגען איז עפיס גאר אנדערש וויא בייא אלע אנדערע מענשען. דען וואו נאך איז דא אזא מאגען, וואס זאל זאט זיין מיט תורה, מיט לעהרנען, וויא בייא יודישע קינדער? בייא וועמען נאך פון די אלע פעלקער איז אין זייערע ספרים דא אזא אויסדרוק, אזא פסוק „ותורתך בתוך מעי“ און דיין תורה איז מיר אין מיינע געדערם, וויא בייא אונז יודען? דאס מעגען יענע דארט אין דער וועלט הערען און זיך גוט בעטראכטען. אזא מאשינע, אין וועלכער עס ארבייט אזא געמ־ליבע קראפט איז אין אייביג געוועהר און וועט פון יענעמס א בלאז מיט דעם מויל, פון יענעמס א קלאפ מיט דער האנד זיך נישקשה נישט אנידערשטעלען. אזא זייגער, וואס געהט דורך עלעקטריציטייט — דורך דעם גייסט פונ'ם חומש'ל, פון גאטס הייליג ווארט, וועט אייביג וויזען די צייט פון טאג און נאכט און קלינגען אין דער וועלט. משה'לע האט געלעהרענט און די ארמע, הונגעריגע עלטערען האבען זיך געקוויקט, גרויס נחת געהאט. אז דאס קינד איז אונטערגעוואקסען און שוין אין שטאנד געווען אליין א בלעטיל גמרא איינצובייסען, איז ער ארויס פונ'ם חדר און זיך געזעטצט לעהרנען פאר־זיך דא אין קלייזיל. איז איהם אויסגע־קומען א מאל אין דעם לעהרנען קרייטיש, עפיס א הארבליך שטיקעל, פלעגט ער זיך ווענדען צו יודען לומדים און זייא פלעגען איהם העלפען ארויף אויפ'ן וועג. משה'לע, פון דער נאטור א שעהמעוודיגער מיט א גוטען, ווייכען כאראקטער, דערצו נאך א שלאפער, א קריינקליכער, דערשלאגען פון דער ביטערער נויט — איז געווען שטענדיג וויא עפיס פארטראכט, און זיך געהאלטען אפגעזונדערט פון איטליכען אין דער זייט. מען האט פון איהם נישט געהערט קיינמאל קיין הויך קול, זיך געזעסען אין א ווינקעלע און געלעהרענט שטיל. אזוי איז ער אויך געווען

צווישען זיינע חברים, בעקאַנטע יונגליך, קיינעם נישט בעליידיגט מיט א גראָב
וואָרט, נישט אָנגעריהרט קיינמאָל אפילו א פליג אויף דער וואנד. שווייגען דאס
איז דער שטייגער זיינער געווען שטענדיג, דערפאַר אָבער האבען בייא איהם גערעדט
דיא אויגען. אך, ר ב ו נ י ש ל ע ו ל ם, וואס פאַר א אויגען! וואס זיינען דאס
געווען פאַר א אויגען! אויף א קריינקליך־בלייך פנים פלוצלים אזעלכע צווייא
אויגען! זייא האבען עפּיס געריהרט בייא דער נשמה, ארויסגענומען א מאָל בייא
יענעם דאס הארץ, עפּיס איז אין זייא געלעגען א גאנצער אָפּגרונט, עס האט זיך
ארויסגעקוקט דיא מינדסטע בעוועגונג, אלכדינג, וואס אינווענדיג דאָרט אין איהם
געהט פיר. דער ערגסטער קונדס אפילו קוים האט ער געפיהלט אויף זיך
מ ש ה ׳ ל ע ס אויגען, איז ער באַלד אָפּהענדיג געוואָרען און עס האט איהם נישט
דערלאָזט דאס הארץ אָנצוריהרען איהם מיט א פינגער. ה ע ר ש ע ל ע האט
אנפאנג אויף מ ש ה ׳ ל ע ן זיך געבלאָזען. עס האט איהם פאַרדראָסען, פאַר
וואס האלט ער זיך ווייט פון איהם אין א ווינקעלע, אָנגעהמענדיג עס פון
מ ש ה ׳ ל ע ס זייט פאַר שטאָלצקייט. ה ע ר ש ע ל ע אליין איז בייא זיך אין
הארצען געווען א שטיקעל גדלן, נישט געקענט ליידען, אז איהם זאָל מען נישט
בעמערקען. ער איז געוועהנט געווען בייא זיך אין שטעדטיל זיין שטענדיג דער
ערשטער און היינט מאַכט איהם עפּיס מ ש ה ׳ ל ע גלאַט אזוי אוועק. ניין, האט
ער בייא זיך געטראַכט, אנדערש וועל איך מיט איהם נישט בעקאַנט ווערען ביז
ער מוז פריהער צו מיר קומען. אז א פאָר טעג אָבער איז אוועקגעגאַנגען און
מ ש ה ׳ ל ע איז אלץ טאַקי נישט געקומען, האט ה ע ר ש ע ל ע שוין נישט
געקענט מעהר אויסהאַלטען און איז מיט זיין כבוד אליין צוגעגאַנגען צו
מ ש ה ׳ ל ע ן מיט דער דעה איהם אָנצולעהרנען — ארויסרופען איהם אויף א
פאָיעדיניק, מיט א ווייזעניש אין דער גמרא, אדרבה, לאָז מען זעהען ווער וועמען
וועט איבערשפּאַרען. דיא מלחמה צווישען זייא האט זיך אָנגעהויבען. איינער דעם
אנדערען האט פאַרגעבען א ווייזעניש. ה ע ר ש ע ל ע האט זיך געהיצט, זיך
געוואָרפען, געדרעהט אהער־אהין מיט אלע אברים. מ ש ה ׳ ל ע אקעגען האט
זיך אויסגעדרעהט, אָפּגעשלאָגען דיא קלאָטץ־קשיות רוהיג, געלאַסען, און דער
שפּיטץ איז געווען — זייא זיינען געוואָרען חבר. ה ע ר ש ע ל ע האט דערקענט,
אז ער האט אין מ ש ה ׳ ל ע ן געהאַט א גראָבען טעות, און איז צו איהם וויא
צוגעקאָכט געוואָרען. וואס ווייטער, ווייטער איז דיא ליעבשאַפט צווישען זייא גע־
וואָרען אלץ גרעסער, שטאַרקער, ביז זייא האבען זיך צונויפגענומען און ביידע אין־
איינעם געלעהרענט איין מסכתא. ר׳ אברהם האט זייא דערפאַר ביידע געלויבט

אין דיא אויגען, איטליכען בעזונדער גערופען מיט א שמייכעלע „שקאָץ" — און דיא פריינדשאפט צווישען דיא אַלע דרייא איז געוואָרען שטארק.

יח.

לייזער־יאנקיל האט געטהאָן דעם ווייב'ס רצון, געטרונקען בייא־נאכט פאר'ן שלאָף טרוקענע מאלינעס און געשוויצט. אויף מאָרגען האט ער נאך ארומגעבונדען דעם האלז מיט דעם שטיקעל פעה, וועלכס הערשעלע האט געפונען טאקי דאָרט בייא איהם אין דעם וועג־מיטציל, און אויך אויסגעזופט א פאָר לייזע אייער. נאָר דאס אַלסדינג אָבער האט נישט געהאָלפען. ער האט זיך א פנים שטארק פארקיהלט דעם צווייטען טאָג ראש־השנה ביים דאַוונען. דיא ברוסט אז איהם אכץ טאקי געווען פארלייגט און ביים פריווען דאס קול פלעגט ער פיהלען א שטאָך אין דער לינקער זייט. מילא א שטאָך יאק א שטאָך, דאס וואָלט איהם אזוי נאך נישט געאַרט, צו שטעבעניש איז שוין א יוד געוועהנט און מאכט זיך נישט וויסענדיג. גוט געאַרט האט איהם אָבער דאס קול — דאס אייניציגע מיטעל זיינס צום לעבען, פון וואנען ער ציהט דאס שטיקעל פרנסה, דערנעהרט, מישטעהנס־געזאָגט, דערמיט ווייב און קינדער. אָט איז שוין באלד יום־כפור, ווען דיא „כלי" איז איהם אזוי נייטיג, מען בעדאַרף אויף איהר אזוי פיעל ארבייטען — און דאָ איז ער גאר הייזעריג. ער האט אראָפּגעלאָזט דיא נאָז און געהאט דערפון גרויסע יסורים. דיא שמש'טע האט געפיהלט זיין הארץ, און פאר גרויס רחמנות זיך גע־נומען איהם צו היילען מיט אלע באבסקע מיטעל. זיא האט איהם געשטעלט א גרויסע שפּאַניש־פליג, געמאכט עפּיס א שמירעכטס אויף איינצוריבען אונטער'ן לעפעלע, געגעבען איהם טרינקען עפּיס קרייטיכצער אזוינע, פון איין אַלטער דאָרפס גויע, אויך ראָסעל פון אוגערקעס, אונטערגערייבערט איהם מיט פעדערען, געגעבען איהם שמעקען טאבאקע, איבערגעברענטע, געמאָהלענע קאַווע, אָפּגעשפּראָכען איהם אין־איינגוועגס טאקי איין עין־הרע אויך און פארבונדען איהם דעם האלז מיט איהרען א גראָבען וואָלענעם זאָק. לייזער־יאנקיל נעביך האט ווייא א קינד זיך געלאָזט טהאָן מיט זיך אַלסדינג, וואס מען וויל, אבי עס זאָל איהם זיין דאס קול.

עס געהט אוועק א טאָג, נאך א טאָג און גארנישט. ערב יום־כפור אין דער פריה האט זיך בייא לייזער־יאנקלין געוויזען עפּיס א קול, אָבער ס'איז געמלאכה'ט, נישט זיין „כלי" וויא שטענדיג, עפּיס גאר א מין בייא־קול,

אונטען גרעבליך און אויבען אביסיל געפייפט. ער האט געפריווט זאגען דערמיט די „יעלות“. דיא שמש׳טע האט אויסגעהערט און שאקלענדיג דעם קאפ, זיך מיט טרעהרען אין דיא אויגען אנגערופען:

— געלויבט איז ברוך־הוא וברוך שמו! נאר א דערקוויקעניש חלעבין, נאך בעסער וויא פריהער.

דעם יום־כפור האט לייזער־יאנקיל וויא ס׳איז אפגעשפיעלט אויפ׳ן נייעם מין ביי־קולכי, אלץ הויך, אויף דער דינער סטרונע. בייא איהם איז אויסגעקומען דיעם עולם׳ס ווערטיל פארקעהרט: „אז מען קען נישט ארונטער מוז מען אריבער“. אבי גאט האט געהאלפען, ער איז דעם יום־כפור איבערגעקומען בשלום און האט זיך שוין געקענט בענגעהען אהן דעם קול ביז איבער א יאהר ימים נוראים, אם־ירצה השם, האט איהם שוין אזוי אוסגעמאכט דאס, וואס ער איז הייזעריגליך. ביז איבער א יאהר איז נאך גאט א טאטע. נאר קוים איז איהם ארויס פונ׳ם זינגען דאס קול, האט זיך איהם אפגערופען שטארק אין דער זייט דאס שטעכעניש, אזוי אז ער האט שוין נישט געקענט זיך נישט וויסענדיג מאכען און זיך גענומט צר הערען. פריהער האט ער זיך געטרייסט אלץ מיט דער האפנונג, עט, נישקשה! עס וועט פארגעהען, ער בעדארף זיך נאר א פאר טעג איבערלינען. דיא שמש׳טע האט אויך געזאגט: עט, ס׳איז גארנישט! ס׳איז היינט עפיס אזא אונטערגאנג. און דערנאך ערשט, אז ער האט שוין נישט געקענט חאפען דעם אטהעם און גע־פאכט מיט דער נשמה — איז געווארען א טאראראם, א געפילדער. מען האט אראפגעבראכט דעם רופא מיט דעם גאנצען קליפערגעציג, וואס האט איהם גע־שטעלט באנקעס, געלאזט צו דער אדער און איהם אפגעצאפט א היבש ביסעל בלוט. עס האט איהם אבער נישט געהאלפען דער רופא אויך און מען האט איהם במעט א טויטען אפגעפיהרט אויף א וועגעלע אין דעם בקור־חולים, וואו ער איז עטליכע וואכען אפגעלעגען שטארק קראנק.

דערווייל איז זיך אזוי אוועקגעגאנגען דער סוכות. אונזער הערשעלע האט געהאט געביך א פארשטערטע יום־טוב. פונקט אין שמחת תורה איז דעם טאטען געווארען אזוי שלעכט, אז מען האט געמיינט, אט געהט אויס איהם דיא נשמה, און דער דאזיגער טאג, דער בעסטער, דער פרעהליכסטער פאר יודישע קינדער, איז בייא הערשעלען געווען תשעה־באב. דעם גאנצען טאג האט ער פאר גרויסע צרות אין מויל נישט געהאט חוץ א שטיקעל לעקאך, וואס ער האט בע־קומען ביים אויפרופען איהם צו דער תורה אין שוהל „עם כל־הנערים“. נאר מ׳ישטעהנס־געזאגט, וואס דאס איז געווען פאר א שטיקעל לעקאך! נאר נים

דאס, וואס א מאָל. איין אנדערס מאָל האט דאס אייגענע שטיקעל לעקאך געשיינט געלויבטען יום־טוב׳דיג, געהאט דעם זיבעטען חן, עפּיס נאר איין אנדער טעם, אויף איהם איז וויא געשטאנען אָנגעשריבען „שמחת־תורה !״ עפּיס האט עס גערעדט ווערטער, געשמעקט מחיה, דערפרעהט דאס הארץ, געשפּייזט און דערקוויקט דיא נשמה — און דאס מאָל איז עס געווען א וואָכעדיגע זאך — גלאט אזוי א מין געבעקס, קאָרן־מעהל מיט האָניג, וואס מען קויפט עס אין מארק פאר א גראָשען און מאכט דארויף א ברכה „בורא מיני מזונות״... בייא יודען האט איבערהויפּט דאס עסען שבת און יום־טוב עפּיס נאר איין אנדער טעם. ס׳איז דאָ אין דעם עסען, זאָגען אונזערע אַלטע הייליגע חכמים, א מין געווירץ אזוינס, וואס „שבת״ הייסט עס בייא נאמען. אזא געווירץ, וואס וואקסט ערגיץ נישט דאָ אויף דער וועלט, וואס פאר קיין גין־גאָלד איז עס נישט צו בעקומען אין דעם האנדעל און קיינעם פון דיא אלע פעלקער איז עס נישט בעקאנט — דיא הייליגע מלאכים ברייננגען עס פונ׳ם גן־עדן פרייטיג איטליכען יודען אין שטוב אריין, וואו זייא שטעלען זיך, וויא אונזער עולם זאָגט, קאָכען דעם טשאָלענט. פרייא פאר דער גאנצער וועלט קען מען גאנץ זיכער זאָגען — אנדערע מעגען זיך דארויס לאַכען — אז דער וואס האט אינ׳ם גוטען יודעשקייט נישט פארזוכט קיין טשאָלענט, האט אין זיין לעבען קיין גוטס נישט געגעסען און ווייסט נישט וואס געקעכטס הייסט אזוינס...

אז דעם טאטען האט עס אָנגעהויבען צו געהען בעסער איז הערשעלען ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען. דיא ערשטע צייט איז ער געווען פול פרייד, אזוי אז ער האט פון קיין אנדער זאך נישט געטראכט, זיך פארגעסען גאר אין זיך אליין. דערפאר אָבער שפּעטער אביסיל איז איהם דאס טראכטען צוגעטרעטען מיט א מאל. עס האט זיך אויף איהם אָנגערוקט א שטארקע מרה־שחורה און ער האט בייא זיך אליין געטראכט אזוי: אָט באלד, באלד וועט מען בעדארפען פאָהרען א היים, נאר וויא ווארפט מען אוועק דאָ משה׳לען און ר׳ אברהם׳ן, מיט וועלכע ער איז שוין אזוי געוועהנט און עס ציהט איהם צו זייא אזוי דאס הארץ? הגם דאס פאָהרען א היים איז א גוטע זאך. עס ציהט איהם אהין טאקי — זעהען דיא מאמע, שוועסטער און ברידער, אויך אלע אנדערע בעקאנטע; נאר צוריק געשמיעסט, וואס קען פון איהם דער תכלית זיין דאָרט אין דער היים? עס האט איהם זיך פאָרגעשטעלט דאס גרויסע עלענט אין דער היים, וויא דאס גאנצע הויז געזינד קומט אָפּ נעביך, ליידט הונגער, קעלט און וויא ער אליין פלענט אויסגעהען פיעל מאָל פאר א שטיקעל ברויט. דערמאָהנענדיג זיך נאר אין דעם איז איהם א גרויל איבער׳ן לייב איבערגעגאנגען. בלייבען־זשע ווידער דאָ — דאס האט זיך איהם

אויך אין קאָפּ עפּיס נישט געליינט. וואס הייסט בלייבען! בייא וועמען בלייבען? גלאט וויא נעהמט עס א יונגעל איינער אליין אָהן עלטערען און בלייבט! און ווען אפילו אזוי, בלייבען — נוא, וואס... וואס?... אָט אזעלכע געדאנקען האבען זיך געדרעהט בייא הערשעלען אין קאָפּ און ער איז געווען שטארק בעטריבט, אויס מענש. ר׳ אברהם האט בעמערקט, אז ער איז עפּיס פונ׳ם פּנים אראָפּ און פאר גרויס רחמנות זיך גענומען אויספרעגען, וואס מיט איהם איז אזוינס, פּאָרט וואס איז אזוינס דיא מעשה? הערשעלע האט זיך צו־וויינט און איהם ארויסגעזאָגט זיין גאנץ ביטער הארץ. ר׳ אברהם האט איהם א גלעט גע־געבען ביים קעפּעלע און זיך אָנגערופען:

— נוא, גוט, גוט! איך וועל מיך שוין בעטראכטען. עס האט נאך צייט. לעת־עתה זייא נאָר נישט קיין נארעלע און וויין נישט שקאָץ!

יט.

דער טאטע איז אין עטליכע טעג ארום ארויס פונ׳ם בקור־חולים. עס האט געריסען דאס הארץ קוקענדיג אויף איהם, אזוי בלייך, טויט איז זיין פּנים געווען. ער איז געביך א שווערע קריינק אויסגעשטאנען, כמעט נישט געווען צו דערקענען איהם, אזוי איז ער פונ׳ם לייב אראָפּ. נאָר הויט און ביין. קיינמאל אין זיין לעבען האט הערשעלע אזוי נישט ליעב געהאט דעם טאטען וויא דענסטמאָל, און קיינמאל אין זיין לעבען ווידער האט אויך דער טאטע אזוי גוט, ליעבהארציג נישט געקוקט, אזוי זיס־שטיל אויף א ווייבער־שוואכער שטימע נישט גערעדט וויא אין יענער צייט. עפּיס איז ער אליין געוואָרען א קינד און האט מיט זיין בליק, מיט זיין שטיל־שוואך לשון ארויסגענומען א שטיק געזונט. עפּיס איז דרינען געלעגען א קלאָגען־זיך שטיל אָהן ווערטער אויף דיא וועהטיגען זייגע אין דעם וויסטען לעבען און א געבעט: געוואלד, גענוג! נישטאָ שוין מעהר קיין כח אויסצוהאלטען... מען האט בעשיינפּערליך ארויסגעזעהען, אז ווען הערשעלע זאָל זיך נישט געווען שעהמען, וואָלט ער דענסטמאָל אלע גלידער דעם טאטען אויסגעקושט. ער האט זיך אָבער געשעהמט, ווייל קושען זיך איז בייא יודען נישט קיין איינ־פיהר. וויא נעהמט מען עס עפּיס גלאט אזוי און מען קושט! בפרט א קינד א טאטען!...

ר׳ אברהם האט אוועקגענומען דעם טאטען אין א ווינקעל און מיט איהם דאָרט א היבשע צייט געשמיעסט, באלד דארויף האט מען צוגערופען אהין

אויך הערשעלען און דער טאטע האט זיך געווענדעט צו איהם מיט דיא ווערטער:

— מיר שמיעסען דאָ מיט ר' אברהם'ן, אז אויב דוא ווילסט, הערשעלע, מעגסט־דוא דיר דאָ בלייבען.

הערשעלע, האט זיך צו־וויינט, געקוקט אוי'ף טאטען מיט גרויס ליעב־שאפט און איז נישט אין שטאנד געוועזען ארויסצובריינגען א וואָרט, אזוי האט איהם פארקלעהמט ביים הארצען. און אז דער טאטע איז מיט א געבעט צו־געשטאַנען צו איהם, ער זאָל ריידען ריינע ווערטער, האט ער געענטפערט גאנץ קורץ:

— ניין! אָהן דיר, טאטע, קען איך נישט זיין...

— אך, הערשעלע! מאכט דער טאטע מיט א זיפץ טיעף פונ'ם הארצען, נישט אייביג, נארעלע, איז א קינד לעבין א טאטען. וואס קען מען טהאָן? איך פיהל, אוי, אז דיא כחות געהען מיר ביסליכווייס אויס. נענוג קריעה געריסען אין מיין לעבען. וויין נישט, הערשעלע, וואס קען מען טהאָן? פריהער אָדער שפעטער מען מוז זיך שיידען...

— טאטע, טאטע! וויינט הערשעלע מיט א געבעט. א היים טאטע, א היים!

— א היים! האניג ווערסט־דוא דאָרט לעקען, אין דער היים... זיפצט דער טאטע און ווענדט זיך צו ר' אברהם'ן, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ: זאָגט איהם חאָטש, ר' אברהם.

— זייא נישט קיין עקשן, פע! הויבט אָן מיט גוטען ר' אברהם. אָהן דיר איז אויך דאָ גענוג אין דער היים. דער טאטע — דוא זעהסט נישט? — האט מעהר קיין כח ניט צו הארעוועז. פונ'ם ביסיל געלד, וועלכס ער האט דאָ פארדינט איז ווייניג געבליבען. א קריינק קאָסט. עס געהט א לאנגער ווינטער נאך מיט איין עבור. א רחמנות געביך אויף דיא איבריגע קינדער. דוא אליין ווערסט דארבען און זייא נאך שאדטען. דעם לעטצטען ביסען, מישטעהנס געזאָגט, זייא פונ'ם מויל אויסרייסען.

פון ר' אברהם'ס דאָזיגע ווערטער איז הערשעלען דאס הארץ מיט בלוט פארלאָפען און ער האט געגאָסען מיט הייסע טרעהרען.

— דאנק ר' אברהם'ן, זאָגט דער טאטע, דאנק זייא פאר זייער גוטס־קייט, צו זאָרגען זיך דאָ פאר דיר און צו האבען אויף דיר השגחה. געה מיין קינד

אין רעכטען וועג און פאַנג ר׳ אברהם׳ן ווי א טאַטען. זייא מיינען — דוא הערסט? — דיין תכלית. נאָט זאָל זייא נאָר דערלייגגערן דיא יאָהרען.

— אַ־נוא, שקאָץ! מאַכט ר׳ אברהם, א קלאַפּ געבענדיג פּאַמעליכען הערשעלען אויף דעם אַקסעל, מיט א זיס שמייכעלע. אַזוי, אַזוי! וויש דיר אויס דיא אויגען און גֶעה דיר, גֶעה אַצינד צו דיין חבר דאָרט, דעם שקאָץ...

פריה האט אין יענעם יאָהר זיך געשטעלט דער ווינטער. פּלוצלים, איידער דער עולם האט זיך ארומגעקוקט האט פון צפון זייט א בלאָז געטהאָן א קאַלטער ווינד און זיך אָנגערוקט א בייזע, פינסטערע חמארע — דעם ווינטערס צווייא קאָ־זאַקעם — לויפענדיג פאָראויס מיט א שטורם, א פייפען: „ציטערט לעבעדיגע בעשעפעניש! אָט קומט ער, דער קאַלטער פעטער און וועט אייך אָנרייבען א רויטע נאָז"... דיא פעלדער ליגען שוין בעגראָבען אין דעם ווייסען קיטעל פון שנייא. דיא בוימער דאָרט שטעהען אָפּגעשמיסענע, נאַקעטע, אראָפּגעלאָזען דיא קעפּ און דיא צווייגען געפּענטעט מיט קייטען פון פליטערליך, פּרענטעס אייז. פון פייגעל און וואַלד־חיה׳ליך איז נישטאָ קיין שפור, אַלע ווי אויסגעשטאָרבען, דיא ליגען באַהאַלטען טיעף אין דיא לעכער, יענע האבען בעצייטענס געמאַכט א פליטה — אוועק וואָהין דיא אויגען טראָגען, און אומעטום איז שאַ, שטיל. נאָר וואָראָנעס דרעהען זיך ערטערווייס ארום אין דער לופט, עפּיס האבען זייא געשעפּטען: חתונות אָדער גלאַט אַזוי אסיפות וועגען קהל׳ישע זאַכען — און ווייסט זייא דער גוטער יאָהר וואס זייא קראַקען דאָרט, קרעכצען, רייסען זיך אויף דיא העלזער... ווייט ארום און ארום הערשט שוין אין דער וועלט דער ווינטער, נאָר דיא יודישע שטאָדט, גלופּסק, זיא אַליין וויל זיך איהם נאָך נישט אונטערגעבען. ער פיהרט מיט איהר א שטאַרקע מלחמה. ער שיקט אָן אויף איהר א פרעסטיל, און דיא קאַליושעס איהרע אין דיא נאַסען נעהמט נישט קיין קויל, בלייבען טאַקי דאָס, וואס פריהער; ער רעגענט אויף איהר מיט גרייפּליך־שנייא, און אומזיסט זיין מיה, בלאָטע!... דיא גלופּסקער יודעליך גיבען זיך א שאָט ווי דיא מורעש־קעס, טרעטען עס מיט דיא פיס און מאַכען דאַרויס א קאַשע, א שיטערע, א גרויא־שוואַרצליכע בלאָטע; ער שטעלט זיין ווייס שנייען פענדיל אויף דעכליך, צום בעוויז, אַז ער איז פון אויבען — קומען הונגעריגע קיה, גאַנצע מחנות ציגען און שליידערען עס אראָפּ ביים ארויסשלעפּען הויפענווייס שטרויא אויף־צופרעסען, אָדער יודען, יודענעס קומען מיט טעפּ, מיט צעבערעס, שטופּען עס אָן פול מיט דעם דאָזיגען שנייא, צו מאַכען דערפון וואַסער אויף קאָכען. אויך איז דאָ אַקעגען דעם נאָך א מיטעל — שרפות. ביי יודישע קינדער נעהמט זיך דענסטמאָל גראָד

אָן דיא קוימענס און גלופסק נעטצט... גלופסק שטעלט נעוועהנטליך דעם ווינטער ארויס א פייערדיגען צונג — ער, דער ווינטער, קנאקט, בלאָזט׳ שטורמט, און יודעליך זיינען איהם מבטל! נעהען זיך נאקעט, באָרפיס, גלייך וויא נישט זייא מיינט מען, אָדער וויא זייא טהוען איהם אויף צו להכעים.

און בשעת דער דאָזיגער מלחמה פונ׳ם ווינטער אין גלופסק שטעהט דאָרט לעבין דער קאבצאנסקער אכסניא א יאזדע מיט דרייא דארע, מירידענדיגע, קרומרוקענדיגע, קאָלטונעוואטע, לאנג־האלזדיגע און קורץ־וויירעלדיגע פערד, מחילה, וואס האבען עס בעדארפט פאר זייערע זינד זיך מטריח זיין שלעפען קיין קאבצאנסק איהרע א פאָר מנינים יודען און צווישען זייא אויך אונזער לייזער־יאנקלין. דער מעקלער באָברעט זיך עפּיס ארום דעם וואָגען, שאַרט צונויף מיט דער בייטש דיא שירים — עטליבע בלעטליך הייא און פארקרימענדיג זיך מיט איין אייגעל אויף איינעם פון דיא פערד, דערלאנגט ער איהם א טראך אין דער מאָרדע, גלאט אזוי זיך, שילטענדיג דערבייא: א־א פגר׳ן זאָלסט־דוא, פגירה איינע! וויא ער קען עס אביסיל נישט איינשטעהען אויף דיא פיס... פליהען גלוסט זיך איהם, דעם אָדלער, דעם שיינעם. א, פליעען זאָלסט־דוא צו אלדע שווארצע יאָהר! לייזער־יאנקיל איז אָנגעטהאָן אין זיינע וועג־קליידער און אויפ׳ן קאָפּ אָנגערוקט דאס מיטצעל, גיך אין איילעניש צוגעקומען צום וואָגען, הערשעלע מיט א פעקיל נאך איהם, און איבערגעבענדיג עס דעם מעקלער צו דיא הענד מיט א געבעט, ער זאָל מאכען א גוט געזיים, זיינען זייאביידע אריינגע־גאנגען דערווייל אין דער אכסניא.

רייזע, וויא דער שטיינער איהרער מיט א פארשטעקט פארטוך און מיט א פאָלאָניק אין דער האנד, איז שטארק בעשעפטיגט געווען מיט דעם בעל־העגלה און דיא פארשוינען ארום איהר, מיט וועלכע זיא האט זיך אָפּגערעכענט, מאכענד ג דערבייא אויף א בייזער צו דעם, צו יענעם אלץ: העו אביסיל! וואס זאָגסט דוא, איך בעט דיך צו זיין טאטען? אז זיא האט זיך שוין מיט איטליכען אָפּגעפּארטיגט און דערזעהן אין דער זייט אונזערע ביידע פארשוינען, דעם טאטען מיט דעם זוהן, האט זיא זיך אויף זייא אָפּגעלאָזט מיט איהר שרייענדיג לשון, א פאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם גאנצען ארבעל.

— אָט האסט־דוא איהם וויטער, דעם שיינעם בחור׳ל! וואס? געקומען פאָהרען? נאקעט, באָרפיס, העו אביסיל! אין אזא קעלט זאָל מען אזוי פאָהרען! וואס זאגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין   יינער טאטע, חלעבין!

אליין, העו אביסיל, איז ער אין א מיטציל, ארומגעבונדען נישקשה, און דאס קינד זומערדיג! וואס זאגסט־דוא פארט, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?

— מיין זוהן פאהרט נישט, ענטפערט דער טאטע.

— גאר נייעס! אליין פאהרט מען און מען לאזט איבער א קינד הפקר, העו אביסיל! נאקעט מיט א הויל הארץ אין דרויסען. וואס זאגסט־דוא צו זיין טאטען? מען בעדארף האבען טאקי א הארץ פון א טאטער! אזוי לאזט רייזע אוים דעם שמיעס, בעטראכטענדיג הערשעלען פון אויבען ביז אראפ, און נעהמט זיך אוועק.

דער בעל־העגלה הויבט אן אונטערטרייבען דעם עולם — היידא, פאהרען! דיא פארשוינען שטופען זיך אין איילעניש ארויס אויף דער גאס, צו פארחאפען גע־שווינד ערטער אין דעם וואגען. איטליכער ווארפט זיך אהין אריין אויף קידוש־השם מיט הענד און מיט פיס. ס'איז א שטופעניש, א קוועטשעניש, איין איינג־שאפט, א דערשטיקעניש. לייזער־יא קיל געביך זיטצט, וויא ס'איז אויף א שפיטץ קלימעקיל, אין איינע צרות און נעהמט אן פאר ליעב איטליכען שטופ, וואס ער בעקומט אין דיא זייטען. ער געזעגענט זיך מיט הערשעלען זעהר טרויעריג אויף א וויינענדיג־ציטערדיג קול. הערשעלע קוקט דאס לעטצטע מאל גוט אריין אין דעם טאטענס בלייך פנים און בעוואשט זיך מיט בקוטינע טרעהרען, נישט אין שטאנד צו זיין ארויסברייננגען עפים א ווארט און נישט צו זעהען וויא דער וואגען האט זיך גערוהרט פונ'ם ארט.

— הא, וואס איז דא צרווייגען! מאכט רייזע, ארויסלויפענדיג צו הערשעלען אויף דער גאס, נאכדעם אז דיא יאזדע איז אוועקגעפאהרען. אז א טאטע פאהרט אוועק, העו אביסיל, נוא איז וואס! חלילה נישט גע־שטארבען. נא, בעסער — נעהמט זיא און שטופט איהם אריין אין דער האנד איין אלט לייבעל — נעהם און טראג געזונט. נישט געוויינט. קום, אפשר ווילסט־דוא עסען?

— ניין! ענטפערט הערשעלע שוין אביסיל געטרייסט פון רייזעס ווערטער.

— נא דיר ניין! רופט זיך רייזע אן. העו אביסיל, מען זאל זאגען ניין! פאר וואס איז עסען ניין? נוא, געה־זשע דיר געזונטערהייט, אז ניין. נאר טאמער ועסט־דוא ווען, גערייניק־זשע, זאלסט־דוא קומען! . . .

כ.

לעתיד לבוא, העט־העט שפעטער, אם ירצה־השם — אזוי שטעהט געשריבען אין אונזערע הייליגע ספרים — נאכדעם אז מען וועט אויפשטעהען תחית־המתים און גאָט וועט משפט'ן דיא וועלט, דענסטמאָל וועלען אלע מענשען זיין אויסגע־שטעלט אויף א גרויסען פלאַטץ, איינגעטהיילט אין צווייא טהייל: אויף איין זייט דיא רשעים, אויף דער אַנדערער זייט דיא צדיקים און צווישען זייא אין דער מיט דער יצר־הרע. יענע, דיא רשעים, וועט דער יצר־הרע זיך אויסדאכטען גאַנץ דין וויא א האָר. דיא אַנדערע אַקעגען — גרויס וויא א באַרג, און אַלע מענשען פוןביידע זייטען וועלען, קוקענדיג אויף איהם, שרעקליך וויינען, דיא רשעים יאָמערען, שרייען: געוואַלד, אזא דינע האָר אויפ'ן גלייכען וועג איז אונז שווער געוועזען איבערצוגעהען און מיר זיינען פאַרקראָכען מיט קרומע גיינג צו אַלדע שווארצע יאָהר! אַקעגען־זשע דיא צדיקים קלאָגען, גיסען טרעהרען: רבוני של עולם, מיר פאַרשטעהען נישט וויא עס האט זיך צו אונז גענומען איין אייזערנער כח אזא שרעקליכען, הויכען באַרג איבערצוגעהען, אזוי פיעל פיין און יסורים אין אונזער לעבען אויסצושטעהען! . . .

דיא דאָזיגע וואונדערליך אויסגעמאָהלטע קאַרטינקע, קען דיענען זעהר גוט פאַר א הקדמה צו דער ערצעהלונג, וויפיעל יסורים, וועהטיגען הערשעלע איז אין זיין לעבין נעביך אויסגעשטאַנען. דערמאָהנענדיג זיך אַצינד אין דיא בעסערע יאָהרען, וויפיעל בערג צרות, אַלע מיני פורעניות און לייד ער האט בע־דאַרפט איבערגעהען ביז ער איז לסוף אַרויס אויף א וועג, וויינט אין איהם דאס האַרץ און ער וואונדערט זיך וויא אזא שנעק, א ווערמיל, א נאַרנישט מיט א נישט, זאָל געוועזען קענען אַזוינס איבערטראָגען, נישט ווערען צוטרעטען אין דער וועלט אונטער דיא פיס! ער וויינט אויף זיך וויא אויף אויף פיל אזעלכע זיין גלייכען בייא אונז יודען, וואס זייא איז בעשעהרט פון קינדוויים אָן צו ראַנגלען זיך מיט אַלערלייא אָנשיקעניש, אויסצוקריכען אַלע לעכער, צודראַפּען זיך אויף דיא גלייכע ווענט און צו פיהלען דעם ביטערען טעם פונ'ם טויט, בכדי צו דערגרייכען יענע שטופע, וועלכע זייא שוועבט פון דערווייטענס פאַר דיא אויגען.

אומגליקליכע יודישע קינדער! אומגליקליכע אפילו שוין כלומר'שט אין דעם גליק. נעהמט יענע א שטייגער, וואס שטעהען שוין אויף א שטופע, האבען א פנים און לעבען. נאָר איז דאס שטעהען זייערס אייזען־פעסט, וואס שטעהען הייסט, מיט

ביידע פיס, אז עס זאָל נישט מעגליך זיין פון א מינדסטען בלאָז אומצופאַלען? איז דאס פנים זייערס אין דער וועלט לייטעש פיין, א מענשליכס? איז דאס לעבען זייערס דאָרט אין גאַנצען א גליקליכס, וויא עס געהער צו זיין? — איז דען כדאי פאר אזא גליק, מיישטעהנס־געזאָגט, אָנצוליידען זיך אזוי פיעל אומגליק; פאר אזא פנים כלומר'שט אזוי קריכען אויס דער הויט, און פאר אזא לעבען, אויף שונאים געזאגט געוואָרען, אזוי אויסגעהען, צעהן מאָל אין טאָג שטארבען פאר הונגער?... יא, צו יענער קארטינקע פעהלט נאך א סך. דיא רשעים טאַקי זיינען דאָ, דיא צדיקים דאָ, דער בארג צרות אויך דאָ, נאָר דער תחית־המתים אָבער איז געמלאכה'ט, און זעהר פיעל ליגען נאך גאר טויט, ניין איילען טיעף בעגראָבען אין דער ערד, גאָט און זיין משפט איז נאך אויף נישטאָ.

ר' אברהם האט אין זינען געהאט הערשעלען, געטהאָן פאר איהם וואס נאָר מעגליך. ער האט איהם בעשטעלט שבת בייא איינעם פון זיינע בעקאנטע בעלי־הבתים און אין מיטען דער וואָך פלעגט איהם אויף ר' אברהם'ס בקשה נעהמען אויף א ווארמעס אָדער אויף א וועטשערע, א מאל דער, א מאל יענער פון דיא, וואס דאוונען אין קרייזיל. אָט אויף אזא שטייגער האט הערשעלע נעביך וויא־ס'איז איבערגעלעבט א טאָג, האלב געגעסען, האלב גע־פאסט, געמאכט מיט דיא ליפען, און איהם איז דענסטמאל שוין אויסגעקומען גוט צו פיהלען דעם טעם, פון וואנען נעהמט זיך עס, אז „ויאכלו" — אזא פשוט, בעקאנט וואָרט דאכט זיך וויא „ויאכלו" — זאָל בייא אונז יודען גאר דער טייטש זיין „און זייא האבען געטהאָן טהון גלייך וויא געגעסען". יא, פיעל אָרמענקע אזעלכע בייא אונז קומט אויס דעם דאָזיגען טעם נעביך צו פיהלען. אז דאס הארץ חלש'ט, מען וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען עפיס אין מויל אריין צו נעהמען הויבט זיך געוועהנטליך אָן אָט דער לאנגער מזמור: וואשט זיך ... ווארט אביסיל, מיט דער קוואָרט טאָהר מען נישט... לאָז מען געבען איין אנדערע... נוא, דאָרט, זייט מוחל, דאָרט זוכט דעם האנדטוך. זאָגט שאו ידיכם. זעצט זיך. מאכט המוציא. באלד, באלד, ווארט אביסיל, אָט וועט מען געבען זאַלץ. שטעקט אריין דעם לעפעל. חאפט א שטיקעל פלייש. מים אחרונים. מכבד מיט מזומן. בענטשט! — „רבותי מיר וועלען בענשען!" דאס הייסט אויף דעם מאָנענס לשון: „רבותי מיר ווילען עסען!" דאס איז נאך גאָלד, עפטערס פלעגט זיך מאכען, אז „ויאכלו" האט בייא הערשעלען גאר קיין טייטש נישט געהאט, פשוט טאַקי גארנישט — און נישט איינמאל, לייגענדיג זיך אזוי נעביך שלאָפען, האבען זיך איהם בייא נאכט געחלומט בעטלער. געננג איז איהם אָפגעפאלען דאס פלייש פאר צרות פונ'ם

עסען, האט איהם נאך וועה געטהאָן אויף דיא נשמה — ער האט דיא ערשטע ציים שטארק געבייגקט א היים. אין דער היים האט ער דאָך, אמת טאקי, אויך נישט געלעקט קיין האָניג, נאָר פאָרט נאך א גרויסער חילוק. דאָרט איז איהם געווען עפּיס ווארם, גרינגער אויף דער נשמה, וויא א פייגעלע אין נעסט, אונטער דער מאַמעס פליגעליך. דאָרט איז ער געווען איין אייגענער, אלסדינג ארום איהם, אין דער היים, אין שטאָדט, זיינען איהם געווען אייגענע, זיינע, זייא האבען זיך פארשטאַנען: אפילו דיא בהמות דאָרט, דיא הייזער, דיא לופט, וואס ער האט געאטהעמט, דיא ערטער, וואו ער האט געשפּאצירט, זיך געשפּיעלט מיט זיינע חברים האבען עפּיס גערעדט צום הארצען און זיך מיט איהם אָנגעגעהרט — און דאָ איז ער עלענד, פרעמד, עס קלעפּט זיך עפּיס נישט, אלסדינג נאר נישט דאס, עפּיס נאר אנדערש. דיא זון, דיא לבנה און דיא שטערען קוקען דאָ עפּיס נישט אזוי, וויא א מאָל בייא זיך אין שטעדטיל, נישט אזוי פריינדליך, גוט וויא פריהער און ער האט א פּנים, וויא ביים בעגעגענען זיך מיט דעם ווייב'ס משפחה נאכ'ן נט, שוין נישט מעהר קיין אייגענע, נאָר גלאט אלטע בעקאַנטע, געוועזענע קרובים. אזא געפיהל וויא בייגקען, וואס צופּט, נאָגט טיעף אין הארצען, לאָזט זיך נישט איבערגעבען מיט ווערטער, דאס פארשטעהט נאָר דער, וואס איז געפּריווט גע־וואָרען צו פארזוכען אמאל אין לעבען דעם טעם פון עלענד, צו־זיין פּכוצלים אָפּ־געריסען פון זיינע ליעבע און בלייבען אליין פאר זיך, א קאטאָוועס עפּיס! איין קליין פינטעלע, א ברויזען, אין אזא גרויסער, גרויסער וועלט...

עס ציהט זיך גאַנץ גרויסע וועלט אין דער לייננ, אין דער ברייט אָהן א סוף אָהן איין עק. אין דער מיט וועלט, אויף דער קייַלעכדינער ערד, איז דאָ א קליין פלעקעלע, וויא א פליג האט איבערגעלאָזט — דאס איז גלופּסק. אין דעם דאָזיגען פלעקעלע איז דאָ א פינטעלע — א קלייזיל. אין דעם פינטעלע איז דאָ נאך א ברעקיל פינטעלע — א באַנק. און אין דעם ברעקיל פינטעלע ליגט נאך א פיטצינקעלע פינטעלע — א מין בעשעפעניש אַזוינס, וואס הייסט הערשעלע. דאס פיטצינקעלע בעשעפעניש ליגט וויא א שפּין פונקט אין דער מיט פונ'ם גרויסען ראָד פּאָוויטינע. פון איהם ציהען זיך ארום און ארום אין אלע זייטען לאַנגע דינע פעדימליך, פול און פול אָנגעזעטצט, הארט איינס ביים אנדערען, מיט עפּיס לופטינע מיני פינטעליך, אזעלכע, נאר ניט פאר דעם אויג, וואס הייסען בייא דיא פילוסופין „אטהאָמען", און געהען העט־העט ווייט צו דיא שטערען אין הימעל, צו אלסדינג אין דער וועלט ארום, און, עס פארשטעהט זיך, קיין קאבצאנסק אויך. אויף דיא דאָזיגע לופטינע פעדעמליך קלעטערט הערשעלעס נשמה,

קאראבקעט זיך מיט אלע זיינע געדאנקען א הין א הין — א היים. זיא קאראבקעט זיך וויא דיא עלעקטריציטייט אין דעם טעלעגראפישען דראט, אָנריהרענדיג מיט איהרע ברענענדיגע געפיהלען איין טהיילכיל פונ׳ם לאנגען, לופטיגען פעדימיל, דאס טהיילכיל גיט פון זיך איבער דעם ברען דעם ווייטערדיגען טהיילכיל און אזוי פליהט עס שרעקליך געשווינד ווייטער ווייטער, ביז עס טרעפט וויא א בליטץ אין דיא הערצער פון זיינע עלטערען. זייא דערפיהלען באלד הערשעלעס הארץ און טהוען א סלוקערץ. הערשעלע, זאָגען זייא, דערמאָהנט אונז. עס שטעלט זיך זייא פיר זיין לאגע, איינער אליין נעביך אין דער פרעמד — און געהען אוים פאר רחמנות. נאך וואס קענען אזעלכע געפאלענע נעביך טהאָן, אז זייא אליין איז שלעכט און קומען שרעקליך אָפּ? דיא מאמע ארבייט, נעהמט זיך דיא אויגען ארויס ביז שפעט אין דער נאכט מיט דעם פעדערען פליקען, און פון דער גאנצער ארבייט איז, מישטעהנס־געזאָגט, קיין וואסער אויף קאשע אפילו נישטא. דער טאטע נעביך האט, זינט א היים קומענדיג, נישט אויפגעהערט צו קריינקען. ער צאנקט, געהט אוים וויא א ליכט, ער קען נישט צוזעהען דאס גרויסע עלענד אין שטוב, דעם צער פון דיא הונגעריגע, דערשלאָגענע קינדער. דאס ביטערע אָרעמקייט איז איהם שוין שווער איבערצוטראָגען, געגוג שוין זיך אָנגעליטען, נישטא שוין מעהר קיין כח — אָט־אָט טריקענט שוין אוים דער לעצטער טראָפּען זאפט פון זיין וויסט, געבראָכען לעבען. דיא עלטערען זיפצען, אָכצען, קרעכצען, פירשטעלענדיג זיך דאס עלענדע, פארוואָגעלטע קינד, צו וועלכען עס ציהט זייא אזוי דאס הארץ — און זייער ביטער געמיטה טעלעגראפירט זיך, דורך דיא איינענע לופטיגע פעדימליך טאקי, אין הערשעלעס הארצען צוריק. עס סוד׳עט זיך א הארץ מיט א הארץ — שושקעט זיך א נשמה מיט א נשמה, גיסען זיך איינער פאר דער אנדערער אוים און שמיעסין זיך איבער שטיל אָהן ווערטער... עס דאכט זיך הערשעלען, דער טאטע ליגט נעביך שלאָף, פארשמאכט, קוקט עפּים מיט א געבעט וויא ביים צושיידען זיך. עס שוועבט איהם פאר דיא אויגען דעם טאטענס בלייך פנים, יענע גוטע, זיסע מינע זיינע בשעת געזעגענען זיך מיט איהם — און הערשעלע איז צוקאָכט, ער וויינט שטילערהייט בייא נאכט אויף זיין הארט געלעגער, איבער־טראכטענדיג א שרעק... אָט דאס איז עס, וואס געוועהנטליך הייסט דאס ביים עולם: „דאס הארץ זאָגט.“

יא, דאס הארץ האט הערשעלען געזאָגט און א היבשע צייט איהם נישט אויפגעהערט צו זאָגען, ביז ער האט איינמאל פון דער היים בעקומען דיא וויסטע בשורה: „הערשעלע זאָג קדיש נאכ׳ן טאטען; דוא ביסט א יתום!“

כא.

דאס בייגקען א היים, דאס הארצוועהטיג פונ'ם פאָטער'ס טויט, דיא גרויסע יסורים דערפון, וויא אזוי דיא מוטער מיט דיא קינדער קומען עס נעביך אָפּ אין דער היים און דאס אייגענע פעקיל צרות: נויט, עלענד, פארוואָגלונג דאָ אין דער פרעמד — דאס אלסדינג אין איינעם האט מיט דער צייט אויף ה ע ר ש ע ל ע ן געווירקט, אריינצולאָזען זיך, וויא א טשערעפּאשקע, אינוועניג אין זיך, אלץ טראכ־טען און פארטיפט זיין אין זיינע געדאנקען. זיין לעבען איז געווען טראכטען. דאָרט טיעף אינוועניג אין זיך, איז פאר איהם געווען א וועלט, וואו דיא נשמה זיינע האט אויסגעשפּרייט דיא פליגעליך און געפלויגען פרייא העט וויט־וויט. אונזער פּראקטישע ווירקליכע וועלט איז פאר איהם געווען א שטיינעלע, וואו דיא נויט האט איהם געהאלטען געפאנגען, איהם נישט געלאָזט אויפהייבען דעם קאָפּ, בע־וויזענדיג איהם אויף איטליכען טריט זיין שלאפקייט, זיין קליינקייט; וואו ער האט פאר זיך געזעהען נאָר צרות, צרות און צרות. ער האט אָנגעהויבען צו בעשאפען בייא זיך אינוועניג אין הארצען א וואונדערליכע וועלט, א גן־עדן, וואו עס בליהט, עס שמעקט, עס פליסט מילך און האָניג; וואו עס איז אָפען דער הימעל, קעפליך פון מלאכים קוקען ארויס, ווינקען מיט גוטע, פריינדליכע פּנימער און זינגען זיסע לידער פון האָפנונג, טרייסט, ליעבשאפט, רחמנות. עס ווערט עפּוס גרינג אויפ'ן הארצען און עס לעבט זיך אזוי גוט, אזוי געשמאק, מחיה! מאטעריאל אויף צו־בויען דיא דאָזיגע וואונדערליכע וועלט, האבען איהם געדינט אלטע מעשיות, וועלכע ער האט זיך אָנגעהערט א מאָל, נאך אין ק א ב צ א נ ס ק, אויך נייע פון אצינד. דיא גמרא מיט איהרע טרוקענע, ערנסטע זאכען, האט ה ע ר ש ע ל ע ן שוין נישט צופריעדען געשטעלט, נאך אָנגעמאכט אויף איהם גאר עפּיס א מרה־שחורה. ער האט זיא געלעהרענט נאָר פון יוצא וועגען, ווייל לעהרנען האט ער געמוזט, ווייל אנדערש וואָלט ער דאָך מיאוס אראָפּגעפאלען בייא דיא קלויז בעלי־הבתים און מען וואָלט איהם מעהר נישט געגעבען קיין ווארמעס; אויך ווייל מ ש ה 'ל ע דער חבר זיינער, פלעגט איהם אונטערטרייבען, אלץ: לעהרנע, לעהרנען! ביים נעהמען זיך צו דער גמרא איז איהם געווען עפּיס נישט גוט, פריקרע. ער האט בע־דארפט זיך אָנטהאָן א כח, פריהער זיך צו־רוגען, צו־שאָקלען, בכדי צו מאכען זיך א חשק און ס'איז איהם געווען צום הארצען וויא ביים אריינקריכען אין א קאלט

ביטעל. נעמאכטער חשק אָבער איז א פייערווערק, עס טהוט א פליה מיט א פלאַם און ווערט באלד טאקע פארלאָשען נאך עטליכע מאָל אונטערטוקען זיך אין דעם „ים־התלמוד" האט הערשעלע שוין נעשפּירט א קעלט און זיך געאיילט ארויס, אָנצורוואַרמען דיא נשמה. איין אָרט אויף אָנצורוואַרמען זיך איז פאר איהם נעווען הנדתות, מעשיות אין הייליגע מוסר־ספרים, מיט וועלכע ער פלעגט זיך קוויקען, אוועקשטעלענדיג אויף א וויילע אין דער זייט ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה מיט דעם בטחון: נישקשה, דער גוטער יאָהר וועט זייא נישט נעהמען!...

הערשעלע האט געלייענט זעהר שיינע מעשיות מיט רבי מאיר בעל־הנס, מיט רבי יהושע בן־לוי, וויא אליה הנביא האט איהם איינ־מאָל מיטגענומען וואנדרעווען בקומפּאַניע אויף דער וועלט, נאָר בתנאי, הערען, זעהען און שווייגען. מעשיות מיט רבי חנינא בן־דוסא — א ביטערער אביון, וויא עפּיס א האנד פונ׳ם הימעל האט איהם נעגעבען א גילדען פּיסיל פון א גילדענעם טיש, אויך מיט רבי שמעון בן־חלפתא, וויא איינמאל, אז ער האט נישט געהאט אויף שבת, האט מען איהם פונ׳ם הימעל דערלאַנגט א טהייערען בריליאַנט; וויא רבי שמעון בן־יוחאי האט איינמאל ארויסגעפיהרט זיינע תלמידים אין עפּיס א גרויסען טהאָל און גזאגט: טהאָל, טהאָל, פיל זיך אָן מיט רענדליך! און ער האט זיך אָנגעפיכט טאקי באלד; וויא רבי ישמעאל בן־אלישע האט אראָפּגעבראכט פונ׳ם הימעל דעם „שר־התורה"—יופיאל־המלאך, אין גאנצען פלאַם־פייער מיט א שיינענדיג פּנים וויא א בליטץ, און וויא אליה הנביא האט רבה בר רב חנינא — א גרויסען אביון, גע־געבען טהייערע שמעקענדיגע גן־עדן בלעטליך, וועלכע יענער האט פארקויפט עפּיס פאר צוועלף טויזענט גילדענע רענדליך! — משה׳לע איז זעהר נישט צופרידען נעווען פון הערשעלעס פארטיפען זיך אין אזעלכע זאכען, אָפּרייסענדיג זיך דערווייל פונ׳ם לעהרנען. און זיטצענדיגביידע אין קלייזיל בייא אָפענע ספרים אויף דיא שטענדערס, פלעגט צווישען דיא צווייא חברים עפּטערס פירגעהען אזא שמיעס: „הערשעלע, געוואלד הערשעלע! טאָמיר וואָלט שוין נעגוג געווען זיך צו פארטיפען אזוי." „הא, וואס, משה׳לע?" „לעהרנען, הערשעלע!" „איך קוק דאָך אריין אין א ספר, משה׳לע!" „וואס טויג מיר אין א ספר, קוק בעסער אריין אין דער גמרא. נוא, הערשעלע, הויב אָן: „תנו רבנן, האבען דיא רבנן געלעהרענט"... „אי־אי א נגיק! אזא גליק!" „וואס הייסט?!" מאכט משה׳לע, אויסשטעלענדיג אויף

הערשעלען א פּאָר אויגען. „נו? זאָג שוין, געוואַלד, וואָס טהוט מען דאָ מיט דעם תוספות?" — „הארבליך!" „אך גוט, זעהר גוט!" „זאָג־זשע, אויב ס׳איז גוט!" מאַכט משה׳לע לעבעדיג, גאַנץ זיכער בייא זיך, אז דער תוספות קומט בייא הערשעלען אויס גוט. „דוא פארשטעהסט משה׳לע, וויא גוט רבי יוסף׳ן האט געמוזט זיין אויפ׳ן הארצען, אז ביים אויפשניידען פריימיג דעם פיש, געפינט ער, קבצן, אין בויך א טהייערען דימאַנט, וועלכען גאָט האט איהם צוגעשיקט!" „עט!" נים משה׳לע א מאַך מיט דיא אַקסלען און קראַצט זיך פאַר פאַרדראָס. „אָבער תוספות! וואס וויל דאָ תוספות האבען פון רש״י?"

אָט אזא שטייגער שמיעס פלעגט פירגעהען צווישען דיא ביידע חברים געוועהנטליך אין דער וואָכען. משה׳לע האט, קראַצענדיג זיך, אלץ אונטערגעטריבען, און הערשעלע האט אלץ זיך אָפּגעבעטען. דערפאַר אין שבת־צו־נאַכט פאַר הערשעלען געוועזען א לעבען. דענסטמאָל איז איהם געשטאַנען פרייא צו פאַרטיפען זיך אין וואונדערליכע זאַכען, וויפיעל דאס הארץ גלוסט. משה׳לע פלעגט דענסטמאָל געוועהנטליך פאַרביינגען דאס לעהרנען און איהם נישט עקבערען דעם קאָפּ מיט דער גמרא. הייגט איז דיא דאָזיגע נאַכט אליין מאַקי עפּיס אזעלכע, וואס איז מסוגל צו טראַכטען, צו פאַרפליהען אין הימעל אריין. זיא האט אין זיך עפּיס אזעלכס, וואס צושרויפט דעם יודען, מאַכט אויף איהם א זיס־טרויערדיגע מרה־שחורה און דרעהט, דרעהט איהם אינווענינ אין דער נשמה. עפּיס איז ער צודרעהט, אומרוהיג און פאַרטראַכט. — „וויגט איהר דעם שבת־צו־נאַכט פאַרשטעהען, מוזט איהר צו דעם יודען אין הויז געהען". קומט־זשע, זייט מוחל, אהער אויף א ווײלע, צו משה׳לעס פאָטער!

משה׳לעס טאַטע—שמואל׳יק, איז א טאַנדעטניק. א גאַנצען טאָג פון פריה בין אין דער נאַכט לויפט ער ארום מיט אַלטע זאַכען, שלאָגט אָפּ דיא טהירען צו קויפען און צו פאַרקויפען זיין סחורה. ער איז געקרומט, געבויגען מיט א בלייך פּנים, געקנייטשט, געעלטערט פאַר זאָרג און צרות. אָנכויפענדיג זיך וויא א הונט, קומט ער מיעד, צעבראָכען אין זיין וויסט שטיביל — א קאַנורע, מיט עטליכע גראָשען פאַרדינסט, און אמאָל גאר מיט א ליידיגער קעשענע, חאַפּט אָפּ עפּיס, וואַרמעס מיט וועמשערע אין־איינעם, און טהוט זיך א וואָרף שלאָפען. ער ליגט נעביך וויא א דערהרג׳עטער, פיהלט אין זיך נישט קיין גאַנץ אבר. גאַנץ פריה שטעהט דער טויטער אויף, מישטעהנס־געזאַנט, תחית־המתים און וויימער לויפען, וויימער ארומיאָגען זיך. אזוי פאַרברייננט ער זיין הינטעש לעבען דיא גאַנצע

וואָך. פרייטיג צו־נאכט בעקוממ דיא קאנורע עפּיס גאר איין אנדער פּנים — אויס־געשמירט, אויסגעוואשען, ריין און איטליכס ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט א ווייסען טישטוך, אויף איהם דרייא, מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט דיא בענש־ליכט, און צווייא שיינע קוילעטשען, אָפּגעשמירט מיט געלבען פון איין איי, שיינען פון דערווייטענס, פאַרנעהמען דיא אויגען. אין שטוב הערשט עפּיס א זיס רוהינקייט, עס שמעקט א ריח פון צונעדעמפּפטע שפּייזען, וואס שטעהען אויפ'ן פּריפּעטשיק איבערגעדעקט מיט א קישען. דיא מאמע, א גאנצע וואָך פארשמירט, פאַרפּינסטערט, לויכט אין דעם שבת'דיגען שלייער, עס רוהט אויף איהר דיא שכינה. דיא בארפיסע מיידעליך, פאַרקעמט, אויסגעצוואָגען, האלטען זיך אין־איינעם אין א ווינקעלע און מען זעהט אָן אין זייער פּנים וויא זייא ווארטען, קוקען אויף עפּיס ארויס מיט א פרעהליך הארץ. — שא, עס הערט זיך טריט... מען געהט... דיא טהיר עפענט זיך אויף.

— גוט שבת! זאָגט שמואל'יק קומענדיג פון דער שוהל און קוקט פריינדליך מיט א שיינענדיג פּנים אויפ'ן ווייב, אויף דיא קינדער.

— גוט שבת! זאגט משה'לע הויך אויף א קול, אריינלויפענדיג נע־שווינד וויא מיט א גוטער בשורה.

און דער טאטע מיט דעם זוהן הויבען אָןביידע, ארומגעהענדיג איבער'ן שטוב, צו זאָגען אויף א נגון „שלום עליכם!" — דאס נעהמט מען אזוי אויף דיא הייליגע מלאכים, געשיקט פון דעם אויבערשטען, פּונ'ם מלך איבער אלע מלכים, הקדוש ברוך־הוא, וואס האבען זייא בעלייט פון דער שוהל א היים. דער טאנדעטניק איז שוין נישט מעהר קיין הונט, ער איז א פּרינץ, עפּיס האט ער בעקומען א נייע נשמה, א נייע הויט. ער מאכט קידוש, וואשט זיך, זעצט זיך צום טיש, דאס ווייב, דיא פּרינצעסין און דיא קינדער ארום איהם, מען שטופט דעם גאָפּעל, דעם לעפעל און מען חאפּט א שטיקעל פיש, א לאָקש, א ביינדיל, אביסעל צימעס — אזעלכע מאכלים, וואס מען האט עס א גאנצע וואָך אין דיא אויגען נישט געזעהן. איטליכס פון דיא קינדער עסט עס, שטארק היטענדיג זיך קיין ברעקיל זאָל חליכה נישט אראָפּפאלען, עפּיס מיט א גוט ערענסט פּנימיל, וואס וועקט אויף אין הארצען געפיהלען פון רחמנות. עפּיס נאָר וויא א וועוועריקיל, וואס זיצט זיך אויף אביימיל און קנאקט עפּיס אזוי שיין, אזוי ערענסט א ניסיל... שמואל'יק שטעלט דיא „כלי" צו דיא זמירות און שפּיעלט אָפּ טשאקענדיג א „מה ידידות": „וויא ליעב דיא רוהה איז דיינע, פּרינצעסין שבת פיינע! מיר לויפען דיר אקעגען אלע, מיר

בעטען: קום געקריינטע כלה! . . . פון אלע מלאכות איז איין עק, דיא ארבייט ליגט מען איצט אוועק, זיך תענוג אנצוטהאן ביים טיש, מיט היהנער, חלה, פלייש און פיש." סמבטיון דער טייך, וואס לויפט, רוהט נישט דיא גאנצע וואך, בלייבט שבת פ׳וצלים שטעהען, „עס הערען־אויף דיא קולות, געוואלדען, ווען הויך דער יוד זינגט דיא זמירות זיינע. דער שרעקליכער טייך שטערט איהם נישט אין דעם שטייגער זינגען, עס שווייגען דיא בייזע חוואליעס, אוים רעש — שא, ס׳איז רוה!" . . . אזוי פרייעט זיך א מעת־לעת דאס הארץ, „א פרייד, א שמחה אויף דיא אלע יודען, זייא זיינען פרייא פון זארג און שטארק צופרידען".

אויפ׳ן אנדערען טאג פאר־נאכט, נאך שליש־סעודות, זיטצט אונזער שמואל׳יק ארויפגעלאזט [illegible] נאז אין שוהל. ס׳איז טונקעל. יודען ברומען, זאגען אויף א קרעכצענדיג קול דאס קאפיטעל תהלים „אשרי תמימי דרך", וואס דערמאהנט אין דעם, אז דיא פרינצעסין־שבת קלייבט זיך אין וועג ארייין. עס הערשט עפים איין אומעטיקייט און עס שמעקט מיט ראסעל פון אוגערקעס. דיא זון איז שוין פארגאנגען, פייער־רוויטע וואלקענס שרפה׳נען ביים עק הימעל און עס שטעלט זיך יודען פיר דער ברענענדיגער גיהנום. עס קלינגט זייא אין דיא אויערען דאס שרעקליכע בעפעהל: „ישובו רשעים לשאולה!" — דיא רשעים אויף יענער וועלט, וועלכע מען האט געלאזט שבת צורוה, זיך קויקלען דארט פרייא אויף בערג פון שנייא, טרייבט מען עס אצינד ווידער אין חדר אריין: נעהמט זיך פרעגלען אהין אין גיהנום! און מלאכי־חבלה דרעהען זיך עפים פאר דיא אויגען. אך, דער גיהנום! דער יוד נעביך זעהט פאר זיך דעם גיהנום. אין דער היים בייא זיך זיטצט אויף דער מילכדיגער באנק דאס ווייב, פארלייגט דיא הענד און דיא פים אונטער זיך, ס׳איז פינסטער. א ליכטיגער פאס פון דער לבנה שיינט אריין דורך א פענסטעריל, אפשלאגענדיג זיך אקעגען אויף דער וואנד אויף דער סטעליע, און שאטענס פון משונה׳דיגע געשטאלטען טאנצען, שפרינגען, מאכען אן עפים א מורא אויף דיא אלע קינדער, וואס שטיקען זיך צונויף אין איינעם, וויא דיא דערשראקענע שעפעליך, מיט ארויפגעלאזטע קעפ, איינס מיט דעם אנדערען נישט צו ריידען קיין ווארט. שא, שטיל! נאר א פאר גרילען גרילצען זיך איינע מיט דער אנדערער איבער פון דיא שפעלטלין ערגיץ אין א ווינקעל. דאס ווייב זיטצט פארטראכט, שאקעלט מיט דעם קאפ און נעהמט זיך דערנאך זאגען מיט א גענייץ: „גאט פון אברהם . . . אז דער ליעבער שבת קודש געהט אהין . . ." אויף א טרויער־זינגענדיג קול. — איין עק, הייסט עס, א סוף. מען רייבט, רייבט מיט קונצען עפים א מין שוועבעלע, א צווייטס, א דריטס, ביז עס וויזט זיך מיט א בייזער אין א

רויך, א געשטיינק א בלויא־רויטליך פייעריל, בייא וועלכען מען צינדט נאך פיעל מיה אן א חלב׳דיג־גראָשען ליכטיל.

— גוטע וואָך! זאָגט איטליכער און פיהלט וויא עס רייסט זיך איהם עפּיס אָפּ אינוועניג אין הארצען.

— א גוטע וואָך! זאָגט שמואל׳יק, אויף א פארדומפּפען קול ביים אריינקומען אין שטוב וויא א קעטצעלע. ער דרעהט זיך ארום וויא א נעכטיגער, דיא אויגען זיינע וואַרפען זיך עפּיס, דאס פּנים בלייך, אויסגעצויגען און מען זעהט וויא אין איהם געהט פיר עפּיס א פאַרענדערונג. — דאס הויבט זיך אין איהם אָן דאס איבערקעהרעניש פון א פּרינץ ווידער אין א הונט. עס שטעלט זיך פאַר שמואל׳יקן דיא וואָך מיט דעם הינטעשען לעבען: מיט דעם ארומלויפעניש, מיט דעם קאָפּדרעהעניש, מיט דיא חרפּות, בזיונות און דעם זוכעניש דאס דאַר שטיקעל ברויט — און עס בעשלאָגען איהם אנגסטען. נאָר דער פּרינץ וויל זיך אָבער אזוי גיך נישט אונטערגעבען, ער ראַנגעלט זיך, לאָזט זיך נישט נעהמען אין גיהנום אריין, פלוצלים אין א הונט פארוואָרפען צו ווערען; ער צאַפּעלט, ער זוכט אין וואס זיך אָנצוהאַלטען — טאָמער איז נאך פאַרט דאָ עפּיס א האָפנונג, גאָט קען נאך רחמנות האבען — און דיא האָפנונג גיט איהם א שיין אין דער ברענענ־דיגער הבדלה. פרום מיט פארגלאָצטע אויגען נעהמט ער זיך מאַכען הבדלה: „הנה אל ישועתי״ אָט איז ער, דער גאָט פון מיין היכף, „אבטח ולא אפחד״ איך בין פארזיכער און שרעק מיך נישט! . . . ער שמעקט און מינטערט זיך מיט בשמים, ער טרינקט פונ׳ם כוס און שמירט דערפון דיא קעשענעס — א סגולה צו א גוטער, מזל׳דיגער וואָך. און דיא האָפנונג שיינט איהם אויך אין דיא שבת־צור נאַכטיגע זמירות. ער הויבט אָן אויף א זיס־טרויערדיגען נגון אונטערצוזינגען „המבדיל״ . . .

און דיא האָפנונג שיינט איהם נאך מעהר אין דעם „א י ש ח ס י ד״. עס צופלאַקערען איהם זיך דיא אויגען. עס פאַרפאַרבט איהם זיך אביסיל רויטליך דאס פּנים, ער קוקט אויפ׳ן ווייב, אויף דיא קינדער און מיט בטחון אויף גאָט ברומקעט ער בעהארצט דאס וואונדער שיינע מעשה׳לע מיט דעם חסיד.

אך, גאָטעניו! לאָזט שמואל׳יק אויס דעם „איש חסיד״ מיט פאַר־גלאָצטע אויגען און פארגעהט זיך, ברומקענדיג אונטער זיך א וויינענדיג־יודיש שטיינעריל אויף דער דינער סטרונע. — אך, טהוא עפּיס א נס און העלף, גאָטעניו, העלף, העלף, ווייא איז מיר! . . . .

— גוטע וואָך! זאָגט משה׳לע, אַריינקומענדיג אין שטוב און מיט איהם קומט געוועהנטליך שבת־צו־נאַכט אויך הערשעלע אויף מלוה־מלכה. זייא זאָגען ביידע דיא זמירות — פון „ויתן לך", וואו יודען ווערט צוגעזאָגט אַל־דאס־גוטס פון פייגעל־מילך: א גערעטעניש אין תבואה, טשערעדעס בהמות און שאָף, דיא ברכה אין דער דייזשע, אין דער ספּיזשאַרנע, אין דעם האַנדעל, עושר אויך כבוד און נאך גרויסע גליקען — ביז נאך דיא „אליהו׳ס". אויפ׳ן פּריפּעטשיק ברענט א פייעריל, דיא מאַמע פּאָרעט זיך עפּיס לעבען אויווען, דאס הויזגעזינד זיצט נישט ווייט בייא א טיש, איטליכער מיט עפּיס א שטיקעל אַרבייט, און איינער פון דיא ביידע חברים, א מאָל דער, א מאָל יענער, לייענט זייא פיר דעם ספר הישר, דיא מעשה דאָרט וויא דיא ברידער פאַרקויפען יוסף׳ן וכדומה נאך אזעלכע שיינע מעשיות פון הייליגע ספרים. דערבייא שפּינט זיך א שמיעס, איטליכער וואַרפט אריין א וואָרט, מען פאַרפליהעט וויטליך, מען איז עפּיס נישט אויף דעם עולם — און דערווייל ווערט פאַרטיג דער באָרשטש, מיט וועלכען מען בעלייט שבת־המלכה. אין שטוב זעהט טאַקי אויס וויא אויפ׳ן האַרצען: האַלב שבת׳דיג, האַלב וואָכעדיג, האַלב זיסליך, האַלב זויער אזוי וויא ביים לעטצטען וואַרמעס, ווען מען ריכט אויס א טהייערען גאַסט אין וועג אריין — מען זיפט און מען טרייסט זיך, זיך אין גיכען ווידער צו זעהען...

אָט דיא אַלע יענע וואונדערליכע מעשיות, וויא עס געשעהען גרויסע נסים מיט מענשען אין דער וועלט און וויא אליהו־הנביא בעגליקט א מאָל נויט־בעדערפטיגע, אָרעמענקע נעביך, האבען הערשעלען געטרייסט, פאַרזיסט זיין ביטער לעבען. דיא אַלטגעבאַקענע מעשה מיט ר׳ שמעלקין איז בייא איהם אצינד אויפגעפרישט געוואָרען. ער האט געגלויבט אין איהר הייליג און געטראַכט, אז אליהו־הנביא האט א מאָל ר׳ שמעלקין געהאָלפען, קען דאָך זעהר גוט מעגליך זיין, ער זאָל איהם אויך העלפען. פאַר וואס דען נישט? — מען בעדאַרף נאָר נישט פערלירען דיא האָפנונג, בעטען גאָט, דאַוונען פונ׳ם גאַנצען האַרצען. בייא הערשעלען הויבט זיך אָן יענע געוויסע צייט אין דעם מענשענס לעבען — דיא וועסנע־צייט פון דער אמונה, ווען עס שפּראָצען פרישע בלעטליך פונ׳ם גלויבען, ווען עס בליהעט דיא האָפנונג, עס עפענט זיך א קוואַל גע־יהלען פון ליעבשאַפט, דער כח־המדמ׳ה צושפּילט זיך, פליהעט אין הימעל אין קיי, זאָך איז פאַר איהם נישט צו־שווער, נישט אוממעגליך. עפּיס גלויבט זיך, האָפט זיך, טיעף פונ׳ם האַרצען גיסען זיך הייסע תפילות צו גאָט און עס וויינט זיך שטילער־הייט, א מאָל בייא נאַכט אויפ׳ן געלעגער, עפּיס אזוי געשמאַק, אזוי געשמאַק...

עס פארשטעהט זיך, נישט בייא איטליכען איז דיא דאָזינע וועסנע־צייט גלייך, בייא א טהייל מענשען נעהם זיא איבער קאַלט מיט פוילע ווינטען, נישט איבער־צו לאָזען פון זיך אין דעם לעבען עפּיס א זכר. אזעלכע וויא בייא הערשעלען אָבער טרעפט זיך נאָר בייא איינעם פון טויזענטער — בייא מענשען מיט גייסט, דיא „אתה־בחרתניקעס אליין...

און אונזער הערשעלע נעהמט זיך אצינד געשמאַק צום דאַווענען מיט א ברען. ער דאַווענט וויא א יוד דרייא מאָל אין טאָג מיט דעם עולם, און דאַווענט, בעט אויך שטיל פאר זיך אליין ווען נאָר עס קומט איהם אָן דער חשק. דיא צייט נעהט זיך דערווייל איהר גאנג, עס ווערט טאָג און נאכט, וויא דער שטייגער איז, טאָג און נאכט ווערט אויך בייא הערשעלען אין דער נשמה, געפיהלען פון האָפנונג און מרה־שחורה בייטען זיך אין איהם כסדר איינע נאָך דיא אנדערע.

כב.

דיא לבנה, ברכו און קדושה זיינען טאַקי עפּיס נאָר וויא א מאגנעט, וואס ציהען־צו פון דערווייטענס יודען און שטעלען זייא אָפּ, זייא מעגען זיך וויא קיין צייט נישט האבען און לויפען נאָר אָהן א נשמה. איהר געהט אייך אין גלופּסק, א שטיינער, אָווענט־צייט אויף דער גאס, שטאַרק פארטראָגען אין עסק, פלוצלים קומט אייך פון דער זייט נאָס צו דיא אויערען עפּיס א מין „שלום־עליכם!“ באלד טאַקי געפינט איהר זיך צווישען א רעדיל יודען, ענטפערט איטליכען אויף א זינגענדיג קול „עליכם־שלום!“ שאָקעלט אייך און שפּרינגט מיט אלע אין־איינעם אקעגען דער לבנה. — אין איילעניש, אין לויפעניש א מאָל פארבייא א קלייזיל, א שטיבעל, הערט איהר פלוצלים א פויקען מיט פינגער אין דיא פענסטער — ניבער, ר' יוד, ניבער! איידער נאָך איהר בעטראַכט זיך שטעהט איהר שוין מיטביידע פיס אינוועניג דאָרט בייא דער טהיר און מאכט אָנגעבויגען: „ברכו“, אָדער איהר שפּרינגט „קדוש“ מיט דעם גאנצען עולם יודען דאָרט. דענסטמאָל זענט איהר נישט אייערער, איהר האט איבער אייך אליין קיין שליטה נישט, גלייך וויא מען וואָלט אייך אָפּגעטהאָן א כישוף. דעסגלייכען טרעפט זיך מיט אייך א מאָל, ווען איהר שטעהט פריהמאָרגענס אין קלויז, עס שפּאַרט אייך אונטער'ן קעפּעלע און איהר האט בדעה עפּיס צו טהאָן, פלוצלים שאַרט זיך, וויא א קעטצעלע, צו עפּיס א יוד, שוין נאָך נקיות, שטעלט זיך פון אייער כבוד ווענען, לעבען אייך און, רייבענדיג דיא הענד איינגעהויקערט, שיין, פיין, מיט א פרום

פנים'ל, הויבט ער אָן זיס־מחיה דיא ברכות: אשר נתן לשכוי בינה
וואס האט דעם האָהן געגעבען פארשטאנד, להבחין בין יום ובין לילה, אונטערצר
שיידען צווישען טאָג און נאכט, איהר, איין ברירה, ענטפערט „ברוך־שמו, אָמן!“
קנייטשענדיג זיך מיט איין ערענסט־זויער מינעלע. ער טהוט אייך א טובה, שיט
מיט ברכות, איינע נאך דער אנדערער, און איהר אליין: „אָמן, ברוך־שמו, אָמן!“
שטעהט עפּיס וויא צונעקאָוועט, נישט צו ריהרען זיך פונ'ם אָרט, גלייך וויא מען
וואָלט אייך, מחילה, געמאָקקען... קוים אָבער האט איהר אָפּגעשלום־עליכם'ט,
אָפּגעברכו'ט, אָפּגעקדוש'ט, אָפּגעסיקקט אייערע אָמן'ס, גיט איהר א מאך מיט
דיא אקסלען, טהוט זיך א קראַטץ, שפּייעט אויס, גאַנץ פיין — און נעהמט אייך
ווידער אייער וועגס.

אויף אונזער ר' אברהם'ס פויקען אין פענסטער צו מנחה, האבען זיך
אריינגעהאפּט ראַפּטאָם עטליכע יודען, וואס זיינען געגאַנגען פאַרבייא דעם קלייזל.
זייא האבען אין איילעניש געחאַפּט א גאָטס וואָרט, געשפּרונגען „קדושה“ פאַר־
סאָפּעט, נאָר אין איין אָטהעם — און באלד דערנאָך טאַקי זיך צולאָפען. איינער
נאָר איז איבערגעבליבען. ער האט עפּיס א ווייל זיך נעדרעהט, ארומגעקוקט און
פונ'ם גאַנצען בענעהמען זיך זיינעם האט מען ארויסגעזעהען, אַז ער איז א פרעמדער,
נישט קיין היגער. דיא לאַנגע, גלאַצענדיגע נאָז זיינע האט געזאָגט, אַז ערשט
היינט, נעכטען, איז זיא פונ'ם וועג, וואו דער ווינט האט זיא שטאַרק געפּייניגט,
זיא געשטשיפּעט און מיאוס איהר אָנגעפּייפט. דיא צווייא, גרויע, קאַטצענע
אויגען זיינע האבען זיך געוואָרפען, נישט צו קוקען גלייך אין איין זייט, וויא זייא
וואָלט געווען ברוגז — איינע האט געקוקט קיין דרום און דיא אַנדערע קיין צפון זייט.
ר' אברהם האט, ווינקענדיג מיט דער האנד, צוגערופען דעם פּארשוין און
איהם אָנגעוויזען איין אָרט לעבען זיך. ביים דאַוונען האט דער פּארשוין זיך גע־
שאָקעלט מיט חן, גאַנץ יודישליך, און פונ'ם שאָקלען זיך זיינעם האט אויסגעזעהען,
אַז ער איז א טאַטענס א קינד, נישט קיין פּראָסט מענשיל.

— א־פנים נישט קיין היגער? הא? האט ר' אברהם נאָך דעם
דאַוונען זיך געווענדעט צום פּארשוין, אָנקוקענדיג איהם מיט א פריינדליכער
מינע.

— וואס־דען? גיט דער פּארשוין, וויא דער שטיינער איז, א „פרענענדינגען־
ענטפער“ אויף עפּיס א מין קרעכצענדיג־חסידיש־האַרחעלע, שנייצענדיג דערבייא
גאַנץ ברייטליך דיא גלאַנצענדיגע נאָז, וואס האט זיך צונאָסען אין שטיינער און
גענאָסען בייז אויף א הילך.

— א, אויב אזוי, שלום־עליכם! פאָהרט ר' א ב ר ה ם אריין צום פארשוין מיט דער האנד. פון וואנען זאָל עס, הא, א יוד זיין?

— האפ־סי! האפ־צי! ענטפערט אָפּ ניסענדיג דיא נאָז פאר איהר בעל־הבית.

— פון י ה ו פ י ץ אפשר? עפּיס אזוי זעהט עס מיר אויס, מאכט זיך ר' א ב ר ה ם זיין השערה דערווייל איידער דיא נאָז וועט זיך בערוהיגען און איז זיא מכבד אנב מיט א שמעק טאבאקע.

— ווען שטעלט מען זיך בייא אייך דאָ, מאָרגען פריה, דאוונען? פרעגט דער פארשוין, נאכדעם וויא ער האט זיך אָפּגעפּארטינט מיט דער נאָז.

— ווען? פרעגט איהר — ענטפערט ר' א ב ר ה ם — וויא געוועהנטליך. וואס איז?

— יאָהרצייט האב איך, פארשטעהט איהר מיך. דעם זעקסטען טאָג אין תמוז האב איך יאָהרצייט נאך א טאטען. מאכט דער פארשוין מיט א זיפצעלע.

— אזוי, יאָהרצייט? זאָגט ר' א ב ר ה ם, א נעהם געבענדיג זיך בייא דער באָרד. זעהר אָנגעלייגט חלעבין. קוממ־זשע, זייט מוחל, מאָרגען אין דער געוועהנט־ליכער צייט.

דער פארשוין איז נאך אביסיל געזעסען, שמיסענדיג מיט ר' א ב ר ה ם'ן און דיא אויגען האבען זיך איהם דערווייל געוואָרפען אין איטליכס ווינקעלע.ביים אויפהייבען זיך פונ'ם ביינקעל האט ער זיך מיט א קרומעלע געקראצט אין דער פּאָה, גלייך וויא דאס ארויסגעהען פונ'ם מקום־קדוש איז איהם שווער.

„דאכט זיך הא?.... נישקשה'דיג פון א יודען"... מאכט ר' א ב ר ה ם שטיל פאר זיך, אויפהייבענדיג זיך פון זיין אָרט, נאכדעם אז דער פארשוין איז אוועקגעגאנגען. און ווענדענדיג זיך צו מ ש ה' ל ע ן, וואס האט גערעדט מיט ה ע ר ש ע ל ע ן אין א ווינקעל, רופט ער זיך אָן הויך:

— א היים, שקאָץ! קום, צייט זיך אויסצורוהען פאר א גאנצען טאָג און שלאָפען. — און דוא שקאָץ, זאָגט ער צו ה ע ר ש ע ל ע ן, לייג זיך דאָ אויף שלאָפען. הונגעריג ביסט־דוא נישט, הא?

— ניין! ענטפערט ה ע ר ש ע ל ע מיט דעם מויל און אין הארצען בייא זיך טראכט ער: אוי, עסען!... אוי וואָלט איך עפּיס געגעסען!....

ר׳ אברהם אָבער איז געשטאַנען, נישט צו ריהרען זיך פון דעם אָרט. ער האט בעשולדיגט אליין זיך אין הארצען, וואס פארדירעהענדיג זיך מיט דעם יודען, איז איהם דערווייל גאר פונ׳ם זינען ארויס, צו בעטען איינעם פון דיא בעלי־הבתים — נעהמען הערשעלע׳ן אויף וועטשערע. הערשעלעס ענטפער „ניין!“ דאס הייסט, נישט הונגעריג, האט ער אָנגענומען גלאַט אזוי פאר א זאָג, אוים איידעלקייט נאָר, וויסענדיג זעהר גוט, אז פון איין מאל אין טאָג עסען, און נאך וואס פאר איין עסען, מישטענס־געזאָגט—טרוקען ברויט מיט א קנאָבעל, קען א מענש נישט זאט זיין, בפרט נאך א יונג קינד, בייא וועלכען דער אפעטיט איז גרויס. ער איז געשטאַנען עפּיס צודרעהט, נישט אהין, נישט אהער, און א קוק געבענדיג אויף משה׳לע׳ן איהם, צומישט עפּיס, א פרעג געטהאָן:

— נוא, ביז וויא לאנג וועסט־דוא שטעהען?... געגוג גערעדט!

— ר׳ אברהם, זאָגט משה׳לע, ער איז געבליבען אָהן וועטשערע, הערשעלע!... איך בעט איהם דאָ, קום מיט מיר א היים עפּעס עסען. וואס איז? נישקשה — און ער וויל נישט!

— וואס, וואס? מאכט ר׳ אברהם שטארק צוקאָכט, עפּיס גאר אָהן וועטשערע.

— בעט איך איהם: נוא, וועל איך דיר ברייגגען עפּיס פון דער היים אהער, וויל ער אויך נישט! — חלעבין, נארעלע, ווענדט זיך משה׳לע מיט א געבעט צו הערשעלע׳ן, וואס האסט־דוא מורא? עס וועט, נישקשה, פאר מיר אויך גענוג זיין. נוא, יאָ?

הערשעלע שאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף ניין, נישט ארויסצוברייגגען פונ׳ם מויל קיין וואָרט. אין הארצען קאָכט איהם וויא אין א קעסיל און דיא פארב שטעהט איהם אין פּנים.

ר׳ אברהם זוכט דערווייל בייא זיך אין קעשענע, בעקומט פון דאָרט א הארטען דרייער, וועלכען ער שטופּט הערשעלע׳ן אין דער האנד, בעטענדיג איהם פונ׳ם גאנצען הארצען:

— נעהם, נישקשה!... וועסט דערפאר עפּיס דיר קויפען.

הערשעלע נעהמט דעם דרייער און בעוואשט זיך מיט טרעהרען...

אויף מאָרגען איז דער פארשוין געקומען דאווגען אקוראט אין דער „גע־וועהנטליכער צייט“ און איז ווידער טאַקי געזעסען לעבין ר׳ אברהם׳ן. דיא נאָז האט איהם אלץ טאַקי געגלאנצט, נאָר שוין נישט אזוי געניעסט מיט אזא

בייזער וויא נעבטען. צו דער תורה האט מען איהם אויפגערופען (דאָנערשטיג איז געווען דענסטמאל) יעמוד ר' שניאור זאב וואָלף ב"ר שרגא־פייבוש! ר' אברהם האט נאכ'ן דאווגען געלעהרענט א פרק משניות און איהם מכבד געווען זאָגען א רבנן־קדיש. געזאגט האט ער בנעימות'דיג גרייזלענדיג דערבייא א פּאָה, מיט צונעמאכטע אייגעליך, געשאָקעלט דאס קעפּעלע גאנץ לייטעש, און יענע מיני יודען, וואס פארבלייבען געוועהנטליך אויף א שעה נאכ'ן דאווגען איבער דעם דרויב, שטיקליך יהי רצון'ס און דעם „חוק'ל'', האבען איהם געשיינקט אָמן'ס פונ'ם גאנצען הארצען מיט דער כוונה — יאָהרצייט־בראנפין. דיא דאָזיגע כוונה איז זייא געלעגען אין דיא ליפּעליך, אין דיא גערגעליך, וויא זייא האבען זיך בעלעקט און געשלונגען דיא סלינקע. נישט דעריבער ווייל זייא זאָלען אזוי להוט זיין נאך אביסיל משקה, חלילה! שכרות איז בייא זייא דיא גרעסטע עבורה; נאָר דעריבער, וואס אין דעם יאָהרצייט־בראנפין ליגט עפּיס א בעזונדער מין יצר־הרע, עס האט עפּיס איין אנדער טעם — א כפּרה שאמפּאניער, דער בעסטער „נסח"! דער שמש האט טאקי באלד געבראכט א קוואָרט בראנפין — שליש מיט קיבליך, אויערבייגעל צום פארבייסען און מען האט זיך גע־נומען מאכען לחיים.

— לחיים ר' שניאור־וואָלף! בעבעט איינער, השם־יתברך זאָל געבען . . . בפשטות טאקי, הא, — פּרנסה . . . פּרנסה זיינע יודעליך, אָך־אָך — חאָ!

— לחיים ר', ר' . . . הא? שניאור! אָט וואס, ר' שניאור! קוועטשט זיך נאך איינער אוים עפּים צו זאָגען, נאכדעם וויא ער האט פריהער אָפּגעזופּט אביסיל פונ'ם קעלישיקיל און זיך בעלעקט. פּרנסה, מהיכא־תיתי! וויא ארום? בע... דארויף איז ער דאָך א רבוני־של עולם. הא!... אזוי צי אזוי — וויים איך? — אָט כאָז ער אייך העלפען . . . האט איהר עפּים דאָ, הא, א נעשעפּטיל? . . . וואס? . . . לאָזט ער אוים חכמה'דיג, א טאפּ צו געבען דער־ווייל אין וואָגען.

— ע־עט!... מאכט שניאור עפּים אָהן ווערטער.

— אהער שקאָץ! רופט ר' אברהם צו הערשעלען, וואס אי אין א ווינקעלע געזעסען מיט משה'לען איבער דער גמרא. נאָ! איין אייער־בייגעל דיר מיט אביסיל בראנפין און דעם אנדערען גיב דאָרט יענעם שקאָץ, דיין חבר.

דעם פּאַרשוינס איינעליך האבען זיך אין איין צייט נעוואָרפען אויף ה ע ר ש ע ל ע ן דאָ, און אויף מ ש ה׳ ל ע ן דאָרט אין ווינקעלע.

אז דער עולם איז זיך צונאנגנען, האט דער פּארשוין זיך אריינגעלאָזט מיט ר׳ א ב ר ה ם׳ ן אין א שמיעס מכח יודען, קרעבצענדיג שטארק מקנא געווען יענע, וואס קענען זיטצען אין בית־מדרש על התורה ועל העבודה און אנב טאקי א טאפּ געבענדיג מיט א פרעג:

— ווער זיינען עס בייא אייך יענע צווייא בחורים׳ליך דאָרט, וואס זיטצען איבער דער גמראָ? גאנץ פיינע קינדער.

— א מבין, חלעבין! ענטפערט ר׳ א ב ר ה ם מיט א שטאָלץ שמייכעלע, וויא א פאטער בשעת מען לויבט איהם זיינע קינדער. — איינער איז א היגער טאקי און איינער, וועלכען איך האב פריהער צוגערופען, איז נעביך א גר, פון א שטעדטיל, א יתום. האלט זיך דאָ אויף. א טצאצקע!

— מען זעהט עס איהם ארויס באלד טאקי אין פנים, מאכט דער פּארשוין, א קוק געבענדיג אין ה ע ר ש ע ל ע ס זייט. א שאָד חלעבין, ער מוז דאָ נעביך אָפּקומען.

— אוודאי, אוודאי! זיפצט ר׳ א ב ר ה ם. איין אָרעם קינד, איין עלענט יתום׳ל, נעביך.

— ווייסט איהר וואס! רופט זיך אָן דער פּארשוין, נאכדעם אז ער האט אביסיל געטראכט, און דיא נרויע אויגען האבען זיך איהם צופלאקערט. ווייסט איהר, וואס מיר איז דאָ פאר איהם איינגעפאלען?

— א קשיא אויף א מעשה! מאכט ר׳ א ב ר ה ם מיט א גוט שמייכעלע, פּאַטשענדיג אויפ׳ן קאָפּ מיט דער יארמולקע. אפשר א שידוך, הא?

— כמו וויא א שידוך. מאכט מיט איין ערענסט פנים׳ל דער פּארשוין. שפּעטער, מיט דער צייט, קען טאקי זיין, אם ירצה השם, א שידוך. ס׳איז דאָ אויך א בתולה, פארשטעהט איהר מיך. דיא מעשה דערפון איז אזוי . . . לאָזט זיך נאָר דיענען.

— זאָגט, אדרבה, זאָגט. מהיכא־תיתי!

— בקיצור, צו וואס דאָ א ים ברייען, צושאָקעלט זיך דער פּארשוין, דיא מעשה אָט, איז אזוי: מיט מיר איז דאָ מיינער א שותף, א גאנץ פיינער בעל־הבית, וויא איך זאָג אייך, נאר נישקשה׳דיג. האט דער שותף מיינער, פארשטעהט איהר מיך, א יונגעלע און וויל זעהר, דאס יונגעלע זאָל קענען לעהרנען. בייא

אונז דאָרט דיא חדרים זיינען, וויא זאָל איך אייך זאָגען, עט . . . דער בדאָדער מלמד איז א בהמה, דער ליטוואַק — א צלם־קאָפּ און דיא איבעריגע — טפוא !... מיין איך, אז אייער יתום׳ל זאָל עס א־פּנים פאַר מיין שותּף׳ס יונגעל זיין... איהר פאַרשטעהט ?

— איך פאַרשטעה. איהר מיינט, מיינער זאָל לערנען מיט דעם יונגעלע.

— מ־מהו! מאַכט דער פאַרשוין, בלינצענדיג מיט דיא אייגעליך. אָט דאס מיינט דער פּסוק. עס וועט איהם זיין גאַנץ גוט. ער וועט האבען קעסט, זיין בע־שוכט און בעקליידט. וועט ער נאָר קיין שוטה נישט זיין קען ווערען א שידוך אויך. פאַר וואס נישט ? א בתולה איז דאָ .. צוקייעט עס נאָר.

— דאַכט זיך אין פּלוק, הא ? נישקשה ! זאָגט ר׳ א ב ר ה ם און רייבט דעם שטערען.

— וויל איך, דערקלעהרט עס גאַנץ קלאָהר דער פאַרשוין, וויל איך, פאַר־שטעהט איהר מיך, גאר פּשוט טהאָן א מצוה. פאַרזאָרגען א יתום. מסתמא איז דאָך אזוי באשעהרט. — נוא, האט איהר עס צוקייעט ?

— נישט שלעכט, ענטפערט ר׳ א ב ר ה ם, נאָר...

— וואס נאָר ? ! טהוט זיך דער פאַרשוין א חאַפּ. נישט שלעכט, זאָגט איהר ; ניין — גאַנץ גוט ! אָט דאס איז דאָך דיא מעשה מיט א יודען, האט קיין פאַראיבעל נישט ! וואס, נאָר ? נאָר, וועל א י ך זאָגען. מען מוז דעם שותּף מיינעם ווייזען פריהער דאס בחור׳ל, לאָז ער איהם נאָר געפעלען. אָט, וואס ! ווילט איהר האבען א חלק אין דער מצוה, האיעט־זשע נישט און לאָזט, זייט מוחל, דעם קליינעם מיט מיר געהען צו מיין שותּף. באלד טאקי נישטאָ קיין צייט !

— טא ! מאכט ר׳ א ב ר ה ם אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם ביינקעל. אָט געה איך מיט מיינעם איבערשמיעסין.

אין דעם פּנים פון ר׳ א ב ר ה ם׳ן און פון ה ע ר ש ע ל ע ן איז געווען צו דערקענען, אז ביידע קווינקלען זיך עפּיס אין הארצען, חאָטש ר׳ א ב ר ה ם האט דיא זאַך אנידערגעשטעלט גלאַטיק, און ה ע ר ש ע ל ע האט קוקענדיג איהם אין דיא אויגען, צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף יא. דער פאַרשוין האט עס פון דערווייטענס זעהר גוט בעמערקט, נאָר ער האט געמאַכט א מינע וויא פאר איהם איז אלץ איינס. און אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם אָרט רופט ער זיך אָן מיט א קנייטשעלע :

— נישטאָ קיין צייט! וויל ער, זאָל ער באַלד מיט מיר געהען... וויא איהר ווילט אייך.

— נאָך א רגע'לע, איין רגע'לע! בעט ר' א ב ר ה ם און טרייבט אונטער ה ע ר ש ע ל ע ן, וואס האט, צוקומענדיג צו מ ש ה ' ל ע ן, זיך געבאַבורעט עפּיס מיט איהם דאָרט אין דעם שטענדער. — געה שוין, געה, ה ע ר ש ע ל ע ! דער יוד האט נישט קיין צייט. געה און קום גיך צוריק מיט ענטפער. איך וועל דאָ וואַרטען.

— איך וועל מיך נישט זיימען. זאָגט ה ע ר ש ע ל ע און געהט אַרויס אין־איינעם מיט דעם פּאַרשוין.

כג.

ר' א ב ר ה ם האט באַלד נאָך ה ע ר ש ע ל ע ס אוועקגעהען זיך גענומען זאָגען ז ו ה ר מיט א ברען אויף א נגון. דיא אויגען האבען איהם געפלאַקערט, דאס פּנים האט זיך איהם פאַרפאַרבט — ער האט געזופט ז ו ה ר מיט אפּעטיט און מען האט בעשיינפּערליך געזעהען וויא עס קומט איהם צו דערפון חיות, א סך מעהר וויא איין אנדערען פון א גלעזיל קאַפּע מיט פּוטערגעבעקסליך צום פריהשטיק. ר' א ב ר ה ם'ס פריהשטיק איז אלע טאָג בעשטאַנען פון א טרוקען שטיקעל מ ש נ י ו ת, עטליכע געשמאַקע ה ג ד ת ו ת, מיט א זופּ ז ו ה ר פאַרביסען — און איז דערמיט זאט געווען ביז וואַרמעס. א היבשע צייט איז ער אַזוי פאַרטיפט געווען אין דעם זאָגען, געפלויגען הויך, עפּיס אין אַנדערע וועלטען. דערנאָך האט זיך איהם עפּיס געענדערט דאס קול, אַלץ נידעריגער, נידעריגער, וויא ער איז פון'ם זיבעטען הימעל אַראָפּ אויף דער ערד. ער האט געטהאָן א זיפץ, געגלעט דיא באָרד, דעם שטערען, געקוקט, זיצענדיג אויף זיין אָרט, אין דעם אָפענעם פענסטער גלייך איהם אַקעגען און זיך פאַרטראַכט.

אין דרויסען האבען זיך געטראָגען שוועלבעליך, געשוועבט אין דער לופטען פלינק־געשווינד, אַרויף און אַראָפּ, צופליהענדיג איינס נאָכ'ן אַנדערען מיט א שווישטש — „ציק־טשיק" צו דיא נעסטען איבער דיא פענסטער און אונטער'ן גע־זימס פון'ם קלייזיל.

„גם־צפּור מצאה בית" אויף דאס פייגעלע געפינט איהר הייזיל — קומט ר' א ב ר ה ם'ן אויפ'ן געדאַנק דעק געוויסער פּסוק אין תהלים — „ודרור קן לה"

און דאס שוועלבעלע זיין נעסט, „אשר־שתה את אפרוחיה" וואס פריטולעט דיא יונגע פייגעליך „את מזבחותיך ה' צבאות" בייא דיין מקום־קדוש, הארצעדיגער פאטער, גאטעניו!... ער גיט א בליק אויף משה׳לען דערמאהנט זיך אויך אין הערשעלען און טראכט בייא זיך: יודישע קינדערליך! — פון ארמע עלטערן פייגעליך, פריטולעטע נעביך אין קלייזלייך...

— וואס בעטייט עס? וואנדערט ער זיך פון דערווייטענס מיט א פרעג צו משה׳לען, וואס איז געזעסען שטיל אין ווינקעלע, אנגשפארענדיג דאס קעפעלע אויף דער גמרא. וואס בעטייט עס, וואס ער איז נאך נישטא?

— ווייס איך? ענטפערט משה׳לע גאנץ קורץ, עפיס אויף איין אומעטיג קול.

— א־ווא, א מעשה, א מעשה! ברומלעט ר' אברהם. מיר איז נאר ארויס פונ׳ם זינען צו פרעגען אויף וועלכער אכסניא שטעהט אט דער דאזיגער, וויא הייסט ער עפיס? שניאור־וואלף, דאכט זיך, הא?

— דאכט זיך אזוי, ענטפערט משה׳לע נעצויילטע ווערטער עפיס דורך דיא ציין.

— הא, פון וואס פאר א שטאדט, האט ער געזאגט, איז ער — אט דער שניאור־וואלף? איך געדענק נישט אסור וואס ער האט געזאגט...

ר' אברהם׳ס דאזיגע ווערטער זיינען געבליבען אהן איין ענטפער. ער האט זיך גענומען אריינקוקען אין א ספר, נאר דער געדאנק, פאר וואס זיימט זיך אזוי הערשעלע האט איהם געפיקט אין קאפ, אזוי אז ער איז נישט אין שטאנד געווען צו פארשטעהען קיין ווארט — געקוקט טאקי נאר וויא א האהן אין בני־אדם. עס האט איהם אנגעהויבען אין דעם פארשוין עפיס קשה צו ווערען, זיך עפיס נישט צו שיקען. באלד ביים ערשטען שלום־עליכם איז איהם אפילו דער שניאור־וואלף עפיס נישט געווען צום הארצען — עפיס ווארפען זיך זיינע אויגען, קוקען יענעם נישט גלייך אין פנים אריין, נאר ר' אברהם׳ס גוטסקייט און פרומקייט האבען עס נישט דערלאזט גלאט אזוי פון א יודען עפיס שלעכטס צו טראכטען. מילא וואס... נארנישט... א יודעש קינד. — אצינד אבער, אז ער איז דא געווען אומרוהיג, האט דאס הארץ זיינס אנגעהויבען פרייא זיך ארויסצוזאגען אקעגען דעם פארשוין, און ער איז שטארק נישט צופרידען געווען מיט זיך אליין, מיט דעם גאנצען עסק, עפיס אזוי אין האפעניש! סטייטש, ער ווייסט דאך אפילו נישט רעכט גוט פון וואנען דער פארשוין, איז!... עס האט איהם עפיס אונטערגעטראגען פונ׳ם ביינקיל, נישט געקענט מעהר איינזיטצען אויף זיין ארט.

ער איז צוגעגאנגען צו דעם אָפענעם פענסטער און געקוקט, ארויסגעקוקט אין דרויסען.

פאר זיינע אויגען איז פירגעגאנגען א ריהרענדיגע סצענע. אין א שוועלבעלעס א נעסט, אונטער׳ן געזימס, האט זיך פארקליבען עפּיס א גזלן — א וואָראָבייטשיקיל און זיך צולייגט דאָרט מיט אויסגעשפּרייטע פליגעליך וויא ביים טאטען אין וויינ־הויז. אונטער דעם שוועלבעלשען־עולם ווערט א בהלה, א צונויף־פליהעניש פון אלע זייטען. דאס פּאָרעל בענז׳לטע שוועלבעליך פליהען, פלאטערען דערשראָקען אהין־אהער, שווישטשען געוואלד, מאכען זיך הארץ און פּרייוען זיך נאָהענט צוקומען צו זייער נעסט. דער וואָראָבייטשיקיל אָבער שטעקט ארויס, שטארק אָנגעלאָדען, דאס קעפּיל, עפענט א מויל און פּיק, פּיק....

עס טהוט ר׳ אברהם׳ן עפּיס א צופּ בייא דעם הארצען, ער טרעט אָפּ פונ׳ם פענסטער, א מאך געבענדיג מיט דער האנד וויא אָפּצוטרייבען פון זיך עפּיס אזוינס, וואס בעאומרוהיגט איהם שטארק, און נעהמט זיך געהען הין־און־צוריק איבער דעם קלייזיל. דאס קעפּיל פונ׳ם וואָראָבייטשיקיל אָבער, שוועבט איהם פאר דיא אויגען, ער קוקט פארטראכט אין משה׳לעס זייט, שטעלט זיך אָפּ פּאר־בייגעהענדיג לעבין זיין שטענדער און נאך עטליכע מינוט שוויינען טהוט ער איהם א זאָג:

— טאָמיר, משה׳לע, וואָלסט דוא א שפּרונג געטהאָן זעהען, וואו איז ער ערגיץ דאָרט, דער שקאָץ הא? שוין באלד דרייא א זייגער. לויף אהין אין דיא אכסניות. ווען נישט אין דער, איז אין יענער, אין איינער ערגיץ וועסט־דוא איהם דאָך טרעפען.

— אליין האב איך שוין אויך דאס אייגענע געטראכט. ענטפערט משה׳לע, צומאכענדיג דיא גמרא און לאָזט זיך באלד טאקי געהען.

משה׳לען איז אין דעם טאָג געווען שטארק אָנגעזאלצען אויפ׳ן הארצען דערפון, וואס פלוצלים האט זיך דאָ געמאכט אזוי, אז ער זאָל זיך בעדאַרפען שיידען מיט הערשעלען, מיט וועלכען ער האט געלעבט וויא ברידער, געלעהרענט און פארבראכט טעג און נעכט אין ליידען, אין פריידען, מיט איהם אין־איינעם. נאך אזא ליעבען חבר געקניפּט און געבונדען, איבערצובלייבען פלוצלים אליין—דאס איז איהם געווען שווערער פונ׳ם טויט. ס׳איז אינוועניג אין איהם פירגעגאנגען א שפּאַרעניש, א שארפער פלפול צווישען דיא געפיהלען. דאס געפיהל פון ליעבשאפט צו הערשעלען האט געשריגען: א רחמנות! ער ליידט דאָ נעביך, קומט

דאַ אזוי אָפּ, לאָז ער אהין פאָהרען! טאָמיר וועט ער אויף דער שטעלע דאָרט זיך אויסגלייבען דיא ביינער. א קענען־זשע יענס געפיהל פון ליעבשאפט צו זיך אליין האט געטענה׳ט: אויף מיר נישקשה אין אויך א רחמנות! דאַ מיט איהם אין־איינעם איז מ י ר בעסער, היימליכער, איינגענעהמער דאס לעבען... און נאך עפּיס א מין געפיהל — א „וצדקתך" האט זיך אריינגעלייגט אין א פּשרה מיט גנבה׳שע תנועה׳ליך: אויף ביידע א רחמנות! איהם איז טאַקי א יושר שוין אביסיל אויפ־געריכט צו ווערען, נאַר גאָט דער גוטער, אויב ער וויל, וועט איהם דאך דאָ אויפ׳ן אָרט אויך קענען עפּיס צושיקען. — ה ע ר ש ע ל ע ס זיימען זיך אָבער האט אין גאַנצען איין עק געמאכט פונ׳ם דאַזיגען פּלפּול, אצינד איז מ ש ה ׳ ל ע ן נאָר דאס געלעגען אין זינען: וואו איז ה ע ר ש ע ל ע? ר׳ א ב ר ה ם ׳ ס נישט רוהיג זיין עפּיס האט איהם נאך מעהר צודרעהט, ער איז געווען בעטריבט און נישט געוואוסט וואס איבערצוטראַכטען.

אויף עטליכע אכסניות איז מ ש ה ׳ ל ע געווען און אומזיסט אזא פּארשוין, וועלכען ער האט געזוכט, האט מען דאָרט נישט געזעהען נישט געהערט. האלטענ־דיג אין געהען אויף דיא איבעריגע אכסניות, איז איהם וויא א קול אין הארצען אריין פלוצלים א געדאנק — הא, צום טייך! ה ע ר ש ע ל ע האט זעהר ליעב צו־באָדען זיך, צו שווימען, איבערצומאכען אין וואסער אלע קונצען, אפשר האט ער ביים וועג געהענדיג זיך אראָפּגעחאפּט באָדען און . . . ווייטער, מיט וואס אזעלכס שמעקט, האט מ ש ה ׳ ל ע קיין הארץ נישט געהאט דייטליך צו טראַכטען, ער איז נאָר געוואָרען בלייך און נאר אָהן א נשמה געלאָפען אהין, צו יענע ערטער, וואו געוועהנטליך מען באָדט זיך. נאָר אומזיסט זיין מיה, ה ע ר ש ע ל ע איז נישטאָ! נישט ווילענדיג האט איהם זיך געדאכט, שוין גאנץ קלאָר, מיט איטליכס פּיטצעלע בעזונדער: ה ע ר ש ע ל ע איז ביים אונטערטוקען זיך איינגעזונקען גע־געוואָרען אין דער זומפּיגער בלאָטע. ראקעס האבען זיך אין זיין לייב שוין איינגע־געסען, נאָגען איהם דעם מארך פון דיא ביינער. דער טייך נעהמט דאך אלע זומער צו א זיבען מענשען. ווער ווייסט, וואס פון מ ש ה ׳ ל ע ן וואָלט פאר ביטערע יסורים און אנגסטען געוואָרען, ווען עס זאָל איהם באכד, וויא א בליטץ, נישט א זעטץ טהאָן איין אנדער געדאנק — ס׳איז דאך עפּיס אויף דער וועלט דאָ א ק א ב צ א נ ס ק ע ר אכסניא! מעגליך, טאקי מעגליך, אז ה ע ר ש ע ל ע אין אריין אהין זיך צו זעהען מיט פרישע ק א ב צ א נ ס ק ע ר פּארשוינען, אָפּצונעהמען א גרוס, אָדער א בריף פון דער היים. מ ש ה ׳ ל ע האט אין דעם געדאנק זיך אָנגעחאפּט מיט ביידע הענד, זיך שטארק געוואונדערט, פאר וואס איז דאס איהם

פריהער נאך נישט איינגעפאלען, און געשטארקט פון דער גוטער האפנונג האט ער זיך געלאזט געהען צו דער קאבצאנסקער אכסניא.

דיא אכסניא פון דרויסען איז בעלאגערט געווען פון בעלי־העגלות, וואס זיינען געשטאנען, געזעסען אויף פריזבעס מיט בייטשען אין דיא הענד, שטארק בייז, האבען זיך געקראטצט אין דיא פאות, געשפיגען און גלאט אזוי זיך אין דער וועלט אריין געפלוכט, געשאלטען; אויף פון מעקלערס, וואס האבען זיך געדונגען מיט פארשוינען, אויף זייער לשון — מוהמעס, פעטערס, אנווייזענדיג זייא פון דערווייטענס ביידליך, און צוגעזאגט איטליכען א טהייער פאהרעכטס, גיך, געשווינד, גערייטיג, וויא דיא שררות. בייא משה׳לעס צוקומען זיינען איהם, וויא דיא היישרעקען בעפאלען מעקלערס, איהם געצויגען, געריסען: אהער יונגער מאן! וואהין פאהרען? אט שטעהט א ביידיק, גרייט, באלד טאקי פאהרען! — משה׳לע האט זיך קוים א לעבעדיגער פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און זיך אריינגעהאפט אין שטוב אריין. דארט איז ער דורכגעגאנגען צווישען אלע פארשוינען, געזוכט מיט דיא אויגען אין איטליכס ווינקעלע — און הערשעלע איז נישטא! עס ווערט איהם נישט גוט, ביטער און פינסטער אויף דעם הארצען. נאר ס׳איז נאך דא א שטיקעל האפנונג. ער פריווט זיך דורך דער הינטער טהיר ארויס אין הויף אריין. שטופענדיג זיך צווישען ביידליך און וועגעליך, צווישען מענשען, פערד, להבדיל, אויסגעמישט אין־איינעם און חאפענדיג הינטערווייליכס א שמיטץ אין פנים פון פערדישע ווידלען, דערזעהט ער אין דער זייט דארט א בעקאנט פנים — און עס גיט איהם א קלאפ אין הארצען פאר פרייד אויף אזא מציאה. אונזער שניאור־וואלף שטעהט עס דארט מיט עמיצען לעבין א געשפאנט וועגעלע, האלטענדיג דיא נאז אראפגעלאזען און זעהט אויס עפיס וויא איין אפגעשמיסענער. משה׳לע טהוט זיך א לאז צו איהם האסטיג מיט א פרעג, נאר אין איין אטהעם:

— וואו איז הערשעלע?... הערשעלע וואו איז?

— א־א! טהוט זיך שניאור־וואלף א חאפ וויא פונ׳ם שלאף, שארף אנקוקענדיג משה׳לען און נאך עטליכע מינוט טראכטען רופט ער זיך אן, שוין לעבעדיגער אביסיל: אט באלד, באלד! ווארט נאך אביסיל, לאמיך נאר אפפארטיגען זיך דא אט מיט דעם יודען.

שניאור־וואלף רופט אוועק דעם יודען אין דער זייט, ביידע שמיעסין דארט א היבשע צייט גאנץ שטיל צווישען זיך, מעהר אויף דעם ווינק. דער יוד זעמצט זיך דערנאך אריין אין א וועגעלע, שניאור־וואלף געזעגענט זיך מיט

איהם: פאַהרט געזונט! און צוקומענדיג באַלד צו משה׳לען מאַכט ער נאָר פרײנטליך מיט א זיס שמייכעלע:

— נו, אַצינד קען איך דיר ענטפערען. וואס האסט־דו מיך עפּיס געפרעגט, וואס?

— וואו איז הערשעלע?

— א־א, דײן חבר מײנסט־דו! מאַכט שניאור־וואָלף וויא ער שטויסט זיך ערשט אָן. אַזוי־זשע רעד. — דײן הערשעלע איז אַצינד דאָרט, דאָרט בייא דעם שותף מײנעם. איך שטעה אויף אַכסניא דאָ, און ער, דער שותף, פאַרשטעהסט־דו מיך, שטעהט בייא זײנעם א מחותן עפּיס. אַט געה איך אַליין באַלד אהין. קום, אויב דו ווילסט, מיט מיר טאַקי.

עס פערשטעהט זיך, אַז משה׳לע איז זעהר גערען געוועזן צו געהען און האט געזאָגט: אָך, א שײנעם דאַנק!

שניאור־וואָלף האט געפיהרט משה׳לען עפּיס געדרעהט דורך שמאָלע געסעליך און הינטערגעסעליך. נאָך א שטרעקע וועג גאַנג הויבט משה׳לע אָן ביסליכווייס זיך אָפּצושטעלען, קוקענדיג עפּיס אומרוהיג, גלייך וויא גערעדט: ביז וואַנען וועט עס מיך פיהרען?!

„נא־נא, א פאַרקליבען זיך עס אַביסיל! עפּיס אין עק וועלט!“ ברומט שניאור־וואָלף אונטער דער נאָז פאַר זיך, וויא אויך שטאַרק נישט צופרידען. און א קוק געבענדיג דערנאָך משה׳לען אין פּנים אַריין מאַכט ער מיט א זיס מינעלע: אַט באַלד, באַלד!

— יא! רופט זיך משה׳לע אָנגעברוגז׳ט, אַט באַלד זײנען מיר שוין אויף יענער זייט שטאָדט. אַט איז שוין טאַקי דער בית־עולם!

— וואס בין איך שולדיג? נעהמט איין שניאור־וואָלף משה׳לען מיט גוטע ריידעליך. נישקשה, וואס קען עס דיך אַרען, נאַרעלע, אַז דו וועסט דערווייל דורכגעהן זיך אַביסיל שפּאַצירען? אַט קוק א גרין ביימעלע, א שמעקענדיג גרעזעלע, פייגעליך שווישטשען — טשיריק־הירק־טשיק!

משה׳לע טהוט א שמייכעל און נעהמט אָן א פרעהליך פּנים.

— אַט אַזוי, האב איך דיך טאַקי ליעב! רופט זיך אָן שניאור־וואָלף, אונטערחנפה׳נענדיג זיך. וואס האסט דו עס אַזוי קיין צייט נישט? אַלץ לעהרנען, לעהרנען! נאָך א מאָל אָמר אביי, ווידער א מאָל אָמר אביי, מען בעדאַרף דיא וועלט אויך אָנקוקען.

שמיַעסענדיג אויף אַזא שטייגער איז שניאור־וואָלף מיט משה׳לען

דערוויל געגאַנגען אַליין ווייטער, ווייטער ביז הערט אויף יענער זייט בית עולם. דאָרט האט זיך געשלעפט פאַמעליך עפּיס א פּוהריל, א יודליק איז דאַרויף געזעסען, גע־האַלטען אין דיא הענד שלאַף דיא לייצען, גלאַט נאָר פון יוצא וועגען, פארלאַזענדיג זיך אויף דעם פערדעלס יושר, לאַז עס זיך, עט, געהען, וויא זיין גוטער ווילען איז. שניאור־וואָלף האט זיך איבערגעווינקען מיט דעם יודיל און איידער משה׳לע האט צייט געהאט זיך ארומצוקוקען, טהוט ער איהם א חאַפּ, ווארפט איהם אריין אין וואָגען און שפּרינגט אין דער הייסער ריגע אויף טאַקי אריין אהין. דאס יודיל טהוט א שמיץ דאס פערדיל און אוועק, אוועק...

כד.

ר׳ אברהם געהט דערוויל אין איינע צרות הין־און צוריק איבער דעם קלייזיל שטאַרק אומרוהיג, רייבט מיט דער האַנד דעם שטערען און רעדט אַלץ צו זיך אליין פארוואונדערט: רבוני של עולם, וואס טהוט זיך דאָ אַזוינס! וואו זיינען עס דיא קינדער?! יענער איז נישטאָ, דער — זיימט זיך עפּיס אויף צו לאַנג. א שיינער אוועקגאַנג אביסיל! מילאָ דער יאַק דער, גארנישט! אָבער יענער, וואו איז יענער?! ס׳איז עפּיס נישט גלאַטיג. ער בלייבט שטעהען לעבין פענסטער און נעהמט זיך ארויס דיא אויגען קוקענדיג אין דרויסען, נאָר אומזיסט אָבער דאס קוקען, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. ער טהוט זיך געשווינד אָהן, נעהמט אין דער האַנד דעם שטעקען און געהט ארויס מיט דער דעה אליין עפּיס צו טהאָן, געוואָהר צו ווערען, וואס איז דיא מעשה.

אויף דער גאַס קומט איהם אקעגען איינער, זיינער א גוטער בעקאַנטער, א יונגער מאַן פון א יאָהר דרייסיג, לייטיש געקליידעט, עפּיס האַלב־דייטש, האַלב־יודיש, מיט א שוואַרץ בערדעלע און מיט א קלוג, זיס פּנים. דער יונגער מאַן קוקט אָן פארוואונדערט ר׳ אברהם׳ן וויא ער יאָגט אָהן א נשמה און שטעלט איהם אָפּ מיט א פרעג:

— וואס יאָגט איהר עס עפּיס אַזוי? וואָהין איז? ר׳ אברהם! אין עסק עפּיס, וואס?

— עפּיס א שטיקעל עגמת־נפש. ענטפערט ר׳ אברהם, האַפּענדיג דעם אָטהעם. גוט חלעבין, וואס איהר זענט מיר געקומען אקעגען. איך האָב מיך דער־מאָהנט, ס׳איז דאָ מיט אייך צוריידען וועגען עפּיס איין ענין. נאָר נישט אצינד, נישט אצינד ר׳ רפאל.

— אודאי וועגען א שידוך! טהוט מיט א שמייכעלע א זאָג רפאל. האט

איהר געהערט בעסער נייעס, ר׳ אברהם? אייער גדליה ווינטחאפּער האט אנגעזעצט!

— אָווא, אָ־ווא! מאַכט פאַרוואונדערט ר׳ אברהם. עפּיס אזוי פלוצלים, אומגעריכט! און וויא שטעהט מעלתו מיט איהם?

— נישקשה! זאָגט רפאל, א דרעה געבענדיג מיט דער נאָז. איך האב מיך לאַנג דארויף געריכט זיינע וועקסלען מיר פאַר דער סחורה האב איך באלד טאקי סקאָנטירט, וויניגער מיט עטליכע פּראָצענט—אָהן סכנות! מיינע לאָדזער פאַבריקאַנטען, נישקשה, וועלען דערפאַר אויף מיר נישט ברוגז זיין אצינד. וואס־זשע פּאַרט, ר׳ אברהם, איז דיא מעשה, וואס איהר זענט עפּיס צוטראָגען אזוי? ווייסט איהר וואס? קומט חלעבין אצינד צו מיר, וועלען מיר ריידען בייא א גלעזיל פּונש. עפּיס בין איך היינט זעהר גוט אויפגעלייגט.

— הא?... גוט! מאַכט ר׳ אברהם, א חאַפּ געבענדיג זיך, וויא ער איז אויף עפּיס געפאַלען נאך א פּאָר מינוט טראַכטען. גוט, איך וועל אייך אונטער־פיהרען ביז צו אייער שטיבעל אויפ׳ן הויף און אליין וועל איך דאָרט אריינגעהען אויף דער קאַבצאַנסקער אכסניא עפּיס וועגען א זאַך. קוים ענדיגט זיך גוט, בין איך דיא רגע בייא אייך. קומט!

ר׳ אברהם, לאָזט זיך געהען ווייטער ניך, רפאל נעהט איהם קוים נאך און קען נישט פארשטעהן, וואס דאס איילעניש ר׳ אברהם׳ס זאָל בע־טייטען אזוינס.

— געדיינקט־זשע, ר׳ אברהם רופט זיך אָן רפאל ביים צושיידען זיך אויפ׳ן הויף פון דער אכסניא. וויא באלד איהר וועט זיך אָפּפאַרטיגען דאָ, זאָלט איהר אריינקומען גלייך צו מיר.

— א־גאָט העלף, רייזעניו! זאָגט ר׳ אברהם אויף א נגון, אריינ־קומענדיג ברייטליך צו רייזע׳ן, אין איהר בעזונדער אלקיריל, בשעת זיא האט ערשט אוועקגעלייגט דאס פלייש זאלצען איבער א ווייקשעפטיל און זיך גענומען צו דיא פיש, צו א געזונטען קארפּ מיט א גרויסען העבט אויף שבת.

— אָ, א גאסט, חלעבין! מאַכט רייזע, אָפּרייסענדיג זיך פון דער אר־בייט און א פאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. א לאַנגע צייט, הען־אביסיל, האט מען אייך נישט געזעהן, ר׳ אברהם! הא, רעכט עפּיס אזוי? נוא, זעטצט זיך, זייט מוחל!

צווישען רייזען און ר׳ אברהם׳ן איז געוועזען פון גאַנץ לאַנג א גוטע בעקאַנטשאַפט. איהר מאַן, עליו השלום, האט ביים לעבען געדאוועגט אין דעם

קלייזיק, וואו ר׳ אברהם, און זיך מיט איהם זעהר גוט פארהאלטען. רייזע האט נאך ביז אצינד אונטער ימים־נוראים געדאווענט אין דער וויבערשער שוהל דארט, אויף איהר שטאט, און מיט די יאהרצייטען נאך דעם מאן, נאך איהר טאטען און מאמען זיך שטענדיג פארלאזט אויף ר׳ אברהם׳ן, וואס ער פלעגט עס אקוראט אפהיטען. ער פלעגט שוין געדיינקען די דאזיגע טעג, אין זיינען האבען די ליכט, די פרקים משניות, אויף בעשטעלען א מנין יודען אויף דעם הייליגען ארט און דערנאך מיט איהר זיך אפרעכענען. אויסער דעם פלעגט ר׳ אברהם אפט קומען צו איהר אין הויז, א מאל נאך א נדבה אויף עפיס א מצוה־זאך, א מאל צו זעהען זיך מיט א בעקאנטען אורח, וואס איז פארפאהרען צו איהר אויף אכסניא און א מאל גלאט אזוי געוואהר ווערען, וואס הערט זיך. רייזע האט איהם אויפגענומען שטענדיג מיט כבוד, איז זעהר גערן געווען זיך אריינצולאזען מיט איהם אין א שמיעס וועגען יודעשקייט, וועגען דעם שטיינער לעבען פריהער אין יענע צייטען און קרעבצען: היינט איז נישט דאס, וואס אמאל!

— יא, גערעכט, חלעבין, נישט געזעהען זיך טאקי א היבשע צייט. עס האט זיך עפיס נישט געמאכט. היינט בין איך געקומען... דרעהט זיך ר׳ אברהם עפיס און זעטצט זיך אנידער אויף א ביינקיל.

— א בער אין וואלד האט געמוזט פגר׳ן! שפאסט אויף איהר שרייענדיג קול רייזע.

— היינט בין איך געקומען, הויבט ר׳ אברהם אן דעם שמיעס, אט וואס: זאגט נאר רייזעניו, האט איהר נישט געזעהען היינט בייא אייך דאס קאב־צאנסקע בחור׳ל? איהר ווייסט דאך ווען איך מיין, יענם בחור׳ל, אונזער בעל־תפלה׳ס, עליו השלום. אין דער פריה איז ער אויף א שעה אוועקגעגאנגען און נאך נישטא!

— אוי, א דונדער האט מיך נישט דערשלאגען! טהוט רייזע א געשרייא און פארווארפט מיט דעם קאפ.

— וואס איז, הא?! טהוט זיך ר׳ אברהם א חאפ דערשראקען. אויפ־שפרינגענדיג פונ׳ם ביינקיל.

— איין עק פון זיין לעבען, פארוויסט—זיינע יונגע יאהרען! טרויערט רייזע וויא צו די קינות. דאס הארץ, א וועהטיג איז מיר, האט מיר טאקי געזאגט, אז ס׳איז עפיס נישט גלאט. אצינד איז שוין קלאהר וויא דער טאג—ער איז געקוילעט נעביך. אי, געקוילעט זאלען זייא ווערען אהן א מעסער!

— גאָט איז מיט אייך, ר י י ז ע ! ווער ? וואס ? בעט ר׳ א ב ר ה ם רחמים און איז טויט מיט אלע אברים.

— גאָט אייך א וואָרעניק, העו אביסיל ! צולאָזט זיך ר י י ז ע אויף איהר קול. פלוצלים גאר זיטצט ער דאָ צווישען צווייא אומבעקאנטע יודען, דער רוח וויסט זייער טאַטען, ווער זייא זיינען, און עסט א וואָרעניק ! וואס זיינען זייא מיט איהם פאַר א שמעלקעס, זייא זאָלען איהם דעם ביסען פונ׳ם מויל אוועקגעבען ! נישט עפּיס אזעלכע מילדע. מיט מיר, נישקשה, האבען זייא זיך גוט נעדונגען פאַר דעם וואָרמעס, האבען נאך אין א טאָרבעלע פאַרנומען דיא איבערגעבליבענע שטיקליך ברויט פונ׳ם טיש. — מיר איז עס באַלד עפּיס נישט געפעלען.

— נוא, נוא ! טרייבט אונטער ר׳ א ב ר ה ם.

— נוא, מאַכט ר י י ז ע, איבערגעהענדיג פון דער דינער אויף דער גראָבער סטרינע, מילא איז מיר נישט געפעלען. וואס־זשע איז ? דאס ערשטע מאל, העןאביסיל, מאַכט זיך מיר אזוינס, וואס מיר איז נישט געפעלען ? — פון דעסטוועגען האט עס מיך פאָרט עפּיס געמאָנטעט, אריינצושטעקען, וויא מען זאָגט, דיא נאָז, טאָמיר וועל איך עפּיס אָנשמעקען. עפּיס וויא שטעהט דאָרטען, ר׳ א ב ר ה ם, א יודענע האט ליעב...

— ניכער, סערדצע, איך בעט אייך. צאַפּעלט ר׳ א ב ר ה ם הערען ווייטער, דעם שפּיטץ.

— וואס דען ? א יודענע איז א יודענע. לאָזט ר י י ז ע נאך אויף א טאָן נידריגער אראָפּ דיא געמבע. בין איך ציקאווע געווען ש מ ע ק ע ן ביים דערלאַנגען יענע פאַרשווינען צום טיש, האַפּען פאַרבייגעהענדיג א לעק פון זייער שמיעס. עפּיס איז מיר דאס שושקען־זיך זייערס און דאס מינעלע, וועלכע זייא האבען דערבייא געמאַכט, איבערווינקענדיג זיך מיט גנבה׳שע אויגען, גאָר טאַקי נישט געפעלען. א פּאָר ווערטער, וואס איך האב געחאַפּט, זיינען מיר שטאַרק אין נאָז אריין, און דאס האַרץ האט מיר געזאגט : ח א פ ע ר ס ! נישט אנדערש זייא זיינען אויסען דאס יתום׳ל אין געוואַנט אריינשטעקען מיט איין אָנשטעל. אָט וואס דער וואָרעניק בעטייט... איך האב געזוכט דאס בחור׳ל, גראָד איז ער מיר אין דער הייסער רגע צו דיא אויגען נישט געקומען. דערווייל בין איך דאָך א יודענע „מה אָני, מה חייני" מישטעהנס־געזאגט א קאַטצען־מוח, אין איין אויער אריין פונ׳ם אנדערען ארויס. א קאַטאָוועס, העו אביסיל, שטענדיג האט מען דאס כויפעניש. אצינד ווייזט זיך עס גאַנץ קלאָהר ארויס ! — חאַפּט זיך פּלוצלים ר י י ז ע ארויף הויך אויפ׳ן בייא־קולכען — געחאַפּט האבען זייא איהם אודאי, פאַרחאַפּט זאָלען זייא ווערען. א

ביטער רחמנות, וועה איז מיר, אזא וואויל קינד! — אוי, א דונער איז מיר, ר' א ב ר ה ם! וואס איז מיט אייך? לאָזט זיך נישט אָפּ!

א קאַלטער שוויים האט בעשלאָגען ר' א ב ר ה ם'ן, טרעהרען, וויא דיא באָבען, זיינען איהם נעשטאַנען אין דיא אויגען, אַלע גלידער האבען איהם געציטערט און ער האט קוים זיך געהאַלטען אויף דיא פיס.

— איך בין שולדיג, אייקעט ער אָנחאַפּענדיג זיך ביים קאָפּ. אַי־אַי־אַי, וואס האב איך געטהאָן! ביים ערשטען בענגעניש מיט א מענשען, נישט רעכט צו וויסען ווער ער איז, פון וואנען ער איז, נעהם איך און גיב איבער אין זיינע הענד אריין דאס עלענטע יתום'ל נעביך, אַי־אַי!!

— וואס זענט איהר שולדיג? נעהמט ר י י ז ע איין ר' א ב ר ה ם'ן מיט גוטע רייד. מסתמאָ איז דאָך זיין פינסטער מזל אזוי. אזוי, מסתמא איז אויף איהם אָנגעחתמ'ט געוואָרען. וויא זאָגט מען עפּיס? עס פאַלט נישט דיא שפּין ביז עס לינט נישט עפּיס דרין.

— הרג'ענען בין איך ווערטה זאָל מען מיך, אַלטען נאר — הערט נישט אויף ר' א ב ר ה ם צו אָכצען, צו קרעכצען — אויף מיר האט עס ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל, עליו השלום, איבערגעלאָזט זיין קינד און געשטאָרבען מיט דער האָפנונג, אז איך וועל עס דאָ אויף איהם האבען דיא השגחה וויא א טאטע. — יאָ, א שיינע השגחה! א גוטער טאטע!...

— נוא, וואס זאָל מען טהאָן? הען־אביסיל, זעטצט זיך, ר' א ב ר ה ם! בעט ר י י ז ע מיט טרעהרען אין דיא אויגען, אונטעררוקענדיג איהם דאס ביינקיל.

— וואו איז מיין קינד? וועט דער טאטע ד אָ ר ט שרייען, נישט איינ־ליגענדיג רוהיג אין קבר. אזוי האט איהר עס געהאַלטען וואָרט.... און וואס וועל איך ענטפערען דער מאמע, דער וויסטער אַלמנה? אז זיא וועט קומען וויינען איבער מיין קאָפּ... רעדט, זאָרגט ר' א ב ר ה ם מיט א געבראָכען הארץ, טהוט זיך א וואָרף אויפ'ן ביינקיל, פאַרדעקט מיט ביידע הענד דאס פנים און בלייבט זיטצען שטיל, שטום וויא דיא וואנד.

— הען־אביסיל! הויבט אָן ר י י ז ע מיט א מוסר, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ נאָך עטליכע מינוט שטיל־שוויינען און פון דיא אויגען קאַפּען איהר טרעהרען. וויא טהאָר מען, הען־אביסיל, זיך אזוי נעהמען צום הארצען! און נאָך א מאַנסביל, א יוד, א למדן, ווייסט וואס שטעהט געשריבען דאָרט אין הייליגע ספרים! היינט וואָס זאָל מען שוין זאָגען אויף א יודענע? מה נאמר, מה נדבר, עט, חלעבין, וויא איך בין א יודישע טאָכטער! הא! וואס איז עס דאָרטען פאַר א וואָרף? טהוט זיא זיך פּלוצלים א חאַפּ, דערהערענדיג א שטארקען קלאַפּ אויף יענער זייט אלקיר, וויא עפּיס איז אומגעפאַלען. טפוא, זאָל עס ווערען, נאָר עס ברעכט, עס וואַרפט! נישט אויסצוהאַלטען, וואס דאָ טהוט זיך א טאָג איבער!..

ר י י ז ע לויפט געשווינד אַרויס פונ'ם אלקיריל און, שלאָגט זיך אָן נישט ווייט

דערפון, אין א טונקעל ווינקעלע, אין עמיצען עפּיס, וואס האט באַברענדיג זיך דאַרט אויף דער ערד מיט זאכען, אומגעוואָרפען א ביינקיל מיט קווערטליך און קופּערוואַרג.

— וואס זאָגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאטען? לאָזט זיך הערען רייזעס קול דאָרט, הויך אויף א בייזער. וואָהין ער האט זיך עס, העך־אביסיל, פאַרקליבען מיט דיא קלימקעס! גאר נישט געפונען, חלעבין, קיין אנדער אָרט! ווער איז?

קיין צייט נישט צו האבען וואַרטען אויף ענטפער ביינגט זיך רייזע איין מיט איהר כבוד אליין, צו זעהען, ווער איז, וואס באַברעט זיך דאָ. זיא קוקט דעם פאַרשווין אין פּנים אריין און לאָזט ארויס א געשרייא נישט מיט איהר קול:

— ר׳, אברהם! גיכער, ר׳ אברהם!

ר׳ אברהם האפּט זיך אויף וויא פון׳ם שלאָף און פליהט מיט אימפּעט ארויס פון׳ם אלקיריל.

— ער איז דאָ! שרייעט רייזע ניך אין איין אָטהעם, טייטענדיג מיט אלע פינף פינגער. אָט, איז ער, אָט, ער!...

— הערשעלע! מאכט ר׳ אברהם אויף א דומפּף־ציטערדיג קול, ארויסשפּרינגענדיג פון דיא כלים פאַר גרויס וואונדער.

הערשעלע איז געשטאנען אראָפּגעלאָזען דיא נאָז, וויא איינער וואס האט זיך פאַרזינדיגט און פיהלט, אז אָט חאפּט ער א פּסק.

— גומל בעדאַרפסט־דוא בענשען, שיין בחור׳ל, וואס דוא ביסט טרוקען ארויס. רופט רייזע זיך אָן.

— וואס בין איך שולדיג? אומגערען האב איך עס דאָך אומגעוואָרפען. פאַרענטפערט זיך הערשעלע.

— ניין, נישט דאס, פאַלט אריין אין דיא רייד ר׳ אברהם. דוא ביסט טרוקען ארויס, מיינט רייזע, פון דיא יודענס הענד. — וואס קוקסט־דוא עס עפּיס אויף מיר אזוי פאַרוואונדערט, הערשעלע?

— איך פאַרשטעה נישט, וואס איהר זאָגט! ענטפערט הערשעלע, מאַ־בענדיג מיט דיא אַקסלען און נעהמט זיך צונויפקלייבען דאס אראָפּגעפאַלענע קופּערנע געפעס.

— איהר הערט? ווענדט זיך ר׳ אברהם אין דער זייט צו רייזען. ער פאַרשטעהט נישט, וואס מען רעדט! אומזיסט אומנישט, האב איך מורא, חושד געווען יודען. גאָט זאָל אונז נישט שטראָפען.

— עט, וואס דאכט זיך אייך! זאָגט רייזע מיט א שמייכעלע. וואס דען־זשע בעטייט דער ווארעניק? האט זיך יענע פּאָר ווערטער, וואס איך האב געחאפּט, מיר נאָר געחלומט?... א־נוא, גיט איהם נאָר, זייט מוחל, א פרעג, וואו איז ער עס ביז אצינד פאַרפאַלען געוואָרען?

— זאָג נאָר, שקאָץ! מאכט ר׳ א ב ר ה ם. וואו ביסט־דוא עס פאַר־פאלען געוואָרען ביז אצינד?

— וואס האסט־דוא עס זיך צו באַברען דאָ מיט זאכען? מיט וועמענס זאכען? פרעגט ר י י ז ע צוויא קשיות מיט א מאל און בייגט זיך אָן א קוק טהאָן צו א פעקעלע מיט זאכען.

ה ע ר ש ע ל ע שטעהט צודולט, האלט אראָפּגעלאָזען דיא אויגען און ענט־פערט נישט קיין וואָרט.

— איהר זעהט עפּיס שיינס! צולאָזט זיך אויף איהר קול ר י י ז ע, האלטענ־דיג אין דער האנד א קליידיל, וועלכס זיא האט געפונען צווישען דיא זאכען. וואס זאָגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאטען? א־נוא, שיין בחור׳ל, וואס בעטייט דאס קליידיל, א מיידעלש קליידיל?

— וואס, וואס! מאכט פארוואונדערט ר׳ א ב ר ה ם.

ה ע ר ש ע ל ע ווערט אָנגעצונדען, רויט וויא פייער און קען נישט ארויס־ברייגגען קיין וואָרט, אזוי פארקלעהמט האט איהם דאס הארץ.

— דערווייל, ר׳ א ב ר ה ם שטעהט איהר דאָ אויף דיא פיס, רופט זיך ר י י ז ע אָן, אָט געהט בעסער מיט איהם אריין אין אַלקיריל, וועט איהר מאכען ב ר כ ה. דאס בחור׳ל וועט אויך עפּיס עסען. ער איז דאָך אודאי הונגעריג, העך־אָביסיל! ער וועט עסען און מיר וועלען דערווייל פון איהם געוואָהר ווערען אלסדינג.

כה.

דיא מעשה מיט ה ע ר ש ע ל ע ן איז אזוי:

ש נ י א ו ר־ ו ו א ל ף האט געפיהרט ה ע ר ש ע ל ע ן פונ׳ם קלייזיל גלייך אויף דער ק א ב צ א נ ס ק ע ר אכסניא, וואו ער איז גראָד געשטאנען. געגוג קאָנט זיך דאָך אויף דער דאָזיגער אכסניא אלע טאָג פון זעהר פיעל פארשוינען, וואס קומען און פאָהרען אוועק, איז דאס קאָבעניש דאָרט דאָנערשטיג נאָך גרעסער. דאָנערשטיג הויבען געוועהנטליך יודען אָן שוין קיין צייט נישט צו האבען און דיא, וואס האלטען אין פאָהרען, איילען זיך אויף שבת, אוים מורא, דער שטן זאָל חלילה נישט מקטרג זיין: עס זאָל אין דער מיט וועג נישט ברעכען איין אקס, דער וואָגען זאָל זיך נישט איבערקעהרען מיט אלע פארשוינדליך, נישט איינגעד־זינקען ווערען איבער דיא רעדער אין א בלאָטע, אָדער, לא יעלה ולא יבוא, דיא פערד זאָלען נישט צושטעהען און מען זאָל, בעהיט גאָט, פארשפּעטיגען: איינער — דעם ראָסעל־פלייש, דער אנדערער — דעם מ ר ח ץ. אָדער, דיא בייזע שעה זאָל נישט זיין — און מען זאָל נאר אריינפאָהרען מיט דעם דישעל אין דער שיסעל לאָקשען. אין דער גרויסער בהלה דאָרט פון מענשען, דענסטמאל ווען איטליבער איז פארטראָגען מיט זיך, נישט אין זינען צו האבען יענעם — איז ביים עק טיש, אין א ווינקעל, געזעסען ?פּיס א יודיל מיט א רויטער באָרד און שטארק געשוויצט איבער א שיסעל מיט וואַרעניקעס, פון וועלכער עס האט געזעטצט א פארע וויא

א רויך. ער האט גענעסען מיט כוונה, גוט געקייעט, נישט געאיילט ווי א גרויסער מייסטער אין דער אכילה. קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהם האט מען בעקומען איין אייזערנעם אפעטיט, האט׳ש ער איז שוין פון א צייט פארפאלען געוואָרען און עס האבען דערצו נישט געהאָלפען קיין דאָקטוירים. וואס רופאים, וואס דאָקטוירים! איין מיטעל צום אפעטיט איז א בריה, א פרעסער—קוקען אויף איהם ווי ער רייבט מיט א לשם־יחוד...

שניאור־וואָלף איז צוגעקומען אליין צו דעם יודעל און מיט איהם שטילערהייט עפּיס געשמיעסט. דאס יודעל האט זיך פארטראכט, אנידערגעלייגט אויף א ווייל דעם לעפעל, קייענדיג זעהר פּאמעליך, קוים קוים צו מאכען מיט די ליפּען, און מען האט אין זיין שיינענדיג פּנים׳ל, אין זיין שמייכעלע, דערקענט, אז עס טהוט איהם עפּיס שטארק הנאה. הערשעלע איז זיך דערווייל געשטאנען אין דעם אנדערען עק שטוב און געוואַרט, וואָס וועט דאָ זיין. שפּעטער אביסיל האט שניאור־וואָלף מיט א ווינק איהם צוגערופען צו זיך און פירגעשטעלט פאר דעם יודיל, וואס האט איהם געבעטען זיטצען לעבין זיך, מאכענדיג גאר פריינטליך:

— מיר ביסט־דוא אויפ׳ן אָנבליק, געפעלען. איך פאַרהאָף, אז דעם שוואָגער מיינעם, וואס זוכט א גוט בחור׳ל פאר זיין יונגעל, וועסט־דוא אויך געפעלען. נאָר מיין שוואָגער שטעהט אבסגיא וויטליך פון דאנען. ער איז א גאַנץ איידעל, אָפּ־געהיט מענשעל און בעדארף האבען צו זיין געזונט א גערטענדיל, אביסיל פרישע לופט. נאך דעם עסען פאַהרען מיר אהין, דיך טאקי אויף מיטנעהמען, כאָז ער דיך נאָר אָנקוקען, נישקשה. דאס איבעריגע — איז שוין אונזער זאך. עס וועט זיין רעכט! . . . דערווייל קום עסען!

— עסט געזונט! ענטפערט הערשעלע, ווי דער שטייגער איז אז מען בעט עסען!

— ניין! זאגט דאס יודיל, טאקי אין רעכטען אמת קום עסען. — זאָגט, זייט מוחל, ווענדט ער זיך צו שניאור־וואָלף׳ן, זאָגט דער בעל־הבית׳טע, זיא זאָל אייך ביידען געבען עסען.

— א שיינעם דאנק! איך בין נישט הונגעריג. בעדאנקט הערשעלע, אוים דרך־ארץ נאָר, הגם עס וואָלט איהם גאר נישט געשאדט טאקי, אין מויל אריין צו נעהמען עפּיס.

— נעהם־זשע האָטש וואס ס׳איז. בעט דאס יודיל און שטופּט מיט געוואלד הערשעלע׳ן אין דער האנד אריין א גרויסען, א שווארצען, אינוועניג מיט קעז אנגעפילטען ווארעניק.

— בעל־הבית׳טע, בעל־הבית׳טע! רופט צו שניאור־וואָלף רייזען, וואס איז דורכגעלאָפען פארבייא מיט דעם פּאלאָניק אין דער האנד, מיט געשרייא און געפּילדער.

„וואס זאָגססט־דוא איך בעט דיך צו זיין טאטען?!“ לאָזט זיא צוקומענדיג אוים איהרען עפּיס א שמיעס מיט א פארשוין דאָרט, צווישען דעם עולם.

— נישטאָ עפּיס צו עסען, בעל־הבית׳טע? פרעגט ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף.

— וואס צו עסען, עפּיס? חזר׳ט ר י י ז ע איבער יענעמס ווערטער, מאַ־בענדיג א שלשכת. וואס הייסט עפּיס? וואָרמעס ווערט שפּעטער אביסיל זיין.

— איך בין דאָך אָבער טויט הונגעריג, א געוואַלד!

— העץ־אביסיל! זאָל איך מיך צערייסען, פון מיר מאַכען עסען! וועל איך דערווייל מאַכען אייך א רעטיך. ענטפערט אָפּ ר י י ז ע, ווארפענדיג א בליק אויף דיאביידע יורען, אויך אויף ה ע ר ש ע ל ע ן, וואס האט, זיצענדיג בקומפּאניע, מיט דרך־ארץ גענעסען א ווארעניק. זיא האט עפּיס פאַרדרעהט מיט דער נאַז און איז אוועקגעגאַנגען אין איהר רוה אריין.

אז ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף האט, כפי־המדובר, דערהאַלטען פון ר י י ז ע ן דעם אויפגאַב אויפ׳ן וואָרמעס — א רעטיך, צו וועלכען ער האט זיך גענומען מיט גרויס חשק, שטאַרק פאַרטיפענדיג זיך אין טעלער, האט דיא פּאָליטיקע ה ע ר ש ע ל ע ס מתחייב געווען, זיך צו דערווייטערען דערווייל ערגיץ אין דער זייט, ווייל ס׳איז קיין דרך־ארץ נישט, יענעם קוקען אין דיא אויגען אריין בשעת ער עסט. דיא טהיר פונ׳ם שטוב האט א רגע זיך נישט צוגעמאַכט — דער אריין, יענער אַרויס. חאַפּענדיג, אזוי וויא ער שטעהט זיך דאָ אזוי, א שטופּ פון הינטען קוקט ער זיך אום און דער־זעהט צווישען פרישע אריינקומענדיגע פאַרשוינען — וועמען מיינט איהר? — ב י י ל ע ן! עס האט איהם א קלאַפּ געטהאָן אין הארצען, עפּיס וויא א וואַרמער שטראָם איז איהם איבער דעם גאַנצען לייב דורכגעלאָפען און ס׳איז איהם געווען אזוי גוט, אזוי געשמאַק, גלייך וויא ער וואָלט דערזעהען א שוועסטער, דיא מאַמען, אַלע זיינע ליעבע, נאָך וועלכע ער האט אזוי שטאַרק געביינקט. עס האט איהם מיט א מאָל א שיין געטהאָן פאַר דיא אויגען זיין שטעדטיל, זיין היים און זיך אין דער דאָזיגער מינוט געפיהלט נישט עלענד. פאַר גרויס פרייד איז ער געוואָרען צר־מישט, אזוי אז ער האט געדרוקט ב י י ל ע ן דיא האַנד ביים צולויפען צו איהר, נאָר פאַרגעסען, אז זיא איז א מיידיל, איין אשה און עס קומט איהר נישט קיין שלום־עליכם. ב י י ל ע האט מיט א שטיל געלעכטעריל אָפּגעשטויסען פאַמעלכין פון זיך זיין האַנד, אָנצוהערעניש געבענדיג איהם דערמיט זיין גראָבען טעות. ה ע ר ש ע ל ע איז געוואָרען רויט וויא א צוויק, האט זיך ארומגעקוקט פאַרשעהמט אין אַלע זייטען אויב מענשען האבען נישט בעמערקט זיין ווילדען טעות און עפּיס געברומבעלט גלאַט אזוי, נאָר אָהן ווערטער.

— איך האב געבראַכט דיר א מתנה, פון דער היים נאָ דיר אָט דאס־אָ! רופט זיך אָן ב י י ל ע, געבענדיג ה ע ר ש ע ל ע ן א פּעקעלע. דאס שיקט דיין מאַמע דיר און לאָזט דיר גריסען.

אין דעם פּעקעלע איז געלעגען א פּאָר אַלטע אונטערגעארבייטע זאָקען, איין אלט אויסגעלאַטעט העמד, איינגעוויקעלט אין א קאַפּאָטקעלע, איבערגענייעט אויף דער לינקער זייט פונ׳ם טאַטענס אלטער וואָכעדיגער קאַפּאָטע מיט א פּאַלבאָן. ה׳ע ר ש ע ל ע האט זיך געשמאָלצען אין דעם העמד, אין דיא זאָקען, זייא האבען

נעהאט בייא איהם דעם זיבעטען חן, עפּיס איהם דערצעהלט, גערעדט ווערטער. איטליכע לאַטע איז געווען א מגילה, א גאַנצע געשיכטע, ווער עס האט זיא געלייגט, וויא אַזוי און מיט וואס פאַר א הארץ מען האט זיא געלייגט. ער האט אויך בעטראַכט דאס קאַפּאָטקעלע — און טרעהרען זיינען איהם געשטאַנען אין דיא אויגען. עס האט איהם געשוועבט פאַר זיינע אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, געקלונגען אין דיא אויערען זיין שטיל־שוואַך לשון, זיין זיפצען ביים געזעגענען זיך מיט איהם: „פריהער שפּעטער, ה ע ר ש ע ל ע, מען מוז זיך שיידען!“ — בעטראַכטענדיג דאס קאַפּאָטקעלע האט איהם זיך געהערט עפּיס וויא א גרוס פון יענער וועלט, א וועה־געשריינען פוג׳ם טאַטען: „אָך, האב איך עס מיך געפּלאָגט דאס גאַנצע לעבען — און אָט האסט־דוא דיר אַצינד דעם גאַנצען סך־הכל: מיין נשמה האט גענומען גאָט, מיין לייב — דיא ערד און דיא אַלטע קאַפּאָטקע, מיין גאַנץ פאַרמעגען, נעהם דוא, זוהנעניו, און טראָג געזונט!“....

ב י י ל ע האט דערצעהלט ה ע ר ש ע ל ע ן, אַז איהרע אַרמע עלטערען האבען זיא געשיקט אַהער, קיין ג ל ו פּ ס ק, זיך צו שטעלען ערגיץ אויף איין אָרט. און אַזוי וויא זיא איז דאָ ווילד־פרעמד, האט זיא איהם געפרעגט, טאָמער ווייסט ער, וואו איז דאָ ערגיץ דיא „זאָרג־באַנק“ — דאס אָרט, וואו דיענסטען, מעקלערענס קומען זיך צונויף, אַזוי האט זיא געהערט זאָגען, און אויב זיין גוטער ווילען איז, זאָל ער אליין טאַקי מוחל זיין זיא אַהין אָפּצופיהרען. פאַר גרויס פרייד דורכצוגעהען זיך דאָ מיט ב י י ל ע ן און וואס דערווייל וועט ער טאַקי קענען אויספרעגען זיא אויף איטליכען בעזונדער אין דער היים, איז איהם גאר אַרויס פונ׳ם זינען ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף מיט זיין שותף, מיט דער גאַנצער שטעלע. ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף און דאס יודיל, וואס זאָלען זייא דאָ דיינקען? דאס בחור׳ל—וואס דען זאָל ער טהאָן? — דרעהט זיך אַרום אין שטוב צווישען דעם עולם, זייא האבען א פּאָר מאָל אויך אַכטונג גענעבען. נישקשה, ער וועט וואַרטען, ער בעדאַרף דאָך זייער טובה! און בשעת ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף איז דאָ געווען אַזוי פאַרטהאָן אין דעם רעטיך און דאס יודיל האט זיך געגרונטעוועט אין דער שיסעל מיט וואַרעניקעס, אין דער גוטער האַפנונג, אַז באַלד וועט דיא בעל־הבית׳טע צוטראָגען נאָך עפּיס — זיינען אונזערעביידע ק אַ ב צ אַ נ ס ק ע ר יונגע פאַרשוינען וויא א פּאָר טויבען אַרויס געפלויגען פון דער אכסניא און זיך געשפּאַצירט איבער ג ל ו פּ ס ק. ביידע האבען זיך געפיהלט עפּיס גוט, ביידען האט עפּיס הנאָה געטהאָן. דיא דערמאָהנונגען פון דער היים האבען זייא אונטערגעגעבען פייער, געעפענט א מויל צום ריידען. דאס שעהמען זיך זייערס א מאָל אין ק אַ ב צ אַ נ ס ק, איז דאָ, אין דער פרעמד, פאַרשווינדען וויא א רויך. ה ע ר ש ע ל ע האט זיך זאַט נישט געקענט אָנריידען, אויסגעפרעגט אויף איטליכס פּיטצעלע אין דער היים, אין דעם גאַנצען שטעדטיל, אויסמישענדיג אלסדינג אין־איינעם, נישט פאַרגעסען אפילו ש ע פּ ס י ל דעם מלמד׳ס ציג, זימל דעם שיינקערס נייא איידעמיל, נ ח־א ל י ה ו דעם וואַסערפיהרערס לאָשאַקיל און א נ ש י ל דעם האָרבאַטענס קעלביל. מילאָ דיא אַלע בעשעפעניש זיינען דאָך פאַרט

לעבעדיגע נפשות און האבען מיט ה ע ר ש ע ל ע ס נשמה עפּיס וואס ס׳איז חאָטש א שטיקעל שייכות; אָבער וואס פאָרט האט זיך מיט איהם אָנגענערט ח י י ם דעם געשטופּעלטענס שטרויענער דאך, ל י י ב צ ע ־ ט ע מ צ ע ס פּליטה וכדומה אזעלכע טויטע, נישט קיין לעבעדיגע זאכען, מיט וועלכע ער האט זיך שטאַרק אינטערעסירט און ס׳איז איהם צוגעקומען א שטיק געזונט, אז ב י י ל ע האט איהם פון דעם אַלסדינג דערצעהלט? מען בעדאַרף אָבער עלענד זיין אין דער פרעמד און אויך גוט זיך צוקוקען, צוהערען צו זיך, בכדי צו פיהלען דעם טעם דערפון און ענטפערען אויף דער דאָזיגער קשיא.—ס׳איז חלעבין רעבטע! אין דעם מענשענס נשמה שפּיגעלט זיך אָפּ א גאַנצע וועלט. דער י ם נעפיהלען אין הארצען נעהמט זיך פון טויזענטער קוואַלען אינוועניגסטע אין איהם און אויסוועניגסטע חוץ איהם...

די א ז אָ ר ג ־ ב א נ ק, וואָהין אונזערע יונגע פארשוינען זיינען געגאַנגען, האט זיך אין־גאַנצען וויא זיא איז ענטפּלעקט פאר זייערע אויגען, געוויזען וואס זיא אזוינס בעטייט און מיט א מאָל בייא זייא צוגענומען דעם חשק צום ריידען. עס האט זיך א ווייז געטהאָן איין אויסמישעניש פון אלערלייא צורות און געשטאַלטען: פּאָנפּעוואַטע, צוגעפּלאַטשטע און געשוואָלענע נעז, ווארצעס, לעפּצען, בער־פרישטשעטע, שווייסיג־גלאַנצענדיגע שטערענס און שיינע חנ׳עוודיגע פּנימער, גע־עלטערט, געקנייטשטע פאר דער צייט: א קאַשע פון אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע און פון משונה־ווילדע מאָדניצעס, מישטעהנס־געזאַגט: שמאַטעס, לאַטעס, צו־האַקטע ייפּעס, נאַקעטע לייב, הוילע, פון צופאַלענע שיך ארויסקוקענדיגע פינגער, אין־איינעם מיט אָפּגעבלאַקעוועטע, אָפּגעפּאָהרענע, כלומר׳שט נאך דער מאָדע געניייטע קליידליך, ווילדע קרינאָלינעס, מגושם׳דיגע שטיוועלעטליך אויף הויכע, אויסגעקרימטע קנעפּעליך; א דור הפלגה פון פארמישטע לשונות און געמבעס: גראָבע, דינע, קוויטשעדיגע, הייזערדיגע, חאָרחלענדיגע און זינגענדיגע קולות — דאס איז די גאַנצע אָרעמינקע קאַמאַנדע פון מיידליך, ווייבליך, יונגענטען מיט ברעקליך קינדער און שלימזל׳דיגע, אָפּגעקומענע בעלי־הבית׳טעס, געטריבען פון דער ביטערער נויט אהער אויף דעם יריד, צו פארהאַנדלען זיך פאר קעכענס, דיענסטען, ניאַנקעס און אַמען אין נגידישע, בעל־הבתישע הייזער. עס איז א גערעדערייא, א געפּלוידערייא: געשליפענע צינגליך קלאַפּען, מיילער אויף שרויפען מאַהלען, ווערטלען זיך, שפּעטען, בעריידען, אָפּגעקומענע בעלי־הבית׳טעס אָכצען, קרעכצען, ווישען די נאָז און רייבען די אויגען. מעקלערענס אין שאַלען, אין ייפּעס אויף איין ארבעל, דרעהען זיך ארום וויא די מלאכי־חבלות. איינע האפּט, וויא פון דער שטייג עופות, ארויס א ווייבעל, א מיידעל און פיהרט זיא ערגיץ אוועק. די צווייטע קומט צולויפען בייז וויא א רוח, עפּיס מיט עמיצען שטאַרק נישט צופרידען. און די דריטע מענה׳ט, רעדט צוקער־זיס מיט בעלי־הבית׳טעס טאַקי דאָ אויפ׳ן אָרט, אָפּלויבענדיג אין טאָג אריין איהר סחורה: די איז א בריה אויף חלה־באַקען, די האט גילדענע הענד צום שייערען מעש, קופּערווארג גאר אנטיק און יענע איז איין קעכנע אין דער וועלט, איהרע מאכלים מעג דער מ ל כ ו ת עסען, נאך קיינמאָל—

אז קיין צער — אין דעם ברויט נישט געווען בייא לייטען, אליין בייא זיך געווען א
בעל־הבית׳טע — א קאטאָוועס נחום׳צע דעם בטלן׳ס א ווייב אונזערע פאר־
שווינען זיינען געבליבען פארגאפט און א היבשע צייט געשטאנען שטום מיט א פאר־
קלעהמט הארץ, וויא דיא שעפעליך, אויף דעם דאָזיגען מארק. הערשעלע
האט דערנאך זיך אפילו א חאפ געטהאָן, ס׳איז קיין דרך־ארץ נישט, וואס ער איז
אוועקגעגאנגען און לאָזט שניאור־וואלף׳ן אויף זיך ווארטען אזוי לאנג;
נאָר דאס הארץ אָבער האט איהם נישט געלאָזט, אָפרייסען זיך פון ביילע׳ן,
צו וועלכער עס האט איהם עפּיס געצויגען, געזוכט בייא זיך דארויף א תירוץ
כלומר׳שט—זיא איז דאָך פון זיין שטאָדט, א נאָהענטע שכנה, דאָ נאָך גאר פרעמד,
איז דאָך זיין שולדיגקייט, באלד אין דער ערשטער שעה זיא נישט אוועק־צו־ווארפען.
איהם איז ארויף א געדאנק, מעגליך שניאור־וואלף, וועט דערווייל מיט
פארדראָס אוועקפאָהרען, פארלירט ער דאָך א שטעלע, נאָר—הערט א וואונדער!—
דאס האט איהם גאר עפּיס נישט אזוי נעארט. פארקעהרט, יא, לאָז זיך טאקי זיין
אזוי. עס האט זיך איהם עפּיס שטארק נישט געגלוסט, אז גראָד אין דער צייט ווען
ביילע איז געקומען זאָל ער בעדארפען אוועקפאָהרען. עס האט איהם טאקי זיך
נישט געגלוסט און פאָרט נישט געוואָלט מודה זיך זיין, וואס בייא איהם דאָרט טיף
אין הארצען נעהט פיר, ער האט געזוכט בייא זיך אנדערע טעמים, זיך געדרעהט מיט
הסברות און איז לסוף, וויא דער שטיינער פון מענשען איז א מאל אין געוויסע זאכען,
געפאלען אויף א שווינדעל, ארייגצוזייגען דיא שמד־שטיק אין דער יראה אריין—אָט
דאס אין גאנצען איז פון גאָט! ממה־נפשך, איז בעשעהרט, וועט ער נישקשה דיא
שטעלע נישט פארזיימען; אלא נישט, האט דאָך עס טאקי גאָט אזוי געמאכט, עס
זאָל זיך איהם גלוסטען דאָ שיהות צו מאכען... און יענער זאָל דערווייל אוועק־
פאָהרען. — אבי גאָט איז שוין דאָ אין־מיטען האט הערשעלע זיך נישט נע־
איילט און איז מיט א גרינג הארץ געבליבען לעבין ביילע׳ן ווארטען ביז ער וועט
נישט זעהען, וואס מיט איהר וועט זיך דאָ מאכען. דיא צייט איז זיך דערווייל גע־
גאנגען און ס׳איז געוואָרען שפעטליך.

איינע, עפּיס א מעקלערען א־פנים, האט פון דערווייטענס אלץ בעטראכט
ביילע׳ן, זיא איז איהר א־פנים זעהר געפעלען, וויא עס האט זיך טאקי ארויס־
געוויזען שפּעטער אין דיא גוטע, זיסע ריידעליך, מיט וועלכע זיא האט צוקומענדיג
זיך געווענדט צו ביילע׳ן, אז זיא האט פאר איהר זעהר א גוט אָרט, וואו מען
קען זיך אויסגלייכען דיא ביינער, עסען, טרינקען וויים ביז איבער דעם האלז, אבי
נאָר זיא וועט קיין שלימזל׳ניצע נישט זיין. ביילע איז באלד טאקי מיט דער
יודענע גצנאנגען, געבעטען פאר דעם אוועקגאנג הערשעלע׳ן ער זאָל אזוי גוט
זיין געוואָהר ווערען אויף דער אכסניא צו איהרע זאכען, וועלכע זיא האט דערווייל
אין א ווינקעלע דאָרט איבערגעלאָזט. הערשעלע, עס פארשטעהט זיך, איז נישט
פויל געווען צו טהאָן איהר ווילען און בשעת ער האט אין ווינקעל דאָרט, לעבין אלקיריל,
זיך געבאָברעט איבער דיא זאכען, אומוואָרפענדיג דערבייא דאס בינקיל מיט דעם
קופערוואָרג, איז רייזע ארוים מיט א געפילדער און האט איהם דערטאפּט.

כו.

רפאל האט דערווייל צוגעגרייט בייא זיך א סדר מיט פונש און מיט פאר־בייסען, אלסדינג וויא געהעריג, נאר געוואָרט, דיא טהיר זאָל זיך עפענען און זאָגען: ברוך־הבא, ר' אברהם! ער האט געמעגט טאקי היינט אָפּריכטען דעם סדר, אז גאָט האט מיט גרויסע נסים איהם אויסגעלייזט פון גדליה ווינטהאפער, פון וועלכען עס האט זיך אויסגעלאָזט א טייך, וואו היבש מענשען זיינען, וויא דיא מצריים א מאל, אריין איבער דיא אויערען, דערטרונקען געוואָרען מיט זייער פאַרמעגען — און ער איז האָפּערליך פון איהם טרוקען ארויס.

רפאל האט געשטאמט פון א שטעדטיל ערגיץ אין פוילען. ערשט א קענגען א פינף־זעקס יאָהר, אז ער האט זיך בעזעטצט אין גלופסק און געהאט דאָ אין קאָמיסיע סחורה פון דיא גרויסע לאָדזער פאבריקאנטען. גלופסק איז פון לאננג־אָן בעקאנט פאר א גוטען האנדעלס־פונקט, אויף וועלכען א סך פאב־ריקאנטען פון דער וועלט האבען איין אויג, אָפּצוזעטצען דאָ זייערע מיני סחורות. נישט דעריבער ווייל גלופסק האט א פאָרט, אָדער א בערזע מיט בע־ריהמטע קאנטאָרען, ניין! אויף איהר פיאטאָגניליעוווקע זעגלען נישט קיין אָקרענטען. זומער אין דיא גרויסע היטצען איז אין איהר, חוץ פאר דיא שטאָדט־חזרים, נישטאָ קיין אָרט, וואו זיך צו באָדען, און וויא געוועהנטליך קלעקט נישט דאס ביסיל וואסער אויף צו לעשען דיא שרפות. איינמאל האט זיך שוין אפילו גע־טראָפען, אז אויפשטעהענדיג אין א שיינעם פריהמאָרגען האט דער גלופסקער עולם פונ'ם גאנצען טייך קיין סימן אפילו נישט געפונען — ער האט אָנגעזעטצט און יבש... בייא נאכט, אָהן א זייא־געזונט, עוקר געווען, וויא אין דער ערד אריין; עס האט דענסטמאָל געקלונגען דערמיט דיא וועלט, פאר חידושים זיך געפויקט אין דיא נאָזעטען: נישטאָ קיין פיאטאָגניליעוווקע! פיאטאָגניליעוווקע איז אנטלאָפען!... אין א קורצער צייט נאך דעם אנטרינען, האט זיא וויא דער שטיינער איז פון אלע אנדערע אָנזעטצערס, ווידער זיך געוויזען און אויף דאס־נייא בעקומען בייא דיא בעלי־הבתים קרעדיט — שמעקענדינע, פרישע פאָמייניצעס מיט זכעם גוטען... פון קיין בערזע ווייסט גלופסק אויך נישט וואס צו זאָגען, יודען פערזאמלען זיך קופקעסוויים אויף דער גאס, אויף דיא גאניקעס דאָרט. און אנשטאט קאנטאָרען איז מען זעהר גוט יוצא מיט בעלי־הלוואות, וואָכערניקעס, וואס מאכען עס נישט ערגער פון א טהייל באנקירען אין אנדערע שטעדט און רעכענען פראָצענט נאר פראָסט אָהן חכמות אויף דיא סדרות פון דער הייליגער תורה... וואס־זשע דען? גלופסק האט א גרויסען ווערטה דערמיט אליין נאָר, וואס זיא איז אָנגעזעטצט מיט א ים יודען, אָהן עין־הרע. א כפרה אלע ימין, אלע פאָרטען און אלע בערזעס פאר א יודיש קעפיל! דאס יודישע קעפיל איז עפּים א דראָט־ארבייט, פליהעט הויך אין דער לופטען, עס דרעהט און קעהרט וועלטען. — וואו יודען דאָרט איז מערקור המלאך, דער ממונה איבער דעם האנדעל... פאררוקט א יוד דאס היטעל ווערט געבוירען א פלאן, גיט ער א קנייטש דעם שטערען, שפּרינגט ארויכ

א פריש־צאפעלדיג עסק'ל און לאז ער א קראטץ טהאן זיך אין דער פאה, וואקסט וויא פון דער ערד ארויס א טראנספארט סחורה. און ביא דיא גלופסקער, נישהישה, איז ארויף ביז דעם האלבען קאפ פאררוקט ראס היטעל, זייא קנייטשען גוט דעם שטערען און קראטצען, קראטצען נעשמאק דיא פאה. מען בעדארף נאר קיין נאר נישט זיין, היטען זיך דיא ביינער, קען מען אין גלופסק מאכען געשעפטען. און, איבעריגענס, אז מען האפט א מאל פון עמיצען א „קוממיות", מילא וואס איז דא אזוינס? אויף דעם ים געהט דען א מאל נישט אונטער א שיף מיט סחורה און ווערט דערטרונקען? דער גאנצער חילוק איז נאר, וואס דארט איז דער־טרונקען—דערטרונקען, מיט איין עק! און דא ווערט געוועהנטליך נאכ'ן „קוממיות" נאך געצאהלט קבורה־געלד געוויסע „מאבערס" אזעלכע, פאר זייער מיה, דעם געשעדיגטען „קדיש" צו טהאן זיין רעכט. אז רפאל האט געקענט א יאהר זעקס זיך האלטען מיט זיין קאמיסיע אין גלופסק און נישט נעשעדיגט געווארען, איז דערפון זעהר גוט געדרונגען, אז קיין נאר איז ער זיכער נישט געוועזן.

אין דער שטאדט איז רפאל בעקאנט געוועזן פאר א גוטען, פיינעם, עהר־ליבען יונגען מאן, הגם ער האט געחאפט א שטיקעל אנבליק פון דעם נייעם שניט מענשען, נאר זיין האנדעל אין דער וועלט מיט סוחרים האט דעם קליינעם חסרון פאררייבען און מען האט זיך נישט וויסענדיג געמאכט. עט, וואס מאכט עס אויס! ביא א סוחר קוקט מען איבערהויפט נישט אויף פיעל ערגערע זאכען אויך. א סוחר, נישקשה, מעג... און אזוי וויא רפאל איז געוועזן איין אלמן, האבען זעהר פיל, פונ'ם פרומען עולם אפילו, געשארפט אויף איהם דיא ציין, צו דערטאפען איהם פאר איין איידים. ער איז געוועזן איינער פון יענע יונגע לייט, מיט א יאהר פערציג צוריק אונטער יודען, וואס זיינען פונ'ם תנ"ך און דער גמרא געווארען „באהאלטענע משכילים".—יענע, עליהם־השלום, זיינען נישט אפגעזונדערט געוועזן פונ'ם איבעריגען עולם, נישט אין דעם יודישקייט, נישט אין דער הלבשה; געלעהרענט, געדאווענט דרייא מאל אין טאג, זיך געוואשען, געבענשט גלייך וויא אלע; געגאנגען געקליידט, געטראגען איין ארבע כנפות, נישט געזעסען אהן א היטעל — אלסדינג גלייך וויא אנדערע, אויסער נאר, וואס זייא האבען זיך מתיר געוועזן איבערצוהיפערען געוויסע שטיקליך פיוט, אביסיל אונטערקירצען דיא קאפאטע, בכדי זיך נישט צו פארדריפען, צו לאזען וואקסען אביסיל דיא האר, אונטערצושניידען א קאפעלע דיא פאות און האלטען ריין, אויסגעקעמט דאס בערדיל, וואס דערפאר פלעגט מען אויף זייא צווישען דעם עולם עפיס מורמלען. — דאס זיינען פון יענער צייט דיא נייע „למדן־וואוניקעס" אין דער בילדונג, פון דרויסען אנקוקענדיג זייא איז דאכט זיך גארנישט, דאס מויל צוגעמאכט, נישט געפלאפעלט; אבער, הייליגער גאט, וואס אינווענינ ביא זייא האט זיך געטהאן אין הארצען! אין הארצען האט געגליהט דאס יודיש־פינטעלע, עס האט געברענט דאס הייליגע פייעריל פון ליעבשאפט צו דער גאנצער וועלט מענשען. פאר זייערע אויגען האט געשוועבט עפיס איין אנהויב פון א נייער, א גוטער, א שיינער וועלט. עס האט זיך געגלויבט, געהאפט, אט אט קריכט זיא פונ'ם איי

ארויס למזל אין א ליכטיגער צייט—און עס וועט זיך לעבען אין א גן־עדן, זעהר גוט. צווישען זיך האבען זייא שטילערהייט געלעבט וויא ברידער, וויא חסידים פון איין רבי'ן, נאָר אנשטאט משקה האבען זייא געשלונגען דיא ווערטער פון דיא הייליגע נביאים, פון מליצה־ספרים, זיך געקוויקט, זיך ארומגעטראָגען מיט יענעמס עפּיס א שיר'ל און אליין אויך געמאכט מליצות אזוי, אָדער אין א שלום־לאהובי בריוועל—אלץ אהה! הוי! אָה! וועה־געשריגען! האט עמיצער, א יונגער מאן, חשק בעקומען זיך צו נעהמען אויף דעם נייעם דרך, עפּיס צו לעהרנען, איז דאס בייא זייא זעהר אָנגעלייגט געווען, גלייך וויא ער טהוט זייא דערמיט א גרויסע טובה, און האבען איהם געהאָלפען מיט וואס נאָר מעגליך.—אָט אזוי האבען געלעבט א מאל יענע יונגע־אלטע נארען, עליהם השלום, נאך נישט געחאפּט אין דער בילדונג, דעם רעכטען סטריה, נאך נישט געוואוסט וואס היינטיגע אלטע־קלוגע קינדער, אז דער סוד פון השכלה איז דווקא איין אָפּען מויל, א ברענענדיגעס, פּעך און שוועפעל, און א הארץ—קאלט וויא אייז; אז דיא בעסטע תורה איז סחורה און דיא בעסטע מליצה—א קערביל...

בייא דער פאמיליע האט רפאל געהייסען לובלינסקי, נאָר יודען האבען איהם געוועהנטליך גערופען פּשוט ביים נאמען אין דיא אויגען—ר' רפאל, א סימן וויא שטארק בעליבט ער איז געווען ביים עולם. בייא רייזען איז ער געווען נאר דאס אויבערשטע פונ'ם שטייסיל. באלד נאך זיין קומען קיין גלופּסק האט ער בייא איהר אויפ'ן הויף געדונגען א דירה מיט קעסט. און רייזע האט איהם שטארק אָפּגעהיט, זיך געפלייסט שטענדיג, אז דער ווארמעס פאר איהם זאָל זיין צו דער צייט און בעטעמט.

דיא בעקאנטשאפט ר' אברהם'ס מיט איהם האט זיך אָנגעהויבען דורך א שידוך־ריידען איהם, געוואקסען וואס ווייטער אלץ מעהר ביז זיא האט זיך אויסגעלאָזט צום סוף מיט א הייסער פריינדשאפט צווישען ביידע צדדים. אין איטליכען פון זייא איז געלעגען עפּיס אזוינס, וואס דאס האט געצויגען איין הארץ צו דעם אנדערען. ביידע האבען גרויס פארגניגען געהאט, צו פארברייננגען א מאל א שעה־צייט בייא א גלעזיל טהעע אָדער פּונש, אין א ווארמען שמיעס צווישען זיך, נאר אָהן שום זייטיגע אינטערעסען.

אז דער סדר איז שוין געווען פארטיג, רפאל איז אין חאלאט מיט שטעקשיבעליך געזעסען אָנגעלעהנט אויף א ביינקעל ארייננקוקענדיג אין א ספר, איז ר' אברהם אריינגעקומען אין שטוב מיט א ברייטען „גאָט־העלף!"

— א, ברוך־הבא! טהוט רפאל זיך א חאפּ פונ'ם ביינקעל, געהט ר' אברהם'ן אקעגען און קוקט איהם גלייך אין פנים אריין. עפּיס שיינט איהר דאך גאר, ר' אברהם, נאר נישט דער אייגענער, וואס פריהער אביסיל! אָט אזוי האב איך אייך טאקי ליעב.

— זעהט איהר, הא, רופט זיך אָן ר' אברהם, וויא גאָט קען מאכען אין איין מינוט פון שלעכט גוט. איך בין נישט אליין, האב געבראכט נאך עמיצען.

— וואר־זשע איז ער? פרעגט רפאל, בעט איהם אריין, אייער גאסט, וועלען מיר האבען טאקי א מזומן.

ר׳ אברהם האט באלד אריינגעפיהרט הערשעלע׳ן, וואס איז ביים אריינקומען געבליבען דערווייל אין פאר־חדר, און איהם פירגעשטעלט פאר רפאל׳ן.

— מיינעם א גוטען באקאנטענס, עליו־השלום א בחור׳ל. פון דער פרעמד לעהרענט בייא מיר אין קלייזיל. איבער איהם האב איך עס היינט געהאט אזא הארצוועהטיג. נוא, געלויבט השם־יתברך, וואס עס האט זיך אויסגעלאזט גוט. פון מיר קומט היינט א טרונק.

— גוט יום־טוב! זאגט מיט א שמייכעלע רפאל, בייא אונזביידע איז דאך היינט עפּיס אזא פרעהליכער טאג! קומט־זשע איך בעט אייך, צום טיש און לאמיר זיך וואויל־טהאן.

ביים טיש האט רפאל אונטערגעטריבען הערשעלע׳ן, ער זאל עסען, טרינקען, זיך נישט שעהמען, צולייגענדיג איהם אלץ, דאס, יענס, אויפ׳ן טעלער. דאס קערמעשיל האט אויסגעזעהן עפּיס טאקי וויא א שמחה. דער קליינער עולם איז געווען צופרידען, שטארק הנאה געהאט ביים פונש. זיטצענדיג אין צווייען מיט רפאל׳ן ביים אפענעם פענסטער, האט ר׳ אברהם איהם איבערגעגעבען דיא גאנצע מעשה מיט הערשעלע׳ן. רפאל האט פון דערווייטענס זיך צוגעקוקט צו הערשעלע׳ן, וואס איז געזעסען ביים עק טיש איבער א גלאז טהעע, און זיך עפּיס פארטראכט. אין זיין פּנים איז געווען צו דערקענען, אז הערשעלע איז איהם שטארק געפעלען און דאס ביטערע עלענד זיינס האט איהם גערירט ביים הארצען.

— דאס איינציגע, וואס איך בין אין שטאנד דערווייל צו טהאן פאר אייער בחור׳ל, זאגט רפאל שטיל צו ר׳ אברהם׳ן איז דאס נאר, וואס איך קען איהם געבען בייא מיר איין ארט אויף נאכטלעגער. לאז ער חאטש זיך ניט וואלגערען אין קלויז אויף דער הארטער באנק דארט. און ווייטער וועלען מיר זעהען.

— אך, איהר וועט האבען א גרויסע מצוה! מאכט ר׳ אברהם אויפ־הייבענדיג זיך פונ׳ם בייגקעל און ווענדט זיך באלד טאקי צו הערשעלע׳ן מיט דער בשורה: דוא הערסט? פון היינט אן וועסט־דוא האבען נאכטלעגער דא, בייא ר׳ רפאל׳ן. דאנק זייא פאר זייער גוט הארץ און קום!

דעם עולם׳ס ווערטיל „ווען פרעהט זיך איין ארעמאן? אז ער געפינט וואס ער פארלירט“ — דאס איז זעהר גלייך טאקי צוגעפאסט געווען צו ר׳ אברהם׳ן. ער איז זעהר שטארק אויפגערייטט געווען, דעם גאנצען וועג, געהענדיג פון רפאל׳ן. ער האט זיך געפרעהט קוקענדיג אויף הערשעלע׳ן, וואס איז איהם געגאנגען בייא דער זייט און געטריבען מיט איהם אלץ קאטאוועס. ס׳איז איהם צייטענווייס אפילו דורכגעלאפען וויא א וואלקען נישט קיין איינגענעהמער געדאנק, פאר וואס ער האט אומזיסט חושד געווען א יודען געביך—נאר דאס איז געווען א פיטצעל זומער־וואלקענדיל, וואס פליהעט אויף א ווילע פארבייא דער ליכטיגער זון און פארשווינד באלד וויא א רויך. הערשעלע ווידער איז געווען עפּיס צודרעהט, געגאנגען פאר־מעליך און פארטראכט. איהם האט נישט געלאזט רוהען ביילע — איז איהר גע־ראטען צו בעקומען איין ארט אדער בלאנקעט זיא זיך ערגיץ אזוי ארום? — און אויף דאס קלימעקיל איהרס אויף דער אכסניא.

— קום ניכער אביסיל! האט ר׳ אברהם אונטערגעטריבען הערשעלען, וואס געהסט־דוא עפּיס אזוי פּאמעליך? משה׳לע נעביך מוז זיטצען אליין דערווייל דאָרט און בעאומרוהיגט זיך אוודאי שטאַרק וועגען דיר. א רחמנות, חלעבין, גיבער, ניכער אביסיל!

ר׳ אברהם! רופט זיך הערשעלע אָן מיט א געבעט. לאָזט מיך, איך בעט אייך, א לויף טהאָן צוריק אויף דער אכסניא. אין איילעניש האב איך פארגעסען בעטען רייזען אכטונג צו געבען דאָרט גוט אויף דיא זאכען. ס׳איז דאָך איין אָרעמס... איין אָרם מיידעלס א קלימעקיל.

— טא! מאכט ר׳ אברהם, אָנקוקענדיג א ווילע הערשעלען, וואס האט זיך אָפּגעשטעלט און אראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ. האיע־זשע, למען־השם, נישט און קום געשווינד צוריק. איך וועל אליין געהען מיט דער בשורה.

וויא א באָמבע איז ר׳ אברהם אריינגעפלויגען אין פּאַליש, אָנגעלאָדען מיט דער פרעהליכער בשורה, קוים איינהאלטענדיג זיך, נישט אויסצושיסען זיא דאָרט. בייא דער טהיר פונ׳ם קלייזיל אָבער שלאָגט ער זיך אָן מיט א יודענע, וואס טהוט איהם א פרעג אויף א טרויערדיג קול:

— וואו איז משה׳לע?

— א, משה׳לעס מאמע! מאכט ר׳ אברהם.

— דאס צווייטע מאָל בין איך שוין דאָ, זאָגט משה׳לעס מאמע אויף א ציטערדינער שטימע. איהר מוזט אפשר וויסען וואו איז ער, מיין זוהן! א גאַנצען טאָג איז זיין פוס אין דער היים נישט געווען און קיין לעפעל וואסער אין דעם מויל נאָך נישט נעהאט. וואו דיא וועלט האט איין עק האב איך איהם שוין אויסגעזוכט. אוי געוואלד, נשמה׳ניו! זאָגט מיר וואו, וואו איז ער, מיין משה׳לע?!

— וואס הייסט!... סטייטש!... מאכט ר׳ אברהם פארוואונדערט און ווערט בלייך וויא דיא וואנט.

כז.

פון דער דעמבענער קרעטשמע, אקעגען א זיבען־אכט ווערסטליך פון גלופּסק, ציהעט זיך בייא ביידע זייטען פונ׳ם ברייטען זאמדיגען שליאך, צו דער שטאָדט־צו, א גרויסער שיינער וואלד פון הויכע סאָסנעס און דעמבענע ביימער. דער שליאך איז ערטערווייס גריבערדיג מיט זומפּיגע קאַליזשעס, אין וועלכע עס האַלטען זיך אויף זשאבעס, קוואקען, רייסען זיך אויף דיא העלזער, קינדלען זיך דאָרט און גיבען איבער בירושה זייערע בלאָטעס מיט אלע זייערע משוגענע הוויות פון איין דור צום אנדערען דור. דעריבער פארצווייגען זיך ווייטליך אין דעם וואלד זייטוועגליך, אויף וועלכע בעלי־העגלה׳שע בוידען און גוים מיט פוהרליך האָלץ נעהמען זיך פונ׳ם שליאך ארויף און פאָהרען, איטליכער אויף זיין דרך מיט זיין גירסא. א בעל־העגלה בעדאַרף זיין א גרויסער בקי דאָרט, א חריף, א למדן־מופלג צו דרעהען זיך הין־און־הער, זיסט, קעהרט זיך איבער דער וואָגען אין איינע פון דיא קאַנאווקעליך — און מען ברעכט ריק־און־לענד.

אויף א שמאָל שטענעלע צווישען יונגע פרישע ביימליך, ביים ברעג וואלד, געהט זיך פארנאכט ש מ ו א ל ' י ק דער מאַנדעטניק, צוטראַסטעט, אויפגעשפּילעט דיא קאַפּאָטע מיט א קליין פּעקעלע אונטער דעם אָרם. מיט דעם דאָזיגען פּעקעלע געהט ער עס אזוי אלע דאָנערשטיג כמעט צו דער ד ע מ ב ע נ ע ר קרעטשמע, וואו ער פּילט עס אָן מיט גוטען בראַנפּין אויף א וואָלוועלען מקח און טראָגט עס גאנץ פרייא אין שטאָדט אריין פאר זיינע געוויסע בעלי־הבתים אויף שבת, פון וואס עס בלייבט איהם אביסיל פאר זיך אויף קידוש, אויף עטליכע גראָשען דערצו פאַרדינסט. דער איבעריגער עולם, וואס וויל וואָלוועלען בראַנפּין פאר זיין געברויך נאָר, נישט דערמיט צו פאַרדינען, לאָזט זיך אהינצו נאָך דער משקה געוועהנטליך פרייטיג פריה, און דענסטמאָל איז דער וועג אהין אָפּגעשיט אָפּט מיט קינד און קייט, יונג און אלט, בעלאָדען מיט פלעשער, פלעשעליך און אלערלייא כלים. אזוי איז שוין דאָרט איינגעפיהרט פון אלטע צייטען—און א יודישער מנהג ברעכט א דין, אפילו דעם דין פון דער אָרענדע און בפרט א ג ל ו פּ ס ק ע ר ארענדע, וואס א מאָל אָהן ראַטע...

דיא זון איז געשטאַנען ביים עק הימעל, גרויס, רויט וויא פייער און געזעגענענדיג זיך מיט דער וועלט פאר דעם אוועקגעהען אין איהר רוה אריין האט זיא געוואָרפען א בליק — איהרע מילדע ניכדענע שטראַהלען, אויף גראָז, אויף ביימער, אויף בערגליך און טהאָלען. דער אָפּגלאַנץ פון איהר ליכטיג פנים אויף זייא האט זיך אויסגעדאַכט עפּיס נאָר וויא א שיינענדיג־פרייגדליך שמייכעלע צווישען דעם מרה־שחורה'דיגען שאַטען, וואס אויף זייא אלע האט זיך אָנגערוקט. ס'איז געווען צום הארצען עפּיס אומעטיג־פרעהליך, זיס־ביטערליך צו גלייבער צייט. דיא שיינע נאַטור זומער פאַרנאַכט איז א כלה צום בעדעקענס אונטער דעם שלייער—און דענסטמאָל מאַקי האט זיא ערשט דעם זיבעטען חן, ציהעט זיא דעם חתן בייא דער נשמה, עס צושפּילט זיך איהם דער כח־המדמה, ער טראַכט און פאַרטרכט זיך אויף איהר פנים, וואס שיינט ארויס, שמייכלענדיג צו איהם, פונ'ם פאַרבאָרגעניש אונטער דעם דעק־טוך און רעדט, צונעהמט איהם עפּיס אזוי, אָהן ווערטער.

ש מ ו א ל ' י ק — אָט דער טאַנדעטניק, וואס אין שטאָדט ארומיאָגענדיג זיך ליגט איהם דיא נשמה אין גאַנצען מיט אלע געדאַנקען אין דער פרנסה, קיין זאַך געהט איהם נישט אָן נאָר אלץ ברויט, דאס זינדיגע שטיקעל ברויט — אצינד, דאָ אויפ'ן גרינעם גראָז, אויף דער פרייער לופט איז ער עפּיס וויא נייא־געבוירען. עס דערוועקען זיך אין איהם איידעלע געטליכע געפיהלען, דיא אויגען קוקען, האבען הנאָה פון גאָטס שיין וועלטעלע, דיא נאָז שמעקט זיסע טהייערע ריחות פון טויזענטערלייא קריימעכצער; דיא אויערען האָרכען דיא וואונדער־שיינע קאַפּעליע פון שפּיל־פייגעליך, וואס רופען זיך איינס מיט דעם אנדערען איבער אויף זייער לשון ערגיץ צווישען בלעטער פון ביימער; וואס צוניכען זיך אין שטייגער אויפ'ן העלזעלע, פלאַטערענדיג מיט דיא פליגעליך, זאָגען שירה און שפּרינגען „קדוש” אויף דינע צווייגעליך. ש מ ו א ל ' י ק ס נשמה חאַפּט זיך אויף וויא פונ'ם שלאָף, דאס פנים איז איהם עפּיס וויא איבערנעביטען, ער קוקט און טראַכט: אוי, מחיה! טראַכט און פיהלט:

אוי, ציהעט עס עפּיס, ציהעט דאס הארץ! עס גלוסט זיך, ווילט זיך עפּיס, אליין נישט צו וויסען וואס!... געהענדיג אזוי אויפ'ן שטענגעלע ניט איהם זיך א ווייז אקענען אין וואלד א גרינער, פרייער פלאטץ, געהילט אין א טונקעלען מאנטעל פון שאטען מיט ליכטיגע, העל־גילדענע שטרייפעליך. ער טהוט זיך דארט א ווארף און ציהעט זיך אויס אויף דעם סאמעט־ווייכען גראז.

שמואל'יק ליגט מיט פארמאכטע אויגען, זיינע גלידער, פיהלט ער, ווערען שווער, עפּיס ציהעט איהם דיא ערד שטארק צו זיך, וויא זיא ציהעט איהם ארויס דיא אלע וועהטיגען—און אקעגען־זשע אויף דער נשמה ווערט איהם גרינג, מחיה גוט. א וויך, א ריהרענדיגס גרעזעלע גלעט איהם דיא נאז, דיא באקען, נאך איינס קיטצעלט איהם אונטער'ן קאלנער הינטען־ארום אין האלז און נישט ווייט פון־צווישען גראז טיקעט איהם א גרילבענדיל אין דיא אויערען אריין. עס דערצעהלט א מעשה, עס זינגט א לידיל, פארוויגט און פארשלעפערט איהם וויא א קינד.—שמואל'יק ליגט האלב־געדרעמעלט, האלב־וואך און עס פלאנטערט זיך איהם עפּיס אין קאפּ. עס טראכט זיך איהם פון א לעבען אהן קאפ־דארעניש, וויא גוט ס'איז צו האבען קאשע מיט יאיך—איין אייגען שטיבעלע, א קליינס, מיט א גערטענדיל, דערצו אויך א בהמה'לע, לאז זיך זיין חאטש א ציג. ס'איז דאך א גליק, בעסערס דערפון איז שוין איין איבעריגע זאך! עס טראכט זיך איהם פונ'ם ליעבען גאט: אוי, גאטוניו, הצליחה־נא! העלף, טאטע־פאטער, ווייז טאקי וויז, אז דוא קענסט בעגליקע' א מענשען... וויא איך בין א יוד, גאטוניו, הושיעה־נא! און אין קאפּ בייא איהם פּיקט זיך א גאנצער פלאן פון זיינע נדבות דענסטמאל, פונ'ם מענטליק, וועלכען ער וועט מיט זיין גוטסקייט און פרומקייט גאט אנטהאן... עס קומט איהם אפיר באלד טאקי אויפ'ן געדאנק משה'לע. — ער איז דאך א צאצקעלע, לעהרענט וואויל וויא דיא וועלט, קען דאך גאט געבען, איהם זאל אויסחאפּען א רייכער מחותן און איהם אפּנילטען... מיט דער צייט קען משה'לע גאר ווערען רב ערגיץ אין א גרויסער שטאדט און דענסטמאל... דענסטמאל אז־וואויל וועט זיין אויך איהם, דעם טאטען! ער וועט אויף דער עלטער זיך אפּלעבען זיינע יאהרען אין גרויס נחת, אין כבוד. א קלייניגקייט עפּיס דעם רב'ס פאטער!... דיא דאזיגע זיסע חלומות וואכענדיג זיינען איבערגעריסען געווארען אין דערמיט דורך א קלאפּען פון רעדער ערגיץ דארט אויף א זייטענוועגעלע אין דעם וואלד. שמואל'יק עפענט דיא אויגען, טראכט בייא זיך: נא, גענוג, שוין צייט א היים! ער זעטצט זיך פאמעליכען אויף, טהוט א געניץ, אויסקנייקענדיג דיא ביינער און נעהמט זיך צום פעסעלע, וואס איהם בייא דער זייט. דערווייל פאהרט פון הינטען אן נאהענט א פוהריל, נאך א מינוטעלע — טהוט א הילך אויף דעם גאנצען וואלד א ביטער געשרייא: „אי, טאטען!“

שמואל'יק קוקט זיך געשווינד צו און בלייבט פארגאפּט.

משה'לע! וואס? וואהין?!... דאס איז דאס איינציגע, וואס שמואל'יק ברייננט קוים ארויס פונ'ם מויל פאר גרויס וואונדער און שרעק. דאס הארץ האט איהם באלד געזאגט, ס'איז א צרה. זיין משה'לע איז אין א גרויס אומגליק!...

— ניכער, טאטע, ניכער, ראטעווע! שרייעט אויף א ווייטענדיג קול משה'לע, האט האט אויסגעזעהען וויא א שעפעלע צווישען צוויא וועלף מיט פייערדיגע אויגען.

צולויפען צום וואגען און אנצוהאפען זיך אין איהם מיטביידע הענד האט ביא שמואל'יקין נישט געדויערט קיין איין רגע. דיא וועלף אבער האבען דערצארענט געקריצט מיט דיא ציין, איהם א שליידער געטהאן פון זיך, אזוי אז ער האט צוויא מאל זיך איבערגעקעהרט אויף דער ערד און ביז וואגען ער איז געקומען צו דיא גע־דאנקען זיינען זייא שוין געווען אויף א היבשער שטרעקע ווייט.

שמואל'יק האט זיך צונויפגענומען מיט אלע קרעפטען און זיך געלאזט האסטיג נאך דעם וואגען. ער יאגט, לויפט, און יענע שמייסען, שמייסען דאס פערדיל. דער וואגען איז אלץ ווייטער, אט־אט ווערט עס פארשווינדען. שמואל'יק קייכט, דאס הארץ פארלויפט איהם מיט בלוט, קוים וואס ער אטהעמט, דיא אויגען שפארען איהם פונ'ם קאפ ארויס פאר גרויס אנגסטען, ער אבער יאגט מיט אימפעט, נישט צו פיהלען, חוץ דער גרויסער סכנה, קיין שום זאך. — דער וואגען הויבט אן צו־פארשווינדען, נאך א ווילע—ער איז שוין נישטא!... שמואל'יק רייסט אויף זיך, לויפענדיג, דיא האר, וויינט אהן טרעהרען, דיא פיס ווילען איהם שוין נישט מעהר דינען, אט דאכט זיך, פאלט ער אנידער און ס'איז איין עק פון זיין לעבען. נאר מיט דעם אימפעט פליהעט ער ווייטער, און פלוצלים—א, רחמנות'דיגער גאט!—וואקסט פאר איהם פון דער ערד אויס דער וואגען אין א קאנאווע, וואו ער האט זיך איבער־געקעהרט ביים ארא פנעהמען זיך פונ'ם זייטענוועגעלע אויף דעם שליאך. שמואל'יק טהוט זיך אווארף אהין אזוי פלינק, וויא א פארוואונדעטע חיה ווארפט זיך אויף דיא יענערס, וואס האבען נישט גוט דערשיסענדיג זיא געטרויבט מיט געוואלד איהר געליבט קינד—און עס הויבט זיך אן א מלחמה, א בלוטיגע מלחמה. בשעת איינער פון דיא לייט איז שטארק בעשעפטיגט געווען אויפצוהויבען דעם וואגען האט שמואל'יק וויא א פיאווקע זיך איינגעגעסען מיט דיא ציין דעם צווייטען אין דיא פיס און מיט דיא הענד נעריסען פון איהם משה'לען צו זיך. דיא ליבשאפט צום קינד, דאס שרעק־ליכע אומגליק און דאס ברענען זיך נוקם צו זיין—דיא אלע דרייא זאכען אין־איינעם האבען פון דעם שוואכען שמואל'יקין געמאכט א שמשון הגבור. נאר אקענען יודישע־פלשתים אבער העלפט שמשון הגבור'ס גבורה אויך נישט... פיער הענד, חוץ פיס און ציין, האבען איהם געשלאגען וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. משה'לע האט בעזונדער געלייזט, געהאט זיין הערליך אויסקומעניש דערפאר, וואס ער האט זיך נישט געקענט פארהאלטען רוהיג בשעת יענע האבען זיך אפגערעכענט מיט זיין טאטען. דאס פערד־און־וועגעלע איז שוין דערוויל ווידער גרייט, נאך א פאר מינוט נאר—בלייבט שמואל'יק טויט און... איין עק, וויא אין וואסער פארפאלען! צום גליק, פאהרט אן פלוצלים א בויד מיט פארשוינען. יודען שפרינגען ארויס געשווינד פון דער יאזדע צו העלפען, דיא שיינע לייט פאלען אויף א שכל, באצייטענס זיך אפצוטראגען — און האידא! איידער וואס, איידער ווען זיינען זייא אנטרינען געווארען.

נישט בעשעהרט געווען שמואל'ייקין האבען פארגנינען, א חיי־שעה, יענעם שיינעם פארנאכט, דורכצוגעהען זיך אויפ'ן שטעגעלע אונטער א חופה פ־ געדיכט־פארצווייגטע ביימער, בעלייט מיט א קאפעליע וואלד־פייגעליך, ביז צו גלופסק; נישט בעשעהרט געווען איהם אפצוגעבען אויף דעם וועג א „שלום עליכם" דער יונגער לבנה, וואס האט שפעטער אביסיל זיך געשיפט אין דעם גרויסען, בלויען לופטיגען ים, אראפקוקענדיג אויף דער וועלט מיט איהר זילבער־שיינענדינער צורה און בערוהיגט א סך שווערע הערצער. צוהרג'עט, צובלוטיגט איז ער און משה'לע נעביך געלעגען אין דער בויד, וואהין מען האט פאר רחמנות זייא ארויפגענומען. ביידע זיינען געלעגען אהן לשון, שטארק פארדולט און האבען זיך גענייטיגט ווייא צום גיכסטען אין הילף פון א דאקטאר. אז דיא בויד איז צוגעקומען צו דער שטאדט, האט איינער פון דיא פארשוינען, עפים א לייטישער מענש גע־דונגען א וועגעלע און אפגעפיהרט דיא קראנקע אין בקור־חולים אריין.

ויהי און דיא דאזיגע מעשה איז געשעהען בימי „הכפרה־היהנדליך", אדער, ווייא אין דער מגילה פון יענער צייט שטעהט, בימי „פונ'ם נעיעג והשפיל אין קאטץ און אין מויז". דאס טייטש: דענסטמאל ווען מען האט אפגע־לאזט יודישע קינדער צו שטיפען אביסיל צווישען זיך און בעווייזען זייערע גבורות אין דעם נעיעג, אהן פייל־און־בויגענס, נאר פשוט ווייא דיא קאטץ נעהט אויפ'ן ניציעג, חאפען מייז—נאר הפקר א וועלט! כפרה־הינדעל, אדער מייזעלע האט, לויט דער שפיל, געהייסען יענער, וואס איז ארויס פון דער נארע ווייטליך אביסיל, אהן א נעשריפטס מיט איין אדלער. אזעלכען האט דיא קאטץ גענומען חאפען, זאגען „זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי!" און באלד איהם אין געוואנד אריינשטעקען. — און עס האבען זיך געפונען אזעלכע יודעליך, וואס האבען זיך גע־קליגט, איינער דעם אנדערען אפצונארען, ווייטליך צו פארנארען און מיט אלע המצאות צו מאכען איהם דיא שפיל... שניאור־וואלף האט געשפילט דיא ראליע זיינע און פארנארט הערשעלען ממזר'ש, ווייא א בעסטיע, אין זיין טאטען אריין! נאר אז הערשעלע האט, נאר אומגעריבט, פון זיינע לאפעס זיך ארויס געגליטשט און דערוויל איז גראד משה'לע אונטערגעשפרונגען -- איז ער אנשטאט דעם חבר אריין אין דיא לאפעס און באטץ, געווארען „געפאנגען!"

„ברידער! — קלאגט דארויף הערשעלע אין זיינע כתבים — אלע אייערע הונדערט־טויזענטער, וואס זיינען געקוילעט געווארען פון טיטוס'ן בשעת דעם גרויסען חורבן; וואס זיינען אומגעקומען, פארברענט געווארען אויפ'ן פייער אין שפאניען, נאך און נאך אזעלכע—דיא אלע אין־איינעם פארביטערען מיר נישט אזוי דאס לעבען ווייא עטליכע נעז, וואס יודען אליין האבען איינע דיא אנדערע זיך אפגעריסען. דארט האב איך נאך א טרייסט: גבורים! זייא זיינען געשטארבען פאר דעם פאטערלאנד. קדושים! זייא זיינען אומגעקומען אויף קידוש־השם. אבער געוואלד, וואס קען אזוינס שטעקען אין יודישע נעז, פון יודען אליין טאקי אפ־געריסענע! — אויף פעטש פון אנדערע וויין איך און זאג: נישקשה! גוטע און שלאפע לייד'ן אפט אין דער וועלט, מעגליך אפשר, יענע וועלען נאך א מאל חרטה האבען, נאר אז נעפאטשטע פאטשען זיך אליין, אז צודראפעטע דראפען איינער דעם אנדערען וויין איך און האב—אוי, וועה!—גארנישט וואס צו זאגען... דערמאהן איך מיך אין יענע נעביך, פון אייך אליין געפייניגטע „געפאנגענע", רייסט מיר דאס הארץ. עס וויינט און שרייעט: אוי, מיין משונה דערשלאגען, מיין ווילד געפאלען פאלק ישראל!..."

ענדע